

2016

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
« ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ »

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ :
ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΔΙΑΣΩΣΗΣ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ:
ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΒΟΛΟΣ – ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο :	
Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΔΙΑΣΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ.....	11
1.1 Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα.....	11
1.1.1 Η ελληνική κρίση χρέους.....	13
1.1.2 Η κρίσιμη περίοδος του 2009.....	14
1.1.3 Τα αίτια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.....	16
1.1.4 Η είσοδος της Ελλάδας στην εποχή των Μνημονίων.....	20
1.2 Η οικονομική κρίση στην Πορτογαλία.....	21
1.2.1 Η πορτογαλική κρίση χρέους.....	22
1.2.2 Η κρίσιμη πορεία της πορτογαλικής οικονομίας.....	24
1.2.3 Τα αίτια της οικονομικής κρίσης στην Πορτογαλία.....	27
1.2.4 Η είσοδος της Πορτογαλίας στην εποχή του Μνημονίου.....	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο :	
ΤΟ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΔΙΑΣΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ.....	31
2.1 Οικονομική κρίση και Μνημόνια στην Ευρωζώνη	31
2.2 Λιτότητα και κρίση χρέους στην Ευρωζώνη	37
2.3 Ο σκοπός των Μνημονίων στην Ελλάδα και την Πορτογαλία.....	42
2.4 Οι στόχοι των Μνημονίων στην Ελλάδα και την Πορτογαλία	46
2.5 Μνημόνια και λιτότητα στην Ελλάδα και την Πορτογαλία.....	49

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο :	
ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΔΙΑΣΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	56
3.1 Η κρίση εξυπηρέτησης του χρέους και η λιτότητα του 2010.....	56
3.2 Χρηματοδότηση από τον μηχανισμό στήριξης και τρίτο πακέτο μέτρων λιτότητας.....	60
3.3 Μνημόνιο και αντιδράσεις στο τρίτο πακέτο μέτρων λιτότητας.....	62
3.4 Συνταγματικότητα και επαναδιαπραγμάτευση του πρώτου Μνημονίου.....	64
3.5 Μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής στρατηγικής 2012-2015.....	65
3.5.1 Πορεία προς το μεσοπρόθεσμο.....	65
3.5.2 Πακέτο μέτρων λιτότητας.....	67
3.6 Αποκλίσεις από τους στόχους και νέα μέτρα λιτότητας.....	69
3.7 Η πορεία προς το δεύτερο Μνημόνιο.....	71
3.8 Η απόφαση ενός δημοψηφίσματος που δεν έγινε ποτέ.....	74
3.9 Η δημιουργία νέας κυβέρνησης και ο εφιάλτης της ανεργίας.....	75
3.10 Το δεύτερο Μνημόνιο και τα νέα μέτρα λιτότητας.....	77
3.11 Εκλογές και νέα κυβέρνηση μετά το δεύτερο Μνημόνιο.....	80
3.12 Μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής στρατηγικής 2013-2016... ..	82
3.13 Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και των Μνημονίων στην κοινωνική και οικονομική ζωή των Ελλήνων.....	85
3.14 Η αποτελεσματικότητα των Μνημονίων στην Ελλάδα.....	88
3.15 Οι εκλογές , το δημοψήφισμα και το τρίτο Μνημόνιο της πρώτης αριστερής κυβέρνησης.....	97
3.16 Τα μέτρα για την ανάκαμψη της Ελληνικής οικονομίας.....	105

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο :	
ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΔΙΑΣΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ	109
.....	
4.1 Η κρίση εξυπηρέτησης του χρέους και η λιτότητα.....	109
4.2 Χρηματοδότηση από τον μηχανισμό στήριξης.....	114
4.3 Οι πολιτικές και τα μέτρα λιτότητας του Μνημονίου την περίοδο 2011-2012.....	119
4.4 Νέα μέτρα λιτότητας του Μνημονίου για το 2013 στην Πορτογαλία...	125
4.5 Ο προϋπολογισμός του 2014, τα νέα αντισυνταγματικά μέτρα λιτότητας και οι επιπτώσεις.....	129
4.6 Η έξοδος της Πορτογαλίας από το Μνημόνιο.....	135
4.7 Η πορεία της Πορτογαλίας μετά το Μνημόνιο.....	138
4.8 Η επιστροφή της Πορτογαλίας στην ανάπτυξη και οι εκλογές του 2015.....	144
4.9 Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και του Μνημονίου στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Πορτογαλίας.....	151
4.10 Συγκριτική ανάλυση Ελλάδας και Πορτογαλίας.....	158
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	181
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	190
ΆΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ – ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ.....	193

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η χρηματοοικονομική κρίση που ξεκίνησε από τις Η.Π.Α. το 2007 και οδήγησε σε μία παγκόσμια οικονομική ύφεση, αποτελεί τα τελευταία χρόνια μία πραγματική απειλή για αρκετές υπερχρεωμένες χώρες της Ευρώπης με ανεξέλεγκτες διαστάσεις τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Οι οικονομίες της Ελλάδας και της Πορτογαλίας ανήκουν στη κατηγορία των χωρών αυτών, στις οποίες τα προγράμματα διάσωσης που τους επιβλήθηκαν θα αποτελέσουν το κυρίαρχο στοιχείο και τη βάση για την ανάλυση του θέματος της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας.

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός, ότι βασικός μας στόχος θα είναι η αποτίμηση και η ανάλυση των συγκεκριμένων προγραμμάτων διάσωσης τα οποία είναι ευρέως γνωστά ως μνημόνια, όπως επίσης και η εξέταση των επιπτώσεων που αυτά επέφεραν στις οικονομίες της Ελλάδας και της Πορτογαλίας, είτε πρόκειται για θετικές είτε για αρνητικές συνέπειες. Παράλληλα, ιδιαίτερη μνεία θα γίνει για τις πολιτικές που ακολουθήθηκαν και εφαρμόστηκαν από τις κυβερνήσεις των κρατών της Ελλάδας και της Πορτογαλίας, καθώς και για τις αντιδράσεις και τις πρωτοβουλίες που πάρθηκαν από τα κόμματα της αντιπολίτευσης των δύο χωρών καθ' όλη τη διάρκεια επιβολής των μνημονίων.

Πρόσθετα, θα προσπαθήσουμε να εστιάσουμε και να αναδείξουμε συγχρόνως τις όποιες ομοιότητες αλλά και διαφορές παρατηρούνται στην ελληνική και πορτογαλική οικονομία, τα διαρθρωτικά τους προβλήματα καθώς και στον πολύ σημαντικό ρόλο που διαδραμάτισαν με τις πολιτικές τους επιλογές και αποφάσεις πρωτίστως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα που συναποτελούν την τρόικα στα προγράμματα διάσωσης των δύο χωρών. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η ανάλυση όλων των παραπάνω θα γίνει με την εξειδικευμένη χρήση και συνεισφορά της μέχρι και σήμερα υφιστάμενης αρθρογραφίας και βιβλιογραφίας.

Λέξεις κλειδιά : Οικονομική κρίση, Ελλάδα, Πορτογαλία, δημόσιο χρέος, τρόικα, προγράμματα διάσωσης, μνημόνια, αποτίμηση

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ελληνική οικονομία είχε εντυπωσιακούς ρυθμούς ανόδου μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο και τον Εμφύλιο, κατά κύριο λόγο όμως επειδή ξεκινούσε από πολύ χαμηλή βάση. Η συνεχής σύγκλιση με τις αναπτυγμένες δυτικές χώρες διακόπηκε απότομα το 1973 λόγω της πρώτης μεγάλης πετρελαϊκής κρίσης, κάτι που συνετέλεσε και στην πτώση του διδακτορικού καθεστώτος της Χούντας το 1974. Η κατάσταση στην οικονομία της Ελλάδας έγινε ακόμη χειρότερη το 1979, με το ξέσπασμα της δεύτερης πετρελαϊκής κρίσης. Η Ελλάδα τα τελευταία σαράντα χρόνια μετά τη μεταπολίτευση έζησε στιγμές τόσο σε πολιτικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο που αποτέλεσαν τροχοπέδη σημαντικών εξελίξεων στην κοινωνία, αλλά και στην οικονομία της χώρας μας.

Την 1η Ιανουαρίου 2002 η Ελλάδα, και οι άλλες έντεκα τότε χώρες της Ευρωζώνης, ανάμεσα τους και η Πορτογαλία, απέκτησαν κοινό νόμισμα, το ευρώ. Η ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ έγινε το 2001 μετά την επιτυχή πορεία σύγκλισης των δημοσιονομικών μεγεθών και την ικανοποίηση κατά τη διάρκεια του 2000 των (τεσσάρων από τα πέντε) κριτηρίων της Συνθήκης του Μάαστριχτ (πληθωρισμός, έλλειμμα γενικής κυβέρνησης, δημόσιο χρέος, μηχανισμός συναλλαγματικών ισοτιμιών, μακροπρόθεσμο επιτόκιο δανεισμού). Το ακαθάριστο προϊόν συνέχισε να αυξάνεται με ρυθμούς άνω του ευρωπαϊκού μέσου όρου εν μέρει λόγω των επενδύσεων σε υποδομές σχετιζόμενες με τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, αλλά και λόγω της ευκολίας πρόσβασης σε πιστώσεις για καταναλωτικές δαπάνες. Ωστόσο η Ελλάδα από το 2001 έως και το 2005 βρέθηκε να παραβιάζει το κριτήριο για έλλειμμα κάτω από 3% του Συμφώνου Σταθερότητας (το οποίο έχει σκοπό να διασφαλίζει ότι τα κράτη μετά την ένταξη στην ευρωζώνη και την ικανοποίηση των κριτηρίων του Μάαστριχτ, συνεχίζουν να τα τηρούν).

Η μεγέθυνση του ΑΕΠ της Ελλάδος είναι επίσης, κατά μέσον όρο, από το 1990 υψηλότερη από αυτόν του μέσου όρου των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εντούτοις, η ελληνική οικονομία αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα, συμπεριλαμβανομένων και της αύξησης των επιπέδων της ανεργίας, την γραφειοκρατία και την διαφθορά. Η χώρα υποφέρει από υψηλά επίπεδα πολιτικής και οικονομικής διαφθοράς και χαμηλή ανταγωνιστικότητα συγκριτικά με τους Ευρωπαίους εταίρους της. Λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, ο ρυθμός μεγέθυνσης της οικονομίας γύρισε σε αρνητικό πρόσημο το 2009, για πρώτη φορά από το 1993 (European Commission).

Μέχρι το τέλος του 2009, ως αποτέλεσμα του συνδυασμού της διεθνούς οικονομικής κρίσης και εσωτερικών παραγόντων (ανεξέλεγκτης σπατάλης λίγο πριν τις εκλογές του Οκτωβρίου 2009), η Ελληνική οικονομία αντιμετώπισε την πιο σοβαρή της κρίση από το 1993, με το υψηλότερο δημόσιο έλλειμμα (αν και κοντά σε αυτό της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου) που έφτασε στο 15,4% του ΑΕΠ το 2009 και το δεύτερο υψηλότερο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ στην ΕΕ που έφτασε στο 127,1% του ΑΕΠ την ίδια χρονιά.

Η σημερινή κρίση που καθ' όλη τη διάρκεια της πλήττει αρκετές αδύναμες χώρες, όπως η Ελλάδα και η Πορτογαλία, ξεκίνησε από την ταυτόχρονη συνύπαρξη των ακόλουθων τριών παραγόντων (INE-ΓΣΕΕ, 2008):

- Η φούσκα στις τιμές των ακινήτων σε πολλές περιοχές των ΗΠΑ, η οποία διευκόλυνε την υπέρ-κατανάλωση, με αποτέλεσμα την υπέρ-θέρμανση της οικονομίας και την αύξηση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών, όπως πολλές φορές συμβαίνει σε παρόμοιες κρίσεις.
- Η ραγδαία εξάπλωση στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου, από 9% των συνολικών στεγαστικών το 2003 σε 24% το 2007, δηλαδή μία αχαλίνωτη πιστωτική επέκταση σε κατηγορίες νοικοκυριών που υπό κανονικές συνθήκες δεν θα έπρεπε να έχουν δανειοδοτηθεί. Οι τράπεζες παρείχαν δάνεια με μόνη εγγύηση την αναμενόμενη αύξηση στην τιμή της κατοικίας, ενώ διευκόλυναν τα νοικοκυριά με ελκυστικά χαμηλά επιτόκια στα πρώτα χρόνια, τα οποία όμως θα αναπροσαρμόζονταν στη συνέχεια. Πολλές φορές οι τράπεζες αναλάμβαναν να πληρώσουν το δάνειο του νοικοκυριού από άλλη τράπεζα, επειδή το νοικοκυριό είχε πρόβλημα αποπληρωμής.
- Η μεταφορά του ρίσκου από τους ισολογισμούς των τραπεζών στο κοινό και τους επενδυτές μέσω τιποποιήσεων, πολλοί από τους οποίους αγνοούσαν το ύψος του κινδύνου και υπήρξαν επιρρεπείς στις τότε υψηλές αποδόσεις. Η μεταφορά αυτή του ρίσκου επέτρεπε στις τράπεζες να δανείζουν άφοβα σε μη φερέγγυους δανειολήπτες και στη συνέχεια να αποκτούν ρευστότητα για επιπλέον δανειοδοτήσεις, χωρίς να χρειάζεται να βρουν νέους καταθέτες.

Πέραν των παραπάνω, οι αιτίες της Ελληνικής δημοσιονομικής κρίσης που μας οδήγησαν στην υπογραφή του πρώτου Μνημονίου τον Μάιο του 2010 και θα αναφερθούν και εκτενέστερα στο παρακάτω κεφάλαιο, πρέπει να εντοπιστούν σε τρεις επιπλέον παράγοντες: Αυτοί είναι:

- Στις πολιτικές δραστηκής μείωσης των φορολογικών εσόδων που ακολούθησαν οι ελληνικές κυβερνήσεις για πάνω από μία δεκαετία πριν την κρίση.
- Στη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που απέκλειε τη στήριξη των δημόσιων οικονομικών της Ευρωζώνης με απευθείας δανεισμό από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, αλλά υποχρέωνε τις κυβερνήσεις να αντλούν δάνεια μόνο από τις εμπορικές τράπεζες και γενικότερα τις χρηματοπιστωτικές αγορές, με αποτέλεσμα την εκτίναξη των επιτοκίων δανεισμού στη συγκυρία της κρίσης. Στην εμμονή παράλληλα της ελληνικής κυβέρνησης στις νεοφιλελεύθερες συνταγές διαχείρισης της οικονομίας. Όταν οι χρηματαγορές απέσυραν την εμπιστοσύνη τους προς την ελληνική οικονομία, τα επιτόκια δανεισμού του Δημοσίου εκτινάχθηκαν σε δυσβάσταχτα ύψη. Τον Φεβρουάριο του 2010 αποφασίστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η διαμόρφωση ενός πακέτου δανειακής στήριξης του ελληνικού Δημοσίου με την εμπλοκή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), υπό τον όρο ότι η χώρα θα ακολουθούσε ένα αυστηρό πρόγραμμα περιστολής των δημοσίων δαπανών. Η κυβέρνηση προσανατολίστηκε στον περιορισμό των μισθιακών δαπανών του δημοσίου και στην περιστολή του κοινωνικού κράτους, με παράλληλη αύξηση των εσόδων κυρίως από έμμεσους φόρους (αύξηση ΦΠΑ). Άφησε αμετάβλητες τις συνθήκες αναφορικά με άλλες πηγές εσόδων ή δαπανών. Στις 23 Απριλίου 2010 η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε την ενεργοποίηση του μηχανισμού δανειακής στήριξης εκ μέρους της ΕΕ και του ΔΝΤ, εγκαινιάζοντας παράλληλα πολιτικές «συρρίκνωσης του κράτους» αναφορικά με το ασφαλιστικό σύστημα, τις συντάξεις, την τοπική αυτοδιοίκηση.
- Στην ίδια την λειτουργία του ευρώ που, πριν την κρίση, διευκόλυνε τη μεταφορά πόρων προς τις χώρες που αναπτύσσονταν ταχύτερα. Οι κεφαλαιακές αυτές εισροές ισοσκελίζουν το ισοζύγιο πληρωμών της χώρας, δηλαδή επέτρεπαν πριν την κρίση στην Ελλάδα και άλλες χώρες της λεγόμενης «ευρωπαϊκής περιφέρειας» να διατηρούν ένα σημαντικό έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Με το ξέσπασμα της κρίσης η δυνατότητα αυτή εξανεμίσθηκε, καθώς συρρικνώθηκαν οι κεφαλαιακές εισροές.

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, στο διάστημα 1996-2008 η Ελλάδα σημείωσε υψηλή πραγματική αύξηση του ΑΕΠ κατά 61,0%, η Ισπανία κατά 56,0% και η Ιρλανδία κατά 124,1%, σε αντίθεση με τις περισσότερες

αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες. Το αντίστοιχο ποσοστό για την Γερμανία ήταν 19,5%, την Ιταλία 17,8% και για τη Γαλλία 30,8%. Οι χώρες που σημείωσαν υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης κατά βάση, κατέληξαν με σημαντικά ελλείμματα στις τρέχουσες συναλλαγές σε σύγκριση με τις πιο προηγμένες χώρες του ευρωπαϊκού «κέντρου» (INE-ΓΣΕΕ, 2008).

Τα ελλείμματα ωστόσο που παρουσίαζε το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και κατά συνέπεια ο κρατικός προϋπολογισμός, όπως και το διογκούμενο χρέος, έπρεπε να καλυφθούν με κάποιον τρόπο και η λύση δεν ήταν άλλη από τον εξωτερικό δανεισμό. Η αλόγιστη όμως δανειακή επιβάρυνση – όπως αποδείχτηκε – της ελληνικής οικονομίας, σε συνδυασμό πάντα με τα προαναφερθέντα ιστορικά, δομικά, οικονομικά και λοιπά στοιχεία της ελληνικής οικονομίας, οδήγησαν τη χώρα σε ένα κοινωνικό και κυρίως οικονομικό αδιέξοδο το οποίο έλαβε μεγάλες διαστάσεις λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η οποία ενέτεινε το ήδη υπάρχον διαρθρωτικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας, με αποτέλεσμα η χώρα να υπογράψει Μνημόνιο στήριξης καταφεύγοντας στη βοήθεια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, που συγκρότησαν από κοινού μηχανισμό βοήθειας για την Ελλάδα.

Από την άλλη πλευρά, το 2001 η οικονομία της Πορτογαλίας αναπτυσσόταν με ρυθμούς που άγγιζαν το 4%, η ανεργία βρισκόταν σε χαμηλά επίπεδα (κοντά στο κάτω όριο της ανεργίας κατά τους οικονομολόγους της ελεύθερης οικονομίας) με ποσοστά ανάμεσα στο 5% και 4%, το δημόσιο χρέος ήταν 55% του ΑΕΠ και οι αυξήσεις στους πραγματικούς μισθούς εξυπηρετούσαν το στόχο για σύγκλιση των μισθών προς τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το κατά κεφαλήν εισόδημα της Πορτογαλίας έφθασε το 2001 στο 70% της ΕΕ, όταν αντίστοιχα εκείνο της Ελλάδας έφθανε μόνο στο 67%.

Η έκρηξη της κρίσης των ενυπόθηκων δανείων το 2007 στις ΗΠΑ θα αποτελέσει την θρυαλλίδα των εξελίξεων, αν και η αγορά ακινήτων στην ίδια την Πορτογαλία δεν είχε τις παθογένειες άλλων κρατών όπως ήταν π.χ. η φούσκα στις τιμές των ακινήτων και ο υπερβολικός δανεισμός των ιδιωτών κατόχων των ακινήτων. Δύο μήνες μετά την εκδήλωση της κρίσης στις ΗΠΑ το ΔΝΤ προέβλεπε ότι θα υπάρξει ανάπτυξη της πορτογαλικής οικονομίας κατά 2%. Το Νοέμβριο του 2008 το τραπεζικό σύστημα της χώρας θα αρχίσει να σείεται από τους κλυδωνισμούς της παγκόσμιας κρίσης. Η κυβέρνηση της χώρας μιμείται το παράδειγμα της Ελλάδας και εγγυάται τις ιδιωτικές κατά θέσεις έως 100.000 ευρώ, ενώ ταυτόχρονα παραχωρεί και μία χρηματοδοτική διευκόλυνση ύψους 4 δις ευρώ για την σταθεροποίηση

της τραπεζικής αγοράς.

Γενικότερα αποτυπώνεται μία διάχυτη αισιοδοξία ότι τα μέτρα αυτά σε συνδυασμό με τη μείωση των επιτοκίων της Ε.Ε θα έφερναν αυτόματα τη σταθεροποίηση της οικονομίας και θα απέτρεπαν μια μακρά και βαθιά ύφεση. Η κατάρρευση της Ελλάδας και της Ιρλανδίας θα οδηγήσει στην επιδείνωση του κλίματος στη ζώνη του ευρώ. Είναι γεγονός ότι από το 2008 έως και το 2011, το ΑΕΠ της Πορτογαλίας πέρα από μία πρόσκαιρη ανάπτυξη το 2010 παρουσίασε σημαντική μείωση καθώς η οικονομία της χώρας αντιμετώπισε τα ίδια προβλήματα με αυτά της ελληνικής οικονομίας, δηλαδή χαμηλή εξαγωγική δραστηριότητα, διαρθρωτικά προβλήματα, εξωστρεφής χαρακτήρας της οικονομίας, χαμηλή βιομηχανική παραγωγή κτλ. Τελικά η Πορτογαλία, υπό το βάρος των δομικών προβλημάτων της αλλά και του γενικότερου κλίματος που είχε δημιουργηθεί θα αναγκαστεί και αυτή με τη σειρά της να εισέλθει στο μνημόνιο με απόφαση της σοσιαλιστικής κυβέρνησης, την άνοιξη του 2011.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν θα αναφερθούμε και θα εστιάσουμε την προσοχή μας στην ανάλυση και στην αποτίμηση των Μνημονίων που σύναψαν η Ελλάδα και η Πορτογαλία, από την ημέρα της υπογραφής τους μέχρι και την ημερομηνία της εξόδου από αυτά, αλλά και στο πως διαμορφώνεται η σημερινή κοινωνικοοικονομική κατάσταση των δύο χωρών και πως προδιαγράφεται το μέλλον τους. Επίσης, θα παρουσιάσουμε την πορεία της ελληνικής και της πορτογαλικής οικονομίας μέσα από μακροοικονομικούς δείκτες, τα αίτια της κρίσης των δύο χωρών που είχαν ως αποτέλεσμα την είσοδο τους στα προγράμματα στήριξης, καθώς και τις επιπτώσεις αλλά και τα πιθανά οφέλη που μπορεί να προέκυψαν από τα πακέτα διάσωσης των οικονομιών τους. Πρόσθετα, θα προχωρήσουμε και στη συγκριτική ανάλυση της Ελλάδας και της Πορτογαλίας με σκοπό να αναδειχθούν οι όποιες ομοιότητες και διαφορές των δύο χωρών.

Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία και πρέπει να τονιστεί είναι πως, λόγω του γεγονότος ότι έχουν γίνει αρκετές μελέτες για την οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Πορτογαλία, με τη συγκεκριμένη διπλωματική εργασία επιχειρείται να αναλυθεί και να αποτιμηθεί η αποτελεσματικότητα των Μνημονίων στις δύο αυτές χώρες μέσα από τις αποφάσεις και τις επιλογές του πολιτικού τους προσωπικού, εστιάζοντας ταυτόχρονα στο ρόλο και την ευθύνη των κέντρων λήψης των πολιτικών αποφάσεων στην Ευρώπη και την Αμερική, που δεν είναι άλλα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΔΙΑΣΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

Με τη παρούσα διπλωματική εργασία γίνεται συστηματική προσπάθεια προσδιορισμού και προσέγγισης της οικονομικής κρίσης που έπληξε την Ελλάδα και τη Πορτογαλία καθώς επίσης και των προγραμμάτων διάσωσης που τους επιβλήθηκαν και ήταν άμεση συνέπεια και επακόλουθο αυτής της κρίσης, με στόχο τη δημοσιονομική εξυγίανση και την επαναφορά στο δρόμο της ανάπτυξης των οικονομιών τους. Οι δύο αυτές χώρες του ευρωπαϊκού νότου λοιπόν, παρατηρείται να εμφανίζουν αρκετά κοινά χαρακτηριστικά και σημεία όσον αφορά τη διαρθρωτική τους δομή όπως επίσης και στο βαθμό ανταγωνιστικότητας που κατέχουν στη ζώνη του ευρώ.

1.1 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Είναι γεγονός ότι η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια εισήλθε σε μία κρίσιμη καμπή της σύγχρονης ιστορίας της, καθώς οι οικονομικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες από το σύνολο των κυβερνήσεων είχαν ως αποτέλεσμα να οδηγήσουν τη χώρα στα πρόθυρα της χρεοκοπίας. Σήμερα η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με μία βαθιά οικονομική ύφεση που ξεκίνησε από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Reinhart, 2008) ως χρηματοοικονομική κρίση το 2007 και έφτασε να οδηγήσει σε μία παγκόσμια ύφεση που απειλεί πλέον αρκετές υπερχρεωμένες χώρες της Ευρώπης. Η χρεοκοπία και το Grexit έχουν αποφευχθεί αρκετές φορές τα τελευταία χρόνια, όπως επίσης είναι δυνατόν να αποτραπούν και στο μέλλον για την Ελλάδα έτσι ώστε να επανέλθει η χώρα σε τροχιά ανάπτυξης, με την προϋπόθεση όμως ότι θα νομοθετηθούν και θα εφαρμοσθούν με απόλυτη συνέπεια σημαντικές οικονομικές μεταρρυθμίσεις.

Προκειμένου να έχουν επιτυχία αυτές οι μεταρρυθμίσεις όμως, είναι αληθές

ότι το σημαντικότερο ρόλο θα διαδραματίσει η κοινωνία μέσα από το βαθμό της συναίνεσης, τον οποίο θα κληθεί να επιτύχει. Είναι γενικά παραδεκτό, ότι απαιτείται μία συνολική ομοφωνία όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους χρειάζονται μεταρρυθμίσεις όπως επίσης και ποιες είναι ακριβώς αυτές οι μεταρρυθμίσεις που πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή, καθώς όπως είναι ευρέως γνωστό η συναίνεση απουσιάζει από την παρούσα πολιτική σκηνή της Ελλάδας.

Υπάρχουν πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, όπως το ΚΚΕ, η Λαϊκή Ενότητα, οι ΑΝΕΛ και άλλα τα οποία υποστηρίζουν πως οι μεταρρυθμίσεις στις οποίες έχει συμφωνήσει η Ελλάδα με τους δανειστές της είναι άστοχες καθώς και ότι σηματοδοτούν την απώλεια της εθνικής κυριαρχίας. Από την άλλη, κόμματα του λεγόμενου δημοκρατικού τόξου όπως το ΠΑΣΟΚ και η Νέα Δημοκρατία που κυβέρνησαν τη χώρα από τη πτώση της χούντας το 1974 και μετά καθώς και νεότερα όπως το Ποτάμι, αλλά και με τελευταίο τον ΣΥΡΙΖΑ υπεραμύνονται των μεταρρυθμίσεων υποστηρίζοντας πως αποτελούν απαραίτητο κομμάτι του τιμήματος που πρέπει να καταβληθεί για να αποφευχθεί η πτώχευση της χώρας και αφήνοντας ταυτόχρονα να εννοηθεί πως θα υποστήριζαν κάθε είδους μεταρρύθμιση που θα απαιτούνταν από τους δανειστές της Ελλάδας.

Βέβαια είναι απαραίτητο να αναφερθεί, ότι πέρα από την άποψη των πολιτικών κομμάτων ιδιαίτερης σημασίας είναι και ο λόγος του ελληνικού λαού, ο οποίος δυστυχώς κατά ένα μεγάλο ποσοστό παραμένει επιφυλακτικός σχετικά με το αν η Ελλάδα θα καταφέρει να ξεπεράσει τη κρίση και δεν είναι σε θέση να γνωρίζει τελικά, εάν και με ποιο τρόπο οι μεταρρυθμίσεις που προτείνονται μέσω των μνημονίων συμβάλλουν προς τη κατεύθυνση της επίτευξης αυτού του στόχου.

Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός, ότι η λήψη εκείνων των πολιτικών πρωτοβουλιών και αποφάσεων προς τη σωστή κατεύθυνση θα αποτρέψουν την Ελλάδα από τη χρεοκοπία και την είσοδο της σε μία περίοδο βαθύτερης κρίσης. Οι μεταρρυθμίσεις για τις οποίες αρκετός λόγος έγινε, κρίνονται απαραίτητες από το σύνολο του πληθυσμού και του επιχειρηματικού κόσμου όχι μόνο για την αποπληρωμή του δημοσίου χρέους αλλά και για την μακροπρόθεσμη ανάπτυξη και ευημερία της ελληνικής οικονομίας. Αρκετοί οικονομολόγοι απ' όλο το κόσμο υποστηρίζουν την άποψη πως ακόμη και αν η Ελλάδα είχε τη δυνατότητα να διαγράψει το σύνολο του χρέους της, χωρίς την εφαρμογή συγκεκριμένων μεταρρυθμίσεων σε σύντομο χρονικό διάστημα θα αντιμετώπιζε και πάλι νέο πρόβλημα χρέους.

1.1.1 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΧΡΕΟΥΣ

Η ελληνική κρίση χρέους θεωρείται μέρος της κρίσης της Ευρωζώνης. Η ελληνική οικονομία ταλανίζεται από μία σειρά παραγόντων τόσο εσωτερικών όσο και διεθνών και παρόλο που η διεθνής οικονομική κρίση είναι πλέον γεγονός, δεν θα πρέπει να αποτελέσει δικαιολογία και άλλοθι για τα προβλήματα μας ως χώρα.

Η προσέγγιση ότι η κρίση είναι διεθνής και ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η οικονομία προέρχονται από αυτή βρίσκεται σε λάθος κατεύθυνση, δεν ξεκαθαρίζει τις ευθύνες που έχουν οι κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις, οδηγεί σε αδιέξοδες και λάθος επιλογές και εν κατακλείδι δεν παρέχει ουσιαστική βοήθεια για την ανασυγκρότηση της οικονομίας, την άμβλυνση των ανισοροπιών και των προβλημάτων κοινωνικής συνοχής, που αυτή δημιουργεί.

Είναι γεγονός ότι κάθε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης βιώνει την οικονομική κρίση με διαφορετικό τρόπο, σε διαφορετική έκταση και ένταση, ανάλογα με τη δομή στην οικονομική της διάρθρωση. Δηλαδή, διαφορετικά βιώνει την κρίση η Γερμανία και η Γαλλία και διαφορετικά οι χώρες του ευρωπαϊκού νότου όπως η Ισπανία αλλά και η Ελλάδα με τη Πορτογαλία των οποίων τις οικονομίες εξετάζουμε με τη παρούσα εργασία. Επομένως κάθε χώρα είναι υποχρεωμένη να δραστηριοποιείται στο πλαίσιο των κατευθύνσεων που εκείνη ορίζει, στο μέτρο των αναγκών και των προβλημάτων της καθώς και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της. Στην πρώτη γραμμή πάντως βρίσκονται οι αποκαλούμενοι από διάφορους αρθρογράφους με αρκετή δόση φαντασίας, «χοίροι» (P.I.G.S.) το οποίο είναι ένα ακρωνύμιο που προέρχεται από τα αρχικά των χωρών Πορτογαλία, Ιρλανδία, Ελλάδα και Ισπανία, (Guillen, 2000).

Πλέον γίνεται γενικά αντιληπτό απ' όλους, ότι η κρίση στη χώρα μας πρόκειται να έχει μεγαλύτερη διάρκεια και βάθος σε αντίθεση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διότι η δομή και τα διαρθρωτικά της προβλήματα όχι μόνο είναι διαφορετικά, αλλά διατηρούνται και σε καθημερινή βάση γίνονται μεγαλύτερα και οξύτερα, αντί να αμβλύνονται, κάτω βέβαια και από τις επικρατούσες συνθήκες της διεθνούς κρίσης (Busch, 1985).

1.1.2 Η ΚΡΙΣΙΜΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ 2009

Ο οίκος αξιολόγησης Standard & Poor's τον Ιανουάριο του 2009 προχώρησε στην υποβάθμιση της μακροπρόθεσμης πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας από Α σε Α- αυξάνοντας με αυτό τον τρόπο το κόστος δανεισμού της χώρας. [1][2]

Το πραγματικό ετήσιο δημοσιονομικό έλλειμμα της τάξης του 15% για το 2009 σήμαινε ότι μέσα σε ένα χρόνο το δημόσιο χρέος αυξήθηκε από περίπου 110% σε πάνω από 125% ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Αυτό συνέβη γιατί λόγω της διεθνούς οικονομικής κρίσης αλλά και από μία σειρά άλλων παραγόντων, υπήρχε στασιμότητα του ΑΕΠ και ύφεση ήδη από το 2008 με αποτέλεσμα το ετήσιο έλλειμμα απλά να προστίθεται στο χρέος. Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν ήταν πλέον στάσιμο. Η τότε κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή προσπάθησε να αποκρύψει αυτά τα δυσάρεστα δεδομένα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τις διεθνείς χρηματαγορές χωρίς ωστόσο επιτυχία αφού υπήρχαν δημοσιευμένοι κι άλλοι δείκτες, όπως το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου στο οποίο απεικονιζόταν ξεκάθαρα η έκταση του προβλήματος.

Το κλίμα που είχε διαμορφωθεί εκείνη την περίοδο για την ελληνική οικονομία στο εξωτερικό ήταν δυσάρεστο και εξαιρετικά βαρύ, με αποτέλεσμα να οδηγήσει τον πρωθυπουργό Κώστα Καραμανλή που κυβερνούσε με μία μικρή πλειοψηφία 152 βουλευτών να εξαγγείλει πρόωρες εκλογές για τις 4 Οκτωβρίου 2009. Οι πολιτικοί του αντίπαλοι τον κατηγορήσαν για την απόφαση του αυτή, διότι με τις εκλογές είχε σκοπό να αποδράσει από την πολύ δύσκολη κατάσταση που διαμορφωνόταν. [3]

Στις εκλογές που διενεργήθηκαν νικητής βγήκε το ΠΑΣΟΚ καθώς υποσχέθηκε αυξήσεις μισθών στα όρια του πληθωρισμού συνοδευόμενες από την περιβόητη δήλωση « λεφτά υπάρχουν ». Ο Γιώργος Παπακωνσταντίνου ανέλαβε το υπουργείο οικονομικών και κλήθηκε να αντιμετωπίσει μία δραματική κατάσταση καθώς στις 20 Οκτωβρίου του 2009 ανακοίνωσε στο ECOFIN ότι το έλλειμμα για το 2009 βρίσκεται στο 12,5% από 6% που το υπολόγιζε η προηγούμενη κυβέρνηση [4] (τελικά το 2010 αναθεωρήθηκε στο

[1] Καθημερινή, «2009, η κρίση χρέους ήταν ήδη παρούσα», Απρίλιος 2014

[2] Καθημερινή, « Η S&P υποβάθμισε την ελληνική οικονομία», Ιανουάριος 2009

[3] Ελευθεροτυπία, «Απόδραση δια των εκλογών το σχέδιο Καραμανλή»

[4] Τα Νέα, «Παπακωνσταντίνου: Στο 12,5% του ΑΕΠ το έλλειμμα το 2009»

15,4%) , ενώ δύο μέρες μετά ο οίκος αξιολόγησης Fitch υποβάθμισε την Ελλάδα από A σε A-. [5]

Ανεξάρτητα των γεγονότων που προηγήθηκαν , η κυβέρνηση απέφυγε να προχωρήσει άμεσα ως όφειλε σε λήψη μέτρων δημοσιονομικής εξυγίανσης με σκοπό να καθυστερήσει τις αγορές ενώ αντίθετα στο προσεχές διάστημα προχώρησε μάλιστα και σε εφαρμογή των προεκλογικών της υποσχέσεων, όπως η καταβολή του επιδόματος αλληλεγγύης σε κοινωνικές ομάδες με χαμηλό εισόδημα.[6] [7] Παράλληλα, συνεπής σ' ένα βαθμό στις προεκλογικές υποσχέσεις της κυβέρνησης ήταν και ο προϋπολογισμός για το 2010, που κατατέθηκε στη βουλή στις 20 Νοεμβρίου 2009 και ο οποίος περιλάμβανε αυξήσεις στα όρια του πληθωρισμού σε χαμηλούς μισθούς και συντάξεις. Επίσης, ο προϋπολογισμός περιείχε μέτρα μείωσης δαπανών με περιστολή κρατικής σπατάλης και περικοπές σε λειτουργικές δαπάνες ενώ ταυτόχρονα υπολόγιζε αύξηση εσόδων , κυρίως μέσω της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής. [8] [9]

Μετά την κατάθεση του προϋπολογισμού για το 2010 υπήρξε μία νέα αρνητική εξέλιξη που αφορούσε την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας και πιο συγκεκριμένα στις 8 Δεκεμβρίου 2009 ο οίκος Fitch υποβάθμισε για δεύτερη φορά την ελληνική οικονομία στο επίπεδο BBB+ . [10] Ο οίκος Standard and Poor's προχώρησε με τη σειρά του και αυτός στις 16 Δεκεμβρίου σε υποβάθμιση της ελληνικής οικονομίας κρίνοντας το πρόγραμμα της ελληνικής κυβέρνησης για τη δημοσιονομική εξυγίανση της χώρας ανεπαρκές [11] , ενώ ακολούθησε και τρίτη υποβάθμιση της ελληνικής οικονομίας στις 23 Δεκεμβρίου αυτή τη φορά από τον οίκο Moody's. [12]

Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω ήταν ότι από τα μέσα Ιανουαρίου 2010 ξεκίνησε μία συνεχής άνοδος των spreads, που αναφερόταν συχνά στον τύπο ως ράλι ή κούρσα των spreads. Στις 21 Ιανουαρίου του 2010 το spread των δεκαετών ομολόγων ξεπέρασε τις 300 μονάδες [13] και στη συνέχεια ακολούθησε μία έντονα αυξητική πορεία ξεπερνώντας ακόμα και τις 1000 μονάδες τον Απρίλιο του 2010. [14][15][16]

[5] Καθημερινή, «Υποβάθμιση από τη Fitch μετά τον δημοσιονομικό εκτροχιασμό της Ελλάδας», Οκτώβριος 2009

[6] in.gr, « Επίδομα αλληλεγγύης έως 1.300 ευρώ χορηγεί η κυβέρνηση», Νοέμβριος 2009

[7] Τα Νέα, «Περισσότεροι δικαιούχοι για το επίδομα αλληλεγγύης», Νοέμβριος 2009

[8] txs.gr, «Κατατέθηκε ο προϋπολογισμός για το 2010», Νοέμβριος 2009

[9] Καθημερινή, «Σφιχτός στις αυξήσεις ο προϋπολογισμός του 2010, Νοέμβριος 2009

[10] Πρώτο Θέμα, «Υποβάθμιση της Ελλάδας σε BBB+ από τη Fitch», Δεκέμβριος 2009

[11] in.gr, «Σε υποβάθμιση της ελληνικής οικονομίας προχώρησε η Standard & Poor's, Δεκέμβριος 2009

[12] Καθημερινή, «Τρίτη υποβάθμιση της ελληνικής οικονομίας τον Δεκέμβριο, Δεκέμβριος 2009

[13] Έθνος, «Πάνω από τις 300 μονάδες βάσης τα spreads», Ιανουάριος 2010

[14] Ναυτεμπορική, «Το χρονικό της ελληνικής κρίσης»

[15] Έθνος, «Εκτός ελέγχου τα spreads, ξεπέρασαν τις 1000 μονάδες», Απρίλιος 2010

[16] Τα Νέα, «Νέο ρεκόρ του spread στις 1.021 μονάδες», Απρίλιος 2010

1.1.3 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η πρόσφατη οικονομική κρίση δεν ήταν ένα ανεξάρτητο και απρόσμενο φαινόμενο. Τα αίτια, η φύση και τα χαρακτηριστικά της συνδέονται με την όλη ιστορία της μεταπολεμικής διαδικασίας συσσώρευσης του κεφαλαίου στον ανεπτυγμένο καπιταλισμό και συγκεκριμένα τη «χρυσή εποχή» της συσσώρευσης του κεφαλαίου, την κρίση της δεκαετίας του 1970, τον τρόπο με τον οποίο «λύθηκε» ή αντιμετωπίστηκε η κρίση αυτή, την εμπειρία της «νεοφιλελεύθερης» περιόδου και ιδίως της τελευταίας της φάσης, όταν και εντάθηκε το φαινόμενο της χρηματιστικοποίησης της καπιταλιστικής οικονομίας (European Commission, 2009). [17]

Η οικονομική κρίση της Ελλάδας που ξεκίνησε λίγο μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το φθινόπωρο του 2008 έχει βαθιές ρίζες. Πολλοί λένε ότι το πρόβλημα ξεκινά από την κακή διαχείριση της οικονομίας από τα δύο κόμματα που κυβέρνησαν την Ελλάδα εναλλάξ μετά την κατάρρευση της χούντας το 1974, δηλαδή το ΠΑΣΟΚ και τη Νέα Δημοκρατία, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει πως τα υπόλοιπα κόμματα είναι άμοιρα ευθυνών.

Η περίοδος μετά το 1974 υπήρξε μία περίοδος μεγάλου δανεισμού για την Ελλάδα με συνέπεια τη γρήγορη διόγκωση του χρέους. Μεταξύ του 1980 και 1993 το χρέος εκτινάχτηκε από 28,6% σε 111,6% του ΑΕΠ. [18][19][20] Την ίδια περίοδο και το έλλειμμα ήταν επίσης σε υψηλά επίπεδα. Από το 1993 και μετά η ελληνική οικονομία μπήκε σε έναν πιο ομαλό δρόμο με στόχο να ικανοποιήσει τα κριτήρια σύγκλισης της συνθήκης του Μάαστριχτ και χάρη στην επίτευξη υψηλότερων ρυθμών ανάπτυξης το χρέος άρχισε να μειώνεται ελαφρά ως ποσοστό του ΑΕΠ και το έλλειμμα έπεσε μέχρι το 1999 κάτω από 3% πετυχαίνοντας τελικά η Ελλάδα το στόχο να γίνει μέλος της ΟΝΕ. Κρίνεται βέβαια απαραίτητο να επισημανθεί, ότι αργότερα αποκαλύφθηκε πως οι σχετικά υψηλές αποδόσεις που παρουσιάζονταν αυτή την περίοδο ήταν αποτέλεσμα αποκρύψεων σε ελλείμματα και δάνεια, πρακτική που ονομάστηκε δημιουργική λογιστική και στην υλοποίηση της οποίας βοήθησε και η τράπεζα επενδύσεων Goldman Sachs. [21]

[17] European Commission, (2009), «Economic and Financial Affairs: Economic crisis in Europe: Causes, consequences and responses». European Economy, Brussels. σελ. 1-87, Tab. Graph. Bibliogr

[18] Καθημερινή, «Το χρονικό διόγκωσης του δημοσίου χρέους, 1980-2005», Δεκέμβριος 2005

[19] Τα Νέα, «Το χρονικό ενός προαναγγελθέντος εκτροχιασμού»

[20] Ιστορικά θέματα ([http:// www.istorikathemata.com](http://www.istorikathemata.com)), «Πως δημιουργήθηκε το ελληνικό δημόσιο χρέος»

[21] Tvxs (<http:// tvxs.gr/news>), « Η Goldman Sachs συνεργός της Ελλάδας στη δημιουργική λογιστική»

Το φθινόπωρο του 2004, ο τότε υπουργός οικονομικών Γιώργος Αλογοσκούφης της νεοεκλεγείσας κυβέρνησης του Κώστα Καραμανλή, η οποία διαδέχτηκε την απελθούσα κυβέρνηση του Κώστα Σημίτη, προχώρησε σε οικονομική απογραφή κατόπιν πίεσεως από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Αρχή (Eurostat). Η απογραφή αποκάλυψε αποκρύψεις δαπανών της προηγούμενης κυβέρνησης με αποτέλεσμα να αναθεωρηθούν τα ελλείμματα των προηγούμενων ετών προς τα πάνω ενώ παράλληλα το γεγονός αυτό οδήγησε στη μείωση της αξιοπιστίας της χώρας και στη τριετή επιπήρηση της από την Ε.Ε. Η Eurostat την ίδια χρονιά προχώρησε και σε αναθεώρηση παλαιότερων ελλειμμάτων της Ελλάδας, από τα οποία προέκυπτε τελικά ότι η χώρα δεν ικανοποιούσε ποτέ τα κριτήρια σύγκλισης του Μάαστριχτ αφού ακόμα και την κρίσιμη χρονιά του 1999 εξακολουθούσε να έχει έλλειμμα πάνω από 3%. [22][23]

Την τριετία 2004-2007 το χρέος της Ελλάδας ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξάνεται ενώ ταυτόχρονα σημειώνονται υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης με το εθνικό εισόδημα να αυξάνεται κατά 12-15 δις τον χρόνο. Από το φθινόπωρο του 2008 όμως, λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που ξέσπασε τότε, η ελληνική οικονομία εκτροχιάζεται και το έλλειμμα αλλά και το χρέος αρχίζουν να αυξάνονται με γρήγορους ρυθμούς. [24]

Η Eurostat τον Νοέμβριο του 2010 προχώρησε σε αναθεώρηση των ελληνικών ελλειμμάτων των τελευταίων ετών και σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά το έλλειμμα του 2006 τοποθετήθηκε στο 5,7% του ΑΕΠ (12,1 δις ευρώ), του 2007 στο 6,4% του ΑΕΠ (14,4 δις ευρώ), του 2008 στο 9,4% του ΑΕΠ (22,3 δις ευρώ) και του 2009 στο 15,4% του ΑΕΠ (36,1 δις ευρώ). Αντίστοιχα αναθεωρήθηκε προς τα πάνω και το χρέος, με το χρέος του 2009 να αναθεωρείται στο 126,8% του ΑΕΠ που αντιστοιχεί σε 298 δις Ευρώ. [25]

Μετά τη σύντομη αυτή ιστορική αναδρομή είναι χρήσιμο να αναφερθεί, ότι η παραγωγική βάση της ελληνικής οικονομίας είναι ισχυρή καθώς στηρίχθηκε, σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, σε τομείς όπως ο τουρισμός, η ναυτιλία και η οικοδομή, κλάδοι που πλήττονται πρώτοι και με ιδιαίτερη ένταση από την κρίση (Λαπαβίτσας Κ., 2010). Ακόμη, οι τράπεζες το πιο ισχυρό τμήμα του ελληνικού κεφαλαίου, οι οποίες λειτούργησαν με πρωτόγνωρους ρυθμούς πιστωτικής επέκτασης, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, με την επέκτασή τους στα Βαλκάνια και τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, μαζί με άλλες μεγάλες ελληνικές επιχειρήσεις, είναι εκτεθειμένες στην διεθνή

[22] Ελευθεροτυπία, «Με έλλειμμα άνω του Μάαστριχτ μπήκαμε το 1999 στην ΟΝΕ», Νοέμβριος 2004

[23] Καθημερινή, «Οικονομικό θαύμα με παθογένειες», Ιούνιος 2011

[24] Τα Νέα, «Το χρονικό ενός προαναγγελθέντος εκτροχιασμού»

[25] Tvxs (<http://tvxs.gr/news>), «15,4% το δημοσιονομικό έλλειμμα του 2009»

κρίση με την ανάληψη υψηλών κινδύνων, καθώς η κρίση αυτή πλήττει με ιδιαίτερη σφοδρότητα τις χώρες αυτές (Ζουμπουλάκης & Κόλλιας, 2010).

Οι αρνητικές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας επιβάλλουν να εντοπίσουμε και να κατανοήσουμε τα αίτια που οδήγησαν στη σημερινή πραγματικότητα προκειμένου να ασκηθούν οι κατάλληλες και αποτελεσματικές πολιτικές για την αντιμετώπισή τους. Τα αίτια της κρίσης πρέπει να αναζητηθούν αφενός στα χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα και τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν από τις εκλεγμένες κυβερνήσεις, αλλά και στη διεθνή συγκυρία της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης που τα ανέδειξε με εντονότερο και οξύτερο τρόπο.

Το κυρίαρχο χαρακτηριστικό της οικονομίας μας είναι η ύπαρξη διαρθρωτικών προβλημάτων πολύ πριν την εμφάνιση της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης, τα οποία διογκώθηκαν τα τελευταία χρόνια με την εμμονή στην άσκηση πολιτικών προς τη κατεύθυνση των αυτορυθμιζόμενων αγορών.

Γεγονός είναι ότι μέχρι το 2004 η χώρα κατάφερε να βρεθεί στις 29 περισσότερο ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου (Βαγιανός, Βέπτας & Μεγύρ, 2010). Το ερώτημα που διατυπώνεται και απασχολεί όλους μας, ανεξαρτήτως πολιτικής θέσεως και οικονομικής κατάστασης μέχρι και σήμερα είναι, ποιος να είναι άραγε ο βασικότερος λόγος της σημερινής κρίσης; Όπως ήταν αναμενόμενο η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 θα έφτανε και στην Ελλάδα, όπως και έγινε άλλωστε μετά από ένα χρόνο.

Θα προσπαθήσουμε να προχωρήσουμε σε μία βαθύτερη ανάλυση ώστε να μπορέσουμε να βρούμε τα αίτια αυτής της τραγικής κατάστασης που έχει φέρει την Ελλάδα στα πρόθυρα της πτώχευσης. Το πρόβλημα άρχισε το 1981 (Tsakalotos, 1998), όπου η τότε κυβέρνηση πράγματι προσπάθησε και κατάφερε να μειώσει την ανεργία σε μεγάλα επίπεδα ακολουθώντας όμως την πολιτική της πρόσληψης στο δημόσιο τομέα και της πληρωμής τους με δανεικά.

Σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες του κράτους προσλαμβάνονται χιλιάδες κομματικά στελέχη και μη, πολιτική που βρήκε άξιους μιμητές σε όλους τους πολιτικούς χώρους. Είναι μία τακτική γνωστή σε όλους μας από την εποχή της τουρκοκρατίας με το λεγόμενο ρουσφέτι, που συνεχίστηκε βέβαια με απaráμιλλο ζήλο και από τα πρώτα κόμματα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Το ρουσφέτι λοιπόν δεν είναι τίποτε άλλο από το διορισμό σε δημόσιες υπηρεσίες, ψηφοφόρων, συγγενών και φίλων από τα εκάστοτε

στελέχη του κυβερνώντος κόμματος. Ήταν αρκετή μία μεσολάβηση, όχι απαραίτητα από υπουργό αλλά ακόμα και από κάποιο κατώτερο στέλεχος του κόμματος ώστε να μπορέσει κάποιος να διοριστεί μόνιμος ή προσωρινός υπάλληλος σε οποιασδήποτε δημόσια υπηρεσία (Tsakalotos, 1998).

Ένα άλλο αίτιο αυτής της κρίσης ήταν η πολιτική διαφθορά και η αδιαφάνεια των συναλλαγών, πράγμα που συμβαίνει σε πολλές χώρες με απευθείας αναθέσεις μεγάλων οικονομικών έργων σε επιχειρηματίες, κυβερνητικούς φίλους και άλλους παράγοντες, που για την ανάθεση του έργου έδιναν και δίνουν ακόμη και σήμερα μεγάλα χρηματικά ποσά κάτω από το τραπέζι στους μεσολαβητές κυβερνητικούς υπαλλήλους. Τα σκάνδαλα της πολιτικής διαφθοράς στην Ελλάδα αποτέλεσαν τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων τα τελευταία 30 χρόνια με αποπομπές ακόμα και υπουργών. Δεν χρειάζεται φυσικά να αναφερθούμε εκτενώς στις υπέρογκες εξοπλιστικές δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν με γνώμονα την ασφάλεια της χώρας και την ισορροπία δυνάμεων και κατέληξαν στην κατασπατάληση δημοσίου χρήματος για την αγορά ακρήστων και πανάκριβων όπλων (Κάτσιος, 2006).

Μπορούμε τώρα να περάσουμε σε ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα που αποτελεί και ένα από τα κυριότερα αίτια της κρίσης, την φοροδιαφυγή (Ματσαγγάνης και Φλεβοτόμου, 2010). Από την εποχή της ίδρυσης του ελληνικού κράτους η φοροδιαφυγή αποτελεί ένα πάγιο καθεστώς στη Ελλάδα. Φυσικά η φοροδιαφυγή δεν γίνεται τόσο από την εργατική τάξη αλλά κυρίως από τα οικονομικά εύρωστα κοινωνικά στρώματα και ειδικότερα από επιχειρήσεις, επιχειρηματίες και επαγγελματίες όλων των κλάδων. Είναι αλήθεια πως τα τελευταία 30 χρόνια μία νέα γενιά νεόπλουτων γέμισαν την Ελλάδα με χιλιάδες πολυτελείς βίλες, κότερα και πολυτελή αυτοκίνητα. Παράνομες εξοχικές κατοικίες δημιουργήθηκαν σε δασικούς χώρους, παραλίες και άλλα δημόσια εδάφη σχεδόν ανεξέλεγκτα. Η αλήθεια είναι ότι πολλές φορές το κράτος έστειλε τις μπουλντόζες να ξηλώσει τα παράνομα κτίσματα αλλά σε μικρό ποσοστό. Τεράστιες περιοχές απaráμιλλης φυσικής ομορφιάς του δημοσίου πλούτου πουλήθηκαν χωρίς διαφάνεια με μεσολαβήσεις ακόμα και μοναχών! (Βαγιανός, Βέττας & Μεγήρ, 2010).

Ένα άλλο γεγονός με σημαντική συνεισφορά στην κρίση ήταν και ο ανεξέλεγκτος δανεισμός από τις τράπεζες. Με την εμφάνιση της πιστωτικής κάρτας ο Έλληνας άρχισε να ξοδεύει ανεξέλεγκτα από ψυγεία και κουζίνες μέχρι αυτοκίνητα πολυτελείας και σκάφη, με αποτέλεσμα δισεκατομμύρια να χαθούν από αυτούς τους δανεισμούς καθώς πολλοί αδυνατούσαν να πληρώσουν τις δόσεις. Χιλιάδες αυτοκίνητα και σπίτια κατασχέθηκαν από

αδυναμία αποπληρωμής των δανείων (Βαγιανός, Βέττας & Μεγήρ, 2010).

Εκτός από την εσωτερική κακοδιαχείριση της οικονομίας, δεν θα πρέπει να αγνοήσουμε και ένα άλλο βασικό αίτιο της σημερινής κρίσης που έχει πλήξει την Ελλάδα και άλλα ευρωπαϊκά κράτη όπως την Πορτογαλία, την Ισπανία και είναι η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας. Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης έπληξε την Ελλάδα, όπου πολλές επιχειρήσεις τοπικές και ξένες προτίμησαν επενδύσεις σε φθηνές αγορές, δηλαδή σε χώρες με φθηνό εργατικό δυναμικό παρόλο που ο μέσος μισθός στην Ελλάδα είναι από τους χαμηλότερους στην δυτική Ευρώπη. Πολλοί έλληνες επιχειρηματίες με την ανοχή και πολλές φορές την παρότρυνση των ελληνικών κυβερνήσεων έφτιαξαν εργοστάσια στις βαλκανικές χώρες με αποτέλεσμα χιλιάδες τοπικές επιχειρήσεις να κλείσουν.

Η παγκοσμιοποίηση έπληξε με τη σειρά της και την ελληνική ναυτιλία καθώς ο ελληνικός εμπορικός στόλος που κάποτε ήταν ο κυριότερος κλάδος εισαγωγής συναλλάγματος της Ελλάδας, σήμερα να μεν εξακολουθεί να είναι από τους μεγαλύτερους στον κόσμο και να καταγράφει πρωτιές αλλά τα περισσότερα πλοία είναι κάτω από «φθηνές σημαίες» με το 90% περίπου των πληρωμάτων να αποτελείται από ξένους, κυρίως από χώρες της Ασίας και τα κράτη της ανατολικής Ευρώπης (Fafaliou, I. 2006).

Στο σημείο αυτό δεν θα πρέπει να ξεχάσουμε να αναφέρουμε και τις επιπτώσεις των πολιτικών της Ε.Ε. ως αιτία της κρίσης στην ελληνική οικονομία και κυρίως στην αγροτική, όπως για παράδειγμα την επιδότηση για το κλείσιμο του εργοστασίου παραγωγής ζάχαρης στη Λάρισα, το σύνολο των επιδοτήσεων που δόθηκαν από την Ε.Ε. προς την Ελλάδα για διάφορους λόγους και σκοπούς αλλά και πολλών κοινοτικών όρων εξαγωγών σε πολλά είδη προϊόντων που ήταν αρνητικοί για τους έλληνες παραγωγούς, καθώς ποιος μπορεί να ξεχάσει τους χιλιάδες τόνους των φρούτων που οδηγήθηκαν στις χωματερές. Πρόσθετα, ένας άλλος κλάδος της αγροτικής οικονομίας που έχει πληγεί ανεπανόληπτα τα τελευταία χρόνια με τους διάφορους νόμους περί προστασίας του θαλάσσιου πλούτου είναι και η αλιεία (Fousekis, P. 1997).

1.1.4 Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ

Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας να αναστείλει απότομα την χορήγηση δανείων προς τα αδύνατα κράτη σε μία τόσο κρίσιμη στιγμή για την

παγκόσμια οικονομία αποτέλεσε τη σπίθα για μία πυρκαγιά που εξαπλώθηκε σταδιακά σε όλες τις χώρες του ευρωπαϊκού νότου (Cabral, R. 2010).

Στα μέσα του 2010, και μετά το φως των αποκαλύψεων ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδας έκλεισε για το 2009 σε επίπεδα πολύ πάνω από αυτά που θα καθιστούσαν το δημόσιο χρέος βιώσιμο, η ελληνική κυβέρνηση αδυνατούσε να δανειστεί με λογικά επιτόκια από τις αγορές για τη χρηματοδότηση του τρέχοντος δημοσιονομικού ελλείμματος και την αναχρηματοδότηση κατά συνέπεια του δημοσίου χρέους. Η προσπάθεια που κατέβαλε η κυβέρνηση ώστε να ανακτήσει την αξιοπιστία της χώρας στις διεθνείς αγορές και να πετύχει μείωση των επιτοκίων δανεισμού οδήγησε τελικά σε λήψη μέτρων μείωσης των δαπανών, τα οποία όμως με τη σειρά τους δεν κατάφεραν να ανατρέψουν το αρνητικό κλίμα.

Κατόπιν αυτών η Ελλάδα κατέφυγε στη βοήθεια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, που συγκρότησαν από κοινού το μηχανισμό βοήθειας που χρειαζόταν η Ελλάδα. Η ιστορική ανακοίνωση της προσφυγής στον μηχανισμό στήριξης έγινε στις 23 Απριλίου 2010 από τον πρωθυπουργό Γεώργιο Α. Παπανδρέου, ο οποίος βρισκόταν εκείνη την ημέρα στο Καστελόριζο.

Η απόφαση για τη χρηματοδότηση από τον μηχανισμό στήριξης έγινε υπό τους όρους ότι η Ελλάδα θα λάβει μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής, και ειδικότερα, υπό τους όρους ότι θα λάβει μέτρα δημοσιονομικής εξυγίανσης. Με τη χρηματοδότηση που επιτεύχθηκε από το μηχανισμό αποφεύχθηκε ο άμεσος κίνδυνος στάσης πληρωμών της Ελλάδας, που θα είχε πιθανόν ανεξέλεγκτες συνέπειες και για όλη τη ζώνη του ευρώ. Τα πρώτα μέτρα ανακοινώθηκαν από τον πρωθυπουργό την Κυριακή 2 Μαΐου 2010, των οποίων την ανάλυση και τις επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία θα προσπαθήσουμε να παραθέσουμε εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο.

1.2 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

Την περίοδο μεταξύ της Επανάστασης των Γαρυφάλλων το 1974 μέχρι και το 2010, η Πορτογαλία είχε επιτρέψει σημαντική διολίσθηση στην διαχείριση δημοσίων έργων και στα μπόνους και τους μισθούς της ανώτατης διοίκησης.

Η επίμονη και διαρκής πολιτική προσλήψεων που ακολουθήθηκε αύξησε τον αριθμό των απολυμένων δημοσίων υπαλλήλων. Όταν η παγκόσμια κρίση διατάραξε τις αγορές και την παγκόσμια οικονομία, σε συνδυασμό με την πιστωτική κρίση των ΗΠΑ και την ευρωπαϊκή κρίση χρέους, η Πορτογαλία, με όλα τα διαρθρωτικά προβλήματά της από το κολοσσιαίο δημόσιο χρέος της πλεονάζουσας παραγωγικής ικανότητας της δημόσιας διοίκησης, ήταν ένα από τα πρώτα θύματα και τις οικονομίες που επλήγησαν περισσότερο. Η προσφυγή της Πορτογαλίας στον μηχανισμό στήριξης προεξοφλούνταν ως βέβαιη από πολλούς οικονομολόγους ως αποτέλεσμα των αναιμικών ρυθμών ανάπτυξης που παρουσίαζε η χώρα από το 2002. [26]

Είναι γεγονός ότι η Πορτογαλία ποτέ δεν βρισκόταν στη πρώτη γραμμή της επικαιρότητας. Οι πορτογάλοι μάλιστα σχεδόν πάντοτε εξοργίζονταν όταν η χώρα τους αποκλειόταν από τον ευρωπαϊκό χάρτη με τις μετεωρολογικές προβλέψεις. Δυστυχώς, το ότι βρίσκονται και αυτοί τα τελευταία χρόνια στο προσκήνιο όπως και οι έλληνες οφείλεται σε δυσάρεστους λόγους.

Η οικονομία της Πορτογαλίας είναι γεγονός ότι ακολούθησε μία παράλληλη πορεία με αυτή της ελληνικής οικονομίας καθώς από το 2000 έως και το 2008 έβλεπε το ΑΕΠ της να αυξάνεται σταθερά, μέχρι τη χρονική στιγμή εκείνη που έγινε αισθητή η οικονομική κρίση στην Ευρώπη. Όλες οι δημοκρατικές κυβερνήσεις της Πορτογαλίας κατά την περίοδο μεταξύ της Επανάστασης των Γαρυφάλλων του 1974 και του 2010 χαρακτηρίστηκαν από την χρήση υπερβολικά μεγάλων δαπανών και επενδύσεων «φούσκα» με βασικό χαρακτηριστικό την αδυναμία διάκρισης στη βαρύτητα που επιδεικνύονταν κατά καιρούς σε επενδύσεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. [27]

1.2.1 Η ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΧΡΕΟΥΣ

Όπως στην περίπτωση της Ελλάδας, η κρίση του χρέους έπληξε και την Πορτογαλία ύστερα από μία τρομερή δεκαετία. Την περίοδο 2000 – 2010 η αύξηση του κατά κεφαλή ΑΕΠ δεν ξεπέρασε το 0,2% και αυτό συνέβη, επειδή οι Κινέζοι και οι Ανατολικοευρωπαίοι είχαν αρχίσει να ανταγωνίζονται τις δύο μεγαλύτερες εξαγωγικές βιομηχανίες της Πορτογαλίας, που είναι τα υφαντουργικά προϊόντα και τα παπούτσια. Παράλληλα όμως, αυξήθηκε το ενδιαφέρον για τομείς όπως η δικηγορία, η υγεία ή το δημόσιο καθώς

[26] Χαρδούβελης Γ.

[27] Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Ετήσια Έκθεση 2011

υπήρχαν περιπτώσεις ανθρώπων που σπούδασαν σκηνοθεσία και κατέληξαν να γίνουν δημόσιοι υπάλληλοι.

Το βιοτικό επίπεδο της χώρας διατηρήθηκε στα ίδια επίπεδα χάρη στα χρήματα που εισέρχονταν από τα ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και όταν ξέσπασε η κρίση πολλοί ήταν εκείνοι που εξεπλάγησαν. Όταν η χώρα εντάχθηκε στην ευρωζώνη, ο διοικητής της κεντρικής τράπεζας είχε προβλέψει ότι η βοήθεια από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ήταν κάτι που ανήκε στο παρελθόν αλλά αυτό το σενάριο όπως αποδείχτηκε διαψεύστηκε καθώς το Μάιο του 2011, το ΔΝΤ επέστρεψε. Η Πορτογαλία είναι μία χώρα στην οποία πρέπει να γίνουν επείγοντως μεταρρυθμίσεις προκειμένου να υπάρχει μέλλον για τους νέους ανθρώπους, οι οποίοι βλέπουν τα ποσοστά ανεργίας τους να αυξάνονται και κυρίως των πτυχιούχων πανεπιστημίου.

Αυτό που συνέβη στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, παρατηρείται και στη δομή της πορτογαλικής οικονομίας καθώς το βασικότερο χαρακτηριστικό της τελευταίας δεκαετίας είναι η μεγέθυνση του τομέα των υπηρεσιών. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει έντονο το στοιχείο της αποβιομηχάνισης της χώρας με ένα μεγάλο κομμάτι του εργατικού δυναμικού να στρέφεται σε αγροτικές δραστηριότητες (Οικονομάκης Γ., 2011).

Μετά το τέλος της μεγέθυνσης της οικονομίας που ακολούθησαν την ένταξη της Πορτογαλίας στη ζώνη του Ευρώ και την εποχή των χαμηλών επιτοκίου δανεισμού, η οικονομία της χώρας άρχισε να δείχνει ότι στηρίζεται σε γυάλινα πόδια. Το χρέος της χώρας από 50,4% το 1995 έφτασε το 120% το 2012 ενώ το έλλειμμα από 2,8% το 2001 εκτινάχθηκε στο 10% το 2012. Τα επιτόκια εκτινάχθηκαν από το 3,9% το 1999 στο 14% το 2012. Οι αγορές χρήματος έκλεισαν. Μέσα σε ένα έτος (2011-2012) χάθηκαν 500.000 θέσεις εργασίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι από την ανεργία του 3,8% το 2001 το ποσοστό των ανέργων εκτινάχθηκε στις 900.000 ανέργους ή 18% τον Φεβρουάριο του 2013 και αυτό παρά την ισχυρή μετανάστευση των Πορτογάλων τόσο προς την Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, τις Σκανδιναβικές χώρες και τις πρώην αποικίες της Πορτογαλίας με τη μερίδα του λέοντος να πηγαίνει στη Βραζιλία. [28] Σχεδόν 52.000 άνθρωποι μετανάστευσαν μόνιμα, ενώ 69.500 εγκατέλειψαν τη χώρα με την πρόθεση να παραμείνουν στο εξωτερικό για διάστημα μικρότερο του ενός έτους το 2012.

[28] Τράπεζα της Πορτογαλίας, 2013

«Ο πληθυσμός της Πορτογαλίας συρρικνώθηκε κατά περίπου 55.000 πρόσωπα (από το 2011 στο 2012) σε 10,49 εκατομμύρια, πρόκειται για την τρίτη συναπτή χρονιά που καταγράφηκε μείωση του πληθυσμού. Ο αριθμός των γεννήσεων μειώθηκε κατά 7,2% σε ένα επίπεδο κάτω από τις 90.000 για πρώτη φορά αφότου άρχισαν να συγκεντρώνονται συγκρίσιμα στατιστικά στοιχεία. Ο αριθμός των θανάτων αυξήθηκε κατά 4,6% το 2012 εν συγκρίσει με το 2011, με την παιδική θνησιμότητα να καταγράφει επίσης μικρή αύξηση.

1.2.2 Η ΚΡΙΣΙΜΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Το 2001 η οικονομία της Πορτογαλίας αναπτυσσόταν με ρυθμούς που άγγιζαν το 4%, η ανεργία βρισκόταν σε χαμηλά επίπεδα (κοντά στο κάτω όριο της ανεργίας κατά τους οικονομολόγους της ελεύθερης οικονομίας) με ποσοστά ανάμεσα στο 5% και 4% , το δημόσιο χρέος ήταν 55% του ΑΕΠ και οι αυξήσεις στους πραγματικούς μισθούς εξυπηρετούσαν το στόχο για σύγκλιση των μισθών προς τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το κατά κεφαλήν εισόδημα της Πορτογαλίας έφθασε το 2001 στο 70% της ΕΕ, όταν αντίστοιχα εκείνο της Ελλάδας έφθανε μόνο στο 67%.

Ο κεντροδεξιός πρωθυπουργός της χώρας Ζοζέ Μανουέλ Μπαρόζο (02/04/2002 έως 29/06/2004) με την ανέλιξη του στην εξουσία πραγματοποίησε δημοσιονομική απογραφή για τα πεπραγμένα της σοσιαλιστικής κυβέρνησης Γκουτιέρες την οποία και διαδέχτηκε . Εφάρμοσε ένα πρόγραμμα λιτότητας , το οποίο περιελάμβανε πάγωμα των μισθών στον ιδιωτικό τομέα , αναστολή των προσλήψεων και περικοπές στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Η θητεία του όπως και της κυβέρνησης του θα αποδειχθεί σχετικά μικρή καθώς το 2004 υπέβαλε την παραίτηση του για να αναλάβει στις 22/11/2004 την προεδρία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Η διακυβέρνηση της χώρας περνά το 2005 στα χέρια του σοσιαλιστικού κόμματος (SP) της Πορτογαλίας. Οι σοσιαλιστές καταγράφουν συντριπτική νίκη με ποσοστό του 45% έναντι μόλις 28,8% των κεντροδεξιών δυνάμεων (SDP) που ήταν υπεύθυνες για τα μέτρα λιτότητας που εφαρμόστηκαν μέχρι και εκείνη την περίοδο. Ο νέος πρωθυπουργός της χώρας Ζοζέ Σόκρατες ζητά από την κεντρική τράπεζα της χώρας να κάνει απογραφή του χρέους και η τράπεζα σε απάντηση της διαμηνύει ότι στη περίπτωση που δεν ληφθούν άμεσα μέτρα το κόστος δανεισμού της χώρας θα ξεπεράσει το 6,5%.

Αυτή τη φορά θα απαντήσει με ένα νέο κύκλο λιτότητας ο σοσιαλιστής πρωθυπουργός , που θα περιλαμβάνει αναστολή των αυξήσεων και των προσλήψεων στο δημόσιο τομέα και ακόμη μεγαλύτερες περικοπές στο κοινωνικό κράτος και στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης , δηλαδή στο πολύπαθο τομέα των συντάξεων . Παράλληλα , η κυβέρνηση ξεκινά ένα φιλόδοξο πρόγραμμα διοικητικής μεταρρύθμισης (PRACE) το οποίο είχε ως

στόχο την αναδιάρθρωση των υπηρεσιών της κεντρικής κυβέρνησης με μείωση των καταναλωτικών δαπανών, περιορισμό του κόστους λειτουργίας και την ανάπτυξη της αποτελεσματικότητας της διοίκησης με πενιχρά όμως αποτελέσματα.

Για παράδειγμα, τα νοσοκομεία της χώρας μεταφέρθηκαν εκτός της κεντρικής κυβέρνησης και λειτουργούν πλέον ως εταιρείες ειδικού σκοπού, χωρίς όμως βέβαια αυτή η αλλαγή να φέρει κάποιο σημαντικό δημοσιονομικό όφελος καθώς η κυβέρνηση συνέχιζε να χρηματοδοτεί τα κόστη λειτουργίας στη βάση της «Σύμβασης Ποιότητας». Από την λογιστική πλευρά όμως τα αποτελέσματα ήταν θεαματικά, διότι οι υπάλληλοι των «εταιρειών» περιθάλψης δεν παρουσιάζονται πλέον ως δημόσιοι υπάλληλοι ενώ και το δημόσιο χρέος παρουσίασε συρρίκνωση καθώς τα χρέη των νοσοκομείων δεν εγγράφονταν πλέον στο χρέος της κεντρικής κυβέρνησης αλλά στα δάνεια του εκάστοτε νοσοκομείου.

Την ίδια στιγμή η κυβέρνηση προέκρινε τις συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα (PPPs/ΣΔΙΤ) και πράγματι οι συμπράξεις αυτές, αρχικά είχαν ένα θετικό αντίκτυπο στα μεγέθη του κρατικού προϋπολογισμού καθώς αντικαθιστούσαν με ιδιωτικά κεφάλαια την δημόσια επένδυση. Την ευφορία όμως που δημιουργήθηκε τα πρώτα χρόνια για τις συμπράξεις, θα διαδεχθεί αργότερα ο έντονος προβληματισμός καθώς η υπερβολή στη χρήση των ΣΔΙΤ οδήγησε σε ένα πλεόνασμα υποδομών και ειδικότερα στο οδικό δίκτυο. Την διαφορά από τα προϋπολογισμένα έσοδα από την χρήση των υποδομών που θα πλήρωναν οι καταναλωτές κατά την χρήση των έργων όπως π.χ. τα διόδια, τώρα έπρεπε να πληρωθούν στους ιδιώτες επενδυτές από τον κρατικό προϋπολογισμό.

Μέσα από την δημιουργία κρατικών ανώνυμων εταιρειών σε κεντρικό, περιφερειακό και επίπεδο τοπικής διακυβέρνησης, η Πορτογαλία κατόρθωσε να αποφύγει την μέγγενη του συμφώνου Σταθερότητας και ανάπτυξης καθώς τα δάνεια και οι δαπάνες των εταιρειών αυτών δεν εγγράφονταν στον προϋπολογισμό της χώρας. Πρέπει να επισημανθεί όμως ότι τα αποτελέσματα αυτά της δημιουργικής λογιστικής είχαν δραματικές συνέπειες. Η έκρηξη της κρίσης των ενυπόθηκων δανείων το 2007 στις ΗΠΑ θα αποτελέσει την θρυαλλίδα των εξελίξεων, αν και η αγορά ακινήτων στην ίδια την Πορτογαλία δεν είχε τις παθογένειες άλλων κρατών όπως ήταν π.χ. η φούσκα στις τιμές των ακινήτων και ο υπερβολικός δανεισμός των ιδιωτών κατόχων των ακινήτων. Δύο μήνες μετά την εκδήλωση της κρίσης στις ΗΠΑ το ΔΝΤ προέβλεπε ότι θα υπάρξει ανάπτυξη της πορτογαλικής οικονομίας κατά

2%. Άλλωστε το 2007 η Ευρώπη θεωρούσε την κρίση αποκλειστικά ζήτημα των ΗΠΑ. Όμως καθώς αποδείχθηκε τον Οκτώβριο του 2008 το ΔΝΤ θα χτυπήσει καμπανάκι κινδύνου εκτεταμένης ύφεσης για την Ισλανδία, την Ιρλανδία, την Ισπανία, την Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

Το Νοέμβριο του 2008 το τραπεζικό σύστημα της χώρας θα αρχίσει να σείεται από τους κλυδωνισμούς της παγκόσμιας κρίσης. Η κυβέρνηση της χώρας μιμείται το παράδειγμα της Ελλάδας και εγγυάται τις ιδιωτικές κατά θέσεις έως 100.000 ευρώ, ενώ ταυτόχρονα παραχωρεί και μία χρηματοδοτική διευκόλυνση ύψους 4 δις ευρώ για την σταθεροποίηση της τραπεζικής αγοράς. Παράλληλα η χώρα ξεκινά ένα πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων ύψους 1,8 δις ευρώ που αντιστοιχεί στο 0,8% του ΑΕΠ, για την ανακαίνιση των σχολείων στα πλαίσια της τότε κυρίαρχης ευρωπαϊκής πολιτικής για την αντιμετώπιση της κρίσης (Κευνσιανισμός). Παράλληλα εν' όψει και των εκλογών, η κυβέρνηση θα αυξήσει τους μισθούς του δημόσιου τομέα κατά 2,9%.

Γενικότερα αποτυπώνεται μία διάχυτη αισιοδοξία ότι τα μέτρα αυτά σε συνδυασμό με την επεκτατική πολιτική της Ε.Ε θα έφερναν αυτόματα τη σταθεροποίηση της οικονομίας και θα απέτρεπαν μια μακρά και βαθιά ύφεση. Η πεποίθηση αυτή τελικά άρχισε να διαλύεται καθώς τα δημόσια έσοδα πραγματοποίησαν βουτιά 15% το 2009 με αποτέλεσμα στις επόμενες εκλογές να επικρατήσουν οι σοσιαλιστές, που όμως θα σχηματίσουν κυβέρνηση μειοψηφίας.

Η κατάρρευση της Ελλάδας και της Ιρλανδίας θα οδηγήσει στην επιδείνωση του κλίματος στη ζώνη του ευρώ. Τελικά η Πορτογαλία, υπό το βάρος των δομικών προβλημάτων της αλλά και του γενικότερου κλίματος που είχε δημιουργηθεί θα αναγκαστεί και αυτή με τη σειρά της να εισέλθει στο μνημόνιο με απόφαση της σοσιαλιστικής κυβέρνησης, την άνοιξη του 2011. Λίγο αργότερα προκηρύχθηκαν εκλογές και πιο συγκεκριμένα τον Ιούνιο του 2011 με αποτέλεσμα η εκτέλεση των συμφωνηθέντων με την τρόικα να πέσει στις πλάτες των κεντροδεξιών παρατάξεων Partido Social Democrata και Centro Democratico e Social-Partido Popula. [29]

[29] <http://www.geopolitics.com.gr/2013/11/h.html>, «Η περίπτωση της Πορτογαλίας»

1.2.3 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

Τα αίτια της ελληνικής κρίσης, η οποία βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη, έχουν αποτελέσει και συνεχίζουν να αποτελούν αντικείμενο εκτενών αναλύσεων και συζητήσεων, άλλες φορές ψύχραιμων και άλλες φορές εντονότερων. Στην περίπτωση της Πορτογαλίας, το δεδομένο της ολοκλήρωσης του προγράμματος διάσωσης του οποίου την ανάλυση θα παρουσιάσουμε σε επόμενο κεφάλαιο και του «αποχαιρέτισμού» της τρόικας επιτρέπει μία πιο αντικειμενική ματιά στην όλη υπόθεση καθώς τα βασικά προβλήματα της πορτογαλικής οικονομίας ήταν η απώλεια της ανταγωνιστικότητας, το υψηλό έλλειμμα που ήταν άνω του 10% το 2011 και το χρόνιο έλλειμμα του προϋπολογισμού με αποτέλεσμα τη διόγκωση του ιδιωτικού και του δημόσιου χρέους σε υψηλά επίπεδα.

Όταν οι αγορές έκλεισαν για την Πορτογαλία, στην κρίση του ευρώ, η Πορτογαλία δεν είχε άλλη επιλογή όπως και η Ελλάδα από το να ζητήσει εξωτερική βοήθεια. Η αιτία της κρίσης βρίσκεται στο ότι η ευρωζώνη είναι μία πλήρης νομισματική ένωση, αλλά μία ατελής οικονομική και δημοσιονομική ένωση χωρών-μελών με διαφορετικά διαρθρωτικά χαρακτηριστικά, των ώριμων οικονομιών του ευρωπαϊκού βορρά και των λιγότερο ώριμων οικονομιών του ευρωπαϊκού νότου. Η τρέχουσα κρίση είναι κατά ένα μικρό μόνο ποσοστό κρίση δημόσιου χρέους, και αυτό αφορά κυρίως στην Ελλάδα και την Πορτογαλία. [30]

Είναι γεγονός ότι στον δυτικό κόσμο ζούσαμε πέρα από τις δυνατότητές μας και ο λόγος που συνέβη κάτι τέτοιο είναι εξαιτίας της πίστωσης των τραπεζών. Όταν μελετάει κανείς μία οικονομία, ο πιο σημαντικός παράγοντας είναι αναμφισβήτητο το κράτος. Από τη στιγμή που το κράτος βρίσκεται πέρα από τις δυνατότητές του, το ίδιο θα κάνουν και όλοι οι άλλοι καθώς πράγματι αυτό συνέβη στον δυτικό κόσμο. Η Ελλάδα δεν αποτελεί εξαίρεση, η Πορτογαλία δεν αποτελεί επίσης εξαίρεση, ούτε η Ολλανδία ή η Γερμανία. Κάποιες χώρες προέβησαν στις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις νωρίτερα, όπως η Γερμανία, οπότε και μείωσαν το κόστος εργασίας, αύξησαν την παραγωγικότητα και μείωσαν τον ρυθμό αύξησης του δημοσίου χρέους. Δεν τον εκμηδένισαν αλλά τον μείωσαν, γεγονός που είναι αρκετά σημαντικό σε περιόδους που πολλές χώρες της ευρωζώνης βρίσκονται αντιμέτωπες με υψηλά ποσοστά δημοσίου χρέους. Στην περίπτωση της Ελλάδας, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας ο

[30] <http://www.iefimerida.gr>, «Σημίτης: Άλλη η αιτία της κρίσης στην ευρωζώνη-Είναι μία ατελής ένωση»

ρυθμός αυτός αυξανόταν, και για αυτό οι δανειστές και οι αγορές άρχισαν να αμφισβητούν τις δυνατότητές μας όσον αφορά στην αποπληρωμή των χρεών.

Η απώλεια της ανταγωνιστικότητας της Πορτογαλίας αποτελεί σημαντικό παράγοντα του κεφαλαίου που ακούει στο όνομα «πορτογαλική κρίση». Σε σύγκριση με την Ελλάδα, το πρώτο πρόβλημα που αντιμετώπισε η χώρα ήταν η απώλεια της ανταγωνιστικότητάς της μετά τη διεύρυνση της Ε.Ε. το 2004. Το βασικό οικονομικό μοντέλο της χώρας ήταν ότι θα αποτελούσε μία χώρα της δυτικής Ευρώπης με χαμηλό κόστος παραγωγής και στην ουσία θα μπορούσε να γίνει το εργοστάσιο των ανεπτυγμένων χωρών. Στη Πορτογαλία υπήρχαν πολλά εργοστάσια καθώς και βιομηχανικές εγκαταστάσεις, κυρίως από Γερμανία και Γαλλία. Με τη διεύρυνση όμως της Ε.Ε. πολλά από τα εργοστάσια αυτά πήγαν στην ανατολική Ευρώπη και για αυτό σχεδόν όλη τη δεκαετία του 2000 η χώρα είχε είτε μηδενική ανάπτυξη είτε ύφεση.

Επίσης, θα πρέπει να προσθέσουμε ότι μία άλλη αιτία της κρίσης ήταν η πρόσβαση σε φθηνό χρήμα, και αυτό γινόταν χάρη στο ευρώ. Ένα μεγάλο μέρος της απώλειας της ανταγωνιστικότητας που προαναφέρθηκε καλύφθηκε με επενδύσεις σε σπίτια, τουρισμό και γενικότερα αγαθά μη εμπορεύσιμα. Και αυτός ήταν ο λόγος για τον οποίο η Πορτογαλία βρέθηκε να είναι μία από τις χώρες με ιδιαίτερα υψηλό ιδιωτικό δανεισμό και μάλιστα πολύ υψηλότερο από ότι στην Ελλάδα. Αξίζει να σημειωθεί ότι η πορτογαλική κυβέρνηση είχε πολύ διαφορετική στάση από τις αντίστοιχες ελληνικές πριν το μνημόνιο καθώς σχεδόν όλη τη δεκαετία του 2000 με 2010 εφαρμοζόταν λιτότητα, με περικοπές συντάξεων, αναδιαμόρφωση του δημόσιου τομέα και χαμηλότερους μισθούς.

Συνεπώς, μόλις ξεκίνησε η διεθνής κρίση οι αγορές άρχισαν να συνειδητοποιούν ότι τα πράγματα δεν πηγαίνουν και τόσο καλά για την Πορτογαλία. Υπάρχει εδώ ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα καθώς υποστηρίζεται από πολλούς ακαδημαϊκούς ότι η ελληνική κρίση χτύπησε και την Πορτογαλία, ως παρόμοια χώρα με την Ελλάδα, οπότε και υπήρχε η εντύπωση ότι θα έχει παρόμοια προβλήματα. Βλέπουμε ότι με το ξεκίνημα της κρίσης στην Ελλάδα υπάρχει άνοδος του κόστους δανεισμού και στη Πορτογαλία. Συνοπτικά λοιπόν, η Πορτογαλία είχε πρώτον, διαχρονικό πρόβλημα λόγω διεύρυνσης, δεύτερον, το θέμα του ευρώ που αποτελούσε για εκείνη πρόσβαση σε φθηνό χρήμα και τρίτον τη διεθνή οικονομική κρίση. Σε αυτό το σημείο μπορούμε να πούμε ότι είναι πολύ παραπλήσια τα πράγματα με την Ελλάδα, για την ακρίβεια η Πορτογαλία μοιάζει πολύ στην Ελλάδα όσον αφορά στην κρίση.

1.2.4 Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΗΣ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ

Είναι γεγονός ότι από το 2008 έως και το 2011, το ΑΕΠ της Πορτογαλίας πέρα από μία πρόσκαιρη ανάπτυξη το 2010 παρουσίασε σημαντική μείωση καθώς η οικονομία της χώρας αντιμετώπισε τα ίδια προβλήματα με αυτά της ελληνικής οικονομίας, δηλαδή χαμηλή εξαγωγική δραστηριότητα, διαρθρωτικά προβλήματα, εξωστρεφής χαρακτήρας της οικονομίας, χαμηλή βιομηχανική παραγωγή κτλ. Παρατηρούμε λοιπόν ότι από το 2008 έως το 2011 ο ρυθμός με τον οποίο μεγεθύνθηκε το ΑΕΠ της Πορτογαλίας ακολούθησε μία αρνητική πορεία. Στην Ευρώπη των 27, το ΑΕΠ μόνο το 2009 που η οικονομική κρίση εισέβαλε στην ευρωπαϊκή οικονομική πραγματικότητα είχε αρνητικό πρόσημο.

Το επίπεδο της ύφεσης που κατεγράφη οφείλεται στην επιδείνωση της εγχώριας ζήτησης καθώς παρατηρήθηκε συρρίκνωση της (-7,2%) και κυρίως στη μείωση των επενδύσεων κατά 14,5%. Υπήρξε επίσης συρρίκνωση της ιδιωτικής και δημόσιας κατανάλωσης κατά 5,6% και 4,4% αντίστοιχα. Αντίθετα, θετική ήταν η συνεισφορά της καθαρής εξωτερικής ζήτησης επί της εξέλιξης του ΑΕΠ, η οποία αυξήθηκε κατά 3,8% λόγω της μείωσης των εισαγωγών, παρά την επιβράδυνση του ρυθμού αύξησης των εξαγωγών. [31]

Η περίπτωση της Πορτογαλίας συνδυάζει τα αρνητικά στοιχεία της Ελλάδας (υψηλά πρωτογενή ελλείμματα) και της Ιταλίας (αναιμική οικονομική μεγέθυνση τα τελευταία 10 χρόνια), χαρακτηρίζεται όμως από ένα πολύ μικρότερο δημόσιο χρέος. Στην πραγματικότητα, το πορτογαλικό χρέος ανερχόταν σε μόλις 48,5% του ΑΕΠ το 2000, ξεπέρασε το όριο του 60% το 2005 και στο ξεκίνημα της κρίσης ήταν ελάχιστα υψηλότερο του μέσου όρου της ευρωζώνης. Τα δύο παραπάνω αρνητικά στοιχεία είχαν ως συνέπεια να παρουσιάζει αυξητική τάση καθ' όλη τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας, αλλά το χαμηλό του ύψος μετρίαζε την ταχύτητα αυτής της τάσης, τουλάχιστον μέχρι την απαρχή της κρίσης, ως αποτέλεσμα της οποίας το χρέος της Πορτογαλίας αυξήθηκε μέσα σε δύο μόλις έτη κατά 21,5 ποσοστιαίες μονάδες, περίπου όσο είχε αυξηθεί σωρευτικά καθ' όλη την προηγούμενη δεκαετία.[32]

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω το καλοκαίρι του 2010, η Moody's

[31] Κρατική Στατιστική Υπηρεσία Πορτογαλίας, 2013, «Οι παράγοντες της εξέλιξης του επιπέδου της ύφεσης του ΑΕΠ της Πορτογαλίας».

[32] Τράπεζα της Πορτογαλίας, 2012, «Statistical Bulletin-September 2012».

υποβάθμισε τα ομόλογα της Πορτογαλίας, το οποίο οδήγησε σε αυξημένη πίεση στα πορτογαλικά κρατικά ομόλογα. Το Δεκέμβριο του 2010, η πιστοληπτική αξιολόγηση της Πορτογαλίας υποβαθμίστηκε από AA- σε A+, λόγω της αργής μείωσης του ελλείμματός της. [33]

Την άνοιξη του 2011 η κυβέρνηση των σοσιαλιστών αναγκάστηκε να βάλει την Πορτογαλία σε καθεστώς μνημονίου και αμέσως προκήρυξε εκλογές, πριν φανούν τα αποτελέσματα της μνημονιακής πολιτικής των οποίων τις επιπτώσεις θα προσπαθήσουμε να αναφέρουμε και να αναλύσουμε εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο, με την ελπίδα ότι έτσι θα αποφύγουν τις συνέπειες. Οι εκλογές έγιναν στις 5 Ιουνίου 2011 και οι ελπίδες των σοσιαλιστών διαψεύστηκαν καθώς τα αποτελέσματα αντιστράφηκαν.

[33] <http://www.ecoandbus.com/2010/06/r-outlook.html>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΤΟ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΔΙΑΣΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

Οι μακροοικονομικές ανισορροπίες της ελληνικής και της πορτογαλικής οικονομίας και η δυσχερής οικονομική πραγματικότητα την οποία βιώνουν η Ελλάδα και η Πορτογαλία τα τελευταία χρόνια αποτυπώνονται στη συνεχή επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης, στα διατηρούμενα και συνεχώς διογκούμενα ελλείμματα του δημόσιου και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, στο ύψος του δημόσιου χρέους, τα οποία έχουν εκτραπεί σε επίπεδα εκτός ελέγχου, γεγονός που καθιστούν τις οικονομίες των δύο χωρών ακόμη πιο ευάλωτες και σαθρές στους εξωτερικούς παράγοντες της διεθνούς οικονομικής κρίσης, λειτουργούν αποσταθεροποιητικά και περιορίζουν τα αποθέματα ανάπτυξης των δύο χωρών.

Προκειμένου η Ελλάδα και η Πορτογαλία να επιβιώσουν οικονομικά και κοινωνικά, αλλά ταυτόχρονα να συνεχίσουν να αναπτύσσονται εισήλθαν στην εποχή των μνημονίων, των οποίων το σκοπό, την αναλυτική περιγραφή, τους επιμέρους στόχους καθώς και τα ερευνητικά ερωτήματα που διατυπώνονται θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε εκτενώς στο παρόν κεφάλαιο.

2.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΜΝΗΜΟΝΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

Η κρίση της ευρωζώνης που συχνά αναφέρεται και ως ευρωκρίση, είναι μία συνεχιζόμενη κρίση που επηρεάζει τις χώρες της ευρωζώνης και τις ρίχνει στη μέγγενη των μνημονίων από τις αρχές του 2009, όταν μία ομάδα 10 τραπεζών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης ζήτησαν να λάβουν πακέτο διάσωσης. Εκείνη την περίοδο, η ευρωπαϊκή επιτροπή δημοσίευσε πρόβλεψη για πτώση 1,8% της οικονομικής απόδοσης της ΕΕ για το 2009. [34]

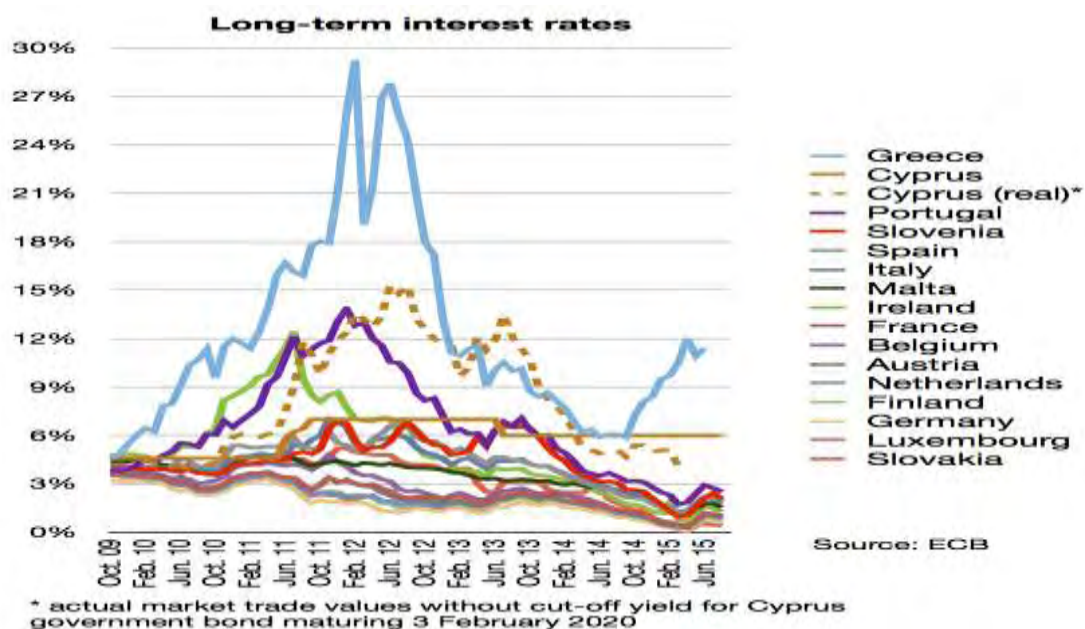
Η κρίση έκανε δύσκολο ή αδύνατο για κάποιες χώρες της ευρωζώνης, όπως η

[34] www.ft.com, «Banks ask for crisis funds for eastern Europe», Ιανουάριος 2009.

Ελλάδα και η Πορτογαλία, να εξοφλήσουν ή να αναχρηματοδοτήσουν το δημόσιο χρέος τους χωρίς τη βοήθεια τρίτων μερών όπως η ΕΚΤ ή το ΔΝΤ. Οι τράπεζες της ευρωζώνης ήταν υποκεφαλαιοποιημένες και αντιμετώπιζαν προβλήματα ρευστότητας και χρέους. Επιπλέον, η οικονομική μεγέθυνση ήταν αργή στο σύνολο της ευρωζώνης και άνισα κατανομημένη ανάμεσα στις χώρες μέλη της [35]. Οι κυβερνήσεις των κρατών που επηρεάστηκαν περισσότερο από την κρίση έχουν συμμορφώσει τις αντιδράσεις τους με τη σύσταση μίας επιτροπής που είναι πλέον γνωστή σε όλους ως «Τρόικα» και σχηματίστηκε από τρεις διεθνείς οργανισμούς: την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.1

Μακροπρόθεσμα επιτόκια κυβερνητικών ομολόγων χωρών Ευρωζώνης

ΠΗΓΗ: ΕΚΤ

Στο παραπάνω διάγραμμα αποτυπώνονται τα μακροπρόθεσμα επιτόκια (αποδόσεις δευτερογενούς αγοράς κυβερνητικών ομολόγων με χρόνο λήξης περίπου δέκα χρόνια) όλων των χωρών της ευρωζώνης εκτός της Εσθονίας [36]. Απόδοση μεγαλύτερη από 4% συγκρινόμενη με τη χαμηλότερη συγκρίσιμη απόδοση μεταξύ των κρατών της ευρωζώνης - δηλαδή αποδόσεις πάνω από 6% το Σεπτέμβριο του 2011 - σημαίνει ότι οι χρηματαγορές έχουν

[35] Jay C. Shambaugh, «The Euro's Three Crises», Georgetown University (Brookings Papers on Economic Activity), Spring 2012.

[36] www.ecb.int, «Long-term interest rate statistics for EU Member States», Ιούλιος 2011.

σοβαρές αμφιβολίες για την πιστοληπτική ικανότητα του κράτους. [37]

Παρατηρούμε λοιπόν από το διάγραμμα, ότι τα επιτόκια των ομολόγων της Ελλάδας κατέχουν την πρωτιά καθώς βαίνουν αυξανόμενα από το 2009 και μετά, ενώ η κορύφωση της απόδοσης τους πραγματοποιείται με αυξομειώσεις από τον Φεβρουάριο έως τον Οκτώβριο του 2012. Αντίστοιχη χρονική πορεία είχαν και οι επιδόσεις των επιτοκίων της Πορτογαλίας όσον αφορά την ανοδική τους πορεία, σε μικρότερα βέβαια ποσοστά της κλίμακας σε σχέση με την Ελλάδα, όπως φαίνεται άλλωστε και από το διάγραμμα. Οι πολύ υψηλές αποδόσεις των ελληνικών και πορτογαλικών κρατικών ομολόγων έγειραν σοβαρές υποψίες στις αγορές για την ικανότητα των δύο χωρών να μπορούν να αποπληρώνουν τα χρηματικά ποσά τα οποία δανείζονται. Αποτέλεσμα αυτών εξελίξεων ήταν η Ελλάδα και η Πορτογαλία να εισέλθουν στην εποχή των μνημονίων και να τεθούν όπως όλοι γνωρίζουμε υπό καθεστώς μακροχρόνιας επιτροπείας.

Το 1992 τα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπέγραψαν τη Συνθήκη του Μάαστριχτ [38], με την οποία ανέλαβαν την υποχρέωση να περιορίσουν το δημοσιονομικό έλλειμμα και το χρέος τους. Στις αρχές της δεκαετίας του 2000 κάποιες χώρες μέλη της ΕΕ αποτύγχαναν να παραμείνουν εντός των ορίων των κριτηρίων του Μάαστριχτ και στράφηκαν στην τιτλοποίηση μελλοντικών κυβερνητικών εσόδων για να μειώσουν τα χρέη και τα ελλείμματά τους, αποφεύγοντας τη βέλτιστη πρακτική και αγνοώντας τα διεθνή πρότυπα. Αυτό επέτρεψε στα κράτη να αποκρύψουν το ύψος του ελλείμματος και του χρέους μέσα από ένα συνδυασμό τεχνικών, που περιλάμβαναν ασυνεπή λογιστική, συναλλαγές εκτός ισολογισμού καθώς και τη χρήση σύνθετων κατασκευών παραγώγων συναλλάγματος και χρέους. [39]

Από τα τέλη του 2009 δημιουργήθηκαν μεταξύ των επενδυτών φόβοι πτώχευσης ως αποτέλεσμα του αυξανόμενου ύψους ιδιωτικού και δημόσιου χρέους σε όλο τον κόσμο σε συνδυασμό με ένα κύμα υποβάθμισης του δημόσιου χρέους ορισμένων ευρωπαϊκών κρατών από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης. Σε αρκετές χώρες, το ιδιωτικό χρέος που προέκυψε εξαιτίας της φούσκας των ακινήτων μεταφέρθηκε στο δημόσιο χρέος ως αποτέλεσμα της διάσωσης των τραπεζικών συστημάτων και των κυβερνητικών αντιδράσεων απέναντι στις οικονομίες που επιβραδύνθηκαν μετά το σπάσιμο της φούσκας. Στην Ελλάδα το δημόσιο χρέος διογκώθηκε με δανεισμό, εν μέρει λόγω δεσμεύσεων για υψηλούς μισθούς και συντάξεις στο δημόσιο τομέα. [40]

[37] www.guardian.co.uk, «EU debt crisis: Italy hit with rating downgrade», Σεπτέμβριος 2011.

[38] Βλ. Πλήρες κείμενο Συνθήκης Μάαστριχτ στην επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, <http://eur-lex.europa.eu/el/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>

[39] www.euromoney.com, «How Europe's Governments have Enronized their debts», Σεπτέμβριος 2005.

[40] Lewis, Michael (2011), *Boomerang-Travels in the New Third World*. Norton. ISBN 978-0-393-08181-7.

Ένα από τα σημαντικότερα μαθήματα που εκ νέου μαθαίνουμε από την τελευταία παγκόσμια οικονομική ύφεση είναι ότι η ευπάθεια στους κύκλους του καπιταλισμού μπορεί να έχουν μικρή ή καθόλου σχέση με τα πιο θεμελιώδη οικονομικά πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες μίας οικονομίας. Στην πραγματικότητα άσχημα πράγματα μπορεί να συμβούν και στις εύρωστες οικονομίες. [41]

Η συμβίωση των οικονομιών με διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης κάτω από το ίδιο νόμισμα και την ίδια νομισματική πολιτική ήταν υπεύθυνη για τους εντυπωσιακά διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης και κερδοφορίας. Η σχετικά γρήγορη ανάπτυξη της περιφέρειας σε συνδυασμό με τη μέτρια ανάπτυξη στη κεντρική Ευρώπη μείωσαν σημαντικά το αναπτυξιακό χάσμα μεταξύ των ευρωπαϊκών περιφερειών. Την ίδια στιγμή, οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης στις οικονομίες της περιφέρειας συνοδεύτηκαν ταυτόχρονα από μία γρήγορη μείωση στο κόστος του εγχώριου δανεισμού και από μία σημαντική εισροή ξένων αποταμιεύσεων σε διάφορες μορφές. Αυτό προκάλεσε διαρκή πλεονάσματα στους χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς. Τα ταυτόχρονα ελλείμματα στους τρεχούμενους λογαριασμούς καθρεφτίζουν αυτή ακριβώς την αύξηση της εγχώριας ζήτησης και την εισροή ξένων επενδύσεων (Milios & Sotiropoulos, 2010).

Οι ανισοροπίες στους χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς και η επέκταση του εγχώριου τραπεζικού συστήματος αντιστάθμισαν τις πιέσεις που επιβλήθηκαν πάνω στην εργασία από το μηχανισμό του ευρώ περισσότερο στις οικονομίες της ευρωπαϊκής περιφέρειας. Με άλλα λόγια συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στην οργάνωση της κοινωνικής συναίνεσης, που αποτελείται επίσης από ένα οργανικό στοιχείο της συγκεκριμένης μορφής συμβίωσης εντός της ευρωζώνης. Την ίδια στιγμή, ωστόσο, διαμόρφωσαν ένα ασταθές και ευάλωτο πλαίσιο συμβίωσης η οποία δεν άργησε να έρθει χώρια μετά την πρόσφατη κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος (Milios & Sotiropoulos, 2010).

Στη περίπτωση της Ελλάδας, η ίδια μορφή συμβίωσης επέτρεψε να υπάρξουν αξιοσημείωτες φορολογικές ελαφρύνσεις και φοροδιαφυγή που ευνοεί το κεφάλαιο και όλα εκείνα τα κοινωνικά στρώματα που στήριζαν την καπιταλιστική στρατηγική του νεοφιλελευθερισμού και της ONE. Όμως, όλα αυτά γίνονταν πριν την κατάρρευση της Lehman Brothers (Milios & Sotiropoulos, 2010).

[41] Paul Krugman, *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*, Penguin Books, London, 2008, p. 19.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2

Νομισματικό Μέγεθος M3 της Ευρωζώνης

πηγή : ΕΚΤ

nodebtnoeuro.wordpress.com

Η Τράπεζα της Ελλάδος μέχρι το τέλος του 2000 χρησιμοποιούσε το δείκτη ρευστότητας M4N για την αξιολόγηση των νομισματικών συνθηκών. Από την αρχή όμως του 2001, που η Ελλάδα συμμετέχει στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση, η Τράπεζα καταρτίζει ένα νέο νομισματικό μέγεθος, το M3 (σύμφωνα με ενιαίο για όλες τις χώρες ορισμό του Ευρωσυστήματος), το οποίο, αθροζόμενο με τα αντίστοιχα μεγέθη των άλλων χωρών της ζώνης του ευρώ, παρέχει τη συνολική ποσότητα χρήματος M3 της ζώνης του ευρώ. Το M3 ορίζεται ως το άθροισμα του νομίσματος σε κυκλοφορία και των

ανεξόφλητων ποσών ορισμένων υποχρεώσεων των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων της ζώνης του ευρώ προς τους κατοίκους της, οι οποίες έχουν σε υψηλό βαθμό «χαρακτήρα χρήματος».

Συγκεκριμένα, το Μ3 περιλαμβάνει το νόμισμα σε κυκλοφορία, τις καταθέσεις διάρκειας μίας ημέρας (εκτός της κεντρικής κυβέρνησης), τις καταθέσεις ταμειευτηρίου και υπό προειδοποίηση μέχρι τριών μηνών, τις καταθέσεις με συμφωνημένη διάρκεια μέχρι δύο ετών, τις συμφωνίες επαναγοράς (repos), μερίδια σε αμοιβαία κεφάλαια διαθεσίμων, καθώς και χρεόγραφα διάρκειας μέχρι δύο ετών. Σημειώνεται ότι αυτό που έχει σημασία για την αξιολόγηση της νομισματικής πολιτικής στη ζώνη του ευρώ είναι η εξέλιξη του νομισματικού μεγέθους Μ3 για το σύνολο της ζώνης του ευρώ και όχι η εξέλιξη της εθνικής συμβολής κάθε χώρας στο μέγεθος αυτό. [42]

Από το παραπάνω διάγραμμα, συμπεραίνουμε ότι με το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και συγκεκριμένα από το 2008 και μετά, η συνολική ποσότητα χρήματος Μ3 στη ζώνη του ευρώ, ενώ εκείνη τη χρονιά βρίσκεται στο μέγιστο σημείο της στην κλίμακα, αρχίζει έπειτα να παρουσιάζει μία κατακόρυφη πτώση που την οδηγεί να βρίσκεται στο χαμηλότερο σημείο της το 2010 και να παρουσιάζει τα επόμενα χρόνια μέχρι και το 2014, διαρκείς και μικρής σχετικά έκτασης αυξομειώσεις στην κλίμακα.

Η δομή της ευρωζώνης ως νομισματικής ένωσης χωρίς δημοσιονομική ένωση (η ύπαρξη, δηλαδή, διαφορετικών φορολογικών και συνταξιοδοτικών συστημάτων) συνεισέφερε στην κρίση και περιόρισε την ικανότητα των ευρωπαϊκών ηγετών να αντιδράσουν αποτελεσματικά [43] [44]. Οι ευρωπαϊκές τράπεζες έχουν στην ιδιοκτησία τους σημαντικό τμήμα του δημόσιου χρέους, τόσο ώστε να ενισχύονται οι ανησυχίες σχετικά με τη φερεγγυότητα των τραπεζικών συστημάτων και των κρατών [45].

Οι ανησυχίες εντάθηκαν από τις αρχές του 2010 και μετά, οδηγώντας τα ευρωπαϊκά κράτη στην εφαρμογή μίας σειράς μέτρων χρηματικής υποστήριξης όπως το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF) και ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (ESM). [46] [47]

Πέρα από την εφαρμογή πολιτικών μέτρων και προγραμμάτων διάσωσης για την αντιμετώπιση της κρίσης της ευρωζώνης, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) έχει επίσης λάβει μέτρα, χαμηλώνοντας τα επιτόκια και παρέχοντας φθηνά δάνεια ύψους πάνω από ένα τρις ευρώ για να διατηρηθεί η ροή του χρήματος ανάμεσα στις ευρωπαϊκές τράπεζες. Στις 6 Σεπτεμβρίου 2012 η ΕΚΤ καθυσύχασε τις χρηματαγορές ανακοινώνοντας δωρεάν άνευ ορίων

υποστήριξη για όλες τις χώρες της ευρωζώνης που συμμετέχουν σε πρόγραμμα διάσωσης ή προληπτικό πρόγραμμα του EFSF/ESM, μέσα από

[42] www.bankofgreece.gr, « Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας Νο 48 (Μάρτιος-Ιούνιος 2001), Ιούλιος 2001.

[43] www.npr.org, «NPR-Michael Lewis-How the Financial Crisis Created a New Third World», Οκτώβριος 2011.

[44] <http://web.archive.org>, «CNBC-Europe's Economic Crisis-What You Need to Know-Mark Thoma», Ιούνιος 2012.

[45] www.nytimes.com, «NYT-It's All Connected-A Spectators Guide to the Euro Crisis», Οκτώβριος 2011.

[46] www.reuters.com, «Peripheral euro zone government bond spreads widen», Φεβρουάριος 2010.

[47] www.economist.com, «Acropolis now», Απρίλιος 2010.

Οριστικές Χρηματικές Συναλλαγές (γνωστές ως «ΟΜΤ»), που χαμηλώνουν την απόδοση των ομολόγων. [48]

Η κρίση έχει αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις για τις χώρες που επηρεάστηκαν περισσότερο - τα ποσοστά της ανεργίας στην Ελλάδα και την Ισπανία φτάνουν το 27%- και επηρέασε επίσης πολιτικά τις κυβερνήσεις που βρισκόταν εν ενεργεία σε 8 από τις 17 χώρες της ευρωζώνης, συμβάλλοντας στην αλλαγή της κατανομής της πολιτικής ισχύος στην Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Ιταλία, την Πορτογαλία, την Ισπανία, τη Σλοβενία, τη Σλοβακία και την Ολλανδία. [49]

2.2 ΛΙΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΡΙΣΗ ΧΡΕΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

Η παγκόσμια κοινότητα αντιμετώπισε μία μεγάλης έντασης οικονομική κρίση, η οποία, αν και εκδηλώθηκε αρχικά στις Ηνωμένες Πολιτείες με επίκεντρο τις τραπεζικές επισφάλειες και ειδικότερα την αδυναμία εξυπηρέτησης των στεγαστικών δανείων, σύντομα έλαβε διαστάσεις επιδημίας. Η χρηματοπιστωτική κρίση επεκτάθηκε ταχύτατα στις ανεπτυγμένες χώρες και στη συνέχεια σε ολόκληρο τον κόσμο, με δραματικές επιπτώσεις στο τραπεζικό σύστημα και τις επιχειρήσεις. Σύμφωνα με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η κρίση μεταφέρεται με σφοδρότητα στην πραγματική οικονομία, με αποτέλεσμα την ύφεση και την πτώση της απασχόλησης (Birdsall, 2009).

Η παγκόσμια ύφεση του 2008-2009 εμφανίστηκε στην Ευρώπη κυρίως με τη μορφή της κατάρρευσης της συνολικής ζήτησης. Η Γερμανία, η Ιταλία, η Γαλλία και η Πορτογαλία παρουσίασαν καθοδική ανάπτυξη καθ' όλη τη δεκαετία του 2000, ενώ η Ελλάδα και η Ισπανία πολύ καλύτερες επιδόσεις, που τροφοδοτούνταν από την αυξημένη πιστοληπτική τους ικανότητα. Η κύρια πηγή της ανάπτυξης για τη Γερμανία ήταν η καθαρή εξωτερική ζήτηση εξαιτίας της αύξησης της ανταγωνιστικότητας της εντός της ευρωζώνης. Η

ιδιωτική κατανάλωση έπαιξε σημαντικό ρόλο στη Γαλλία, την Πορτογαλία και την Ισπανία, αλλά και στην Ελλάδα. [50]

Η κύρια αιτία της αρνητικής οικονομικής ανάπτυξης το 2009 ήταν η γενική κατάρρευση των ιδιωτικών επενδύσεων, όπως είναι χαρακτηριστικό των καπιταλιστικών κρίσεων, αλλά και η κατάρρευση των εξαγωγών στη Γερμανία.

[48] www.ecb.int, «Technical features of Outright Monetary Transactions», Σεπτέμβριος 2012.

[49] www.cbsnews.com, «Eurozone unemployment at record high in May», Ιούλιος 2013.

[50] ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, Βαρουφάκης Γ., Πατώκος Τ., Τσερκέζης Λ., Κουτσοπέτρος Χ., «Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011», Παρατηρητήριο οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων, Δεκέμβριος 2011.

Σε ένα περιβάλλον αβεβαιότητας και πιστωτικής στενότητας, επενδύσεις αναβλήθηκαν ή ακόμα ματαιώθηκαν. Η ιδιωτική κατανάλωση παρέμεινε σε γενικές γραμμές σταθερή λόγω της υπολειπόμενης προστασίας της εργασίας στην Ευρώπη. [51]

Στην Ευρώπη για την αντιμετώπιση της κρίσης, τη στήριξη και την ανάκαμψη της οικονομίας κατατέθηκε ένα σχέδιο δράσης το Δεκέμβριο του 2008. Η ανάπτυξη κοινών στρατηγικών σε συνδυασμό με την προώθηση των μακροπρόθεσμων στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν το βασικό χαρακτηριστικό αυτού του σχεδίου. Στόχος είναι η τόνωση της αγοράς και η λήψη μέτρων για τη στήριξη των επιχειρήσεων και της απασχόλησης. Οι βασικοί άξονες για την αντιμετώπιση της κρίσης είναι η εισαγωγή ρευστότητας στην οικονομία ώστε να τονωθεί η ζήτηση και η προώθηση των επενδύσεων με μακροπρόθεσμο στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης, πάντα όμως λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς του Συμφώνου Σταθερότητας, το οποίο δίνει έμφαση στη δημοσιονομική πειθαρχία και τη νομισματική σταθερότητα (European Commission, 2009).

Από την πλευρά τους οι χώρες της ευρωζώνης αντέδρασαν και μάλιστα άμεσα σε ότι αφορά στη λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της κρίσης. Τα μέτρα αυτά, αν και ήταν διαφορετικά από χώρα σε χώρα, ωστόσο είχαν έναν κοινό στόχο, τη βελτίωση της ρευστότητας, την κινητοποίηση των επενδύσεων με σκοπό την αναθέρμανση της οικονομίας και τη συγκράτηση της απασχόλησης. Ένα είδος μέτρων ήταν και τα πακέτα διάσωσης που επιβλήθηκαν σε αρκετές χώρες με αντάλλαγμα την επιβολή λιτότητας στην περιφέρεια.

Προκειμένου να διασωθεί το ευρώ και οι τράπεζες, παρατηρήθηκε μία μετατόπιση όλων αυτών των δαπανών που ήταν απαραίτητες για το σκοπό αυτό στην κοινωνία, με κύριο στόχο την επιβάρυνση της. Το ΔΝΤ επέβαλλε μέτρα απελευθέρωσης της αγοράς στις χώρες της περιφέρειας, αλλά το μεγαλύτερο μέρος αυτών αφορούσε την αγορά εργασίας. Φαινομενικά ο

στόχος των μέτρων ήταν η ενίσχυση του αναπτυξιακού δυναμικού, όμως η πολιτική που ακολουθούνταν είχε ως κύριο μέλημα τη διάσωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Στην ευρωζώνη είχαν παρατηρηθεί σημάδια και διάθεση αλλαγής, αλλά οι κυρίαρχες δυνάμεις στους κόλπους της εξακολουθούσαν να υποστηρίζουν με θέρμη και να εφαρμόζουν νεοφιλελεύθερες και συντηρητικές πολιτικές που ευνοούσαν το κεφάλαιο απέναντι στην εργασία.

[51] Λαπαβίτσας κ.α., «Eurozone between austerity and default», RMF, 2010.

Είναι γεγονός ότι η δομή της ζώνης του ευρώ ως νομισματική ένωση με την ύπαρξη ενός νομίσματος χωρίς όμως δημοσιονομική ένωση, που αυτό ουσιαστικά σημαίνει διαφορετικές πολιτικές φορολογίας και διαφορετικούς κανόνες για το καθεστώς των συντάξεων, συνέβαλαν στην κρίση και έβλαψαν την ικανότητα των ευρωπαίων ηγετών να ανταποκριθούν.

Οι ανησυχίες εντάθηκαν στις αρχές του 2010 με αποτέλεσμα οι υπουργοί Οικονομικών της Ευρώπης στις 9 Μαΐου 2010 να εγκρίνουν ένα πακέτο διάσωσης ύψους 750 δισεκατομμυρίων ευρώ που αποσκοπούσε στη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας σε όλη την Ευρώπη και έγινε η αιτία για να δημιουργηθεί το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF). Τον Οκτώβριο του 2011 και τον Φεβρουάριο του 2012, οι ηγέτες της ευρωζώνης συμφώνησαν σε περισσότερα μέτρα για να αποτραπεί η κατάρρευση των οικονομιών των κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένης μίας συμφωνίας σύμφωνα με την οποία οι ιδιώτες θα δεχθούν 53,5% διαγραφή του χρέους που κατέχουν. [52]

Για να αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη στην Ευρώπη, σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ υπήρξε σταδιακή εφαρμογή των μέτρων λιτότητας. Οι ηγέτες της ΕΕ συμφώνησαν για την υιοθέτηση του Ευρωπαϊκού συμφώνου, που αποτελείται από πολιτικές μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση της δημοσιονομικής αντοχής και της ανταγωνιστικότητας, καθώς και τη δημοσιονομική συνοχή, συμπεριλαμβανομένης της δέσμευσης της κάθε χώρας που συμμετέχει να εισαγάγει μία ισορροπημένη τροποποίηση του προϋπολογισμού, στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου / σύνταγμα τους. Κάθε μία από τις χώρες της ευρωζώνης που συμμετέχουν στο πρόγραμμα διάσωσης (Ελλάδα, Πορτογαλία και Ιρλανδία) τους ζητήθηκε να ακολουθήσουν ένα πρόγραμμα για τη δημοσιονομική εξυγίανση, καθώς και για την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας μέσω της εφαρμογής διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και την εσωτερική υποτίμηση. [53]

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) έχει γίνει μέρος του προγράμματος, με τη μείωση των επιτοκίων και την παροχή φτηνών δανείων άνω του ενός τρισεκατομμυρίου ευρώ για να διατηρήσει τις ροές χρήματος μεταξύ των ευρωπαϊκών τραπεζών. Στις 6 Σεπτεμβρίου 2012, η ΕΚΤ ηρέμησε τις χρηματοπιστωτικές αγορές ανακοινώνοντας την πλήρη υποστήριξη σε όλες τις χώρες της ευρωζώνης που συμμετέχουν στο πρόγραμμα διάσωσης του EFSF. Την ικανοποίησή τους για την απόφαση της ΕΚΤ εξέφρασαν τόσο η Κριστίν Λαγκάρντ -γενική διευθύντρια του ΔΝΤ-, η οποία υπογράμμισε τη

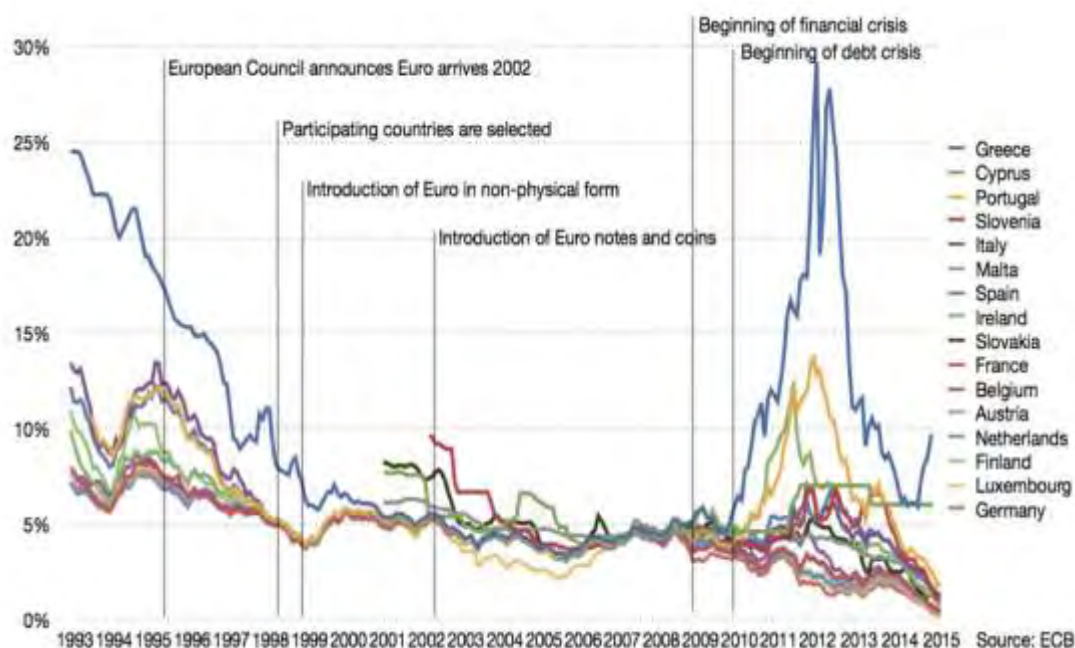
[52] <http://www.minfin.gr/portal/el/resource/contentObject/id/0e025d0d-8b52-4417-9689-d6fc87ab921d>

[53] <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=473601>

σπουδαιότητα της δράσης της ΕΚΤ προς την ενίσχυση της σταθερότητας στην ζώνη του ευρώ όσο και ο Ζόζέ Μανουέλ Μπαρόζο – πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής – ο οποίος δήλωσε ότι «η ΕΚΤ ενεργεί πλήρως στο πλαίσιο της εντολής της και με πλήρη ανεξαρτησία». [54]

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.3

Μακροπρόθεσμα στατιστικά στοιχεία επιτοκίων των χωρών της Ευρωζώνης

ΠΗΓΗ: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. [55]

Πολλοί οικονομολόγοι επέκριναν την έκταση των μέτρων λιτότητας για αρνητικές επιπτώσεις τους στην οικονομική ανάπτυξη. Τον Οκτώβριο του 2012 και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) βρήκε ότι οι φορολογικές αυξήσεις και περικοπές δαπανών έχουν κάνει μεγαλύτερη ζημιά από ότι αναμενόταν. Ήδη αρκετές ευρωπαϊκές χώρες έχουν απευθύνει έκκληση για μία νέα στρατηγική ανάπτυξης που βασίζεται σε πρόσθετες δημόσιες επενδύσεις, η οποία χρηματοδοτείται από την ανάπτυξη φιλικών φόρων σε ακίνητα, γη και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Τον Ιούνιο του 2012, οι ηγέτες της ΕΕ συμφώνησαν να αυξήσουν τα κεφάλαια στην Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων για να ξεκινήσουν τα έργα υποδομής και να αυξηθούν τα δάνεια προς τον ιδιωτικό τομέα. Λίγους μήνες αργότερα 11 από τις 17

[54] <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=473601>

[55] <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Long-terminterestratesofeurozonecountriessince1993.png>

χώρες της ευρωζώνης συμφώνησαν να εισαγάγουν έναν νέο φόρο επί των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών που θα συλλέγεται από την 1η Ιανουαρίου 2014. [56]

Η κρίση είναι συγκεντρωμένη στην ζώνη του ευρώ και δεν έχει εξαπλωθεί και σε άλλες χώρες μέλη της ΕΕ, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, που έχει 9,1% έλλειμμα προϋπολογισμού και υψηλό επίπεδο του χρέους (77,2% του ΑΕΠ) [57].

Ένας από τους βασικούς λόγους της συγκέντρωσης της κρίσης στην ευρωζώνη και την μετέπειτα εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας είναι ότι όταν οι χώρες της ζώνης εντάχθηκαν στην ΟΝΕ και άλλαξαν τα νομίσματά τους για το ευρώ, εγκατέλειψαν δύο ζωτικής σημασίας εργαλεία για τη διαχείριση των οικονομιών τους: τη δύναμη της εκτύπωσης χρήματος και του ορισμού των επιτοκίων (νομισματική πολιτική) και την ελευθερία να επιτρέπουν στα επιτόκια τους να διακυμαίνονται, προκειμένου να προσαρμόσουν τις εσωτερικές ανισορροπίες ή τους εξωτερικούς κινδύνους (συναλλαγματική πολιτική). Σε χώρες όπως η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία, η Ισπανία και η Ιταλία η νομισματική πολιτική θα ήταν πιο περιοριστική και τα επιτόκια, υψηλότερα κατά τη διάρκεια της περιόδου 2001-08, ώστε να μη δανειστούν τόσο πολύ, ενώ στην περίοδο 2008-10 η νομισματική πολιτική θα ήταν πιο χαλαρή με χαμηλότερα επιτόκια. [58]

Ένας δεύτερος λόγος είναι ότι η ευρωπαϊκή επιτροπή κεφαλαιακών απαιτήσεων (CRD), βάση των κανόνων της Βασιλείας II, επέτρεψε στις τράπεζες των κρατών μελών να εφαρμόζουν μηδενικό συντελεστή στάθμισης κινδύνου για το δημόσιο χρέος της χώρας που ανήκουν. Η ιδέα του κινδύνου εντός της ζώνης του ευρώ κρίθηκε εξωπραγματική, λαμβάνοντας υπόψη των

κριτηρίων που συμφωνήθηκαν στο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) για την διατήρηση του ελλείμματος του προϋπολογισμού κάτω από το 3% και για το δημόσιο χρέος στο 60% του ΑΕΠ. Αυτό συνεπάγεται τον χαμηλό σε κόστος δανεισμό των ευρωπαϊκών τραπεζών και την επένδυση αυτών των βραχυπρόθεσμων δανείων σε μακροπρόθεσμα κρατικά ομόλογα άλλων κρατών μελών, όπως η Ελλάδα και η Πορτογαλία. Έτσι, οι τράπεζες του πυρήνα του ευρώ (Γαλλία, Γερμανία) έσπευσαν να αγοράσουν ομόλογα στην περιφέρεια του ευρώ και η διαδικασία αυτή οδήγησε τα spreads τους σε λιγότερο από 30 μονάδες βάσης. [59]

[56] Βλ. Ευρωπαϊκή Ένωση, «Κοινό σύστημα φόρου επί των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών».

[57] Kenneth Matziorinis, «Is the 'Euro Bond' the Answer to the Euro Sovereign Debt Crisis? What Outcome can Investors Expect out of Europe?», December, 2011. , σελ.4

[58] Βλ. Kenneth Matziorinis, σελ.5

[59] Βλ. Kenneth Matziorinis, σελ.5

Ένας τρίτος λόγος είναι ότι ενώ η περιφέρεια του ευρώ έχανε την ανταγωνιστικότητα της έναντι της Γερμανίας, το σύνολο της ζώνης του ευρώ έχανε την ανταγωνιστικότητά του έναντι του δολαρίου των ΗΠΑ, του κινεζικού γουάν και άλλα νομίσματα. Η εκτίμηση της αξίας του ευρώ (μεταξύ 2001 και 2008, το ευρώ κέρδισε 64,2% έναντι του δολαρίου ΗΠΑ) και η αποδοχή του ως ένα παγκόσμιο νόμισμα κατέστησε δύσκολο για την ευρωζώνη να αυξήσει τις εξαγωγές, τις εισαγωγές και συνεπώς επιβραδύνθηκε η αύξηση του ΑΕΠ και των φορολογικών εσόδων. [60]

Ουσιαστικά, η ζώνη του ευρώ έθεσε ένα πολύ υψηλό δημοσιονομικό και νομισματικό κανόνα, που έγινε πολύ δύσκολο για τα περισσότερα από τα μέλη της να τον εφαρμόσει μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση και την παγκόσμια οικονομική ύφεση του 2009. Το αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν να ανοίξουν μεγάλα δημοσιονομικά κενά στους προϋπολογισμούς όλων των κυβερνήσεων της ζώνης του ευρώ, και μάλιστα τη στιγμή που ορισμένα από αυτά ήταν εκτεθειμένα είτε λόγω της φούσκας στον στεγαστικό τομέα, είτε λόγω υψηλής έκθεσης σε χρέος είτε, τέλος, λόγω ανεπαρκούς διεθνούς ανταγωνιστικότητας. Αν οι χώρες αυτές είχαν επιτρέψει στα νομίσματά τους να υποτιμηθούν ή δημιουργούσαν περισσότερα χρήματα για να χρηματοδοτήσουν το έλλειμά τους, όπως συνέβη στις ΗΠΑ και στο Ηνωμένο Βασίλειο, η κρίση χρέους της ευρωζώνης θα μπορούσε πιθανότητα να αποτραπεί. [61]

2.3 Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

Το ξέσπασμα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης που ξεκίνησε από τις Η.Π.Α. το 2007 και η κλιμάκωση της στην Ε.Ε. στη συνέχεια, σε συνδυασμό με τα χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα των οικονομιών των δύο χωρών και την είσοδο τους στην Ο.Ν.Ε. οδήγησε στη δημιουργία εκείνων των προϋποθέσεων, ώστε να αναλάβουν ουσιαστικό και ενεργό ρόλο αλλά ταυτόχρονα να δραστηριοποιηθούν επίσημα στο δημόσιο και πολιτικό βίο εκτός της ελληνικής και της πορτογαλικής κυβέρνησης, διεθνείς οργανισμοί και μηχανισμοί στήριξης με τη μορφή της περιβόητης τρόικας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Οι μηχανισμοί στήριξης της ελληνικής και της πορτογαλικής οικονομίας που δεν είναι τίποτε άλλο στην ουσία από τα προγράμματα διάσωσης ή τα αποκαλούμενα μνημόνια, επέβαλαν και συνεχίζουν να επιβάλλουν για εφαρμογή μία σειρά μέτρων λιτότητας των

[60] Βλ. ίδιο, σελ.5

[61] Βλ. Kenneth Matziorinis, σελ.6

οποίων την ανάλυση και την αποτίμηση θα κάνουμε για τη κάθε χώρα και οικονομία ξεχωριστά στα επόμενα κεφάλαια.

Η «τρίκα» που αποτελείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) εφαρμόζει νεοφιλελεύθερες πολιτικές για την επίλυση των προβλημάτων της Ελλάδας και της Πορτογαλίας. Αυτή η προσέγγιση θέτει ως αίτημα ότι μία ευρεία ποικιλία μέτρων που προτείνονται μέσω των μνημονίων στις χώρες που αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα, όπως η περικοπή των δημοσίων δαπανών, η μείωση των μισθών και η αύξηση των φορών έχουν ως σκοπό να σταθεροποιήσουν μακροπρόθεσμα την οικονομία. Αυτή η λύση φαίνεται να μη λειτουργεί στην Ελλάδα, ούτε στη Πορτογαλία, και το πιο σημαντικό είναι πως τα στοιχεία δείχνουν ότι δεν έχει λειτουργήσει οπουδήποτε αλλού. Προκαλεί από ότι φαίνεται εκ των πραγμάτων τα αντίθετα αποτελέσματα εμβαθύνοντας την κρίση.

Κάτι παρόμοιο συνέβη κατά τη διάρκεια του μεγάλου “κραχ” το 1929 στις Η.Π.Α, όταν σύμφωνα με τον John Kenneth Galbraith (Galbraith, 1961) το ανεξέλεγκτο χρηματιστήριο, και πάλι οι Goldman Sachs, J.P.Morgan και άλλοι, προκάλεσαν την άνθηση, την κρίση και τη κάμψη τις οποίες ο Joseph Schumpeter (Schumpeter, 1908) όρισε ως οικονομικούς κύκλους της κεφαλαιοκρατίας. Και τώρα, όπως και τότε, οι διάσημοι οικονομολόγοι της εποχής απέτυχαν να προβλέψουν το “κραχ” και κόμπαζαν για τις μονίμως ανοδικές τιμές των μετοχών και για την άριστη πιστοληπτική ικανότητα πολλών τραπεζών λίγες μέρες πριν χρεοκοπήσουν.

Η μεγάλη ύφεση των Η.Π.Α που ακολούθησε το “κραχ” του 1929 υπερνικήθηκε με μία προστατευτική οικονομική πολιτική, την αποκαλούμενη κεϋνσιανή προσέγγιση, η οποία αύξησε τις δημόσιες δαπάνες και τα ποσοστά απασχόλησης, και επέβαλε αυστηρούς κανονισμούς στις τράπεζες. Δεν είναι απαραίτητο να πάει κάποιος τόσο πίσω στην ιστορία για να εντοπίσει την ανικανότητα των νεοφιλελεύθερων πολιτικών να ξεπερνούν τις οικονομικές κρίσεις (Zambarloukou, 2006).

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα προσπάθησαν να εφαρμόσουν αυτές τις πολιτικές στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Ένα ευρύ φάσμα πολιτικών φιλελευθεροποίησης και ιδιωτικοποίησης πραγματοποιήθηκε σε πολλές χώρες της Λατινικής Αμερικής, της ανατολικής Ασίας και της Αφρικής, με την ελπίδα ότι θα επετύγγαναν οικονομική ανάπτυξη. Η έκβαση ήτανε μία βάνουση εμβάθυνση της οικονομικής ύφεσης στις λατινοαμερικανικές χώρες και αυτές της Αφρικής,

ενώ κάποια επιτυχία επιτεύχθηκε στην ανατολική Ασία (Bordo, 1999).

Το “Ασιατικό Θαύμα” χρησιμοποιήθηκε ως εμπειρικό στοιχείο από το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα για να επιβεβαιώσει τη ραγισμένη συνταγή οικονομικής ανάπτυξης. Όμως, η ασιατική κρίση που άρχισε το 1997, τους απέδειξε λανθασμένους για ακόμα μία φορά. Η «Επανεξέταση του ασιατικού θαύματος» (Stiglitz, 1996), είναι μία μελέτη που δημοσιεύθηκε από την Παγκόσμια Τράπεζα, στην οποία οι ίδιοι οι τεχνοκράτες που εφάρμοσαν αυτές τις πολιτικές αναγκάστηκαν τελικά να επανεξετάσουν την αξιοπιστία και τη χρησιμότητα των συνταγών τους. Ο νομπελίστας οικονομολόγος Joseph E. Stiglitz είχε υποστηρίξει ότι η αντίδραση του ΔΝΤ στην ασιατική κρίση ήταν καταστρεπτική καθώς επιδείνωσε παρά βελτίωσε την κατάσταση. Όπως στην περίπτωση της Ελλάδας και της Πορτογαλίας σήμερα, το ΔΝΤ εκείνη την περίοδο επέβαλε φορολογική αυστηρότητα που αποδείχθηκε ένα φοβερό λάθος καθώς καθυστέρησε την ανάκαμψη των ασιατικών οικονομιών.

Σε συνάρτηση των παραπάνω, το ερώτημα που εύλογα διατυπώνεται τώρα είναι: γιατί όμως, αυτές οι πολιτικές που έχουν αποτύχει ευρέως σε πολλές χώρες, πολιτικές που περιθωριοποίησαν οργανισμούς όπως το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα, τώρα εφαρμόζονται στην Ελλάδα και την Πορτογαλία; Η απάντηση στο ερώτημα ίσως είναι επειδή κάποιοι πλουτίζουν από αυτό, εύκολα και γρήγορα καθώς και γιατί προτιμούν να συνδιαλέγονται με υποτελή κράτη. Επομένως, είναι απόλυτα λογικό να ισχυριστεί κανείς ότι το ιμπεριαλιστικό και αποικιοκρατικό επεκτατικό

οικονομικό μοντέλο συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας με κύριο όπλο το σύγχρονο τραπεζικό σύστημα.

Στο διεθνοποιημένο οικονομικό περιβάλλον στο οποίο ζούμε, η ανικανότητα της Ελλάδας αλλά και της Πορτογαλίας να εξυπηρετήσουν τους εξωτερικούς πιστωτές τους ενέχει τον κίνδυνο το παγκόσμιο χρηματοοικονομικό σύστημα να οδηγηθεί στη συντριβή του. Για τη περίπτωση της Ελλάδας μπορεί κάποιος να αναρωτηθεί πως είναι δυνατόν μία μικρή χώρα να μπορεί να προκαλέσει τέτοια καταστροφή. Κάτι τέτοιο είναι απόλυτα εφικτό καθώς οι πιστωτές της Ελλάδας είναι οι μεγαλύτερες τράπεζες στην Ευρώπη και τις Η.Π.Α και εάν η Ελλάδα δεν μπορέσει να πληρώσει ειδικά τις ευρωπαϊκές τράπεζες που κρατούν την πλειοψηφία του ελληνικού χρέους τότε αυτές θα καταρρεύσουν.

Από ότι φαίνεται μέχρι τώρα, η τρόικα που «συμβουλεύει» την Ελλάδα για το πώς θα υπερβεί την κρίση ενδιαφέρεται μόνο για την προστασία των συμφερόντων αυτών των μεγάλων τραπεζών και των μετόχων τους. Πολλοί αναρωτιούνται επίσης γιατί οι έλληνες συμμορφώνονται με αυτές τις πολιτικές και μία πιθανή απάντηση είναι ότι οι έλληνες πολιτικοί, που λαμβάνουν μηνιαίες αποδοχές μέχρι και 8.000 ευρώ αισθάνονται μετά βίας τον νυγμό της κρίσης και χρησιμοποιούν το φόβο και την παραπληροφόρηση για να ασκήσουν κοινωνικό έλεγχο. Βέβαια δεν πρέπει να κατηγορούμε μόνο την τρόικα και τους έλληνες πολιτικούς γιατί απαιτούνται τιμιότητα και ευθύνη από την Ελλάδα και τους ανθρώπους της επίσης καθώς και εκείνοι έχουν την ευθύνη (Κεσίδου Ε., 2012)

Είναι δεδομένο ότι η τρόικα δεν βρίσκεται σε μία κατάσταση αφέλειας και γνωρίζει πολύ καλά τι γίνεται γύρω της. Γνωρίζει για παράδειγμα ότι τα δάνεια που δίνονται στην Ελλάδα, πολύ δύσκολα θα επιστραφούν. Στην πραγματικότητα δεν θέλουν καν να μπορέσει η Ελλάδα να τα επιστρέψει και γ' αυτό τα εξοντωτικά μνημόνια τα οποία επιβάλλουν στο εθελόδουλο πολιτικό σύστημα να υπογράψει, έχουν συγκεκριμένο σκοπό και αυτός δεν είναι άλλος από την αρπαγή του όμορφου ευρωπαϊκού οικοπέδου που λέγεται Ελλάδα.

Αν η τρόικα ήθελε να μπορέσει η Ελλάδα να ορθοποδήσει και να είναι σε θέση να επιστρέψει αυτοδύναμα τα δάνεια, θα εφάρμοζαν άλλο μείγμα οικονομικής πολιτικής προκειμένου να γίνουν αληθινές επενδύσεις και να έρθει ανάπτυξη. Δεν θα μείωναν μόνο το εργασιακό κόστος αλλά θα μείωναν ταυτόχρονα τους εξοντωτικούς φόρους, θα καταργούσαν την γραφειοκρατία και την διαφθορά στο δημόσιο και θα τόνιζαν τη ρευστότητα στην ελληνική αγορά. Αντί γ' αυτό, επέβαλαν ένα εξοντωτικό πρόγραμμα το οποίο έχει ως

στόχο (όπως αποδεικνύεται εκ του αποτελέσματος) την πλήρη χρεοκοπία, όχι μόνο του ελληνικού κράτους αλλά και ολόκληρου του λαού. Στη χώρα μας διεξάγεται ένα γιγαντιαίο πείραμα μετάλλαξης της ελληνικής κοινωνίας. Ένα πείραμα βίαιου κοινωνικού μετασχηματισμού σε μία μεταβιομηχανική αποικία.

Η έκθεση του ίδιου του Ευρωκοινοβουλίου, την οποία οι πάντες περιέργως αποσιωπούν, το λέει ξεκάθαρα και περιγραφικά. Η τρόικα δεν συμπεριφέρθηκε στην Ελλάδα ως χειρουργός αλλά ως χασάπης. Δυστυχώς, σύμμαχος στα σχέδια της τρόικας είναι το υπερσυγκεντρωτικό πολίτευμα που ελέγχεται εύκολα από την ντόπια παρασιτική ολιγαρχία, η οποία προσχώρησε στη λογική των μνημονίων για να κερδοσκοπήσει και η ίδια σε βάρος της ελληνικής κοινωνίας. Προσπαθούν λοιπόν να πείσουν τον ελληνικό λαό ότι οι αλλαγές είναι για το καλό του, ενώ η αλήθεια είναι τελείως διαφορετική. [62]

[62] logioseemis.net, «Αλήθεια ποιος είναι ο σκοπός των μνημονίων και τι πέτυχαν με αυτά», Ιούλιος 2014

2.4 ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

Τα προγράμματα διάσωσης που κλήθηκαν να εφαρμόσουν οι κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Πορτογαλίας έθεταν συγκεκριμένους στόχους που θα είχαν ως αποτέλεσμα την έξοδο από την ύφεση, την ανάπτυξη των δύο χωρών και την ομαλή επιστροφή τους στις αγορές. Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής τόσο για την Ελλάδα όσο και για τη Πορτογαλία είναι η στήριξη της ρευστότητας της οικονομίας, η εξυγίανση της δημοσιονομικής κατάστασης των δύο χωρών, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και η ανάκτηση της παραγωγικής τους βάσης. Στόχος είναι επίσης και η αλλαγή της διάρθρωσης της οικονομίας των δύο χωρών προς ένα αναπτυξιακό μοντέλο που θα στηρίζεται περισσότερο στις επενδύσεις και στις εξαγωγές.

Προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους τους, τα προγράμματα διάσωσης περιλαμβάνουν μία πλήρη σειρά φιλόδοξων και αλληλένδετων πολιτικών. Όσον αφορά το δημοσιονομικό μέρος, το πρόγραμμα προβλέπει μέτρα με σκοπό τον περιορισμό του δημοσιονομικού ελλείμματος και τη σταδιακή μείωση του δημόσιου χρέους. Στη περίπτωση της Ελλάδας το πρόγραμμα στοχεύει σε μία μείωση του χρέους κάτω από 120% του ΑΕΠ έως το 2020.

Πίνακας 2.1
Ιστορία του ελληνικού χρέους και των ελλειμμάτων (2007-σήμερα)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Δημόσιο χρέος (δισεκατομμύρια ευρώ)	239,3	263,3	299,7	329,5	355,7	344,6	347,6	349,3	
Ποσοστό του ΑΕΠ (%)	107,2	112,9	129,7	148,3	170,6	176,7	188,4	188,9	
Ανάπτυξη (%)	3,5	-0,2	-3,1	-4,9	-7,1	-6,0	-4,2	0,6	
Έλλειμμα (%GDP)	6,5	9,8	15,6	10,7	9,4	6,8	5,5	4,6	

Πηγή: Eurostat

Στον χρηματοπιστωτικό τομέα το μνημόνιο στοχεύει στην στήριξη της ρευστότητας και την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών. Την περίοδο 2007-2009 εμφανίστηκε ο κίνδυνος μίας τραπεζικής κρίσης, η οποία οδήγησε την ΕΚΤ να παρέμβει με την παροχή μεγάλων ποσοτήτων ρευστότητας στις τράπεζες. Η ανάγκη για δημόσιο δανεισμό είχε δημιουργηθεί από τη μείωση των φορολογικών λόγω της ύφεσης, καθώς και από την προσπάθεια για τη διάσωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και να αποφευχθεί μία γενική κατάρρευση. Το ευρώ έγινε το νέο νόμισμα χρηματοδότησης σε ένα ιδιότυπο "to carry trade", σύμφωνα με το οποίο οι τράπεζες να δανείζονται κεφάλαια σε «χαμηλές τιμές» από την κεντρική τράπεζα και να δανείζουν με τη σειρά τους με δυσμενέστερους όρους στα κράτη της Ευρωζώνης. Κατά την περίοδο αυτή οι τράπεζες δεν έδειξαν πραγματικό ενδιαφέρον για τον κίνδυνο του ολοένα αυξανόμενου δημόσιου χρέους στις χώρες της περιφέρειας. Η λογική που εφαρμόστηκε ήταν ότι η χρεοκοπία εντός της ευρωζώνης ήταν αδύνατη. [63]

Η κλιμάκωση του ελλείμματος του ελληνικού προϋπολογισμού στα τέλη του 2009 και η υποβάθμιση του ελληνικού δημόσιου χρέους έβαλε τέλος στο εύκολο κέρδος για τις κεντρικές τράπεζες της Ευρώπης. Αναγκάστηκαν να επανεξετάσουν τους ισολογισμούς τους, ιδιαίτερα την αξία των δανείων τους προς τις περιφερειακές χώρες, καθώς και τις πηγές χρηματοδότησής τους. Στη συνέχεια έγινε σαφές ότι ο πυρήνας των τραπεζών της Ευρωζώνης που αντιμετώπιζον την κρίση απείλησε άμεσα την επιβίωσή τους. Εκτιμάται ότι οι γαλλικές και γερμανικές τράπεζες κατείχαν αντιστοίχως, \$ 48 δις και \$ 33 δις

του ισπανικού χρέους, \$ 31 δις και \$23 δις του ελληνικού χρέους και \$ 21 δις και \$ 10 δις του πορτογαλικού χρέους. Το κόστος δανεισμού αυξήθηκε απότομα επειδή οι ευρωπαϊκές τράπεζες είχαν εκτεθεί σε περιφερειακό χρέος, αλλά και επειδή αντιμετώπιζαν σύνθετα προβλήματα χρηματοδότησης. [64]

Για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και την ανάπτυξη στην Ελλάδα και την Πορτογαλία, τα μνημόνια προβλέπουν την εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων όπως για παράδειγμα τον εκσυγχρονισμό του δημόσιου τομέα, την ενίσχυση του φορολογικού συστήματος, τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, την εφαρμογή ενός σχεδίου αποκρατικοποιήσεων, τη βελτίωση της ποιότητας παροχής υγείας και τη μείωση του κόστους στις αγορές προϊόντων.

Στην προσπάθεια τους η ελληνική οικονομία να παραμείνει ανταγωνιστική, οι εκπρόσωποι της τρόικα στην κοινή συνεδρίαση των επιτροπών οικονομικών και απασχόλησης του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου τον Μάρτιο του 2012

[63] Λαπαβίτσας κ.α, «Eurozone between austerity and default», RMF, 2010

[64] Λαπαβίτσας κ.α, «Eurozone between austerity and default», RMF, 2010

απαντώντας σε ερώτηση του ευρωβουλευτή του ΣΥΡΙΖΑ, Νίκου Χουντή, αφού ομολόγησαν την παταγώδη αποτυχία του μνημονίου μέχρι σήμερα, παραδέχτηκαν ότι στόχος του είναι οι μισθοί και οι συντάξεις στην Ελλάδα να φτάσουν σε επίπεδα Βουλγαρίας και Ρουμανίας, δηλαδή στο επίπεδο των 150 ευρώ το μήνα.

Το πρόγραμμα διάσωσης της Ελλάδας “ανήκει στην Ελλάδα”, είναι δηλαδή ευθύνη του ελληνικού κράτους. Συνομολογήθηκε μετά από διαπραγματεύσεις μεταξύ των εκπροσώπων των ελληνικών αρχών και της τρόικας. Η τρόικα προτείνει τους στόχους για κάθε τομέα δράσης και η κυβέρνηση μελετά και αποφασίζει συγκεκριμένα μέτρα υλοποίησης αυτών των στόχων. Συνεπώς, η λήψη και η εφαρμογή των συγκεκριμένων μέτρων είναι ευθύνη της ελληνικής κυβέρνησης. Αντίστοιχα, την ίδια ευθύνη έχει και η πορτογαλική κυβέρνηση για την απαραίτητη εφαρμογή του δικού της προγράμματος διάσωσης. Από τη δική της πλευρά, η τρόικα εξετάζει κάθε τρίμηνο την εφαρμογή των συμφωνημένων μέτρων και προτείνει την εκταμίευση της εκάστοτε δόσης του δανείου. [65]

Η τρόικα στην περίπτωση της Ελλάδας αλλά και της Πορτογαλίας αυτό που επιθυμεί και έχει ως κύριο στόχο είναι την υλοποίηση του προγράμματος μέσω, όπου είναι δυνατόν, στοχευμένων μέτρων που θα λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες της κάθε κοινωνικής ομάδας, ιδιαίτερα των ευπαθών ομάδων. Τα μνημόνια που εφαρμόστηκαν σε χώρες όπως η Ελλάδα και η Πορτογαλία, είχαν ως στόχο ειδικότερα μέσω των μέτρων που

πρότειναν να επιτευχθεί προσέγγιση του δημοσίου ελλείμματος των χωρών αυτών εντός του ορίου του 3% του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης από το 2013 και μετά.

Παρατηρείται ότι τα τελευταία χρόνια, τα μνημόνια και οι στόχοι που τα συνοδεύουν αποτελούν πλέον την πιο ενδεικτική πρόταση, για λύση των προβλημάτων που παρατηρούνται στις οικονομίες εκείνων των χωρών που αιτούνται οικονομικής βοήθειας από τους θεσμούς. Η αλήθεια είναι ότι ο παραπάνω ισχυρισμός είναι πραγματικός και όντως συμβαίνει καθώς από το 2010 και μετά, εκτός από τη χώρα μας, οι κυβερνήσεις άλλων τεσσάρων χωρών όπως η Πορτογαλία, η Ισπανία, η Ιρλανδία και η Κύπρος, ανεξάρτητα από τις πολιτικές τους πεποιθήσεις, θέσεις και απόψεις, αναγκάστηκαν να προχωρήσουν σε μνημόνιο συνεργασίας με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και τη συμμετοχή του ΔΝΤ, ώστε να καταφέρουν να ανταπεξέλθουν στις ανάγκες προσαρμογής των οικονομιών τους. Επομένως, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι τα μνημόνια θεωρούνται πλέον ως μονόδρομος και ότι

[65] <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=462203>

αποτελούν την μοναδική συνταγή που θα οδηγήσει τις χώρες αυτές, και τις όποιες άλλες στο μέλλον, στο δρόμο της ανάπτυξης.

2.5 ΜΝΗΜΟΝΙΑ ΚΑΙ ΛΙΤΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

Η πολιτική λιτότητας συμπιέζει τη ζήτηση με την περικοπή των μισθών και ανοίγει το δρόμο για την εισαγωγή ενός ριζοσπαστικού προγράμματος απελευθέρωσης της αγοράς. Η πολιτική αυτή στηρίζεται στην ελπίδα ότι οι εξαγωγές και η ιδιωτική δαπάνη θα σημειώσουν ανοδική πορεία αποφεύγοντας έτσι την ύφεση. Η στρατηγική λιτότητας υποφέρει από μία βαθιά ρωγμή που είναι ανησυχητική για το μέλλον της ευρωζώνης. Τα προβλήματα του χρέους των περιφερειακών χωρών προέρχονται από την απώλεια της ανταγωνιστικότητας των χωρών που υπάγονται στην περιφέρεια. [66]

Τα προγράμματα ιδιωτικοποιήσεων που περιέχονται στα μνημόνια της Ελλάδας και της Πορτογαλίας έχουν σχεδιαστεί με κύριο γνώμονα τη συνεχή μείωση της δημόσιας συμμετοχής και παροχής με παράλληλη επιδείνωση των εργασιακών όρων στις ιδιωτικές επιχειρήσεις. Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι αυτή η στροφή προς τη λιτότητα που παρατηρείται στις δύο χώρες έχει

ως κύριο στόχο την μείωση των δημοσιονομικών τους ελλειμμάτων και στη συνέχεια τη συμπίεση του κόστους εργασίας. Από τα νέα δεδομένα που θα προκύψουν το μεγαλύτερο βάρος της δημοσιονομικής προσαρμογής θα το επωμιστούν οι εργαζόμενοι ενώ ταυτόχρονα το κεφάλαιο θα ευνοηθεί από τις νέες συνθήκες εργασίας που θα επικρατήσουν. Πρόσθετα, θα πρέπει να επισημανθεί πως η μνημονιακή λιτότητα θα έχει ως αποτέλεσμα μία αναδιανομή του εισοδήματος προς όφελος των υψηλότερων εισοδηματικών τάξεων και εις βάρος των φτωχότερων στρωμάτων, με τον αντίκτυπο αυτών των μέτρων λιτότητας να είναι πιο έντονος στην Πορτογαλία και την Ελλάδα, τις φτωχότερες από τις χώρες της ευρωζώνης.

Σύμφωνα με τον Μαρξ, οι κρίσεις χαρακτηρίζονται από μία «πληθώρα κεφαλαίου» δηλαδή μία υπερπαραγωγή κεφαλαίου. «Υπερπαραγωγή κεφαλαίου... σημαίνει... υπερπαραγωγή μέσων παραγωγής που μπορούν να λειτουργήσουν σαν κεφάλαιο». Η λειτουργία του κεφαλαίου προϋποθέτει την εξασφάλιση ενός ποσοστού κέρδους το οποίο ανταποκρίνεται σε ότι «απαιτεί η «υγιής», «ομαλή» ανάπτυξη του κεφαλαιοκρατικού προτσές παραγωγής»

[66] Βλ. Stratfor, Portugal, «Precarious politics and austerity measures», www.stratfor.com/Portugal_precarious_politics_and_austerity_measures

(Μαρξ, 1982). Αυτό το ποσοστό κέρδους είναι «το συνηθισμένο ποσοστό κέρδους» (Μαρξ, 1982). «Το συνηθισμένο ποσοστό του κέρδους δεν πρέπει να θεωρούμε σαν ένα νούμερο συγκεκριμένο, ούτε μεγαλύτερο ούτε μικρότερο. Από τη στιγμή που το ποσοστό του κέρδους πέφτει κάτω από το συνηθισμένο του επίπεδο, αρχίζει από την πλευρά των κεφαλαιοκρατών ο περιορισμός των επιχειρήσεων». Επομένως, το πρόβλημα της «πραγματοποίησης» της υπεραξίας υποκατανάλωση είναι μία συνέπεια του προβλήματος της κερδοφορίας. Ο περιορισμός των επιχειρήσεων από την πλευρά της καπιταλιστικής τάξης, όταν το ποσοστό του κέρδους πέσει κάτω από το συνηθισμένο του επίπεδο, εμφανίζεται με τη μορφή των απούλητων εμπορευμάτων, δηλαδή ως μείωση της καταναλωτικής ικανότητας (Μηλιός, Δημουλής & Οικονομάκης, 2005).

Ο πυρήνας των ισχυρών κρατών της ευρωζώνης έχει γνωρίσει σταθερά ανταγωνιστικά κέρδη λόγω της μείωσης των μισθών ιδιαίτερα στη Γερμανία. Η υιοθέτηση της λιτότητας σε όλη την ευρωζώνη, συμπεριλαμβανομένων των χωρών του πυρήνα και κυρίως της Γερμανίας, είναι πιθανό να εδραιώσουν την απόκλιση της ανταγωνιστικότητας για το εγγύς μέλλον. Η λιτότητα αντιπροσωπεύει μία προσπάθεια από χώρες της περιφέρειας για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας μέσω παγώματος μισθών, αλλά την ίδια στιγμή εφαρμόζονται ηπιότερες πολιτικές σε ισχυρές χώρες. [67]

Οι κυβερνήσεις στην Ελλάδα και την Πορτογαλία με τα μέτρα που επέβαλαν μέσω των μνημονίων κατάφεραν να οδηγήσουν τις χώρες τους στον μονόδρομο της υιοθέτησης πολιτικών λιτότητας, με κύριο στόχο την μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων των οικονομιών τους και την προσαρμογή τους εντός του ορίου του 3% που προβλέπει το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Είναι γεγονός ότι η λιτότητα στην Ελλάδα ξεκίνησε άμεσα και πολύ σκληρά μέτρα εφαρμόστηκαν από τη στιγμή που συμφωνήθηκε το πρόγραμμα στήριξης από την ΕΕ και το ΔΝΤ στις αρχές Μαΐου του 2010.

Στις 23 Απριλίου 2010, η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε αρχικό δάνειο των 45 δισεκατομμυρίων ευρώ από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), για την κάλυψη των χρηματοδοτικών αναγκών το 2010. Λίγες μέρες αργότερα η Standard & Poor's μείωσε την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας σε BB+ ή «junk», που σημαίνει υψηλού ρίσκου, και προειδοποίησε τους επενδυτές ότι υπάρχει κίνδυνος να χάσουν το 30-50% των χρημάτων τους. Οι χρηματιστηριακές αγορές σε όλο τον κόσμο και το ευρώ υποχώρησαν σε απάντηση στην υποβάθμιση. [68]

[67] International Monetary Fund, «Portugal: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies and Technical Memorandum of Understanding», 2011.

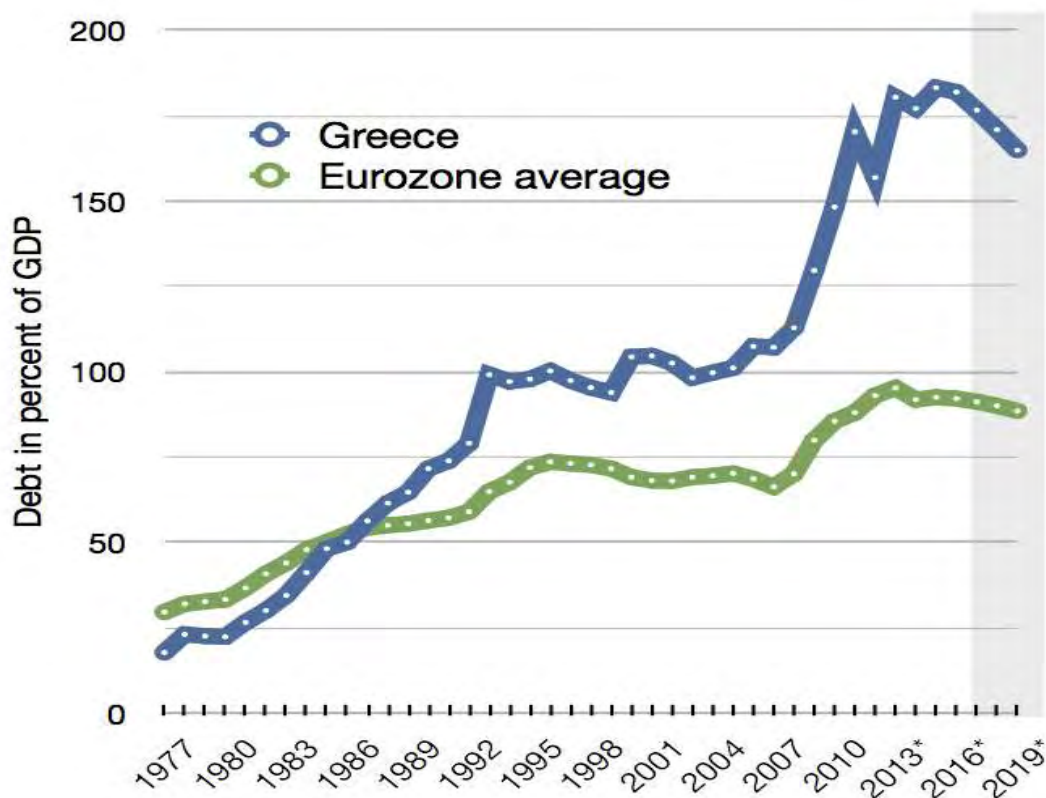
[68] <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1130735>

Την 1η Μαΐου 2010, η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε στην ανακοίνωση μίας σειράς μέτρων λιτότητας, που θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο, προκειμένου να εξασφαλίσει ένα τριετές δάνειο 110 δις ευρώ. Τον Οκτώβριο του 2011 η τρόικα έδωσε στην Ελλάδα ένα δεύτερο πακέτο στήριξης ύψους 130 δις ευρώ με την προϋπόθεση να εφαρμοστούν περαιτέρω μέτρα λιτότητας καθώς και μία συμφωνία για την αναδιάρθρωση του χρέους.

Στις 10 Νοεμβρίου 2011, ο Γ. Παπανδρέου επέλεξε να παραιτηθεί, ενώ μετά από συμφωνία με το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας και του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού, διόρισε τον τεχνοκράτη Λουκά Παπαδήμο ως νέο πρωθυπουργό της προσωρινής κυβέρνησης εθνικής ενότητας, με την ευθύνη της εφαρμογής των μέτρων λιτότητας που απαιτούνται για να ανοίξει ο δρόμος για το δεύτερο δάνειο διάσωσης. [69]

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.4

Η πορεία του χρέους της Ελλάδας ως ποσοστό του ΑΕΠ την περίοδο 1977-2019*

Source: Eurostat

* Source: Ernst & Young using data from Oxford Economics

ΠΗΓΗ: Eurostat. [70]

[69] <http://www.skai.gr/news/politics/article/185611/o-loukas-papadimos-tha-einai-o-neos-prothupourgos-/>

[70] https://en.wikipedia.org/wiki/Greek_government-debt_crisis

Από την πλευρά της η Πορτογαλία, κατά το πρώτο εξάμηνο του 2011 υπέβαλε αίτηση για πακέτο διάσωσης 78 δισεκατομμυρίων ευρώ από το ΔΝΤ και την ΕΕ, σε μία προσπάθεια να σταθεροποιήσει τα δημόσια οικονομικά της. Τα μέτρα αυτά λιτότητας τέθηκαν σε εφαρμογή, ως άμεσο αποτέλεσμα των μακροχρόνιων κυβερνητικών ατασθαλιών και του υπέρ-γραφειοκρατικοποιημένου δημόσιου τομέα. Μετά το σχέδιο διάσωσης που είχε ανακοινωθεί, η πορτογαλική κυβέρνηση κατάφερε να εφαρμόσει τα μέτρα για τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης του κράτους και η χώρα άρχισε να κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση. Ωστόσο, αυτό οδήγησε σε σημαντική αύξηση του ποσοστού ανεργίας σε πάνω από 15% κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2012 και αναμένεται να αυξηθεί ακόμη περισσότερο στο εγγύς μέλλον. [71]

Η πρόγνωση για το χρέος της Πορτογαλίας το Σεπτέμβριο του 2012 από την τρόικα ήταν στο 124% του ΑΕΠ το 2014, ακολουθούμενη από μία σταθερή

πτωτική πορεία μετά το 2014. Προηγουμένως, η τρόικα είχε προβλέψει ότι θα φτάσει στο 118,5% του ΑΕΠ το 2013, οι εξελίξεις αποδείχθηκαν λίγο χειρότερες από ότι αναμενόταν αλλά η κατάσταση περιγράφεται ως πλήρως βιώσιμη [72].

Ως αποτέλεσμα από την χειρότερη οικονομική συγκυρία, στην χώρα έχει δοθεί ένα επιπλέον έτος για τη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος σε επίπεδο κάτω από το 3% του ΑΕΠ, με νέο έτος-στόχο το 2013 - 2014. Το έλλειμμα του προϋπολογισμού για το 2012 έχει προβλεφθεί να τελειώσει στο 5%. Η ύφεση στην οικονομία τώρα επίσης αναμένεται να διαρκέσει μέχρι το 2013, με το ΑΕΠ να μειώνεται κατά 3% το 2012 και 1% το 2013 και έπειτα να ακολουθεί επιστροφή σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης το 2014. [73]

Τα μνημόνια στην Ελλάδα και την Πορτογαλία περιέχουν σαφείς ρήτρες που απαιτούν από τις κυβερνήσεις να κάνουν ότι κρίνεται αναγκαίο για την επίτευξη δημοσιονομικής ισορροπίας. Η Ελλάδα και η Πορτογαλία που ακολουθούν σχεδόν παράλληλη πορεία, έχουν υποχρεωθεί να επιβάλλουν βίαιες περικοπές στις δημόσιες δαπάνες τους που επηρεάζουν τους μισθούς και τις συντάξεις αλλά και τις υπόλοιπες κοινωνικές δαπάνες, καθώς και να προχωρήσουν σε αύξηση των φορολογικών συντελεστών και στην υιοθέτηση νέων φόρων, ενώ την ίδια στιγμή είναι αναγκασμένες να εισαγάγουν μία

[71] <http://www.imf.org/external/np/exrcountryfacts/prt/index.htm>

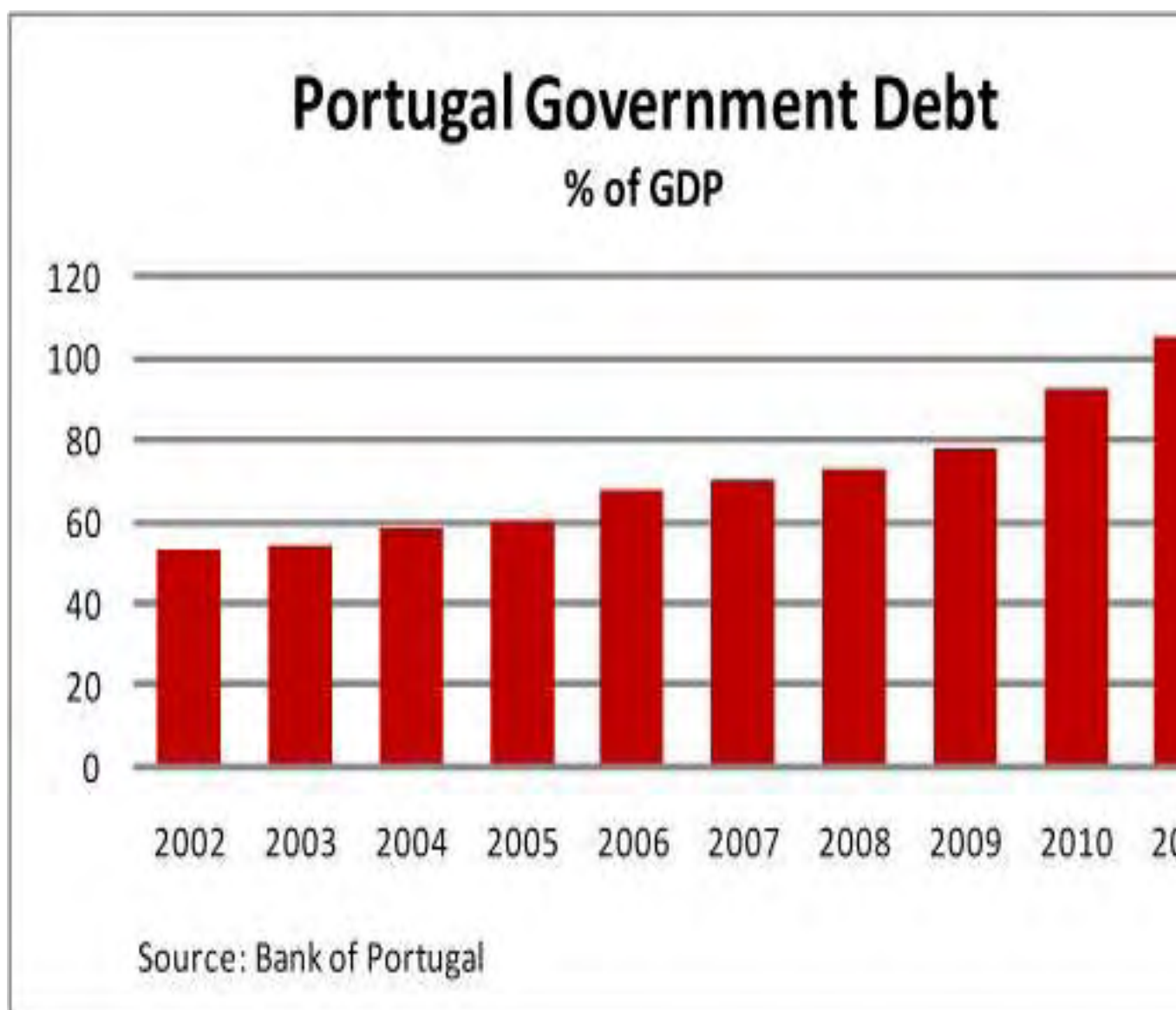
[72] <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=23541.0>

[73] Χαρδούβελης, «Το χρονικό της διεθνούς και της συνακόλουθης ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης: Αίτια, αντιδράσεις, επιπτώσεις, προοπτική», σελ.32

νέα νομοθεσία στην αγορά εργασίας με τις ιδιωτικοποιήσεις να αποτελούν πλέον αναπόσπαστο κομμάτι των μέτρων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.5

Η πορεία του χρέους της Πορτογαλίας ως ποσοστό του ΑΕΠ την περίοδο 2002-2011

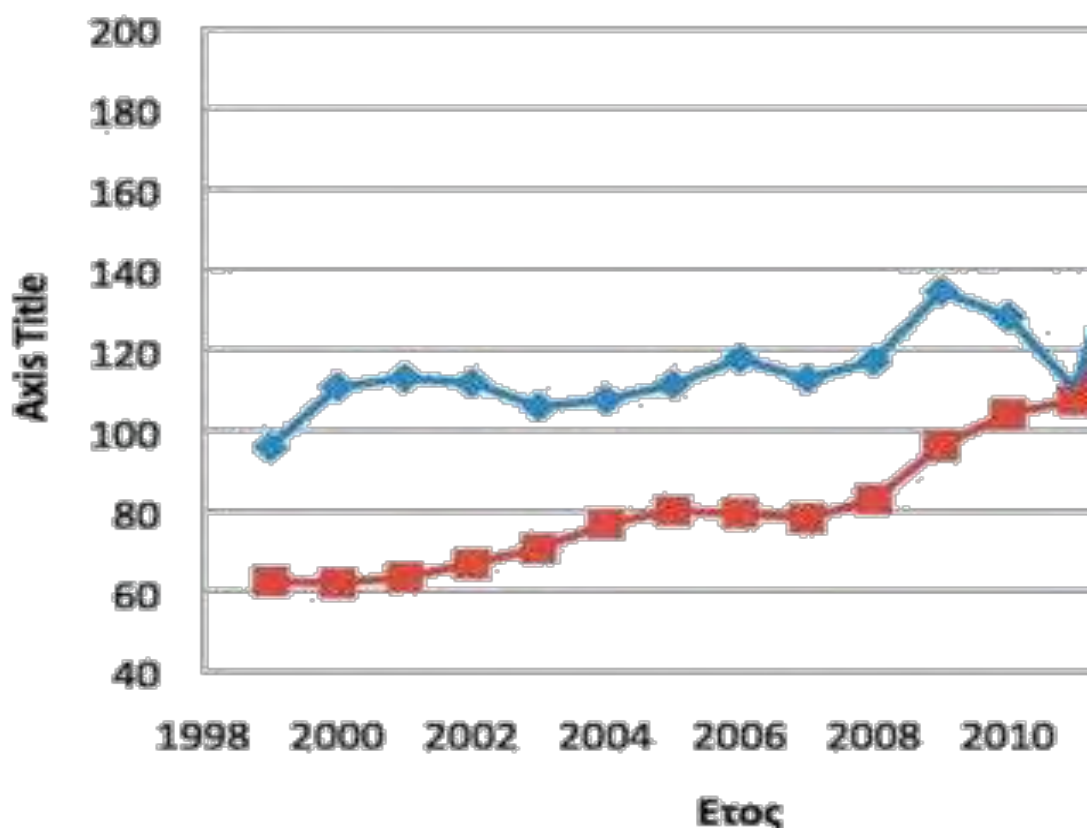
ΠΗΓΗ: Τράπεζα της Πορτογαλίας. [74]

Όπως παρατηρεί κανείς από τα παραπάνω διαγράμματα 2.4 και 2.5 αντίστοιχα αλλά και από το παρακάτω διάγραμμα 2.6, η αυξητική πορεία του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ των δύο χωρών τα έτη πριν την οικονομική κρίση αλλά και κατά τη διάρκεια αυτής σε συνδυασμό με τα χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα των οικονομιών τους, είναι εκείνα που αποτέλεσαν το έναυσμα για την είσοδο της Ελλάδας και της Πορτογαλίας στην εποχή των μνημονίων και στην υιοθέτηση σκληρών και επίπονων μέτρων λιτότητας.

[74] <http://www.financialsense.com/contributors/john-rubino/next-up-portugal>

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.6

Το δημόσιο χρέος της Ελλάδας και της Πορτογαλίας την περίοδο 1998-2014

Διάγραμμα 1: Δημόσιο χρέος ως ποσοστό ε

ΠΗΓΗ: Eurostat.

Το δημόσιο χρέος για την χώρα μας ως ποσοστό % του ΑΕΠ εμφάνισε μία μικρή πτώση από το 2009 έως το 2011, όπου βρέθηκε στα ίδια επίπεδα με αυτό της Πορτογαλίας. Στη συνέχεια όμως αυξήθηκε και για τις δύο χώρες όπως ήταν αναμενόμενο καθώς εντός των μνημονίων υπήρξε σημαντική μείωση του ΑΕΠ κάθε χώρας, αλλά ειδικά για την Ελλάδα παρατηρούμε μία έκρηξη του χρέους εντός του 2012 κατά 50% ως ποσοστό επί του ΑΕΠ, όπου ξεπέρασε κατά πολύ την αντίστοιχη ανοδική τάση χρέους της Πορτογαλίας. Για την Πορτογαλία το δημόσιο χρέος έφτασε στο 149% ως ποσοστό του ΑΕΠ

για το 2014 με σταθεροποιητική τάση, αντιθέτως για την Ελλάδα αναμένεται να αυξηθεί σημαντικά εξαιτίας του νέου δανεισμού και της επακόλουθης ύφεσης από την εφαρμογή των νέων μέτρων σε συνδυασμό με την εξάλειψη πρωτογενούς πλεονάσματος. [75]

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε σε αυτό το σημείο, ότι η Ελλάδα όπως και η Πορτογαλία οφείλουν βάση των μνημονίων που υπέγραψαν να προχωρήσουν σε ένα πρόγραμμα περαιτέρω ιδιωτικοποιήσεων των δημοσίων επιχειρήσεων που έχει τεθεί σε εφαρμογή από το 2011 και ισχύει μέχρι και σήμερα. Οι περικοπές που έγιναν στους μισθούς και το πάγωμα τους, οι μειώσεις στις

[75] <http://www.haniotika-nea.gr>, «Οικονομική κρίση Ελλάδας και Πορτογαλίας», Σεπτέμβριος 2015.

κοινωνικές παροχές, η συρρίκνωση της απασχόλησης και η αναπροσαρμογή των ορίων των συντάξεων με την πρόταση για αύξηση τους δεν έχουν ως κύριο στόχο την μείωση των δημοσίων δαπανών, αλλά τη μείωση του εργασιακού κόστους στο δημόσιο τομέα.

Τα μέτρα λιτότητας που επιβάλλουν τα μνημόνια προϋποθέτουν ότι μία επίτευξη της μείωσης του κόστους εργασίας στο δημόσιο τομέα θα έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία θετικών επιπτώσεων και για το σύνολο της οικονομίας. Σε γενικές γραμμές παρατηρείται ότι ο στόχος για τη μείωση του κόστους εργασίας δεν άφηνε περιθώρια παρερμηνειών τόσο για την Ελλάδα όσο και για τη Πορτογαλία, ωστόσο όμως αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία σε αυτό το σημείο και πρέπει να τονιστεί είναι ότι η λιτότητα θα εξωθήσει τους εργαζόμενους των δύο χωρών σε ασθενέστερη θέση στην αγορά εργασίας, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στο κεφάλαιο να αποκτήσει μεγαλύτερη δύναμη και ισχύ σε σχέση με το παρελθόν.

Όλα τα εφαρμοζόμενα μέτρα λιτότητας, έχουν μέχρι στιγμής βοηθήσει την Ελλάδα να μειώσει το πρωτογενές έλλειμμα της (δηλαδή δημοσιονομικό έλλειμμα πριν από τις πληρωμές τόκων) από 24,7 δις ευρώ (10,6% του ΑΕΠ) το 2009 σε μόλις 5,2 δις (2,4% του ΑΕΠ) το 2011. Η λιτότητα βασίζεται κατά κύριο λόγο στην αύξηση των φόρων. Συνολικά, το ελληνικό ΑΕΠ είχε χειρότερη πτώση το 2011 με -6,9. Ως εκ τούτου, η ανεργία αυξήθηκε από 7,5% το Σεπτέμβριο του 2008 στο ιστορικό υψηλό του 26% το Σεπτέμβριο του 2012, ενώ το ποσοστό ανεργίας των νέων ηλικίας 25-34 ετών κατά την ίδια περίοδο αυξήθηκε από 10,3% για να φθάσει το 34,3%. [76]

Συμπερασματικά, παρατηρούμε ότι τα μνημόνια που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα και την Πορτογαλία είχαν ως σκοπό να οδηγήσουν τις χώρες αυτές και τις κυβερνήσεις τους στην υιοθέτηση πολιτικών μέτρων λιτότητας, με κύριο στόχο τον περιορισμό των δημοσιονομικών τους ελλειμμάτων και τη σταδιακή

μείωση του δημόσιου χρέους τους. Οι πολιτικές των προγραμμάτων διάσωσης απέβλεπαν στην δημοσιονομική προσαρμογή των οικονομιών των δύο χωρών και είχαν ως κύριο μέλημα να οδηγήσουν την Ελλάδα και την Πορτογαλία στο δρόμο της ανάπτυξης. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε και να αποτιμήσουμε τους στόχους, τις προτεραιότητες, τα μέτρα λιτότητας και τις πολιτικές των τριών μνημονίων που κλήθηκαν να εφαρμόσουν οι κυβερνήσεις μίας εκ των δύο παραπάνω χωρών, της Ελλάδας.

[76] http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A0101/PressReleases/A0101_SJO02_DT_MM_09_2012_01_F_GR.pdf

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΔΙΑΣΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στο παρόν κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε όσο το δυνατόν εκτενέστερα και με τον πιο αντικειμενικό τρόπο την πορεία εφαρμογής και αποτελεσματικότητας των τριών μνημονίων στην Ελλάδα, θα εξετάσουμε τις πολιτικές αποφάσεις και επιλογές που οδήγησαν την Ελλάδα στη σύναψη των μνημονίων, τις επιπτώσεις από την υλοποίηση τους στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας και των πολιτών της, καθώς και τις διαχρονικές ευθύνες του πολιτικού συστήματος. Επιπλέον, θα γίνει εκτενής αναφορά στο ρόλο και την ευθύνη των κέντρων λήψης των πολιτικών αποφάσεων στην Ευρώπη και την Αμερική, δηλαδή την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα που συναποτελούν την τρoίκα.

3.1 Η ΚΡΙΣΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΚΑΙ Η ΛΙΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ 2010

Με την άνοδο του στην εξουσία τον Οκτώβριο του 2009, ο πρωθυπουργός Γιώργος Παπανδρέου που ηγείται της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ ανακαλύπτει χαλκευμένα δημοσιονομικά στοιχεία, συνειδητοποιεί το μέγεθος του

ελλείμματος της χώρας που είχε αποκρύψει η δεξιά κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, η οποία κυβερνούσε τη χώρα επί πέντε χρόνια και εισάγει μέτρα λιτότητας. Ενώ η βαθμολογία της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας μειώνεται από τους οίκους αξιολόγησης, ο Γιώργος Παπανδρέου αποσύρει το πρόγραμμα του που είχε παρουσιάσει προεκλογικά στον ελληνικό λαό και είχε υποσχεθεί να το υλοποιήσει, και παρουσιάζει πακέτο μέτρων λιτότητας για να περιορίσει το έλλειμμα από 12,7 στο 3% του ΑΕΠ πριν από το 2013 που συνεπάγεται:

- μείωση κατά 10% των λειτουργικών εξόδων του κράτους,
- πάγωμα στις προσλήψεις και τους μισθούς άνω των 2.000 ευρώ στον δημόσιο τομέα,
- φορολόγηση των μπόνους στους δημοσίους υπαλλήλους,
- μείωση των διοικητικών συμβουλίων των δημόσιων επιχειρήσεων και των μισθών τους,
- φορολόγηση των μπόνους στελεχών ιδιωτικών τραπεζών με συντελεστή 90%,
- επαναφορά του φόρου κληρονομιάς και φορολόγηση της μεγάλης ακίνητης περιουσίας,
- ιδιωτικοποιήσεις κρατικών εκτάσεων.

Εκείνη την περίοδο, ο πρωθυπουργός Γιώργος Παπανδρέου είχε εξηγήσει ότι “πρέπει μέσα σε τρεις μήνες να πάρουμε αποφάσεις που δεν είχαν ληφθεί εδώ και δέκα χρόνια”. [77]

Κατά τις πρώτες εβδομάδες του 2010 παρατηρήθηκε μία γενικότερη και ανανεωμένη, μετά από αρκετά χρόνια, ανησυχία για το υπερβάλλον δημόσιο χρέος. Κάποιες ευρωπαϊκές δεξαμενές σκέψης (think-tanks) στο Οικονομικό Συμβούλιο Καναδά-Ευρώπης ισχυρίστηκαν ότι η δυσχερής θέση μερικών χωρών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στην οποία περιήλθαν σήμερα είναι το αποτέλεσμα μίας δεκαετίας Κεϋνσιανών πολιτικών δανεισμού που επιδίωξαν τοπικοί διαμορφωτές της πολιτικής από κοινού με αυτόρεσκους κεντρικούς τραπεζίτες της ΕΕ [78]. Πολλοί οικονομολόγοι έχουν προτείνει την επιβολή μιας δέσμης από διορθωτικές πολιτικές για να ελέγξουν το δημόσιο χρέος, όπως την επιβολή δραστικών περιοριστικών μέτρων και ουσιαστικά υψηλότερους φόρους.

Μερικοί υψηλόβαθμοι Γερμανοί πολιτικοί αξιωματούχοι έφτασαν έως το σημείο να πουν ότι τα επείγοντα μέτρα θα έπρεπε να επιφέρουν σκληρές ποινές στις χώρες που λαμβάνουν την Κοινοτική βοήθεια, όπως η Ελλάδα και η Ιρλανδία. Εντούτοις, τέτοια σχέδια έχουν περιγραφεί ως απαράδεκτες παραβιάσεις της εθνικής κυριαρχίας των κρατών μελών της ευρωζώνης και απορρίφθηκαν από χώρες στυλοβάτες της ΕΕ όπως η Γαλλία. [79]

[77] <http://www.newsbomb.gr>, «Ελλάδα: Εννέα προγράμματα λιτότητας, τρία πακέτα βοήθειας και μία παραίτηση», Αύγουστος 2015.

[78] <http://www.canadianeuropean.com>, «Bank Regulation and Financial Orthodoxy: the Lessons from the Glass-Steagall Act», Ιανουάριος 2010.

[79] <http://www.canadianeuropean.com>, «Greece and the EU Debt Crisis», Φεβρουάριος-Μάρτιος 2010.

Επίσης, ασκήθηκε σκληρή κριτική ενάντια στους κερδοσκόπους για χειραγώγηση των αγορών καθώς η Άνγκελα Μέρκελ με δηλώσεις της έχει πει ότι «οργανισμοί που στηρίχθηκαν με δημόσια κεφάλαια εκμεταλλεύονται την δημοσιονομική κρίση στην Ελλάδα και αλλού». [80]

Από τα τέλη του 2009 έως και τις αρχές του 2010, εξαιτίας του συνδυασμού τόσο των διεθνών παραγόντων όπως η οικονομική κρίση όσο και των τοπικών όπως οι ανεξέλεγκτες δαπάνες κατά την περίοδο μέχρι τις εκλογές του 2009, η ελληνική οικονομία αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα καθώς έχει το δεύτερο μεγαλύτερο ετήσιο έλλειμμα κρατικού προϋπολογισμού και το δεύτερο μεγαλύτερο δημόσιο χρέος στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στα τέλη του Ιανουαρίου του 2010, ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Γεώργιος Α. Παπανδρέου βρισκόταν στο Νταβός της Ελβετίας για το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, στη διάρκεια του οποίου δέχτηκε έντονες πιέσεις από ξένους ηγέτες για άμεση λήψη μέτρων. [81][82] Λίγο μετά την επιστροφή του από το Νταβός, στις 9 Φεβρουαρίου η κυβέρνηση ανακοίνωσε το πρώτο πακέτο μέτρων λιτότητας για τον δημόσιο τομέα που περιλάμβανε πάγωμα μισθών, περικοπές επιδομάτων 10%, περικοπές υπερωριών και οδοιοπορικών. [83] Η ανακοίνωση προκάλεσε αντιδράσεις και μία πανελλαδική απεργία της ΑΔΕΔΥ στις 10 Φεβρουαρίου. [84]

Στο επόμενο διάστημα άρχισε να αναφέρεται σε έντονο βαθμό το ενδεχόμενο της κήρυξης στάσης πληρωμών, κάτι το οποίο δημιουργούσε μεγάλο φόβο και ανησυχία στους κυβερνώντες τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στο εξωτερικό. Προκειμένου να αποφευχθεί ένα τέτοιο ενδεχόμενο και κάτω από την πίεση των αγορών και των ευρωπαϊών εταίρων, η κυβέρνηση Παπανδρέου στις 3 Μαρτίου 2010 παρουσιάζει ένα νέο, δεύτερο πακέτο μέτρων λιτότητας για την αποδέσμευση 4,8 δις ευρώ. Ειδικότερα προβλέπει:

- μείωση 30% στα δώρα Χριστουγέννων, Πάσχα και αδειάς,

- μείωση 12% σε όλα τα επιδόματα του δημοσίου,
- μείωση 7% στις αποδοχές των υπαλλήλων στις ΔΕΚΟ , στους ΟΤΑ και στα ΝΠΙΔ,
- αύξηση του ΦΠΑ από 4,5 στο 5% , από 9 στο 10% και στον υψηλότερο συντελεστή από 19 στο 21%,

[80] <http://www.businessweek.com/news/2010-02-23/merkel-slams-euro-speculation-warms-of-resentment-update1.html>.

[81] <http://www.tanea.gr> , «Η συννεφιασμένη Κυριακή στο Μαξίμου», Φεβρουάριος 2010.

[82] <http://www.newskathimerini.gr> , «Η επέτειος του Νταβός», Ιανουάριος 2011.

[83] <http://www.enet.gr> , «Πάγωμα μισθών και περικοπές επιδομάτων ανακοίνωσε η κυβέρνηση».

[84] <http://www.tovima.gr> , «Απεργία από ΑΔΕΔΥ στις 10 Φεβρουαρίου».

- αύξηση της φορολογίας στα αλκοολούχα ποτά (+20%) , τον καπνό (+63%), τα καύσιμα (+15%) και τα είδη πολυτελείας,
- πάγωμα των συντάξεων των δημοσίων υπαλλήλων και των υπαλλήλων του ιδιωτικού τομέα,
- περικοπές κατά 60% του 14ου μισθού των δημοσίων υπαλλήλων και κατά 30% του 13ου μισθού των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα,
- επιβολή επιπλέον 10% έως 30% στους ήδη υπάρχοντες φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων,
- επαναφορά τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα αυτοκίνητα (είχαν καταργηθεί τον Σεπτέμβριο του 2003), ακόμα και στα μικρότερου κυβισμού,
- επέκταση των τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα ακίνητα, ακόμα και στα μικρότερα.

Τα οικονομικά αυτά μέτρα που λήφθηκαν προκάλεσαν αντιδράσεις και οδήγησαν σε μεγάλες απεργίες και πορείες στις 5 και 11 Μαρτίου. [85]

Η οικονομική κρίση του 2010 στην Ελλάδα έφερε στην επιφάνεια την πραγματικότητα ενός ιστορικού χρέους, συσσωρευμένου κατά τη διάρκεια δημοκρατικών καθεστώτων, για το οποίο ωστόσο δε γνώριζε ή τουλάχιστον δε γνώριζε πλήρως μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Ελληνικές οργανώσεις πλέον απαιτούν τον λογιστικό έλεγχο του ελληνικού χρέους , ώστε να γνωστοποιηθεί με ακρίβεια η προέλευση του, οι χορηγοί του και ο βαθμός της νομιμότητάς του. Στη θέα μίας πιθανής παύσης πληρωμών του χρέους, τα ευρωπαϊκά σχέδια για την επαναδιαπραγμάτευση των δανείων θα

μπορούσαν να επιχειρήσουν μυστικά είτε μία μείωση του χρέους ή την αποκαλούμενη εκλεκτική παύση πληρωμών του εξωτερικού χρέους. [86]

Η εκστρατεία για το λογιστικό έλεγχο του ελληνικού χρέους ξεκίνησε από οικονομολόγους και ερευνητές το Μάρτιο του 2011, με φόντο την απώλεια κοινωνικών δικαιωμάτων, τις μειώσεις μισθών και συντάξεων από την τρόικα, (ΔΝΤ, ΕΚΤ και Ευρωπαϊκή Επιτροπή-Κομισιόν), μέτρα τα οποία θεωρήθηκαν ανούσια και μη αναγκαία για τη ρύθμιση και την εξυπηρέτηση του εξωτερικού χρέους. [87]

[85] <http://www.enet.gr> , «Τα οικονομικά μέτρα της 3ης Μαρτίου».

[86] <https://el.wikipedia.org> , «Αξίωση απεχθούς χρέους στην Ελλάδα-2011», El Pais-Ιούλιος 2011.

[87] <https://el.wikipedia.org> , «Αξίωση απεχθούς χρέους στην Ελλάδα-2011», Viento Sur-Ιούλιος 2012.

3.2 ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΚΑΙ ΤΡΙΤΟ ΠΑΚΕΤΟ ΜΕΤΡΩΝ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ

Στις 3 Μαΐου 2010, η Ελλάδα αιτήθηκε 80 δις ευρώ από τις υπόλοιπες (15) χώρες του Ευρώ και 30 δις ευρώ από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Την αίτηση συνόδευσαν 3 συνημμένα μνημόνια:

1. «Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής» (ΜΟΧΠ),
2. «Τεχνικό Μνημόνιο Συνεννόησης» (ΤΜΣ) και
3. «Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής» (ΣΠΟΠ).

Υπογράφοντες για την ελληνική πλευρά ήταν ο Υπουργός Οικονομικών Γιώργος Παπακωνσταντίνου και ο Πρόεδρος της Τράπεζας της Ελλάδος Γεώργιος Προβόπουλος. Έπειτα από μήνες επιφυλακτικότητας, η Ευρωπαϊκή Ένωση, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Ελλάδα συμφώνησαν τελικά σε ένα πακέτο διάσωσης ύψους 110 δισεκατομμυρίων ευρώ για τρία χρόνια, εκ των οποίων όπως προαναφέραμε τα 80 δις βαρύνουν τα κράτη μέλη της ευρωζώνης και 30 δις δανειοδοτούνται από το ΔΝΤ. Ταυτόχρονα, την ίδια περίοδο δημιουργείται και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕFSF), με αποθεματικό 750 δις ευρώ για να βοηθήσει τα ευρωπαϊκά κράτη που αντιμετωπίζουν δυσκολίες.

Σε αντάλλαγμα για το διεθνές πακέτο βοήθειας , η κυβέρνηση Παπανδρέου στις 6 Μαΐου 2010 αρχίζει ένα μεγάλο πρόγραμμα εξοικονόμησης 30 δις ευρώ που συνεπάγεται στην ουσία ένα τρίτο πακέτο μέτρων λιτότητας για τους Έλληνες πολίτες, στο οποίο συμπεριλαμβάνονται κυρίως:

- η νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησης (από τα 60 έτη για τις γυναίκες και τα 65 για τους άνδρες) στο εξής συνδέεται με το μέσο προσδόκιμο ζωής και τη διάρκεια των εισφορών που αυξάνεται από τα 37 στα 40 έτη μέχρι το 2015,
- παράταση στο πάγωμα των μισθών στο δημόσιο τομέα,
- αντικατάσταση του 13ου και 14ου μισθού των δημοσίων υπαλλήλων με επίδομα 500 ευρώ σε όλους όσους έχουν αποδοχές μέχρι 3.000 ευρώ και πλήρης κατάργηση των δύο μισθών για μεγαλύτερες αποδοχές,
- περαιτέρω περικοπή επιδομάτων 8% στα επιδόματα των δημοσίων υπαλλήλων και 3% στους υπαλλήλους των ΔΕΚΟ όπου δεν υπάρχουν επιδόματα,
- μείωση 8% των μέσων αποδοχών των δημοσίων υπαλλήλων,
- κατάργηση της 13ης και 14ης σύνταξης για τους συνταξιούχους , κάτι που εξισορροπείτο από το ΕΚΑΣ για τους χαμηλοσυνταξιούχους,
- αντικατάσταση της 13ης και 14ης σύνταξης με επίδομα 800 ευρώ για συντάξεις ως 2500 ευρώ,
- νέα αύξηση κατά δύο μονάδες του υψηλού συντελεστή ΦΠΑ, από 21% σε 23%, του μεσαίου από 10% σε 11% (από 1η Ιουλίου 2010) και από 11% σε 13% (από 1η Ιανουαρίου 2011) και αντίστοιχα του χαμηλού στο 6,5% (από 1η Ιανουαρίου 2011),
- αύξηση κατά 10% των φόρων σε καύσιμα, αλκοόλ και τον καπνό,
- απελευθέρωση των αγορών μεταφορών και ενέργειας,
- δυνατότητα για τις επιχειρήσεις να απολύουν περισσότερο από το 2% του προσωπικού τους μηνιαίως , ένα μέτρο που μέχρι τότε απαγορευόταν,
- αύξηση στις αντικειμενικές τιμές των ακινήτων,
- πρόσθεση ενός επιπλέον 10% στους φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων.

Η μείωση του ελλείμματος στο 3% του ΑΕΠ που σχεδιαζόταν από την κυβέρνηση τελικά αναβλήθηκε για το 2014. Στις 8 Μαΐου 2010 εγκρίθηκε η «Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης» (Loan Facility Agreement) με τις χώρες του Ευρώ και ο «Διακανονισμός Χρηματοδότησης Αμέσου Ετοιμότητας» (Stand-by Agreement) με το ΔΝΤ. Το σύνολο αυτών των συμφωνιών που εγκρίθηκαν και υπογράφηκαν από όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές ονομάζεται συχνά για χάριν συντομίας ως «Μνημόνιο». Στη συνέχεια σχηματίστηκε μία ομάδα εκπροσώπων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΕΕ), της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), γνωστή και ως «Τρόικα», η οποία ανά τρίμηνο αξιολογεί την πρόοδο του προγράμματος εφαρμογής των όρων του Μνημονίου (ΜΟΧΠ και ΣΠΟΠ) και αποφασίζει για την εκταμίευση της αντίστοιχης δόσης του δανείου.

3.3 ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΤΡΙΤΟ ΠΑΚΕΤΟ ΜΕΤΡΩΝ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ

Η Ελλάδα παρά τη λήψη των μέτρων που συμπεριλαμβάνονταν όπως είδαμε παραπάνω τόσο στο πρώτο όσο και στο δεύτερο πακέτο μέτρων λιτότητας δεν κατάφερε να βελτιώσει την θέση της στις διεθνείς αγορές και στον ανταγωνισμό, με αποτέλεσμα να προσφύγει στον μηχανισμό βοήθειας που συγκροτούσαν από κοινού η ΕΕ, η ΕΚΤ και το ΔΝΤ. Η ανακοίνωση της προσφυγής στον μηχανισμό στήριξης έγινε στις 23 Απριλίου 2010 από τον πρωθυπουργό ο οποίος βρισκόταν εκείνη την ημέρα στο Καστελόριζο. [88] Η Ελλάδα προχώρησε στην υπογραφή του μνημονίου με το ΔΝΤ και την ΕΕ, για τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν, προκειμένου να ενεργοποιηθεί ο μηχανισμός στήριξης. [89]

Τα μέτρα που ανακοινώθηκαν από τον πρωθυπουργό την Κυριακή 2 Μαΐου 2010 αποτέλεσαν ουσιαστικά το τρίτο πακέτο μέτρων λιτότητας, τον μεγαλύτερο και σημαντικότερο αριθμό των οποίων προαναφέραμε, το οποίο ξεκίνησε να εφαρμόζεται σχεδόν άμεσα με την ψήφιση του νομοσχεδίου από την ελληνική βουλή στις 6 Μαΐου. Επίσης, το νομοσχέδιο προκάλεσε μεγάλες αντιδράσεις γιατί προέβλεπε σημαντικές αλλαγές στα εργασιακά όπως η αύξηση του ορίου των απολύσεων και η μείωση του κατώτατου μισθού. Επιπλέον, στο τομέα του ασφαλιστικού προέβλεπε αύξηση στα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης των γυναικών στο δημόσιο τομέα στα 65 χρόνια έως το τέλος του 2013 με έναρξη το 2011. [90]

Πέρα από τη διατύπωση των μέτρων που έλαβαν χώρα όπως είδαμε παραπάνω, αυτό που έχει μεγαλύτερη και ιδιαίτερη σημασία να αναφέρουμε σε αυτό το σημείο είναι οι αντιδράσεις που ακολούθησαν το τρίτο πακέτο μέτρων λιτότητας της κυβέρνησης Παπανδρέου τόσο στο εσωκομματικό πεδίο όσο και σε εκείνο της αντιπολίτευσης.

Με την ανακοίνωση των μέτρων αυτών ακολούθησε όπως ήταν αναμενόμενο μία πανελλαδική απεργία καθώς και μία ογκωδέστατη διαδήλωση στις 5 Μαΐου, στην οποία υπήρξε άγρια καταστολή από τις δυνάμεις της τάξης και σημειώθηκαν σοβαρότατα επεισόδια. Η μεγάλη διαδήλωση σκιάστηκε όμως από τον θάνατο τριών ανθρώπων, ανάμεσα στους οποίους ήταν και μία

[88] <http://www.in.gr> , «Προσφυγή της Ελλάδας στο μηχανισμό στήριξης ανακοίνωσε ο πρωθυπουργός».

[89] <http://www.tanea.gr> , «Η συμφωνία με Ευρώπη και ΔΝΤ», Μάιος 2010.

[90] <http://www.tanea.gr> , «Αιματηρή διάσωση».

έγκυος εργαζόμενη στην τράπεζα Marfin επί της Σταδίου. Όλα αυτά όμως τα γεγονότα για τα οποία κατηγορήθηκε με δριμύ τρόπο το αντιπολιτευτικό κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ ως βασικός υποκινητής και διοργανωτής, δεν κατόρθωσαν τελικά να αποτρέψουν την υπερψήφιση του μνημονίου επί της αρχής από τη βουλή την επόμενη μέρα, στις 6 Μαΐου.

Το πρώτο μνημόνιο της Ελλάδας ψήφισαν 172 βουλευτές από τον χώρο του ΠΑΣΟΚ και του ΛΑΟΣ, αλλά και η Ντόρα Μπακογιάννη από τον χώρο της ΝΔ, η οποία όμως καταψήφισε τα μέτρα που αφορούσαν περικοπές και μειώσεις στην ψηφοφορία κατ' άρθρο και υπερψήφισε το πακέτο επί της αρχής και επί των διαρθρωτικών αλλαγών. Από την πλευρά του ΠΑΣΟΚ, διαφοροποιήθηκαν και δεν υπερψήφισαν τα μέτρα του μνημονίου τρεις βουλευτές, ο Γιάννης Δημαράς, η Σοφία Σακοράφα και ο Βασίλης Οικονόμου, οι οποίοι αμέσως διεγράφησαν από την κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος, που απέμεινε πλέον με 157 βουλευτές. [91] Ουσιαστικά υπέρ του μνημονίου εκτός από την πλειοψηφία των κυβερνητικών βουλευτών του ΠΑΣΟΚ, τάχθηκαν και οι βουλευτές του αντιπολιτευτικού κόμματος του ΛΑΟΣ αλλά και μία βουλευτής της αξιωματικής αντιπολίτευσης της ΝΔ, ενώ κατά τάχθηκαν με σφοδρότητα όλα τα υπόλοιπα κόμματα της αντιπολίτευσης.

Από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού και πιο συγκεκριμένα στη Νέα Υόρκη, η πρώτη δανειακή σύμβαση της Ελλάδας εγκρίθηκε από το ΔΝΤ σε μία έντονη συνεδρίαση του συμβουλίου διευθυντών του στις 9 Μαΐου. Περίπου ένα στα τρία μέλη του συμβουλίου, που εκπροσωπούσαν περίπου 40 μη-Ευρωπαϊκές χώρες της Μέσης Ανατολής, της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής, με την απρόσμενη συνδρομή της Ελβετίας, προέβαλαν ενστάσεις αναφορικά με το πρόγραμμα διάσωσης, το οποίο ισχυρίστηκαν ότι θα αποδεικνυόταν

“κακοσχεδιασμένο και μη βιώσιμο” και θα αποτύγχανε, αν δεν αναλάμβαναν μέρος του βάρους οι πιστωτές με μία αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους προς τον ιδιωτικό τομέα. [92] Παρατηρείται λοιπόν, ότι και μέσα στους κόλπους του ΔΝΤ υπήρχαν διαφορετικές πολιτικές προσέγγισης και διαφωνίες από αρκετές χώρες-μέλη, που προσπαθούσαν να εξυπηρετήσουν τα δικά τους συμφέροντα, σχετικά με το πρόγραμμα διάσωσης που θα εφαρμοζόταν στην Ελλάδα και στο οποίο θα καλούνταν να συνεισφέρουν χρηματικά με βάση το ποσοστό συμμετοχής τους στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

[91] Ελευθεροτυπία, «Ψηφίστηκαν τα μέτρα-σοκ με ανταρσία στη ΝΔ και διαρροές στο ΠΑΣΟΚ», Μάιος 2010.

[92] <http://www.online.wsj.com>, Thomas Talley, «Past Rifts Over Greece Cloud Talks on Rescue», Οκτώβριος 2013.

3.4 ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ

Σύμφωνα με το συνταγματολόγο Γ. Κασιμάτη, το Μνημόνιο περιλάμβανε σειρά αντισυνταγματικών διατάξεων [93], όπως:

- η εξουσιοδότηση του Υπουργού Οικονομικών να υπογράφει εκ μέρους της Ελληνικής Δημοκρατίας χωρίς την έγκριση της Βουλής (κάτι τέτοιο προκύπτει από τους νόμους Ν.3845/2010 και Ν.3847/2010,
- η παραίτηση της Ελλάδας από κάθε ασυλία σε περίπτωση αδυναμίας αποπληρωμής αυτού του δανείου ή προηγούμενων δανείων.

Αυτό που κρίνει ο Γ.Κασιμάτης ως ουσιαστικά αντισυνταγματικό είναι η δανειακή σύμβαση και όχι το μνημόνιο, κυρίως γιατί υπογράφηκε έμμεσα χωρίς την έγκριση των 3/5 της ελληνικής Βουλής σε συνδυασμό με τους «λεόντειους» όρους που εισάγει εις βάρος της Ελλάδας. Οι παραπάνω θέσεις υποστηρίχθηκαν από άλλους συνταγματολόγους, όπως ο Γ. Κατρούγκαλος που είναι σήμερα υπουργός της κυβέρνησης των ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, και αμφισβητήθηκαν από ορισμένους, όπως ο Α. Μανιτάκης. [94]

Το ίδιο το μνημόνιο κρίθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας ως αντισυνταγματικό το 2012 με την απόφαση 668. Στη συνέχεια όμως το Συμβούλιο της Επικρατείας κήρυξε την αντισυνταγματικότητα των διατάξεων

περί διαιτησίας (απόφαση 2.307 του 2014), της μείωσης παροχών σε στρατιωτικούς και σώματα ασφαλείας (απόφαση 2.192 του 2014) και ακολούθως τη μείωση των συντάξεων και τη ρήτρα μηδενικού ελλείμματος των ασφαλιστικών ταμείων (απόφαση 2.287 του 2015). [95] Με την απόφαση αυτή το ελληνικό δημόσιο υποχρεώθηκε να επιστρέψει στους συνταξιούχους ποσά που υπολογίζονται σε πάνω από τρία δις ευρώ. [96]

Η ελληνική κυβέρνηση είχε ως πρόθεση και τελικά προχώρησε σε επαναδιαπραγμάτευση του μνημονίου και των σκληρών όρων του με την τρόικα, ώστε να καταστεί πιο βιώσιμο και να μπορέσει με τη σειρά της να το υλοποιήσει με επιτυχία, κάτι που θα σήμαινε έξοδο της Ελλάδας στις αγορές, προς όφελος φυσικά της χώρας αλλά και των ελλήνων πολιτών. Στις

[93] <http://mikis-theodorakis-kinisi-anexartiton-politon.gr/el/articles/?nid=334>, «Γιώργος Κασσιμάτης : Για τη δανειοδοτική σύμβαση, το μνημόνιο και τη συμφωνία έγκρισης του ΔΝΤ».

[94] <http://news.kathimerini.gr>, «Το φάντασμα του Μνημονίου και η εθνική κυριαρχία», Ιούνιος 2011.

[95] <http://www.taxheaven.gr/laws/circular/view/id/21132>

[96] <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=699744>

12 Μαρτίου 2011 υπήρξε τελικά συμφωνία για μείωση του ποσοστού δανεισμού κατά 1 ποσοστιαία μονάδα και επιμήκυνση του χρόνου απόσβεσης στα 7.5 χρόνια. [97]

3.5 ΜΕΣΟΠΡΟΘΕΣΜΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ 2012-2015

Στις 29 Ιουνίου 2011 ψηφίστηκε από τη Βουλή των Ελλήνων το «Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015».

3.5.1 Πορεία προς το μεσοπρόθεσμο

Στο διάστημα που ακολούθησε μετά την ψήφιση του τρίτου πακέτου μέτρων λιτότητας και της μεγάλης απεργίας της 5ης Μαΐου 2010 δεν υπήρξαν κάποιες άλλες σημαντικές αντιδράσεις από συνδικαλιστικές οργανώσεις και συλλόγους. Η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ προανήγγειλε όπως ήταν αναμενόμενο μέτρα που προκάλεσαν μεγάλες αντιδράσεις επαγγελματικών κλάδων, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και του φθινοπώρου του 2010. Οι πιο σημαντικές περιπτώσεις ήταν οι αντιδράσεις των ιδιοκτητών φορτηγών για το άνοιγμα του επαγγέλματός τους, των ναυτεργατών για την κατάργηση του καμποτάζ, των

υπαλλήλων των μέσων μαζικής μεταφοράς για περικοπές στους μισθούς τους καθώς και των υπαλλήλων αρχαιολογικών χώρων για περικοπές θέσεων εργασίας.

Οι συνέπειες των μέτρων άρχισαν να διαφαίνονται από το καλοκαίρι ακόμη καθώς η ανεργία και ο πληθωρισμός άρχισαν να εκτινάσσονται, ενώ οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις έβλεπαν τον τζίρο τους συνεχώς να μειώνεται με αποτέλεσμα να οδηγούνται όλο και περισσότερες στο κλείσιμο, γεγονός που περιγραφόταν ως κύμα λουκέτων. Στις 9 Δεκεμβρίου 2010 η κυβέρνηση κατέθεσε στη βουλή το πολυνομοσχέδιο για τα εργασιακά και τις ΔΕΚΟ. Το νομοσχέδιο περιλάμβανε ρυθμίσεις για υπερίσχυση των επιχειρησιακών συμβάσεων έναντι των κλαδικών, με μόνο περιορισμό το ύψος του βασικού μισθού της εθνικής συλλογικής σύμβασης. [98]

[97] <http://www.tovima.gr>, «Ανάσα με επιμήκυνση και μείωση επιτοκίου», Μάρτιος 2011.

[98] <http://www.tanea.gr>, «Ειδική Επιχειρησιακή Συλλογική Σύμβαση αντί της Κλαδικής», Δεκέμβριος 2010.

Ακόμη, θεσπίστηκε η δοκιμαστική περίοδος εργασίας με διάρκεια 12 μηνών, στο διάστημα των οποίων η σύμβαση μπορεί να καταγγελθεί χωρίς προειδοποίηση και χωρίς αποζημίωση απόλυσης. Επίσης το νομοσχέδιο έθετε πλαφόν τα 4.000 ευρώ, στις μικτές αποδοχές των εργαζομένων στις

ΔΕΚΟ και μείωση 10% σε αμοιβές που ξεπερνούν τα 1.800 ευρώ. [99][100] Το πολυνομοσχέδιο υπερψηφίστηκε στις 15 Δεκεμβρίου από τους βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος με εξαίρεση τον βουλευτή Βαγγέλη Παπαχρήστο, ο οποίος διεγράφη από την κοινοβουλευτική ομάδα του ΠΑΣΟΚ, η οποία απέμεινε πλέον με 156 βουλευτές [101] Το 2010 έκλεισε για τη χώρα με το χρέος να αγγίζει το 142,8% του ΑΕΠ και το έλλειμμα στο 10,5%, ενώ παράλληλα η οικονομία συρρικνώθηκε 4,5%.

Το 2011 η δυσaréσκεια που υπήρχε στην ελληνική κοινωνία από την μεγάλη οικονομική ύφεση ήταν έντονη και άρχισε να εκφράζεται με αποδοκιμασίες πολιτικών που εμφανίζονταν σε δημόσιους χώρους, ακόμα και στο εξωτερικό. Παράλληλα στο διάστημα αυτό άρχισαν να ενισχύονται κινήματα πολιτών που δεν συνδέονταν με πολιτικά κόμματα όπως το κίνημα «δεν πληρώνω» που έκανε έντονη την παρουσία του, με τα μέλη του να αρνούνται να πληρώσουν στα δρόμα τα υψηλά αντίτιμα. Η πραγματική οικονομία εξακολούθησε να επιδεινώνεται με συνέχιση του αποκαλούμενου κύματος λουκέτων στην αγορά και την ανεργία να συνεχίζει να καλπάζει φτάνοντας τον Μάρτιο σε ποσοστό 16,1%.

Τον Μάιο η συνεχιζόμενη δυσарέσκεια άρχισε να εκφράζεται με ένα νέο κίνημα διαμαρτυρίας που διοργανώθηκε μέσα από σελίδες κοινωνικής δικτύωσης και ονομάστηκε κίνημα των αγανακτισμένων. Επηρεάστηκε από το αντίστοιχο κίνημα που είχε ξεκινήσει λίγο καιρό πριν στην Ισπανία και οι συμμετέχοντες σ' αυτό ήταν ανεξάρτητοι πολίτες χωρίς κομματική ιδιότητα, που επιθυμούσαν την ύπαρξη κάποιου είδους δράσης, ενάντια στην συνεχιζόμενη επιδείνωση της ποιότητας ζωής. Οι πολίτες που συμμετείχαν διοργάνωναν ογκώδεις διαδηλώσεις σχεδόν καθημερινά στις πλατείες των μεγαλύτερων πόλεων της Ελλάδας.

Στα μέσα Ιουνίου ήρθαν στο φως στοιχεία που έδειχναν μεγάλη απόκλιση της ελληνικής οικονομίας από τους στόχους και σημαντική υστέρηση εσόδων. [102] Όλοι αυτοί οι τριγμοί που συντελέστηκαν τους τελευταίους μήνες τόσο στην κοινωνία όσο και στην οικονομία, είχαν ως αποτέλεσμα να τραυματιστεί για μία ακόμη φορά η κυβερνητική πλειοψηφία και να δοκιμαστεί η συνοχή της

[99] <http://www.skai.gr>, «Σαρωτικές αλλαγές σε εργασιακά και ΔΕΚΟ», Δεκέμβριος 2010.

[100] <http://www.skai.gr>, «Οι βασικές ρυθμίσεις του πολυνομοσχεδίου»

[101] <http://www.enet.gr>, «Πέρασε το πολυνομοσχέδιο - Κόπηκε ο Β. Παπαχρήστος», Δεκέμβριος 2010.

[102] <http://www.zougla.gr>, «Υστέρηση εσόδων στο πρώτο εξάμηνο του 2011».

καθώς στις 14 Ιουνίου ανεξαρτητοποιήθηκε ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, Γιώργος Λιάνης, με αποτέλεσμα το κυβερνών κόμμα να απομείνει με 155 βουλευτές. Η συζήτηση στη βουλή για το Μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα ξεκίνησε στις 15 Ιουνίου ενώ ταυτόχρονα στο εξωτερικό μέρος της βουλής υπήρξαν ογκώδεις διαδηλώσεις από το κίνημα των αγανακτισμένων και από συνδικάτα που παρέμειναν μέχρι τις βραδινές ώρες.

Μία μέρα αργότερα και συγκεκριμένα στις 16 Ιουνίου παραιτήθηκαν άλλοι δύο βουλευτές του ΠΑΣΟΚ που άρχισε να φυλλοροεί, οι Γιώργος Φλωρίδης και Έκτορας Νασιώκας. Οι εξελίξεις στο κυβερνητικό στρατόπεδο ήταν ραγδαίες καθώς την ίδια μέρα 21 βουλευτές του ΠΑΣΟΚ ζήτησαν σύγκληση της κοινοβουλευτικής ομάδας του κόμματος, η οποία κατέληξε σε απόφαση για ανασχηματισμό που είχε ως αποτέλεσμα να αναλάβει νέος Υπουργός Οικονομικών ο Ευάγγελος Βενιζέλος και να γίνει επίσης ο νέος αντιπρόεδρος της κυβέρνησης.

Στις 29 Ιουνίου έγινε η ψηφοφορία στη βουλή για το μεσοπρόθεσμο, ενώ έξω από τη βουλή υπήρχαν ογκώδεις συγκεντρώσεις πολιτών και συνδικάτων. Στο κέντρο της Αθήνας υπήρχε μία πρωτοφανής συγκέντρωση αστυνομικών δυνάμεων καθώς δρόμοι είχαν αποκλειστεί ενώ μπροστά στη βουλή είχε στηθεί ένας μεταλλικός φράκτης για να εμποδίζει την διέλευση προς το συγκεκριμένο χώρο. Η κατάσταση αυτή οδήγησε σε ξέσπασμα σοβαρών επεισοδίων με συγκρούσεις διαδηλωτών και δυνάμεων των ΜΑΤ που

εφάρμοσαν άγρια μέτρα καταστολής . Το μνημόνιο τελικά ψηφίστηκε από 155 βουλευτές (154 βουλευτές του ΠΑΣΟΚ και 1 της ΝΔ) καθώς από το ΠΑΣΟΚ ψήφισε κατά μόνο ο Παναγιώτης Κουρουμπλής ενώ από τη ΝΔ ψήφισε υπέρ μόνο η Έλσα Παπαδημητρίου.

3.5.2 Πακέτο μέτρων λιτότητας

Το Μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής στρατηγικής προβλέπει μία σειρά από μέτρα για τον περιορισμό των δαπανών και αύξησης των εσόδων. Γενικότερα , περιορίζονται μισθολογικές και λειτουργικές δαπάνες και προστίθενται νέα φορολογικά μέτρα . Επίσης , ιδρύεται ο οργανισμός Αποκρατικοποιήσεων (Ταμείο Δημόσιας Περιουσίας) με σκοπό την αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας καθώς έχει τεθεί ο φιλόδοξος στόχος να υπάρξουν έσοδα 50 δις ευρώ από τις αποκρατικοποιήσεις.

Το ελληνικό κοινοβούλιο υιοθετεί ύστερα από μακρές διαπραγματεύσεις στις 29 Ιουνίου 2011 , όπως προαναφέραμε , ένα νέο τέταρτο σχέδιο λιτότητας 28,4 δις ευρώ για τέσσερα χρόνια που υπαγορεύτηκε από το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Ένωση, με αντάλλαγμα την καταβολή της πέμπτης δόσης του προγράμματος διάσωσης.

Στα φορολογικά μέτρα του μεσοπρόθεσμου περιλαμβάνονταν ^[103] :

- αλλαγή της φορολογικής κλίμακας με επιβάρυνση σε όλους όσους δηλώνουν εισόδημα πάνω από 8.000 ευρώ,
- έκτακτη εισφορά για όλους όσους έχουν εισόδημα πάνω από 12.000 ευρώ,
- μετάβαση σε ανώτερη κλίμακα ΦΠΑ προϊόντων, υπηρεσιών εστίασης και νέοι φόροι στο πετρέλαιο θέρμανσης,
- φόρος 450 ευρώ ετησίως στους αυτοαπασχολούμενους με δελτίο παροχής υπηρεσιών,
- αυστηρότερα κριτήρια για τις κοινωνικές παροχές , στα οποία συμπεριλαμβάνονται η ανεργία, και μείωση ορισμένων επικουρικών συντάξεων για 9 δημοσίους υπαλλήλους στους 10,

- δυνατότητα απομάκρυνσης εργαζομένων σε δημόσιους οργανισμούς που καταργήθηκαν ή συγχωνεύθηκαν,
- μαζικές ιδιωτικοποιήσεις (λιμάνια, αεροδρόμια, ταχυδρομεία, ενέργεια, τράπεζες, ΟΠΑΠ), για την αποδέσμευση επιπλέον 50 δις ευρώ έως το 2015,
- επιβολή κλιμακωτής αντικειμενικής δαπάνης κατοικίας,
- επιβολή ειδικής εισφοράς αλληλεγγύης για την καταπολέμηση της ανεργίας ύψους 2%,
- επιβολή ειδικής εισφοράς συνταξιούχων επικουρικής ασφάλισης που θα παρακρατείται μηνιαία,
- επιβολή ετήσιου τέλους για τους ελεύθερους επαγγελματίες και τους επιτηδευματίες,

[103] ΑΠΕ - ΜΠΕ

- αύξηση του ποσοστού παρακράτησης ΛΑΦΚΑ σε όλες τις συντάξεις άνω των 1.450 ευρώ, από 4% έως 10% που ίσχυε μέχρι τότε, σε 6% έως 14%.

Στα εργασιακά υπήρξαν επίσης σημαντικές αλλαγές καθώς [104] :

- θεσπίζεται μέτρο εργασιακής εφεδρείας για οργανισμούς που καταργούνται,
- όσοι προσλαμβάνονται χωρίς επαγγελματική εμπειρία θα αμείβονται με μισθό χαμηλότερο κατά 20% από το όριο της Εθνικής Συλλογικής Σύμβασης ,
- η διάρκεια των συμβάσεων ορισμένου χρόνου πηγαίνει από τα 2 στα 3 χρόνια.

3.6 ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΤΟΧΟΥΣ ΚΑΙ ΝΕΑ ΜΕΤΡΑ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ

Ένα μήνα μετά την ψήφιση του Μεσοπρόθεσμου και συγκεκριμένα μέσα στον Ιούλιο , υπήρξε μία σύνοδος κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να

αντιμετωπιστεί το πρόβλημα χρέους της Ελλάδας αλλά και να εξευρεθούν τρόποι θωράκισης του Ευρώ απέναντι σε κερδοσκοπικές επιθέσεις, καθώς δεχόταν ισχυρές πιέσεις στις χρηματοπιστηριακές συναλλαγές. Η σύνοδος κορυφής κατέληξε την 21η Ιουλίου σε συμφωνία νέας δανειοδότησης της Ελλάδας, στην οποία συμμετείχαν η ΕΕ, το ΔΝΤ και η ΕΚΤ.

Η συμφωνία περιλάμβανε ένα νέο, δεύτερο πρόγραμμα διάσωσης για την χώρα ύψους 158 δις ευρώ, εκ των οποίων τα 109 δις σε δάνεια κατανέμονται μεταξύ του ΔΝΤ και της ΕΕ, και πιο συγκεκριμένα του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF). Από αυτά τα 109 δις τα 49 δις ευρώ είναι το υπόλοιπο από το πρώτο πακέτο διάσωσης, ενώ τα υπόλοιπα χρήματα μέχρι τα 158 δις θα προέλθουν από τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα που θα συνεισφέρει με το ποσό των 37 δις και άλλα 12 δις ευρώ θα προέλθουν από την επαναγορά ομολόγων. Ακόμη προβλέπεται η επιμήκυνση από 15 έως και 30 χρόνια των ομολόγων που λήγουν από το άμεσο διάστημα έως το 2020. [105]

Μετά την ανακοίνωση της συμφωνίας οι οίκοι αξιολόγησης Fitch και Moody's

[104] <http://www.tovima.gr>, «Ελαστικοποίηση της εργασίας και συρρίκνωση αμοιβών από το Μεσοπρόθεσμο».

[105] <http://portal.kathimerini.gr>, «Ευρωπαϊκή συμφωνία για το ελληνικό χρέος στη Σύνοδο Κορυφής», Ιούλιος 2011.

προχώρησαν στην υποβάθμιση της Ελλάδας σε καθεστώς περιορισμένης χρεοκοπίας και σύντομα το όποιο κλίμα αισιοδοξίας υπήρχε μεταστράφηκε όταν παρουσιάστηκαν προβλήματα με κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έδειξαν απροθυμία να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα χωρίς εγγυήσεις. Ένα τέτοιο πρόβλημα που απέκτησε γρήγορα διαστάσεις και έγινε ευρέως γνωστό, ήταν όταν η κυβέρνηση προχώρησε σε διμερή συμφωνία με την Φινλανδία παρέχοντάς της τις εγγυήσεις που ήθελε για να συμμετάσχει στο δεύτερο πακέτο βοήθειας προς την Ελλάδα. Η συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών προκάλεσε όπως ήταν φυσικό τις αντιδράσεις άλλων χωρών της Ευρωζώνης, όπως η Αυστρία, η Ολλανδία και η Σλοβακία που απαίτησαν αντίστοιχες συμφωνίες, αλλά και της Γερμανίας που παρενέβη για να θέσει άκυρη τη συμφωνία Ελλάδας-Φινλανδίας. [106]

Στο τέλος Αυγούστου ανακοινώθηκε πως η οικονομία της Ελλάδας βρισκόταν εκτός στόχων, καθώς υπήρχε μεγάλη υστέρηση εσόδων και αύξηση δαπανών. Η κατάσταση αυτή που διαμορφώθηκε, συνεπικουρούμενη βέβαια και από την απειλή της τρόικας για την μη καταβολή της έκτης δόσης του δανείου του πρώτου πακέτου διάσωσης, οδήγησε την ελληνική κυβέρνηση να ανακοινώσει νέα δημοσιονομική λιτότητα και να προχωρήσει στη λήψη έκτακτων συμπληρωματικών μέτρων κατά τη διάρκεια του Σεπτεμβρίου,

προκειμένου να απελευθερώσει την έκτη δόση του πρώτου διεθνούς πακέτου βοήθειας του 2010.

Στα μέτρα που ανακοινώθηκαν και πλήττουν τους συνταξιούχους, τους δημοσίους υπαλλήλους και από τα οποία αναμένεται με τη συνδρομή βέβαια και της φορολόγησης να εξοικονομηθούν άλλα 7,5 δις ευρώ, περιλαμβάνονται τα εξής ^[107]:

- διεύρυνση του μέτρου της εργασιακής εφεδρείας και σε οργανισμούς που δεν καταργούνται,
- 30.000 δημόσιοι υπάλληλοι τίθενται σε καθεστώς εφεδρείας,
- μείωση κατά 20% των συντάξεων άνω των 1.200 ευρώ και μεγάλες περικοπές στο εφάπαξ,
- νέος έκτακτος φόρος στα ακίνητα που θα καταβάλλεται μέσω του λογαριασμού της ΔΕΗ, το επονομαζόμενο και «χαράτσι»,
- νέες περικοπές μισθών στο δημόσιο και εφαρμογή ενιαίου μισθολογίου,

[106] <http://www.enet.gr>, «Ντόμινο αξιώσεων απειλεί τα 109 δις».

[107] <http://www.news247.gr>, «Μέτρα σοκ για την έκτη δόση».

- μείωση του αφορολόγητου ορίου από τις 8.000 ευρώ στις 5.000 ευρώ ετησίως,
- άνοιγμα όλων των κλειστών επαγγελμάτων,
- νέες ιδιωτικοποιήσεις.

Όπως ήταν αναμενόμενο φυσικά, οι ανακοινώσεις και οι εξαγγελίες αυτών των νέων μέτρων οδήγησαν για μία ακόμα φορά σε μία σειρά μεγάλων απεργιών, διαδηλώσεων, συμπλοκών με τα ΜΑΤ και καταλήψεων σε δημόσιες υπηρεσίες και οργανισμούς. Εκείνο που έχει μεγάλη σημασία όμως και πρέπει να επισημανθεί, είναι πως στις 11 Οκτωβρίου ανακοινώθηκε ότι η τράπεζα Proton Bank ζήτησε κεφαλαιακή ενίσχυση από την ελληνική κυβέρνηση και εντάχθηκε στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, και αυτό γιατί ουσιαστικά πρόκειται για την πρώτη κρατικοποίηση που προέκυψε κατά την διάρκεια της κρίσης χρέους. Η απόφαση αυτή λήφθηκε από το Υπουργείο Οικονομικών έπειτα από απαίτηση της Τράπεζας της Ελλάδος. ^[108]

Στις 6 Οκτωβρίου κατατέθηκε στη βουλή το πολυνομοσχέδιο για το νέο βαθμολόγιο-μισθολόγιο του δημοσίου, τις μειώσεις σε κύριες και επικουρικές

συντάξεις, τις μειώσεις στο εφάπαξ, την νέα φορολογική κλίμακα και τις αλλαγές στα εργασιακά. [109] Το πολυνομοσχέδιο ψηφίστηκε από το Ελληνικό Κοινοβούλιο στις 20 Οκτωβρίου, με 154 ψήφους υπέρ κατ' αρχήν και 153 υπέρ σε όλα τα άρθρα, σε σύνολο 298. Κατά επί της αρχής και επί των άρθρων ψήφισαν 144, ενώ η βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Λούκα Κατσέλη καταψήφισε μόνο το άρθρο 37 του νομοσχεδίου, με συνέπεια ανάμεσα στην ψηφοφορία και την ανακοίνωση του αποτελέσματος, με επιστολή του στον πρόεδρο της Βουλής ο Γιώργος Παπανδρέου να την θέσει εκτός της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του ΠΑΣΟΚ. [110]

3.7 Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ

Ο Οκτώβριος του 2011, όπως είδαμε αλλά θα δούμε και παρακάτω, ήταν ένας πολύ κρίσιμος μήνας με πυρετώδεις διαπραγματεύσεις, διαβουλεύσεις και αποφάσεις για το μέλλον της Ελλάδας και της Ευρώπης. Συγκεκριμένα

[108] <http://www.express.gr>, «Αναταράξεις στο πιστωτικό σύστημα από την κρατικοποίηση της Proton», Οκτώβριος 2011.

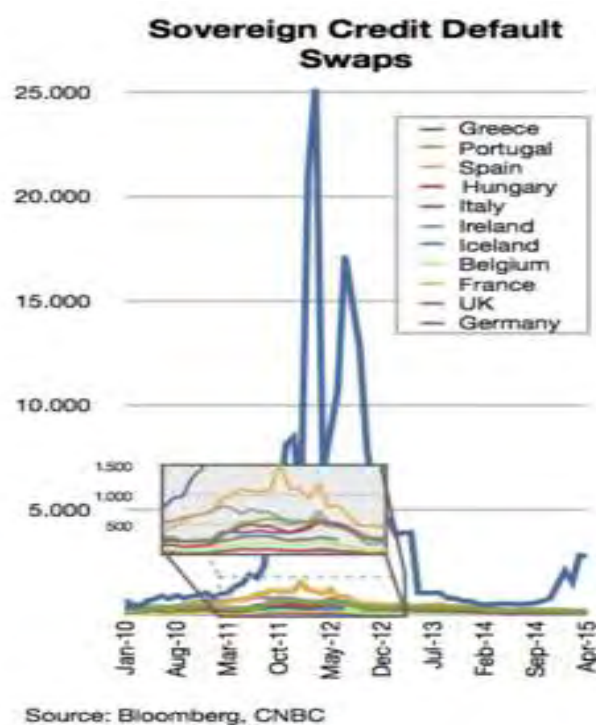
[109] <http://portal.kathimerini.gr>, «Κατατέθηκε το πολυνομοσχέδιο για μισθολόγιο και εφεδρεία», Οκτώβριος 2011.

[110] Ελληνικό Κοινοβούλιο, Αρχείο πολυμέσων, <http://www.hellenicparliament.gr>, Συνεδρίαση Ολομέλειας, 20/10/2011 ΙΕ.

στις 23 Οκτωβρίου συγκλήθηκε έκτακτη σύνοδος κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης με στόχο την κατάρτιση ενός οριστικού σχεδίου αντιμετώπισης της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1

Η πορεία των CDS των Ευρωπαϊκών κρατών

ΠΗΓΗ: Bloomberg, CNBC

Στο τέλος της μαραθώνιας συνόδου κορυφής, οι ευρωπαίοι ηγέτες κατέληξαν σε συμφωνία με τις τράπεζες για τη διαγραφή μέρους του χρέους της Ελλάδας που κατέχουν οι τράπεζες πιστωτές της χώρας, η οποία ανακοινώθηκε τα ξημερώματα της 27ης Οκτωβρίου και απέβλεπε σε «κούρεμα» κατά 50% του ελληνικού χρέους, που αυτό συνεπάγεται μείωση των απαιτήσεων των δανειστών κατά 100 δις ευρώ επί του συνολικού χρέους των 350 δις ευρώ και πρόσθετο πακέτο βοήθειας προς την Ελλάδα ύψους 130 δις ευρώ.

Με βάση την συμφωνία οι ιδιώτες θα αποδεχτούν σε εθελοντική βάση, μείωση της αξίας των ελληνικών ομολόγων που διαθέτουν κατά 50%. Η συμφωνία θα συνοδεύεται από ένα πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής με διάρκεια μέχρι το 2021 και τη δημιουργία ενός μηχανισμού μόνιμης εποπτείας της Ελλάδας για την συνεχή παρακολούθηση της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων, ενώ η Ελλάδα από την πλευρά της σε αντάλλαγμα θα

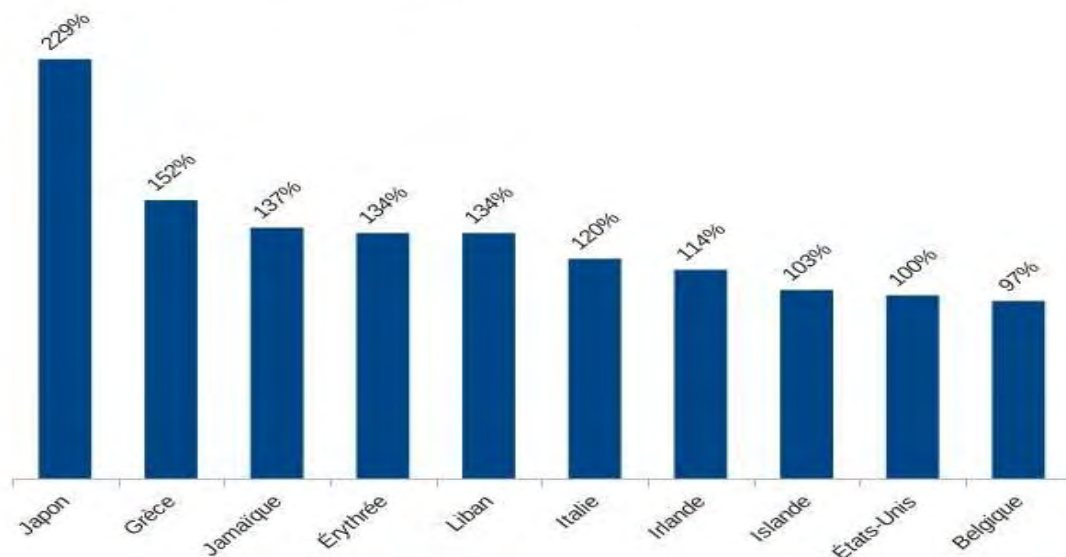
πρέπει να αποδεχθεί αυστηρότερους ελέγχους στη δημοσιονομική πολιτική της. Από το πακέτο των 130 δις ευρώ τα 100 δις νέα διεθνή δάνεια χορηγούνται στην Αθήνα σε αντικατάσταση του προγράμματος των 109 δις ευρώ που αποφασίστηκε τον Ιούλιο του 2011 και το υπόλοιπο ποσό των 30 δις πηγαίνει για την ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών. Παράλληλα αποφασίστηκε και η αύξηση κατά ένα τρις ευρώ των κεφαλαίων του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας. [111]

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2

Το δημόσιο χρέος κρατών ως ποσοστό του ΑΕΠ, όπως εκτιμάται στο τέλος του 2011

Les 10 pays les plus endettés

La dette rapportée à la production annuelle du pays (PIB), selon les prévisions du FMI à fin 2011

Source : FMI (les micro-États ont été sortis du classement: St- Kitts et Nevis, Barbade, Grenade)

ΠΗΓΗ: FMI

Οι αποφάσεις της συνόδου κορυφής χαιρετίστηκαν θετικά από την κυβέρνηση όπως ήταν φυσικό ενώ αποδοκιμάστηκαν σύσσωμα από όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης, τα οποία έκαναν λόγο για απόφαση ελεγχόμενης χρεοκοπίας της Ελλάδας και εξαπέλυσαν έντονες επικρίσεις στη κυβέρνηση για την απώλεια της δημοσιονομικής κυριαρχίας. Επίσης, εκφράστηκε έντονη ανησυχία στο εσωτερικό της χώρας για τις επιπτώσεις της συμφωνίας στην εισοδηματική πολιτική των επόμενων ετών, στο μέλλον των ελληνικών τραπεζών και των ασφαλιστικών ταμείων που είναι εκτεθειμένα σε ελληνικά ομόλογα.

[111] <http://naftemporiki.gr>, «Άρση των πόρων του EFSF στο 1 τρις. Ευρώ», Οκτώβριος 2011.

3.8 Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΕΝΟΣ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΠΟΤΕ

Ο πρωθυπουργός Γιώργος Παπανδρέου με την επιστροφή του στην Ελλάδα μετά τη Σύνοδο Κορυφής της 27ης Οκτωβρίου βρήκε την κατάσταση στη

χώρα εκτός ελέγχου , ενώ στη Θεσσαλονίκη διαδηλωτές προκάλεσαν τη ματαίωση της στρατιωτικής παρέλασης της 28ης Οκτωβρίου και οδήγησαν στην αποχώρηση του προέδρου της Δημοκρατίας Κάρολου Παπούλια μέσα σε κλίμα έντονου εκνευρισμού. Ο Γ. Παπανδρέου ανήσυχος για την εξέλιξη των πραγμάτων συγκέντρωσε μία μικρή ομάδα συμβούλων και τους αποκάλυψε το σχέδιο του για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος όσον αφορά τη νέα δανειακή σύμβαση, ώστε με αυτή τη κίνηση να υποχρεωθούν να λάβουν θέση ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης Αντώνης Σαμαράς και οι εντός του ΠΑΣΟΚ διαφωνούντες, προβλέποντας ότι οι περισσότεροι θα την υποστήριζαν. [112]

Η απόφαση για την διεξαγωγή δημοψηφίσματος που ανακοινώθηκε στις 31 Οκτωβρίου από τον Γ. Παπανδρέου προκάλεσε όπως ήταν αναμενόμενο έντονες αντιδράσεις από τα κόμματα της αντιπολίτευσης , αλλά και στο εσωτερικό του κυβερνώντος κόμματος με αποτέλεσμα την ανεξαρτητοποίηση της βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Μιλένας Αποστολάκη , η οποία εξέφρασε τη διαφωνία της με την απόφαση του πρωθυπουργού για το δημοψήφισμα. Στις διεθνείς αγορές το κόστος δανεισμού της Ελλάδας αλλά και άλλων χωρών της Ευρωζώνης αυξήθηκε αλματωδώς καθώς η απόδοση του δεκαετούς ομολόγου της Ιταλίας π.χ. ξεπέρασε το 6%. Ο πρόεδρος της Γαλλίας Νικολά Σαρκοζί συμφώνησε με την καγκελάρια της Γερμανίας Άνγκελα Μέρκελ να καλέσουν τον Γ. Παπανδρέου στις Κάννες όπου θα διεξαγόταν η σύνοδος των G20 για να τον πείσουν το θέμα του δημοψηφίσματος να είναι η παραμονή της Ελλάδας στην Ευρωζώνη.

Τη κρισιμότητα των στιγμών δείχνει η προσπάθεια του προέδρου της ΕΕ Ζοζέ Μανουέλ Μπαρόζο πριν τη σύνοδο και χωρίς να ενημερώσει τους υπόλοιπους συμμετέχοντες, να επικοινωνήσει με τον Αντώνη Σαμαρά που τον είχε πληροφορήσει ότι ήταν πλέον διατεθειμένος να στηρίξει μία κυβέρνηση συνεργασίας μεταξύ Νέας Δημοκρατίας και ΠΑΣΟΚ προκειμένου να αποφευχθεί το δημοψήφισμα. Μετά τη λήξη της συνάντησης με την ελληνική

[112] <http://www.ft.com>, «It was the point where the eurozone could have exploded», Peter Spiegel, Μάιος 2014.

αντιπροσωπεία ο Μπαρόζο, που ανησυχούσε για τη μετάδοση της κρίσης από την Ελλάδα στην υπόλοιπη Ευρωζώνη και για την αστάθεια που θα προκαλούνταν το μήνα που θα μεσολαβούσε μέχρι τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, παρότρυνε τον Ε. Βενιζέλο να δράσει για την ακύρωση του δημοψηφίσματος. [113]

3.9 Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΝΕΑΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ Ο ΕΦΙΑΛΤΗΣ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Ο πρωθυπουργός έχοντας παραιτηθεί από την ιδέα του δημοψηφίσματος, κατάφερε στην ψηφοφορία της 4ης Νοεμβρίου να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης από τη βουλή με 153 ψήφους υπέρ (ψήφισε υπέρ και η Λούκα Κατσέλη η οποία στη συνέχεια επανεπεντάχθηκε στο ΠΑΣΟΚ) και 145 ψήφους κατά. Την Κυριακή 6 Νοεμβρίου συναντήθηκαν στο προεδρικό μέγαρο ο πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου και ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης Αντώνης Σαμαράς, ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας με αποτέλεσμα αυτή η συνάντηση να οδηγήσει σε συμφωνία μεταξύ των δύο πολιτικών αρχηγών για τον σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας. [114]

Μετά την ύπαρξη συμφωνίας ακολούθησαν τετραήμερες διαβουλεύσεις με συμμετοχή των κομματικών επιτελείων του ΠΑΣΟΚ, της Νέας Δημοκρατίας και του ΛΑΟΣ, για την επιλογή του προσώπου που θα ηγηθεί στο νέο κυβερνητικό σχήμα. Οι διεργασίες ολοκληρώθηκαν την Πέμπτη 10 Νοεμβρίου οπότε επιλέχτηκε ο Λουκάς Παπαδήμος ως νέος πρωθυπουργός και η νέα κυβέρνηση που ορκίστηκε την επόμενη μέρα περιλάμβανε έξι στελέχη από τη Νέα Δημοκρατία, τέσσερα από το ΛΑΟΣ, ενώ παρέμεναν σχεδόν όλα τα στελέχη της κυβέρνησης Παπανδρέου. [115] Το πρώτο μνημόνιο τελικά κατάφερε να πλήξει την συνοχή της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ που κέρδισε τις εκλογές του 2009 με ποσοστό 43,92% και αυτοδυναμία 160 εδρών, και να οδηγήσει σε παραίτηση τον πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου.

Εν τω μεταξύ, την ίδια περίοδο η κατάσταση στην πραγματική οικονομία συνέχιζε να επιδεινώνεται με την ανεργία να καταγράφει νέο ρεκόρ κατά τον μήνα Αύγουστο φτάνοντας το 18,5% και ακόμα υψηλότερα κατά τον μήνα Νοέμβριο όπου έφτασε, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, στο 20,9%.

[113] <http://www.ft.com>, «It was the point where the eurozone could have exploded», Peter Spiegel, Μάιος 2014.

[114] <http://www.tanea.gr>, «Ολοκληρώθηκε η συνάντηση Παπανδρέου-Σαμαρά ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας», Νοέμβριος 2011.

[115] <http://www.mews247.gr>, «Η νέα κυβέρνηση του Λουκά Παπαδήμου».

Από τον πίνακα 3.1 παρατηρούμε ότι το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα με την έναρξη της οικονομικής κρίσης το 2009, αρχίζει να παρουσιάζει μία μικρή αύξηση προς το τέλος του έτους και να βρίσκεται σε διψήφιο αριθμό μέχρι και σήμερα. Με την είσοδο της Ελλάδας στην εποχή των μνημονίων και συγκεκριμένα στο πρώτο μνημόνιο το 2010 αλλά και στο δεύτερο που ακολούθησε μετά, το ποσοστό της ανεργίας βαίνει συνεχώς αυξανόμενο μέχρι και το Μάιο του 2014 ενώ παρατηρείται μία μικρή αλλά σταθερή πτώση

του μέχρι το Μάιο του 2015, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι δε βρίσκεται σε εφιαλτικά επίπεδα για την κοινωνία και την οικονομία της Ελλάδας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1

Ποσοστό ανεργίας (2009-2015, εποχικά προσαρμοσμένα στοιχεία)

	Ιαν	Φεβρ	Μαρ	Απρ	Μαι	Ιουν	Ιουλ	Αυγ	Σεπτ	Οκτ	Νοεμ	Δεκ
2009	9,0	9,2	9,2	9,2	9,3	9,4	9,6	9,7	10,0	10,1	10,4	10,7
2010	11,1	11,4	11,7	11,9	12,3	12,5	12,7	12,9	13,3	14,0	14,3	14,8
2011	15,1	15,6	16,1	16,4	16,9	17,2	17,8	18,5	19,0	19,8	20,9	21,6
2012	22,0	22,3	22,6	23,3	24,0	24,9	25,1	25,5	26,0	26,0	26,4	26,4
2013	26,8	26,9	27,2	27,5	27,7	27,6	27,8	27,7	27,9	27,7	27,7	27,4
2014	27,2	27,2	26,9	27,1	27,0	26,6	26,3	26,2	26,1	26,1	25,9	25,9
2015	25,9	25,9	25,9	25,6	25,0							

ΠΗΓΗ: ΕΛΣΤΑΤ

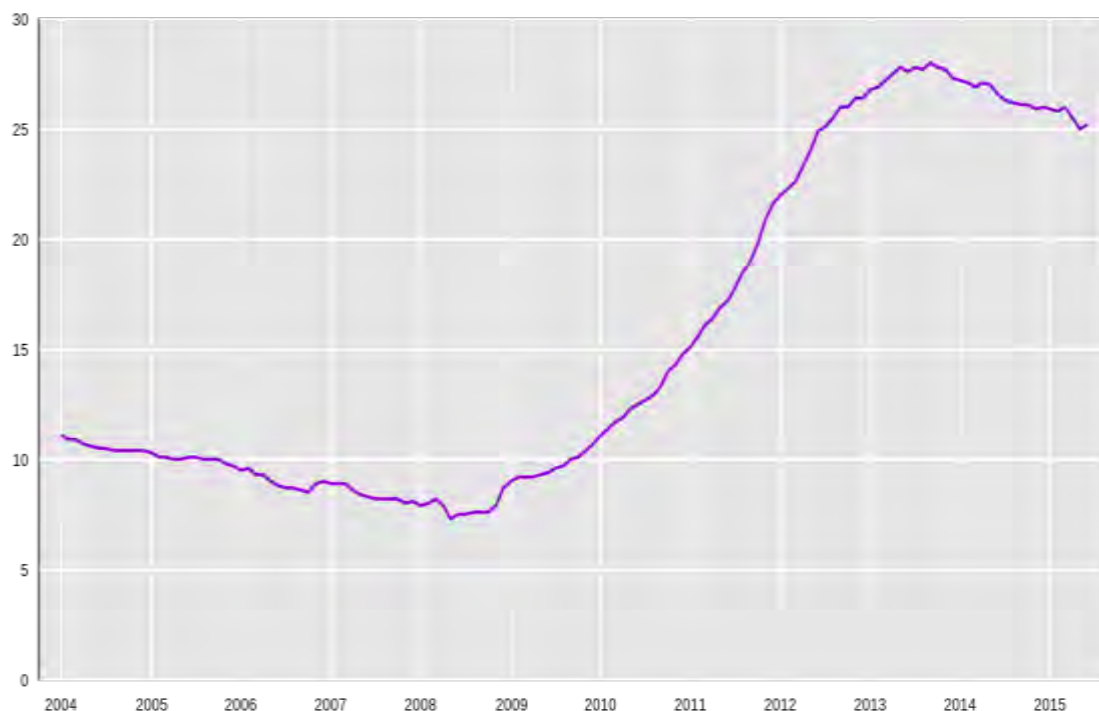
Η επιδείνωση της οικονομίας και ο αντίκτυπος της υψηλής ανεργίας στις παραγωγικές τάξεις της χώρας, αποτυπώνεται στα όλο και συχνότερα περιστατικά υποσιτισμού μαθητών που παρουσιάζονταν στα σχολεία καθώς σε αρκετές οικογένειες δεν εργαζόταν κανένα μέλος τους, με αποτέλεσμα την σοβαρή έλλειψη διαθέσιμου εισοδήματος που θα ικανοποιούσε τις διατροφικές ανάγκες πρωτίστως των παιδιών αλλά και των ίδιων των

γονιών. Η δραματική αυτή κατάσταση στην οποία όλοι γίναμε μάρτυρες την συγκεκριμένη περίοδο ανάγκασε τελικά το Υπουργείο Παιδείας, στα τέλη Ιανουαρίου του 2012, να ανακοινώσει πρόγραμμα συσσιτίων για μαθητές ώστε να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.3

Δείκτης ανεργίας στην Ελλάδα από το 2004 έως σήμερα

Δείκτης ανεργίας στην Ελλάδα από το 2004 ως σήμερα
(προσαρμοσμένα εποχικά στοιχεία ανά μήνα)

ΠΗΓΗ: ΕΛΣΤΑΤ

3.10 ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΚΑΙ ΤΑ ΝΕΑ ΜΕΤΡΑ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ

Το δεύτερο Μνημόνιο συζητήθηκε στη Βουλή στις 12 Φεβρουαρίου 2012 και αφορούσε στην «Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της

Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημόσιου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας», και ψηφίστηκε τις πρωινές ώρες της 13ης Φεβρουαρίου. Στο δεύτερο μνημόνιο υπέρ ψήφισαν 199 βουλευτές, κατά 74 και 5 ψήφισαν παρών. [116]

Από νωρίς το απόγευμα της 12ης Φεβρουαρίου 2012 μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες της 13ης Φεβρουαρίου πραγματοποιήθηκαν πολυπληθείς συγκεντρώσεις ενάντια στην ψήφιση του δεύτερου Μνημονίου που γρήγορα εξελίχθηκαν σε πολύωρες συγκρούσεις δεκάδων χιλιάδων

διαδηλωτών με τα ΜΑΤ έξω από το ελληνικό κοινοβούλιο. Συγκεκριμένα, στην Αθήνα τα επεισόδια κλιμακώθηκαν σε όλο το ιστορικό κέντρο με δεκάδες εστίες σύγκρουσης οδηγώντας σε εκατέρωθεν τραυματισμούς, συλλήψεις από την πλευρά των διαδηλωτών και πυρπόληση δέκα περίπου κτιρίων.

Ο Λουκάς Παπαδήμος ζητεί την ψήφιση ενός νέου προγράμματος λιτότητας για να καλύψει την τρύπα του προϋπολογισμού ύψους 350 εκατομμυρίων ευρώ, η μη κάλυψη του οποίου απειλεί τη χώρα με στάση πληρωμών. Τα νέα μέτρα που συνοδεύουν το δεύτερο Μνημόνιο εγκρίθηκαν από την κυβέρνηση δύο μέρες πριν τη ψήφιση του, συγκεκριμένα στις 10 Φεβρουαρίου 2012 και προβλέπουν κυρίως ^[117]:

- μείωση κατά 22% του κατώτατου μισθού σε όλα τα κλιμάκια του βασικού μισθού (από 751 ευρώ σε 586 ευρώ) και 32% στους νεοεισερχόμενους μέχρι 25 ετών,
- κατάργηση 150.000 θέσεων εργασίας από το δημόσιο τομέα έως το 2015, εκ των οποίων 15.000 μέσα στο 2012,
- ατομικές ή επιχειρησιακές συμβάσεις εργασίας αντί για τις κλαδικές και άρση μονιμότητας σε ΔΕΚΟ και υπό κρατικό έλεγχο τράπεζες,
- νέα μείωση συντάξεων και των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων,
- περικοπές επιδομάτων , δαπανών υγείας , άμυνας , λειτουργιών του κράτους και εκλογών,
- μείωση του προϋπολογισμού της κοινωνικής ασφάλισης και του στρατού,
- κατάργηση των Οργανισμών Εργατικής Κατοικίας και Εστίας,
- ιδιωτικοποιήσεις τεσσάρων κρατικών επιχειρήσεων,

[116] Πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων, 2012.

[117] <http://www.minfin.gr>, «Υπουργείο Οικονομικών».

- αύξηση αντικειμενικών αξιών και ενοποίηση φόρων στα ακίνητα,
- πλήρες άνοιγμα 20 κλειστών επαγγελματιών,
- αύξηση των εισιτηρίων στις Αστικές Συγκοινωνίες και στον ΟΣΕ κατά 25%,
- κλείσιμο 200 εφοριών, κατάργηση φοροαπαλλαγών και χαμηλού ΦΠΑ στα νησιά.

Ένα μέτρο που σήκωσε θύελλα αντιδράσεων από τη μεριά των εργαζομένων και υπήρξε το πιο σημαντικό από όλα, ήταν η μείωση του βασικού μισθού. Μέσα στο κλίμα απογοήτευσης και απορίας που είχε δημιουργηθεί για το αν η τρόικα είχε προτείνει αυτές τις οριζόντιες περικοπές ή όχι, πολλοί αναρωτήθηκαν για ποιο λόγο τότε το δεύτερο πρόγραμμα στήριξης προβλέπει ως μέτρο την οριζόντια μείωση του κατώτατου μισθού στον ιδιωτικό τομέα;

Είναι γεγονός, ότι η ανταγωνιστικότητα της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα μειώθηκε σημαντικά τα τελευταία χρόνια σε σύγκριση με τους υπόλοιπους εταίρους της. Αυτό οφείλεται, εν μέρει, στις αυξήσεις μισθών που δόθηκαν πέραν των αυξήσεων παραγωγικότητας καθώς σε άλλες χώρες της ΕΕ, οι αντίστοιχες αυξήσεις μισθών ήταν πιο περιορισμένες. Συνεπώς, η Ελλάδα οφείλει να αποκαταστήσει τη χαμένη ανταγωνιστικότητά της μέσω μιας εσωτερικής υποτίμησης, δηλαδή με τη μείωση τιμών και κόστους παραγωγής έναντι των ανταγωνιστικών χωρών, καθώς και με την ενίσχυση των εξαγωγών.

Δεδομένου ότι απαιτείται χρόνος για να επιτευχθεί μεγάλη αύξηση της παραγωγικότητας, επιλέχθηκε η λύση να επέλθει μείωση του ονομαστικού μισθολογικού και μη μισθολογικού κόστους. Αυτό θα έχει επίσης θετική επίπτωση στην καταπολέμηση της ανεργίας των νέων και των μη ειδικευόμενων εργαζομένων. Ωστόσο, για να μην προχωρήσει σε περαιτέρω μειώσεις μισθών και να αποκτήσει μία ανταγωνιστική αγορά εργασίας, η Ελλάδα πρέπει να επιταχύνει την εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων όπως το άνοιγμα των κλειστών επαγγελματιών, τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, την αύξηση της παραγωγικότητας και τη μείωση του κόστους παραγωγής.

Τα παραπάνω νέα μέτρα λοιπόν, που συνόδευσαν το δεύτερο Μνημόνιο οδήγησαν σε ραγδαίες πολιτικές εξελίξεις στο εσωτερικό της χώρας καθώς είχαν ως αποτέλεσμα την παραίτηση στελεχών της Κυβέρνησης και την αποχώρηση του ΛΑΟΣ λίγες μέρες πριν την ψήφισή του. Στις 21

Φεβρουαρίου 2012 οι υπεύθυνοι της ευρωζώνης και του ΔΝΤ υιοθετούν οριστικά ένα δεύτερο πακέτο βοήθειας για την Ελλάδα, ύψους 237 δις ευρώ. Εκτός από τα δάνεια αυτά, το πρόγραμμα προβλέπει την απομείωση κατά το ήμισυ της ονομαστικής αξίας του ελληνικού χρέους που κατέχουν ιδιώτες πιστωτές, τράπεζες και επενδυτικά ταμεία, το επονομαζόμενο και PSI που ανήλθε στο ποσό των 107 δις ευρώ. [118]

Η διαδικασία της απομείωσης της ονομαστικής αξίας του ελληνικού χρέους στέφθηκε από επιτυχία με την ολοκλήρωση του PSI στις 9 Μαρτίου και τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα να φτάνει το 97,5%. Για τα υπόλοιπα

ομόλογα ύψους 8,5 δις ευρώ δόθηκε παράταση μέχρι τις 20 Απριλίου. Βέβαια μετά την επιτυχή αυτή κατάληξη για την Ελλάδα, η απόφαση της κυβέρνησης να συμπεριληφθούν στη διαδικασία ρήτρες συλλογικής δράσης (CACs) θεωρήθηκε πιστωτικό γεγονός από την ISDA και οδήγησε στην ενεργοποίηση των CDS ύψους 3,2 δις ευρώ. [119]

3.11 ΕΚΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΝΕΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΜΕΤΑ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ

Μετά την τακτοποίηση των εκκρεμοτήτων, δηλαδή τη ψήφιση του δεύτερου Μνημονίου και την ολοκλήρωση του PSI, ο πρωθυπουργός Λουκάς Παπαδήμος στις 11 Απριλίου 2012 ανακοίνωσε την ημερομηνία των εκλογών, η διεξαγωγή των οποίων ορίστηκε για τις 6 Μαΐου. Το αποτέλεσμα των εκλογών της 6ης Μαΐου οδήγησε σε ριζική αλλαγή του πολιτικού τοπίου καθώς τα ποσοστά των κομμάτων της συγκυβέρνησης (ΠΑΣΟΚ, ΝΔ και ΛΑΟΣ) που ψήφισαν το Μνημόνιο, συρρικνώθηκαν σημαντικά ενώ εντυπωσιακή υπήρξε η αύξηση των ποσοστών των κομμάτων που εξέφρασαν την εναντίωση τους στην κυβερνητική πολιτική, όπως ο ΣΥΡΙΖΑ, η ΔΗΜΑΡ και η ΧΡΥΣΗ ΑΥΓΗ.

Από το κατακερματισμένο πολιτικό σκηνικό δεν προέκυψε τελικά κυβέρνηση και στις 16 Μαΐου ορίστηκε υπηρεσιακή κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Παναγιώτη Πικραμμένο, ενώ ταυτόχρονα προκηρύχθηκαν νέες εκλογές για τις 17 Ιουνίου. Οι δεύτερες εκλογές σε σύντομο χρονικό διάστημα, της 17ης Ιουνίου ανέδειξαν την Νέα Δημοκρατία πρώτο κόμμα, χωρίς όμως αυτοδυναμία. Τρία χρόνια αφότου άφησε τη χώρα στο χείλος της χρεοκοπίας, η Νέα Δημοκρατία, επέστρεψε στην εξουσία μετά τη νίκη του στις εκλογές.

[118] ΑΠΕ- ΜΠΕ

[119] <http://www.tanea.gr>, «Στο 95,7% η συμμετοχή στο ελληνικό PSI ξεπέρασε κάθε προσδοκία», Μάρτιος 2012.

Με την συνεργασία του ΠΑΣΟΚ και του μικρού αριστερού κόμματος της ΔΗΜΑΡ επιτεύχθηκε σχηματισμός κυβέρνησης συνεργασίας με νέο πρωθυπουργό τον Αντώνη Σαμαρά. Υποστηρίζοντας μία επαναδιαπραγμάτευση του μνημονίου λιτότητας που επιβλήθηκε από τους διεθνείς πιστωτές, ο μέχρι πρότινος αντιμνημονιακός Α. Σαμαράς και θερμός υποστηρικτής καθώς και ιθύνων νους των προγραμμάτων του κόμματος του που ανακοινώνονταν από το Ζάππειο Μέγαρο, δείχνει τελικά μάλλον συνεργάσιμος μαζί τους. Υπόσχεται ότι η Ελλάδα, θα ξαναγίνει

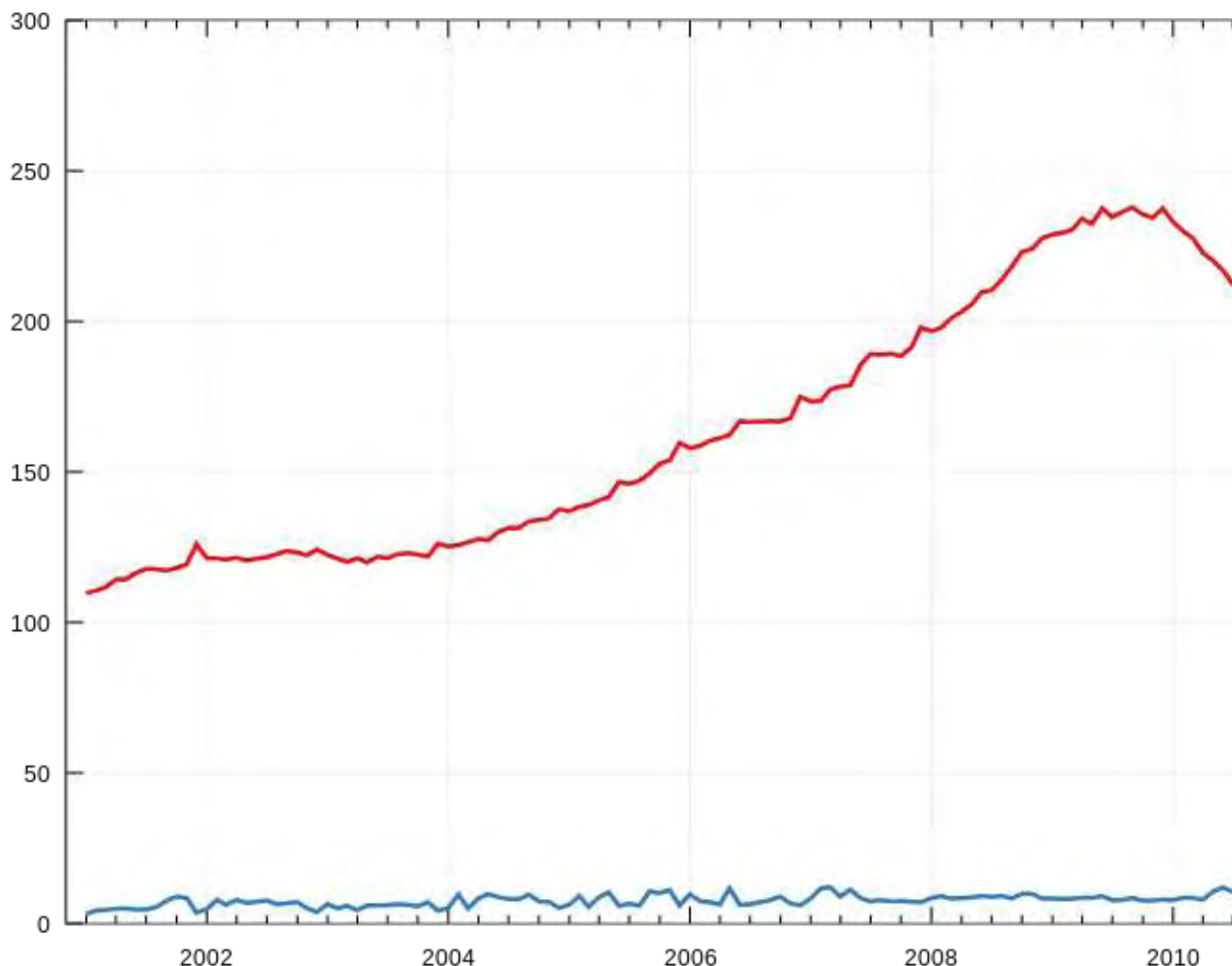
από το 2014 μία κανονική χώρα και αποκλείει οποιοδήποτε νέο πακέτο διεθνούς βοήθειας στα χρόνια της διακυβέρνησης του.

Στους μήνες που μεσολάβησαν μεταξύ των δύο εκλογικών αναμετρήσεων, τον Μάιο και τον Ιούνιο του 2012, εντάθηκε ιδιαίτερα το κλίμα αβεβαιότητας και ανησυχίας που υπήρχε τόσο στο εσωτερικό της χώρας με τις καταθέσεις των πολιτών και των επιχειρήσεων όσο και στο εξωτερικό, με τους υφιστάμενους αλλά και τους μελλοντικούς επενδυτές που ενδιαφέρονται και βρίσκουν αρκετά ελκυστικό το επιχειρηματικό περιβάλλον της Ελλάδας, να είναι αρκετά διστακτικοί.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.4

Καταθέσεις από επιχειρήσεις, νοικοκυριά και την κυβέρνηση στην Ελλάδα, την περίοδο 2001-2015

Καταθέσεις από επιχειρήσεις και νοικοκυριά (κόκκινο) και την κυβέρνησή στην Ελλάδα, 2001-2015 (σε δισ. ευρώ)

ΠΗΓΗ: ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Από το διάγραμμα 3.4 παρατηρείται μία συνεχή και αυξητική πορεία των καταθέσεων των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών (κόκκινο) από το 2001 μέχρι το 2009. Με την έναρξη της κρίσης το 2009, οι καταθέσεις ακολούθησαν μία φθίνουσα πορεία και έφτασαν στο ναδίρ τους κρίσιμους μήνες των εκλογών του 2012. Μετά το αίσιο τέλος των εκλογικών αναμετρήσεων, τη δημιουργία νέας κυβέρνησης συνεργασίας και την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Αντώνη Σαμαρά, υπήρξαν εντατικές προσπάθειες σταθεροποίησης της οικονομίας και αναχαίτισης της καθοδικής πορείας των καταθέσεων που παρέμειναν με μικρές αυξομειώσεις στο ίδιο σχεδόν επίπεδο

μέχρι το τέλος του 2014. Οι νέες εκλογές του Ιανουαρίου 2015 και η άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία μέχρι την διεξαγωγή δημοψηφίσματος, τις κλειστές τράπεζες και την εφαρμογή ελέγχων στην κίνηση των κεφαλαίων είχαν ως συνέπεια μία μεγάλη φυγή των καταθέσεων από τις ελληνικές τράπεζες τόσο προς τα "σεντούκια" όσο και προς το εξωτερικό. Αντίθετα, οι καταθέσεις της γενικής κυβέρνησης πέρα από το χαμηλό επίπεδο αποθεματικού (σε δις ευρώ) σε σχέση με τις ιδιωτικές καταθέσεις, παρέμειναν σχεδόν σταθερές όλα τα έτη από το 2001 έως το 2015, με μικρές αυξομειώσεις.

3.12 ΜΕΣΟΠΡΟΘΕΣΜΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ 2013-2016

Οι διαπραγματεύσεις διάρκειας που ακολούθησαν μετά την εκλογή της νέας κυβέρνησης με την τρόικα, κατέληξαν στην κατάρτιση του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2013-2016. Το πολυνομοσχέδιο κατατέθηκε στη βουλή στις 5 Νοεμβρίου, σε ένα άρθρο 216 σελίδων, με τη διαδικασία του κατεπείγοντος και προέβλεπε μέτρα ύψους 18,9 δις ευρώ, από τα οποία τα 9,4 δις αφορούν το έτος 2013. [120]

Η συντηρητική κυβέρνηση του Αντώνη Σαμαρά ζητεί τη ψήφιση από το κοινοβούλιο του έβδομου προγράμματος λιτότητας από την έναρξη της κρίσης, το οποίο υπερψηφίστηκε στις 7 Νοεμβρίου με 153 ψήφους από τις κοινοβουλευτικές ομάδες της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ, στις οποίες υπήρξαν και βουλευτές που διαφοροποιήθηκαν. [121]

Στο πακέτο αυτό των μέτρων λιτότητας περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων: [122]

[120] ΑΠΕ - ΜΠΕ

[121] Πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων, 2012.

[122] <http://www.minfin.gr/content/>, «Μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής στρατηγικής 2013-2016», Υπουργείο Οικονομικών.

- αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης κατά 2 έτη, από τα 65 στα 67 έτη, από 1-1-2013,
- μείωση στις συντάξεις από 5 έως και 15%, από τα 1.000 ευρώ και άνω,
- μειώσεις στο εφάπαξ έως 83%,
- μείωση μισθών στον δημόσιο τομέα,
- απορρύθμιση των αγορών εργασίας και υπηρεσιών,

- κατάργηση της καθολικότητας της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας,
- κατάργηση των Δώρων Χριστουγέννων και Πάσχα , όπως και των επιδομάτων αδείας για τους δημοσίους υπαλλήλους και συνταξιούχους,
- μείωση χρόνου προειδοποίησης για απολύσεις σε 4 αντί 6 μήνες,
- περικοπές στα ειδικά μισθολόγια,
- ένταξη στο ενιαίο μισθολόγιο των εργαζομένων στις ΔΕΚΟ,
- εφαρμογή διαθεσιμότητας ενός έτους, με μειωμένο μισθό σε μόνιμους υπαλλήλους του δημοσίου, οι θέσεις των οποίων καταργούνται,
- κατάργηση των πολυάριθμων οικογενειακών επιδομάτων και αντικατάστασής τους από το ενιαίο επίδομα στήριξης τέκνων,
- αύξηση φόρου στο υγραέριο κίνησης κατά 23 λεπτά,
- εισαγωγή έκτακτης εισφοράς στα φωτοβολταϊκά,
- αντίτιμο 25 ευρώ για εισαγωγή σε νοσοκομείο.

Η τρόικα απαιτεί την εφαρμογή του προγράμματος αυτού προκειμένου να αποδεσμευτεί βοήθεια περίπου 30 δις ευρώ από την Ευρώπη και το ΔΝΤ. Μετά την ψήφιση του Μεσοπρόθεσμου από το ελληνικό κοινοβούλιο οι υπουργοί Οικονομικών της Ευρωζώνης και το ΔΝΤ συμφωνούν, στις 26 Νοεμβρίου 2012, σε μία μείωση κατά 40 δις ευρώ του ελληνικού χρέους και στην δεκαετή αναβολή της καταβολής των επιτοκίων. Το χρέος αναμένεται να μειωθεί στο 124% του ΑΕΠ το 2020, έναντι 120% που απαιτείτο από το ΔΝΤ αρχικά. Ο φόβος που υπήρχε τότε ήταν μήπως το χρέος έφθανε το 190% του ΑΕΠ το 2014 (έφτασε το 177% στα τέλη του 2014).

Ο προϋπολογισμός για το 2013 ψηφίστηκε στις 22 Δεκεμβρίου 2012, χωρίς διαρροές και προβλήματα για την κυβέρνηση καθώς η οικονομική και κοινωνική κατάσταση , παρά τα δύσκολα και επίπονα μέτρα που επιβάλλονταν , έδειχνε να ομαλοποιείται σχετικά. Με την έναρξη του νέου έτους, τον Ιανουάριο του 2013, η κυβέρνηση Σαμαρά καλείται να εφαρμόσει ένα νέο, όγδοο στη σειρά, πρόγραμμα λιτότητας ύψους 2,5 δις ευρώ αυτή τη φορά.

Η ελληνική κυβέρνηση προκειμένου να εξοικονομήσει 2,5 δις ευρώ ψηφίζει ένα νέο νόμο, που δεν είναι τίποτε άλλο ουσιαστικά από το νέο πρόγραμμα λιτότητας που θέλει να εφαρμόσει, ο οποίος προβλέπει κυρίως: [123]

- αύξηση της φορολογίας των ελευθέρων επαγγελματιών και αύξηση της φορολογίας για τους εργαζόμενους που κερδίζουν περισσότερα από 21.000 ευρώ ετησίως,
- φορολόγηση των εφοπλιστών για πρώτη φορά από το 1953.

Ο νόμος 4152/13, από τη μία πλευρά επικρίθηκε ιδιαίτερα με την κατηγορία ότι στραγγαλίζει τη μεσαία τάξη και όχι φυσικά για την φορολόγηση των εφοπλιστών, αν και ο κλάδος τους δυσανασχέτησε και αντέδρασε με τις αποφάσεις μίας κεντροδεξιάς και ανέκαθεν φίλα προσκείμενης προς αυτούς κυβέρνησης, αλλά από την άλλη πλευρά επέτρεψε στο ελληνικό δημόσιο να αποδεσμεύσει 2,5 δις ευρώ για το 2013.

Η κυβέρνηση Σαμαρά κλήθηκε τον Μάρτιο του 2013 να αντιμετωπίσει την κρίση που προέκυψε στην Κύπρο, με τις τράπεζες της Μεγαλονήσου να παραμένουν κλειστές μετά από απόφαση της Κυπριακής Κυβέρνησης για αρκετές εβδομάδες λόγω οικονομικών προβλημάτων, αφερεγγυότητας τους και υπονοιών ξεπλύματος μαύρου χρήματος των Ρώσων μεγαλοεπιχειρηματιών. Η επιτυχία για την Ελλάδα οφείλεται στο γεγονός ότι τα υποκαταστήματα που διατηρούσαν οι κυπριακές τράπεζες στη χώρα μας, παρέμειναν κλειστά για λίγες εβδομάδες μόνο σε σχέση με την Κύπρο και αυτό χάρη στη ταχύτητα και στην προνοητικότητα της ελληνικής κυβέρνησης συνεργασίας και του διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος Γ. Στουρνάρα, που κατόρθωσαν μέσα από στρατηγικές κινήσεις και αλληπάλληλες επαφές να εξαγορασθεί όλο το δίκτυο των εδώ καταστημάτων από την Τράπεζα Πειραιώς. Η συγκεκριμένη εξαγορά ανακούφισε τους καταθέτες και τις επιχειρήσεις της ελληνικής επικράτειας καθώς αποσόβησε τον κίνδυνο να «κουρευτούν» οι καταθέσεις τους και να οδηγηθούν οι ιδιώτες, οι

[123] ΝΟΜΟΣ 4152/13, (ΦΕΚ 107 Α'), (ΑΡΘ.ΠΡΩΤΟ ΠΑΡ. Α)

επιχειρηματίες, οι εργαζόμενοι και κατά συνέπεια ένα κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας που εμπιστεύτηκε τις συγκεκριμένες τράπεζες στην οικονομική καταστροφή.

Αμέσως μετά την επίλυση της κρίσης των κυπριακών τραπεζών στην Ελλάδα, που είχε ως αποτέλεσμα να οδηγηθεί και η Κύπρος στο δύσκολο δρόμο του Μνημονίου, ψηφίστηκε από τη Βουλή των Ελλήνων στις 28 Απριλίου

2013 το πολυνομοσχέδιο που κατατέθηκε από το Υπουργείο Οικονομικών και περιείχε σημαντικές αλλαγές σε μία σειρά επαγγελματικών κλάδων, οι οποίες έθιγαν τα κεκτημένα δικαιώματα αρκετών χρόνων. Το πολυνομοσχέδιο υπερψηφίστηκε από 168 βουλευτές της κυβερνητικής πλειοψηφίας, αλλά και ανεξάρτητους. Όπως ήταν αναμενόμενο υπήρξαν αντιδράσεις για διατάξεις του πολυνομοσχεδίου και σημειώθηκαν κυρίως στο χώρο της εκπαίδευσης, που οδήγησαν την κυβέρνηση στην απόφαση της επιστράτευσης των εκπαιδευτικών. Η συγκεκριμένη υπήρξε η τέταρτη επιστράτευση επαγγελματικού κλάδου τον τελευταίο χρόνο.

3.13 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Η οικονομική κρίση προκαλεί δραματικές επιπτώσεις στην κοινωνική ζωή, δεδομένου ότι η μείωση ή και η απουσία εισοδήματος προκαλεί απώλειες στην ευημερία και ωθεί μεγάλα τμήματα του πληθυσμού στη φτώχεια. Το διεθνές εμπόριο, ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης και η απασχόληση αντανakλούν σε μεγάλο βαθμό την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η διεθνής οικονομία (Marmot & Bell, 2009).

Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης διαφοροποιούνται όχι μόνο μεταξύ των χωρών, όπου οι χώρες χαμηλής και μέσης ανάπτυξης όπως είναι η Ελλάδα πληττονται σε μεγαλύτερο βαθμό από τις αναπτυγμένες χώρες, αλλά και στο εσωτερικό των χωρών, έτσι ώστε οι χειρόνακτες εργάτες και τα άτομα με χαμηλή εκπαίδευση να υφίστανται τις πλέον δυσμενείς επιπτώσεις σε σχέση με τα άτομα υψηλής εκπαίδευσης της μεσαίας και ανώτερης τάξης (Stiglitz, 2006).

Η Ελλάδα για πρώτη φορά μετά την παγκόσμια κρίση του 1929 που συγκλόνησε όλο το κόσμο βρίσκεται στη δίνη μίας διεθνούς οικονομικής κρίσης. Διανύουμε μία δύσκολη εποχή. Η διεθνής κοινότητα αντιμετωπίζει

σήμερα την πιο μεγάλη οικονομική κρίση της μεταπολεμικής περιόδου. Ο πληθωρισμός της ευρωζώνης υπερδιπλασιάστηκε. Η ακρίβεια εξελίχθηκε σε μείζον κοινωνικό πρόβλημα για όλες τις χώρες. Η ανεργία απειλεί σοβαρά τις κοινωνίες. Οι ρυθμοί ανάπτυξης της ΕΕ έπεσαν στο μισό. Η χρηματοοικονομική κρίση έφτασε στην καρδιά της Ευρώπης και χρηματοοικονομικοί οργανισμοί κλονίζονται. Κάποιοι έχασαν κάθε επαφή με

τη διεθνή πραγματικότητα και ισχυρίζονται ότι για όλα φταίει η Ελληνική Κυβέρνηση. Η οικονομία δεν αποτελεί μεμονωμένη υπόθεση. Είναι συνδεδεμένη με την πολιτική, με την ανθρώπινη φύση και με το τι θεωρείται ορθή συμπεριφορά. Σήμερα, η τρέχουσα οικονομική κρίση ξεπερνά τα διαθέσιμα μέσα και δύσκολα μπορεί να υπάρξει λύση από τις αγορές και από το κράτος ξεχωριστά (Κουφάρης, 2010).

Τα πραγματικά όμως προβλήματα της κρίσης τα οποία επεκτάθηκαν και στο σύνολο των πολιτών, είναι η άνοδος των επιτοκίων, η δύσκολη λήψη δανείων, η άνοδος των τιμών των εμπορευμάτων και των καυσίμων που επέφεραν ακρίβεια και τη μείωση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών. Δημιουργήθηκε πτώση των καταναλωτικών δαπανών, άρα και πτώση των κύκλων των εργασιών. Η ελληνική οικονομία, πρώτη φορά μετά από δεκαέξι χρόνια, βρίσκεται παγιδευμένη ανάμεσα στην οικονομική ύφεση και τη δημοσιονομική κατάρρευση (Κουφάρης, 2010).

Έτσι, σύμφωνα με την ΕΣΥΕ, το πρώτο τρίμηνο του 2009 χάθηκαν 70.000 θέσεις εργασίας, ενώ, παρά τα 28 δις ευρώ που δόθηκαν στις τράπεζες, η ρευστότητα δεν πέρασε στις επιχειρήσεις. Οι σφραγισμένες επιταγές έχουν ξεπεράσει τα 1,7 δις ευρώ (Μπακατσιάκος, 2010).

Τελικά, το μόνο που πετυχαίνουν τα μέτρα της κυβέρνησης είναι να βαθαίνουν την ύφεση και να επιδεινώνουν τη δημοσιονομική κρίση. Έτσι, η ανάπτυξη φέτος θα είναι αρνητική πρώτη φορά από το 1993, ενώ το έλλειμμα θα διαμορφωθεί κοντά στο 6% του ΑΕΠ, έναντι στόχου 3,7% και ο δημόσιος δανεισμός θα ξεπεράσει τα 60 δις ευρώ, έναντι στόχου 42 δις ευρώ (Υπουργείο Οικονομικών, 2010).

Αν το πρόβλημα της Ελλάδας μεγαλώσει τότε θα επιταχυνθεί και το πρόβλημα της Ισπανίας αλλά και της Ιταλίας και της Πορτογαλίας μέσω του μηχανισμού μετάδοσης χρηματιστηριακών ιών. Μία τέτοια εξάπλωση είδαμε στην Ανατολική Ευρώπη μετά τον Αύγουστο, ενώ παλαιότερα είχαμε δει στην ασιατική κρίση, στην κρίση της Ρωσίας, του Μεξικού κλπ. (Σταματόπουλος & Θαλασσινός, 2010).

Είναι γεγονός και δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από κανένα, πως κατά την εφαρμογή των μνημονίων η οικονομία της Ελλάδας βυθίστηκε σε μία αρκετά βαθιά ύφεση. Η Ελλάδα είχε μπει σε ύφεση ήδη από το 2008, δηλαδή πολύ πριν από την υπογραφή του πρώτου μνημονίου. Η παγκόσμια κρίση του 2008-2009 έφερε στο φως τα τρωτά σημεία της Ελλάδας. Ως αποτέλεσμα, το κλίμα στις αγορές για την Ελλάδα επιδεινώθηκε απότομα στις αρχές του 2010.

Επιπλέον, η έκταση της επιδείνωσης της δημοσιονομικής κατάστασης διαφάνηκε αργά, λόγω σοβαρών ελλείψεων στα συστήματα λογαριασμών και στατιστικών της Ελλάδας.

Το γεγονός αυτό καθυστέρησε την εφαρμογή διορθωτικών μέτρων από τη χώρα και επίσης εξέπληξε τις αγορές, οι οποίες άρχισαν να ανησυχούν σχετικά με τη δημοσιονομική σταθερότητα της Ελλάδας. Οι κυριότεροι οργανισμοί αξιολόγησης υποβάθμισαν τη χώρα, η δε απόδοση των κρατικών ομολόγων και το ύψος των ασφαλιστρών κινδύνου (CDS) αυξήθηκαν απότομα από το τέλος του 2009. Υπό αυτές τις συνθήκες ο δανεισμός από τις αγορές έγινε τελείως ασύμφορος. Από τη στιγμή που οι αγορές σταμάτησαν να δανείζουν στην Ελλάδα, η ύφεση επιδεινώθηκε.

Το Μνημόνιο που ήρθε ξαφνικά στη ζωή των ελλήνων δεν είναι τίποτε άλλο από μία συμφωνία για συνέχιση της δανειοδότησης της Ελλάδας από τους εταίρους, ώστε η απαραίτητη εξυγίανση να γίνει σταδιακά και συγχρόνως να δοθεί χρόνος για τις αλλαγές στη δομή της ελληνικής οικονομίας. Με την προσαρμογή της οικονομίας μας, θα σταθεροποιηθεί το τραπεζικό σύστημα και θα αυξηθεί ο δανεισμός για επενδύσεις στις επιχειρήσεις, θα μειωθεί το κόστος προϊόντων και υπηρεσιών και θα βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα μας, θα αυξηθεί η απασχόληση αφού οι επιχειρήσεις θα προσλαμβάνουν και πάλι υπαλλήλους, και θα αυξηθούν οι δημόσιες επενδύσεις και οι στοχευμένες παροχές, αφού θα περιοριστεί η σπατάλη και θα αντιμετωπιστεί η φοροδιαφυγή.

Η οικονομική κρίση, καθώς και τα μνημόνια που αποτελούν συνέπεια αυτής, οδηγούν σε επισφαλή εργασία, ανεργία, και τελικά φτώχεια που οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό όλο και περισσότερων ομάδων πράγμα που αποτελεί πηγή για διάφορες ψυχικές διαταραχές. Η ανεργία σχετίζεται επίσης με αύξηση της ημερήσιας κατανάλωσης αλκοόλ, αύξηση στις αυτοκτονίες, στην ενδοοικογενειακή βία, αλλά και μείωση των θανάτων από τροχαία κατά 1,4%. Ειδικότερα η φτώχεια σχετίζεται με την εμφάνιση ασθενειών καθώς τα άτομα αναγκάζονται να διαβιώνουν σε υποβαθμισμένο περιβάλλον, να τρέφονται ανεπαρκώς και να εργάζονται σε επικίνδυνα και ανθυγιεινά περιβάλλοντα (Λιαρόπουλος, 2010).

Τα αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης ήταν ορατά ήδη από το 2008. Κατά το 2008, οι καθαρές συνολικές επενδύσεις υποχώρησαν στο 8% περίπου του ΑΕΠ, δηλαδή κατά 4,5 εκατοστιαίες μονάδες έναντι του 2007. Αυτό σηματοδοτεί αφενός τη συρρίκνωση των εισοδημάτων και αφετέρου την αναβολή της υλοποίησης των επενδυτικών σχεδίων του ιδιωτικού τομέα ενόψει της μείωσης της ζήτησης που χαρακτηρίζει την οικονομική κρίση.

Επιπλέον η κάμψη των επενδύσεων αντικατοπτρίζει τις δυσκολίες πρόσβασης στον δανεισμό που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις. Κατά την πρώτη περίοδο της κρίσης, μέχρι τα μέσα του 2009, όταν οξυνόταν η κρίση των τραπεζών, όλες οι κυβερνήσεις των αναπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών χρηματοδότησαν τη διάσωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, με αποτέλεσμα τη μεγάλη διόγκωση του δημοσιονομικού ελλείμματος και του δημόσιου χρέους. Στην Ελλάδα διατέθηκαν συνολικά 28 δις ευρώ για την άμεση στήριξη του τραπεζικού συστήματος και για εγγυήσεις. Με άλλη διατύπωση, λόγω της κρίσης ένα μέρος του ιδιωτικού χρέους μετατράπηκε σε δημόσιο (Savas, 2012).

Οι πολιτικές λιτότητας και εσωτερικής υποτίμησης που εφαρμόστηκαν και συνεχίζουν να εφαρμόζονται μέχρι και σήμερα στην Ελλάδα μέσω των μνημονίων από την τρόικα, αποδεικνύονται καταστροφικές και πρέπει να αντικατασταθούν το συντομότερο δυνατό γιατί προκαλούν μεγάλη ύφεση, ανεργία και την εύλογη οργή της κοινωνίας χωρίς να αντιμετωπίζουν το κύριο πρόβλημα που είναι η μακρόχρονη οικονομική βιωσιμότητα του ελληνικού κράτους. Από τα ίδια σχεδόν προβλήματα μαστίζονται και άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου σε αντίθεση με εκείνες του πλούσιου Ευρωπαϊκού Βορρά. Είναι αναγκαίο να επισημανθεί αυτή τη στιγμή, η παραδοχή από το ΔΝΤ ότι έκανε λάθος στη χρήση των πολλαπλασιαστών για τη συνταγή λιτότητας που σχεδίασε και εφάρμοσε στην Ελλάδα.

3.14 Η ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ένα ερώτημα που θα μπορούσε να διατυπωθεί σχετικά με την αποτελεσματικότητα των μνημονίων είναι εάν θα μπορούσε να θεωρηθεί αποτυχία η μέχρι τώρα εφαρμογή των μνημονίων. Είναι αλήθεια ότι πολλοί από τους στόχους που έθετε το πρώτο πρόγραμμα στήριξης για παράδειγμα δεν επιτεύχθηκαν. Στους τομείς της καταπολέμησης της φοροδιαφυγής, της φοροείσπραξης και των ιδιωτικοποιήσεων

παρατηρήθηκαν καθυστερήσεις για διάφορους λόγους όπως η ελλιπής εφαρμογή των διαρθρωτικών αλλαγών, οι εγγενείς αδυναμίες της δημόσιας διοίκησης, η κοινωνική αναταραχή και μία πολύ σοβαρότερη από το αναμενόμενο ύφεση, η οποία έπληξε και άλλες χώρες.

Ωστόσο, η Ελλάδα μείωσε σε σημαντικό βαθμό το κρατικό έλλειμμα από 15,75% του ΑΕΠ το 2009 σε 9,25% το 2011 και τελικά στο 3,5% το 2014 – ποσοστό που αποτελεί τη μεγαλύτερη μείωση ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ. Επίσης προχώρησε σε θεσμικές αλλαγές, όπως η μεταρρύθμιση του συστήματος των συντάξεων, η ενοποίηση των μισθολογίων του δημοσίου, η εκκίνηση ενός προγράμματος κρατικοποιήσεων, που μεσοπρόθεσμα θα προσφέρουν θετικά αποτελέσματα. Επομένως, η εφαρμογή του πρώτου μνημονίου δεν μπορεί να θεωρηθεί αποτυχία. Παρά τις ατέλειες, ήταν η πρώτη σοβαρή προσπάθεια νοικοκυρέματος της ελληνικής οικονομίας των τελευταίων δεκαετιών. Το ίδιο ισχύει βέβαια και για το δεύτερο μνημόνιο, παρόλο που δεν ολοκληρώθηκε πλήρως και το διαδέχτηκε λόγω πολιτικών εξελίξεων το τρίτο πρόγραμμα διάσωσης από την πρώτη φορά αριστερή κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ.

Μπορεί βέβαια κάποιος να αναρωτηθεί, και εύλογα βέβαια, για το αν υπάρχουν διαφορές μεταξύ των μνημονίων μέχρι σήμερα, κυρίως ανάμεσα στο πρώτο και στο δεύτερο καθώς το τρίτο μνημόνιο είναι αρκετά πρόσφατο, και δεν μπορούν να κριθούν με αποτελεσματικότητα ακόμη, πέρα από την αναφορά κάποιων σχολιασμών ίσως, οι στόχοι και οι προβλέψεις του. Επομένως, κρίνεται αναγκαίο να αναφερθεί πως οι στόχοι του πρώτου και του δεύτερου προγράμματος είναι οι ίδιοι, θέτουν όμως διαφορετικές προτεραιότητες.

Το δεύτερο πρόγραμμα εστιάζει στην ανάγκη υλοποίησης αναπτυξιακών διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και επιτρέπει μία πιο αργή δημοσιονομική προσαρμογή και μία σταδιακή διαδικασία ιδιωτικοποίησης. Το PSI, δηλαδή το “κούρεμα” του χρέους – ευεργέτημα του οποίου αποδέκτης είναι μόνο η Ελλάδα – αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του δεύτερου προγράμματος και η επιτυχής ολοκλήρωσή του ουσιαστικά επιτρέπει τη μεγαλύτερη επικέντρωση σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που θα προωθήσουν την ανάπτυξη μεσοπρόθεσμα.

Τα προγράμματα δανεισμού προκειμένου να είναι αποτελεσματικά έχουν σκοπό να στηρίξουν την Ελλάδα με το χαμηλότερο δυνατό κόστος. Για το λόγο αυτό, τα επιτόκια δανεισμού της Ελλάδας διαμορφώνονται με τη πιο μικρή διαφορά μεταξύ χρηματοδοτικού κόστους και κόστους δανεισμού.

Επιπλέον, τα υπόλοιπα κράτη μέλη της Ευρωζώνης αναλαμβάνουν συγκεκριμένο χρηματοοικονομικό κίνδυνο επιβαρύνοντας παράλληλα τη δανειοληπτική τους αξιολόγηση προκειμένου να δανείσουν την Ελλάδα και

άλλα κράτη μέλη με χαμηλή χρηματοπιστωτική αξιολόγηση, όπως π.χ. η Πορτογαλία και η Ιρλανδία.

Ένα ερώτημα που θα μπορούσε να κρίνει και να οδηγήσει σε χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα του μνημονίου είτε πρόκειται για το πρώτο, το δεύτερο ή το τρίτο, είναι και το αν θα μπορούσε να γίνει μία επαναδιαπραγμάτευση του προγράμματος αν αυτό κρινόταν απαραίτητο, σε περίπτωση που παρατηρούνται αστοχίες και υστερήσεις σχετικά με τις αρχικές προβλέψεις, προκειμένου να συνεχίσει να είναι επίκαιρο, υλοποιήσιμο, εντός των στόχων και συνεχώς ενήμερο. [124]

Το πρόγραμμα στήριξης της Ελλάδας επικαιροποιείται και προσαρμόζεται κάθε τρίμηνο. Επίσης, η ελληνική κυβέρνηση έχει τη δυνατότητα να ζητήσει την αντικατάσταση επιμέρους μέτρων από άλλα ισοδύναμου αποτελέσματος. Όμως, μία συνολική επαναδιαπραγμάτευση του μνημονίου, ανεξαρτήτως αν είναι το πρώτο είτε το τρίτο, αν είναι σ' αυτή τη χώρα ή σε κάποια άλλη, απαιτεί τη σύμφωνη γνώμη όλων των εμπλεκόμενων οργανισμών και των κρατών μελών που συμμετέχουν στο EFSF (Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας). Άλλωστε, δε θα πρέπει να ξεχνάμε ότι μία ενδεχόμενη επιμήκυνση του χρόνου υλοποίησης των δημοσιονομικών στόχων του μνημονίου θα είχε οικονομικές επιπτώσεις οι οποίες θα έπρεπε να καλυφθούν με επιπλέον οικονομική βοήθεια από τα κράτη μέλη. [125]

Το μνημόνιο [126] αποτελεί μία διμερή συμφωνία μεταξύ της χώρας μας και των εταίρων που μας δανείζουν, και η Ελλάδα δεν μπορεί να συνεχίζει να λαμβάνει οικονομική βοήθεια, όπως είναι φυσικό άλλωστε σε περίπτωση καταγγελίας του μνημονίου. Εφόσον ή μία πλευρά αποφασίσει μονομερώς να το απορρίψει, θα πρέπει να δεχθεί και τις συνέπειες, καθώς κάτι τέτοιο συνεπάγεται πως το άλλο μέρος δεν υποχρεούται πια να τηρήσει τις συμφωνημένες δεσμεύσεις, δηλαδή την παροχή των δόσεων των δανείων.

Η μη υλοποίηση από την πλευρά της Ελλάδας του προγράμματος στήριξης, δεν θα είχε να κάνει επ ουδενί με την αποτελεσματικότητα του, αλλά αντιθέτως θα έθετε σε αμφισβήτηση την ικανότητα αποπληρωμής της οικονομικής βοήθειας που προήλθε από τους Ευρωπαίους φορολογούμενους των άλλων κρατών μελών και επομένως την ανόρθωση της χώρας. Επομένως, το σημαντικότερο για την Ελλάδα είναι να αποκτήσει μία σταθερή κυβέρνηση, που να μπορέσει να υλοποιήσει το πρόγραμμα οικονομικής

[124] [125] [126] Έγγραφο εργασίας της Αντιπροσωπείας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα, Ιούνιος 2013.

προσαρμογής. Αυτό θα επέτρεπε στη χώρα να αποκαταστήσει τις στρεβλώσεις της οικονομίας της που την οδήγησαν στη παρούσα κατάσταση

και να την βάλει σε τροχιά βιώσιμης ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας. Συνεπώς, η Ελλάδα σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να λάβει οικονομική βοήθεια χωρίς να είναι υποχρεωμένη να υλοποιήσει ένα πρόγραμμα. [127]

Η υλοποίηση του μνημονίου, τουλάχιστον νομικά, δεν συνδέεται με την παραμονή της Ελλάδας στην Ευρωζώνη. Πρακτικά, εάν η Ελλάδα αποφάσιζε να απορρίψει το μνημόνιο, η οικονομία της κατά πάσα πιθανότητα θα κατέρρεε λόγω έλλειψης χρηματοδότησης και η απότομη προσαρμογή που θα επακολουθούσε θα δυσχέραινε την παραμονή της χώρας στο ευρώ. Συνεπώς, η Ελλάδα έχει κάθε συμφέρον να παραμείνει σε μία ενωμένη Ευρωζώνη και να χρησιμοποιήσει το παράθυρο ευκαιρίας που της έχει δοθεί, προκειμένου να έχει τη δυνατότητα να θέσει την οικονομία της σε μία πορεία πραγματικής σύγκλισης με τις λοιπές ευρωπαϊκές οικονομίες. Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι σ' αυτή την προσπάθεια της, η Ελλάδα δεν θα βρει τους ευρωπαίους εταίρους δίπλα της με υψηλό αίσθημα ευθύνης και αλληλεγγύης.

Δεν υπάρχει ούτε η νομική δυνατότητα, αλλά ούτε και η πρόθεση τουλάχιστον εξ όσων γνωρίζουμε, να εκδιώξει η Ευρωπαϊκή Ένωση την Ελλάδα από το ευρώ όπως και οποιοδήποτε άλλο κράτος μέλος από την Ευρωζώνη. Οι προθέσεις του Υπουργού Οικονομικών της Γερμανίας Βόλφγκανγκ Σόιμπλε μετά τις αποτυχημένες διαπραγματεύσεις στα πολυάριθμα Eurogroup του καλοκαιριού του 2015 για το θέμα της Ελλάδας να πετύχει κάτι τέτοιο, σύμφωνα με δημοσιογραφικές πηγές εκείνη την περίοδο, δεν αντανάκλα τις απόψεις των υπόλοιπων Ευρωπαίων αξιωματούχων και αρχών. Η ΕΕ αναγνωρίζει τις θυσίες των ελλήνων, που είναι μεγαλύτερες από κάθε άλλο λαό και με βάση τις κινήσεις και τις πρωτοβουλίες που αναλαμβάνει επιθυμεί την παραμονή της χώρας μας στην Ευρωζώνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ένταξη της Ελλάδας στο ευρώ αποφασίστηκε ως προσχώρηση μονής κατεύθυνσης (one-way) και αποτελεί για το λόγο αυτό τον ύστατο στόχο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Βέβαια, από την άλλη πλευρά είναι σημαντικό να αναφερθεί πως υπάρχουν φωνές στο εσωτερικό της χώρας αλλά και στο εξωτερικό, που έχουν να κάνουν με την οικονομική τεκμηρίωση του γεγονότος, δηλαδή ότι τα μέτρα που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα μέσω των μνημονίων δεν είχαν σκοπό ούτε την εξυγίανση της, ούτε την προστασία των συμφερόντων των δανειστών της αλλά τη λεηλασία και την καταστροφή της.

[127] Έγγραφο εργασίας της Αντιπροσωπείας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα, Ιούνιος 2013.

«Κατ' αρχήν θεωρούμε πως η φράση πολιτική λύση», την οποία ακούμε συνεχώς στην Ελλάδα, είναι εκτός τόπου και χρόνου, όσον αφορά γενικότερα τις χώρες της Ευρωζώνης και τα διάφορα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, τα οποία είναι οικονομικά στη συντριπτική τους πλειοψηφία, οπότε απαιτούνται αριθμοί και όχι θεωρίες. Από την άλλη πλευρά η κυβέρνηση της χώρας μας, η οποία ουσιαστικά επικαλείται μία τέτοια «λύση», δεν έχει κανένα λόγο να το κάνει αφού μπορεί πάρα πολύ εύκολα να τεκμηριώσει ότι, τα σημερινά δεινά της Ελλάδας είναι το αποτέλεσμα των μνημονίων που της επιβλήθηκαν από την Τρόικα εξαιρώντας βέβαια τα θεσμικά προβλήματα, στα οποία οφειλόταν η μέχρι τότε κακή οικονομική της κατάσταση, η οποία όμως δεν την καθιστούσε αυτόματα χρεοκοπημένη. [128]

Μπορεί επίσης να αποδείξει ότι οδηγήθηκε σκόπιμα στα χέρια του ΔΝΤ με τη χρήση παραπονημένων στατιστικών, οι οποίες αύξησαν τεχνητά το έλλειμμα και το χρέος ενώ υπήρξε μία καταστροφική διαχείριση της κρίσης από την τότε πολιτική της ηγεσία, η οποία δύσκολα μπορεί να ερμηνευθεί εάν δεχθεί κανείς πως η κυβέρνηση της δεν ήταν ενδοτική. Στο θέμα της πολιτικής των μνημονίων που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα, με δήθεν στόχο την εξυγίανση της οικονομίας της συντελέστηκε ένα αποτρόπαιο έγκλημα μεταξύ των ετών 2010 και 2014. [129]

Μία ενδεχόμενη έξοδος της Ελλάδας από την Ευρωζώνη, η οποία δεν είναι εύκολα εφικτή νομικά και οικονομικά ενώ θα μπορούσε φυσικά να χρεοκοπήσει εντός του ευρώ, δεν θα ήταν καταστροφική μόνο για την ίδια αλλά ειδικότερα για τα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα, τα οποία θα σήκωναν το βάρος της προσαρμογής. Αντίθετα, θα μπορούσε να είναι η αρχή του τέλους της νομισματικής ένωσης ενώ θα άνοιγε τους ασκούς του Αιόλου για το παγκόσμιο σύστημα στο οποίο έχουν συσσωρευτεί τεράστια βουνά χρεών, αδύνατον να αντιμετωπιστούν χωρίς μία διεθνή συνδιάσκεψη που θα αφορά την καταπολέμηση τους. [130]

Με τη βοήθεια των πινάκων 3.2 και 3.3, ανεξάρτητα από το τι θα ακολουθήσει τα επόμενα χρόνια θα ερευνήσουμε τι έχει συμβεί μέχρι σήμερα, δηλαδή μεταξύ των ετών 2010 και 2014 που εφαρμόστηκαν τα δύο πρώτα μνημόνια, με υπαίτιο την πολιτική που επιβλήθηκε στη χώρα μας από την Τρόικα. Ουσιαστικά, αυτοί οι δύο πίνακες θα μας βοηθήσουν να εξετάσουμε την αποτελεσματικότητα των μνημονίων.

[128] <http://www.analyst.gr>, «Το εκ προμελέτης έγκλημα των μνημονίων», Απρίλιος 2015.

[129] <http://www.analyst.gr>, «Το εκ προμελέτης έγκλημα των μνημονίων», Απρίλιος 2015.

[130] <http://www.analyst.gr>, «Το εκ προμελέτης έγκλημα των μνημονίων», Απρίλιος 2015.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2

Μέτρα εξυγίανσης στην Ελλάδα, σε δις ευρώ, σε τιμές του 2010

Έτη / μέτρα	2010	2011	2012	2013	2014	Σύνολο
(I) Αύξηση Εσόδων	10,00	9,6	5,5	3,2	1,1	29,4
(II) Μείωση Δαπανών	11,2	7,7	5,2	7,2	-2,1	29,2
(α) Μεταφορές*	1,8	0,4	1,7	3,8	-0,7	7,00
(β) Δημόσια κατανάλωση	5,5	5,1	3,2	3,7	0,3	17,8
(γ) Δημόσιες επενδύσεις	3,8	2,3	0,3	-0,3	-1,6	4,5
Σύνολα I+II	21,2	17,3	10,7	10,4	-1,0	58,6

ΠΗΓΗ: Ameco, Eurostat, Gechert-Rannenberg

*Μειώσεις επιδοτήσεων, αφορολόγητων ορίων, κοινωνικών παροχών κοκ.

Από τον Πίνακα 3.2 διαπιστώνεται πως τα μέτρα λιτότητας που υιοθέτησε η Ελλάδα ήταν «βιβλικών διαστάσεων», μοναδικά στην ιστορία καθώς ειδικά τα δύο πρώτα έτη οι δαπάνες περιορίστηκαν δραστικά (11,2 δις ευρώ το 2010 και 7,7 δις ευρώ το 2011), ενώ τα φορολογικά έσοδα αυξήθηκαν σε τεράστιο ύψος (10 δις ευρώ το 2010 και 9,6 δις ευρώ το 2011).

Συνολικά, η φορολογία αυξήθηκε κατά 29,4 δις ευρώ στα πέντε αυτά έτη, ενώ οι δαπάνες μειώθηκαν κατά 29,2 δις ευρώ οπότε τα μέτρα απέδωσαν 58,6 δις ευρώ, όσο περίπου η μείωση του ΑΕΠ της χώρας (από 231,1 δις ευρώ το 2009 στα 179 δις ευρώ περίπου το 2014), αν και η πτώση του ΑΕΠ ξεκίνησε το 2008 αφού το ΑΕΠ του 2010 ήταν 5% χαμηλότερο από το αντίστοιχο του 2008. Φαίνεται δε πως η αμέσως προηγούμενη κεντροδεξιά κυβέρνηση του Αντώνη Σαμαρά εφάρμοσε πιστά το πρόγραμμα των δανειστών το 2012, καθώς επίσης το 2013 στο ήμισυ περίπου των προηγούμενων ετών ενώ το 2014 δεν το έκανε αλλάζοντας πιθανότατα πορεία μετά την αποτυχία στις Ευρωεκλογές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3

Μέτρα εξυγίανσης στην Ελλάδα, ως ποσοστά επί του ΑΕΠ του 2009

Έτη / μέτρα	2010	2011	2012	2013	2014	Σύνολο
(I) Αύξηση Εσόδων	4,2	4,0	2,3	1,3	0,5	12,3
(II) Μείωση Δαπανών	4,7	3,2	2,2	3,00	-0,9	12,2
(α) Μεταφορές*	0,8	0,1	0,7	1,6	-0,3	2,9
(β) Δημόσια κατανάλωση	2,3	2,1	1,4	1,5	0,1	7,4
(γ) Δημόσιες επενδύσεις	1,6	0,9	0,2	-0,2	-0,6	1,9
Σύνολα I+II	8,9	7,2	4,5	4,3	-0,4	24,5

ΠΗΓΗ: Ameco, Eurostat, Gechert-Rannenberg

*Μειώσεις επιδοτήσεων, αφορολόγητων ορίων, κοινωνικών παροχών κοκ.

Από τον Πίνακα 3.3 φαίνεται πόσο υψηλά ήταν τα μέτρα σε σχέση με το ΑΕΠ ειδικά τα δύο πρώτα χρόνια, με 8,9% το 2010 και 7,2% το 2011. Όπως είναι πλέον γνωστό, οι επιδράσεις των μέτρων στην οικονομία μίας χώρας περιγράφονται από τον πολλαπλασιαστή σύμφωνα με τον οποίο, εάν είναι ίσος με τη μονάδα (1) τότε η μείωση των δημοσίων δαπανών κατά 1 δις ευρώ περιορίζουν το ΑΕΠ επίσης κατά 1 δις ευρώ. [131]

Βέβαια, είναι λογικό να υπάρχουν διαφορές στον πολλαπλασιαστή, οι οποίες εξαρτώνται από τα επί μέρους μέτρα λιτότητας που επιβάλλονται σε μία οικονομία. Γενικότερα, τα φορολογικά μέτρα έχουν σαν αποτέλεσμα χαμηλότερους συγκριτικά πολλαπλασιαστές, οι οποίοι δεν επηρεάζονται τόσο από τις υφέσεις, ενώ η μείωση των δαπανών πολύ υψηλότερους που αυξάνονται σε περιόδους ύφεσης. [132] Μετά από αρκετά χρόνια κρίσης στη χώρα μας είναι πλέον αποδεκτό ότι, τα μέτρα λιτότητας μειώνουν δραστικά τις δυνατότητες ανάπτυξης και δυσχεραίνουν την εξυγίανση του κράτους. Σε κάθε

[131] Eurostat

[132] Ameco

περίπτωση , οι πολλαπλασιαστές που εφαρμόστηκαν στην Ελλάδα ήταν πολλοί υψηλότεροι από αυτούς που προϋπολόγισε η Τρόικα, κάτι το οποίο παραδέχτηκε και το ίδιο το ΔΝΤ, με καταστροφικά αποτελέσματα για το ΑΕΠ της Ελλάδας.

Από τους Πίνακες 3.4 και 3.5 που ακολουθούν μπορεί κανείς να παρατηρήσει και να αναλύσει την επίδραση της πολιτικής λιτότητας που ακολουθήθηκε στο ΑΕΠ της Ελλάδας και τα αποτελέσματα των μέτρων εξυγίανσης που ελήφθησαν. Στην ουσία πρόκειται για δύο ακόμη πίνακες που μας βοηθούν να δούμε κατά πόσο ήταν αποτελεσματικά τα μνημόνια στη χώρα μας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4

Το αποτέλεσμα των μέτρων στο ΑΕΠ (μείωση) σε δις ευρώ και σε τιμές 2010

Έτη / μέτρα	2010	2011	2012	2013	2014	Σύνολο
(I) Αύξηση Εσόδων	-3,7	-2,6	-1,3	-0,4	0,5	-7,5
(II) Μείωση Δαπανών	-21,5	-13,3	-9,8	-14,5	5,0	-54,1
(α) Μεταφορές*	-4,7	-0,9	-4,0	-9,3	2,1	-16,8
(β) Δημόσια κατανάλωση	-9,7	-8,5	-5,3	-5,9	0,0	-29,4
(γ) Δημόσιες επενδύσεις	7,1	-3,9	-0,5	0,7	2,9	-7,9
Σύνολα I+II	-25,2	-15,9	-11,1	-14,9	5,5	-61,6

ΠΗΓΗ: Ameco, Eurostat, Gechert-Rannenberg

*Μειώσεις επιδοτήσεων, αφορολόγητων ορίων, κοινωνικών παροχών κοκ.

Από τον Πίνακα 3.4 διαπιστώνεται ότι , η μείωση των κρατικών δαπανών επηρέασε κατά πολύ περισσότερο την πτώση του ΑΕΠ, συγκριτικά με την αύξηση των εσόδων – κατά 21,5 δις ευρώ το 2010, έναντι μόλις 3,7 δις ευρώ (συνολικά κατά 25,2 δις ευρώ το 2010). Επίσης , βλέπουμε πως η κατάσταση αντιστράφηκε το 2014 από την πλευρά των δημοσίων εσόδων και μετά την αλλαγή πολιτικής της τότε κυβέρνησης, καθώς παρατηρείται αύξηση του ΑΕΠ

κατά 0,5 δις ευρώ από τα έσοδα και επίσης 5,0 δις ευρώ από το μικρότερο περιορισμό των δαπανών. Συγκεντρωτικά παρατηρούμε ότι χάθηκε ΑΕΠ ύψους 61,6 δις ευρώ, όταν το 2013 είχαν ήδη χαθεί 67,1 δις ευρώ και τα οποία θα αυξάνονταν περισσότερο, εάν δεν άλλαζε πορεία η κυβέρνηση με την χαλάρωση της πολιτικής λιτότητας, οπότε η Ελλάδα θα βρισκόταν σε δυσχερέστερη οικονομικά θέση. Στον Πίνακα 3.5 που ακολουθεί καταγράφεται το αποτέλεσμα των μέτρων, ως ποσοστό επί του ΑΕΠ του 2009.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5

Το αποτέλεσμα των μέτρων ως ποσοστό επί του ΑΕΠ του 2009

Έτη / μέτρα	2010	2011	2012	2013	2014	Σύνολο
(I) Αύξηση Εσόδων	-1,5	-1,1	-0,6	-0,1	0,2	-3,1
(II) Μείωση Δαπανών	-9,0	-5,6	-4,0	-6,1	2,1	-22,6
(α) Μεταφορές*	-2,0	-0,3	-1,7	-3,9	0,9	-7,0
(β) Δημόσια κατανάλωση	-4,1	-3,5	-2,2	-2,5	0,0	-12,3
(γ) Δημόσιες επενδύσεις	-3,0	-1,6	-0,2	0,3	1,2	-3,3
Σύνολα I+II	-10,5	-6,7	-4,6	-6,2	2,3	-25,5

ΠΗΓΗ: Ameco, Eurostat, Gechert-Rannenberg

*Μειώσεις επιδοτήσεων, αφορολόγητων ορίων, κοινωνικών παροχών κοκ.

Από τον Πίνακα 3.5 παρατηρούμε ότι, η μείωση της δημόσιας κατανάλωσης ήταν αυτή που επηρέασε πολύ αρνητικά το ΑΕΠ της χώρας και επίσης πως ο πολλαπλασιαστής των δαπανών ήταν υψηλότερος από τον αντίστοιχο των εσόδων, όσον αφορά το επίπεδο της ύφεσης. Το ΑΕΠ μειώθηκε στο -28% το 2013, όπου η νέα τότε κυβέρνηση έλαβε πολύ αυστηρά μέτρα και περιορίστηκε τελικά στο -25,5% για ολόκληρη την πενταετία, λόγω αλλαγής της πολιτικής της το 2014. Πρόσθετα, άλλοι ερευνητές καταλήγουν σε

παρόμοια συμπεράσματα, αν και με διαφορετικές μεθόδους (Wren-Lewis, 2015). Στον Πίνακα 3.6 που ακολουθεί φαίνονται τα αποτελέσματα των μέτρων συγκεντρωτικά, για ολόκληρη την πενταετία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.6

Το αποτέλεσμα των μέτρων συγκεντρωτικά (2010 – 2014)

Συγκεντρωτικά μεγέθη	Σε απόλυτα ποσά	Ως ποσοστό επί του ΑΕΠ
Ύψος μέτρων 2010 – 2014	58,6 δις ευρώ	24,5% του ΑΕΠ 2009
Αποτελέσματα 2010 – 2014 (μείωση ΑΕΠ)	-61,6 δις ευρώ	-25,5% του ΑΕΠ 2009
Συντελεστής (αποτελέσματα / μέτρα)	1,06	1,04

ΠΗΓΗ: Ameco, Eurostat, Gechert-Rannenberg

Μέσω του Πίνακα 3.6 παρατηρούμε λοιπόν ότι λήφθηκαν μέτρα ύψους 58,6 δις ευρώ ή 24,5% του ΑΕΠ, με αποτέλεσμα να χαθεί ΑΕΠ της τάξης των 61,6 δις ευρώ ή του 25,5% του ΑΕΠ του 2010 – αυξάνοντας μεταξύ άλλων τους ανέργους κατά 1.232.000 (απώλεια ΑΕΠ / παραγωγικότητα 50.000 ευρώ ανά έτος και ανά άτομο). [133]

3.15 ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ, ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΚΑΙ ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Μετά την εφαρμογή των δύο πρώτων μνημονίων, τις δραματικές καταστάσεις που ζήσαμε όλοι μας μετά το 2010 τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο, το 2015 αποδεικνύεται άλλη μία χρονιά καταιγιστικών εξελίξεων. Στις βουλευτικές εκλογές του Ιανουαρίου του 2015 και στο τέλος μίας εκστρατείας που κατήγγειλε τις πολιτικές λιτότητας που επιβλήθηκαν από την τρόικα, ο συνασπισμός της ριζοσπαστικής αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ) υπό τον Αλέξη Τσίπρα κερδίζει τις εκλογές με ποσοστό 36,34% και 149 έδρες, υποσχόμενος να

[133] Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, 2015.

τερματίσει την λιτότητα και τα μνημόνια σχηματίζοντας κυβέρνηση συνεργασίας με το κόμμα των Ανεξάρτητων Ελλήνων του Πάνου Καμένου. Ο πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας αρχίζει ένα μπρα ντε φερ με τους Ευρωπαίους και το ΔΝΤ με στόχο την χαλάρωση των μέτρων λιτότητας, την αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους, όπως άλλωστε είχε υποσχεθεί στους Έλληνες πολίτες και είχε κάνει προεκλογική σημαία του κόμματός του, και την αποδέσμευση της τελευταίας δόσης του διεθνούς πακέτου βοήθειας ώστε να επιτραπεί στην Αθήνα να τηρήσει την προσεχή καταβολή των δόσεων της.

Οι διαπραγματεύσεις που ξεκίνησε η νέα κυβέρνηση με τους δανειστές είχαν ως στόχο να βρθεί συμφωνία τον Ιούνιο. Ύστερα από μήνες συνομιλιών και διαδοχικά Eurogroup του Υπουργού Οικονομικών Γιάννη Βαρουφάκη, οι διαπραγματεύσεις μεταξύ της Αθήνας και των πιστωτών της λαμβάνουν δραματική τροπή ενώ πλησιάζει η κρίσιμη προθεσμία της 30ης Ιουνίου, της ημέρας που η Ελλάδα πρέπει να πληρώσει μία δόση στο ΔΝΤ γιατί διαφορετικά θα βρεθεί μπροστά στον κίνδυνο της κήρυξης στάσης πληρωμών.

Στο κρίσιμο Eurogroup στις 20 Φεβρουαρίου 2015 είχε υπάρξει συμφωνία μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και των θεσμών να δοθεί παράταση, ώστε να ολοκληρωθεί το τρέχον πρόγραμμα μέχρι το τέλος Ιουνίου και να κατατεθούν προτάσεις από την πλευρά της Ελλάδας που θα οδηγούσαν τη χώρα σε μία εκ νέου συμφωνία και σε ένα νέο τρίτο πρόγραμμα διάσωσης πολύ πιθανόν, το οποίο θα καθιστούσε το χρέος βιώσιμο, θα έβαζε τη χώρα σε τροχιά ανάπτυξης και θα την οδηγούσε στην πολυπόθητη έξοδο της, στις αγορές.

Ενώ η ελληνική κυβέρνηση αρνείται τους όρους που της έχουν τεθεί, οι Ευρωπαίοι στέλνουν τελεσίγραφο στον Αλέξη Τσίπρα. Ο Έλληνας πρωθυπουργός μετά τις νέες απαιτήσεις των δανειστών ανακοίνωσε στις 27 Ιουνίου την πρόθεση του για διεξαγωγή δημοψηφίσματος στις 5 Ιουλίου, με ερώτημα αν γίνονται αποδεκτές οι προτάσεις των δανειστών προκειμένου να αποφανθεί ο λαός επί της ευρωπαϊκής πρότασης και ζητεί από τους πολίτες να την καταψηφίσουν, σε αντίθεση με τα περισσότερα κόμματα της αντιπολίτευσης που υπεραμύνονται του "Ναι". Η διεξαγωγή δημοψηφίσματος εγκρίθηκε από την Βουλή με μεγάλη πλειοψηφία 178 βουλευτών και είχε ως αποτέλεσμα η κυβέρνηση να κλείσει προσωρινά τις τράπεζες για να αποτρέψει τη μαζική ροή κεφαλαίων, ενώ προηγουμένως επιβάλλει και ελέγχους στην κίνηση όλων των κεφαλαίων (Capital Controls).

Στις 5 Ιουλίου 2015 ο ελληνικός λαός κλήθηκε να αποφανθεί για το πρόγραμμα λιτότητας που πρότειναν οι πιστωτές. Το δημοψήφισμα που ήθελε να πραγματοποιήσει και τελικά ακύρωσε η σοσιαλιστική κυβέρνηση του Γιώργου Παπανδρέου, κατάφερε να διεξάγει η πρώτη αριστερή κυβέρνηση του Αλέξη Τσίπρα, και μάλιστα με μεγάλη επιτυχία εν μέσω σφοδρών αντιδράσεων. Το δημοψήφισμα είχε σαν αποτέλεσμα την καταψήφιση της συμφωνίας-μνημονίου με ποσοστό σχεδόν 62% (61,31%). Οι Έλληνες πολίτες ακολούθησαν την προτροπή του πρωθυπουργού και ψήφισαν “Όχι”.

Όμως παρόλα αυτά η Κυβέρνηση συνέχισε τις συζητήσεις γύρω από ένα νέο μνημόνιο, το τρίτο στη σειρά, γεγονός που έκανε πολλούς να αναρωτηθούν αν τελικά στο δημοψήφισμα κέρδισε το “Όχι” ή το “Ναι”. Ο Αλέξης Τσίπρας στάθμισε το μέλλον της κυβέρνησης του και προχώρησε στην αντικατάσταση των υπουργών που είχαν αρνηθεί να συμφωνήσουν σε συμφωνία-μνημόνιο, το οποίο πέτυχε με έναν νέο κυβερνητικό ανασχηματισμό στις 17 Ιουλίου 2015. Λίγο νωρίτερα και συγκεκριμένα στις 6 Ιουλίου, παραιτείται ο δημοφιλής Υπουργός Οικονομικών Γιάνης Βαρουφάκης “για να βοηθήσει τον Αλέξη Τσίπρα να εκμεταλλευτεί όπως εκείνος προτίθεται το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος”, ενώ την θέση του πήρε ο Ευκλείδης Τσακαλώτος.

Στις 14/8/2015 η Βουλή των Ελλήνων ψηφίζει το ένατο πακέτο μέτρων λιτότητας. Το οξύμωρο σε αυτή τη ψηφοφορία είναι πως ίδιο το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ, του οποίου προεδρεύει ο πρωθυπουργός, τάχθηκε κατά του προγράμματος λιτότητας. Αρκετοί από τους βουλευτές του, μαζί με βουλευτές του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΚΚΕ) και του νεοναζιστικού κόμματος Χρυσή Αυγή το καταψήφισαν, αλλά το κοινοβούλιο στο σύνολο του, κατά πλειοψηφία κυρίως με τις ψήφους της δεξιάς και των σοσιαλιστών υιοθέτησε στις 16 Ιουλίου ένα ένατο πρόγραμμα λιτότητας για την ελληνική οικονομία και κοινωνία με 229 ψήφους υπέρ, 64 κατά και 6 αποχές. [134]

Το νέο πρόγραμμα λιτότητας περιλαμβάνει κυρίως: [135]

- μεταρρύθμιση του ΦΠΑ για τον “εξορθολογισμό” των συντελεστών,
- μέτρα για τη βελτίωση της “βιωσιμότητας” του συνταξιοδοτικού συστήματος ενόψει μίας ευρύτερης μεταρρύθμισης του,
- την εφαρμογή μέτρων σχεδόν αυτόματων περικοπών στις δαπάνες σε περίπτωση δημοσιονομικής απόκλισης.

[134] <http://www.newsbomb.gr>, «Ελλάδα: Εννέα προγράμματα λιτότητας, τρία πακέτα βοήθειας και μία παραίτηση», Αύγουστος 2015.

[135] ΑΠΕ - ΜΠΕ

Μετά την εξεύρεση πολιτικής συμφωνίας την 13η Ιουλίου, η Ελλάδα και οι πιστωτές της συμφωνούν στις τεχνικές λεπτομέρειες ενός τρίτου πακέτου βοήθειας ύψους σχεδόν 85 δις ευρώ για την προσεχή τριετία που πρέπει να επικυρωθεί και τυπικά από το Eurogroup. Ο συμβιβασμός αυτός, που επιτρέπει στην Αθήνα να παραμείνει στην Ευρωζώνη με τη δέσμευση να εφαρμόσει νέα μέτρα λιτότητας τέθηκε προς ψήφιση στη Βουλή των Ελλήνων, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, την 16η Ιουλίου. Το νέο πρόγραμμα λιτότητας επιβάλλει στην ελληνική κυβέρνηση την υιοθέτηση ορισμένων μεταρρυθμίσεων, ενώ ο «αριστερών καταβολών και πεποιθήσεων» πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας δήλωσε μετά τη συμφωνία της 13ης Ιουλίου ότι «αναλαμβάνει την ευθύνη ενός κειμένου στο οποίο δεν πιστεύει αλλά το υπογράφει για να αποτραπεί η καταστροφή της χώρας».

Τελικά το τρίτο Μνημόνιο της Ελλάδας ψηφίστηκε στις 14 Αυγούστου 2015 από 221 βουλευτές και με σημαντικότερες απώλειες για τον κυβερνητικό σχηματισμό. Αυτές οι απώλειες οδήγησαν τον Πρωθυπουργό Αλέξη Τσίπρα να αναγγείλει ότι θα ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης από την Βουλή μετά τις 20 Αυγούστου. Το τρίτο μνημόνιο της χώρας ήταν το μοναδικό σε σχέση με τα άλλα δύο μνημόνια που ψηφίστηκε από τόσο μεγάλο αριθμό βουλευτών και έτυχε μίας ευρείας αποδοχής από το πολιτικό σύστημα και την κοινωνία γενικότερα, παρά τις εύλογες αντιδράσεις βέβαια που σε τίποτα όμως δε θύμιζαν τις ογκωδέστερες διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες του παρελθόντος.

Μετά την ψήφιση του ένατου προγράμματος λιτότητας τον Ιούλιο και την εκταμίευση του δανείου ύψους 86 δις ευρώ για τα επόμενα τρία χρόνια, ο Αλέξης Τσίπρας ανακοίνωσε στις 20 Αυγούστου την παραίτηση του και της κυβέρνησής του, προκαλώντας τη διεξαγωγή πρόωρων βουλευτικών εκλογών. Μία μεταβατική κυβέρνηση αναμένεται να σχηματιστεί ενόψει των εκλογών και στο τέλος μίας πολύπλοκης διαδικασίας καθώς η παραίτηση ανακοινώνεται σε διάστημα λιγότερο των δώδεκα μηνών από τις προηγούμενες βουλευτικές εκλογές. Ο πρόεδρος της Δημοκρατίας Προκόπης Παυλόπουλος αναθέτει στα άλλα κόμματα τη διερευνητική εντολή για τον σχηματισμό κυβέρνησης και αν αυτό δεν καταστεί δυνατό θα διεξαχθούν πρόωρες εκλογές.

Μετά την παραίτηση της Κυβέρνησης Τσίπρα και την αποτυχία των διερευνητικών εντολών να οδηγήσουν στον σχηματισμό νέας κυβέρνησης, η πρόεδρος του Αρείου Πάγου Βασιλική Θάνου έλαβε από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Προκόπη Παυλόπουλο εντολή σχηματισμού κυβέρνησης με θητεία ενός μήνα, μέχρι δηλαδή την διεξαγωγή των πρόωρων εκλογών στις

20 Σεπτεμβρίου του 2015 . Η ορκωμοσία της ως πρωθυπουργού πραγματοποιήθηκε στις 27 Αυγούστου 2015 ενώ την επόμενη μέρα ορκίστηκε η υπηρεσιακή κυβέρνηση Θάνου με όλα σχεδόν τα μέλη της να επιλέγουν τον θρησκευτικό όρκο . Προκειμένου να ψηφιστεί το τρίτο Μνημόνιο και να ξεκαθαρίσει ο ΣΥΡΙΖΑ τα εσωκομματικά του προβλήματα καθώς ο Παναγιώτης Λαφαζάνης και μία μεγάλη μερίδα βουλευτών του κόμματος απειλούσαν να μη ψηφίσουν τα μέτρα , η χώρα σύρθηκε σε δύο εκλογικές αναμετρήσεις μέσα σε λιγότερο από ένα χρόνο, τρεις κατά πολλούς αν ληφθεί υπόψη και το δημοψήφισμα.

Τελικά, οι πρόωρες εκλογές κρίθηκαν απαραίτητες όπως φάνηκε και εκ του αποτελέσματος καθώς χάθηκε η κυβερνητική πλειοψηφία μετά την αποχώρηση του Λαφαζάνη και άλλων λαοπρόβλητων βουλευτών του κόμματος, όπως ο Στρατούλης αλλά και της Προέδρου της Βουλής Ζωής Κωνσταντοπούλου , οι οποίοι στη συνέχεια δημιούργησαν το κόμμα της Λαϊκής Ενότητας διεκδικώντας την αντιμνημονιακή ψήφο του ελληνικού λαού, χωρίς όμως τελικά όπως αποδείχτηκε να καταφέρουν να πείσουν σε αυτή τη σύντομη προεκλογική περίοδο τους δυσαρεστημένους ψηφοφόρους, κυρίως του ΣΥΡΙΖΑ, να τους εμπιστευτούν και να εισέλθουν με αξιώσεις στη Βουλή.

Η πύρρειος νίκη του ΣΥΡΙΖΑ στις πρόωρες εκλογές του Σεπτεμβρίου χάνοντας μόνο τέσσερις βουλευτές σε σχέση με τον Ιανουάριο, από 149 έδρες έφτασε στις 145 , και μετά τα όσα μεσολάβησαν καλείται πλέον η νέα κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ Νο 2 να υλοποιήσει το «αριστερό» Τρίτο Μνημόνιο. Τα πρώτα προαπαιτούμενα προκειμένου να εκταμιευθεί η πρώτη υποδότη ύψους 2 δις ευρώ, επί συνολικά 3 δις ευρώ πρέπει να υλοποιηθούν μέσα στον Οκτώβριο και για τα περισσότερα από αυτά, πρέπει να αποφασίσει η ελληνική Βουλή στην οποία η κυβέρνηση έχει ισχνή πλειοψηφία με μόλις 155 βουλευτές.

Είναι ένα έργο αρκετά δύσκολο, δεδομένου ότι ήδη η κυβέρνηση θα πρέπει να συγκρουστεί με κοινωνικές ομάδες συμφερόντων, τις οποίες στο παρελθόν αγκάλιαζε ως προστάτης τους . Ήδη από τα πρώτα μέτρα λιτότητας δεν πρόκειται να αποφευχθεί η επιβολή εκείνων των μέτρων που θα πλήξουν οριζοντίως και φτωχά στρώματα του πληθυσμού, όπως π.χ. χρησιμοποιούν τις μαζικές μεταφορές, τους αγρότες που θα έρθουν αντιμέτωποι με ένα νέο κύμα αυξήσεων στα καύσιμα εφόσον καταργούνται οι ειδικές φοροαπαλλαγές και , ασφαλώς τους συνταξιούχους , που θα δουν τις συντάξεις τους να συρρικνώνονται κι άλλο για πολλοστή φορά.

Στις μεταρρυθμίσεις της πρώτης περιόδου, υπάρχει και η υποχρέωση ανοίγματος της αγοράς σε προνομιακές κοινωνικές ομάδες. Πρέπει π.χ. να λειτουργήσει ο ελεύθερος ανταγωνισμός στα φαρμακεία, κατά συνέπεια τα μη συνταγογραφούμενα φάρμακα και άλλα προϊόντα που σήμερα πωλούνται προνομιακά θα μπορούν να πωληθούν και από σουπερμάρκετ ή και από περίπτερα κάτι που επιτρέπει τον ανταγωνισμό. Το άνοιγμα της αγοράς, επίσης, θα σημάνει την κατάργηση των ωραρίων των καταστημάτων τα οποία καταρτίζονται μονομερώς από τους συλλόγους κάθε κλάδου – εφεξής, τα καταστήματα θα είναι ανοιχτά όποτε θέλουν, ώστε ο καταναλωτής να έχει τη δυνατότητα να ψωνίσει όποτε έχει ανάγκη. Αυτό, ασφαλώς, προϋποθέτει δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στον εμπορικό κλάδο, κι είναι βέβαιο ότι θα προκαλέσει κοινωνική αναταραχή, ιδίως από συνδικαλιστές του ΚΚΕ, και από εκπροσώπους κλάδων ιδίως του λιανεμπορίου, που έχουν και στο παρελθόν αντιταχθεί στα ελαστικά ωράρια και στην εργασία της Κυριακής. [136]

Ωστόσο, το μείζον θέμα της πρώτης αυτής περιόδου ισχύος και εφαρμογής μέτρων του Μνημονίου, αφορά τις ελληνικές τράπεζες και την ανακεφαλαιοποίησή τους. Το προηγούμενο επτάμηνο υπήρξε κίνδυνος οι ελληνικές τράπεζες να δεχθούν τη χαριστική βολή, ιδίως με την προκήρυξη του δημοψηφίσματος, το κλείσιμο των τραπεζών για να μη καταρρεύσουν από εισβολή των καταθετών οι οποίοι θα διεκδικούσαν τα λεφτά τους και την επιβολή των capital controls, τα οποία συνεχίζουν να δυσκολεύουν την οικονομία.

Τα αποτελέσματα χρήσης του προηγούμενου επταμήνου, δημιουργούν την ανάγκη μίας ακόμα δοκιμασίας για τις ελληνικές τράπεζες. Οι ζημιές που έχουν υποστεί, μαζί με το ανοιχτό ζήτημα της ρύθμισης των λεγόμενων «κόκκινων δανείων», δανείων δηλαδή που έχουν πάψει να εξυπηρετούνται, υποχρεώνουν σε νέα stress tests και σε νέα ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών «συστημικών» τραπεζών.

Στο Eurogroup της Δευτέρας 23 Νοεμβρίου 2015 εγκρίθηκε η πρώτη δόση των 2 δις ευρώ μετά την ψήφιση των προαπαιτούμενων από το ελληνικό κοινοβούλιο και το ποσό των 10 δις ευρώ για την ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών που ολοκληρώθηκε με επιτυχία, καθώς αποσοβήθηκε πλήρως ο κίνδυνος «κουρέματος» των καταθέσεων των ελλήνων πολιτών σύμφωνα με τις δηλώσεις του διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, Γιάννη Στουρνάρα.

[136] Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, «Η ώρα της λυπητερής», Ηλίας Κανέλλης, Οκτώβριος 2015.

Πρόκειται για ένα από τα μεγαλύτερα πολιτικά και οικονομικά σκάνδαλα στην ελληνική ιστορία – ίσως το μεγαλύτερο – με κόστος 40 δις ευρώ για το ελληνικό δημόσιο, καθώς γίνεται λόγος για «εκχώρηση των ελληνικών τραπεζών στα ξένα funds με απώλεια πάνω από 40 δις ευρώ του ελληνικού δημοσίου, που καταχωρήθηκαν στα δάνεια του ελληνικού κράτους και που θα το πληρώσει ο Έλληνας φορολογούμενος».

Στο πλαίσιο των εξελίξεων με τις τράπεζες εντάσσεται και η συρρίκνωση τους, στα όρια της επικράτειας. Τα τελευταία είκοσι χρόνια, οι τράπεζές μας είχαν διεισδύσει με αξιώσεις σε αγορές του εξωτερικού και ιδίως στην αγορά των Βαλκανίων, εκμεταλλευόμενες το γεγονός ότι στην Ελλάδα εργάζονται πολλοί από βαλκανικές χώρες που καταθέτουν το περίσσειμα της εργασίας τους, αλλά κι ότι πολλές ελληνικές επιχειρήσεις εξαπλώθηκαν στις γειτονικές χώρες. Επίσης, στρατηγικής σημασίας ήταν η επένδυση της Εθνικής Τράπεζας, το δεύτερο ήμισυ της προηγούμενης δεκαετίας, στην τουρκική τράπεζα Finansbank που απέφερε πολλά κέρδη όλο αυτό το διάστημα στη μητρική εταιρεία, αλλά που πλέον το ελληνικό μερίδιο πρέπει να πουληθεί. Όλα αυτά είναι προαπαιτούμενα προκειμένου η ελληνική κοινωνία να αρχίσει σιγά σιγά να λειτουργεί. Προκειμένου κάποιες εταιρείες να μπορούν να δανειστούν, προκειμένου κάποιες επιχειρήσεις να αποφύγουν το μοιραίο.

Αλλά, προφανώς, το κόστος για τους πολίτες, η «λυπητερή» σε συντάξεις, κακοπληρωμένη εργασία, φορολογία, ακρίβεια σε τρόφιμα και υπηρεσίες θα είναι μεγάλο και δημιουργεί δυσαρέσκεια από την πολιτική εξουσία. Την οποία η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ πρέπει να μπορεί να ενσωματώνει και στην εσωτερική λειτουργία της.

Παρόλα αυτά, η ελληνική κυβέρνηση και κυρίως ο πρωθυπουργός ο ίδιος, αναφέρονται συχνά και επιμένουν για το χρέος που δήθεν θα μειωθεί όταν αρχίσουν να εφαρμόζονται οι όροι του Τρίτου Μνημονίου, κάτι που μαζί με την ανάπτυξη η οποία θα έρθει θα αλλάξει το δυσμενές κλίμα. Το ΔΝΤ δεν θεωρεί βιώσιμο ένα δημόσιο χρέος που υπερβαίνει το 120% του ΑΕΠ της χώρας. Οι Γερμανοί επέβαλαν στην ΕΕ με τα κριτήρια του Μάαστριχτ να ορίσει ως όριο το 60% του ΑΕΠ για το χρέος και το 3% για το έλλειμμα. Ο στόχος του 60% ως ανώτατο επιτρεπτό όριο για το χρέος απέτυχε παταγωδώς τόσο στην ΕΕ όσο και στην Ευρωζώνη.

Βάσει των στοιχείων που δημοσιεύθηκαν από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία, τον Απρίλιο του 2015 και αφορούσαν το 2014, η κατάσταση έχει ξεφύγει από κάθε έλεγχο. Στην Ευρωζώνη, αντί για 60% ο μέσος όρος του δημόσιου χρέους των 19 κρατών της ήταν το 2014, στο τέλος της χρονιάς,

91,9%. Στην ΕΕ των 28, όπου συμπεριλαμβάνονται και οι 11 πρώην σοσιαλιστικές χώρες που οι Βρυξέλλες τις έχουν «λιώσει στην πείνα και τις στερήσεις, ακόμη και εκεί το μέσο δημόσιο χρέος δεν είναι κάτω από 60%, αλλά 86,8% του ΑΕΠ του συνολικού αθροίσματος των 28 κρατών-μελών της ΕΕ. Ακόμη και στη Γερμανία, το δημόσιο χρέος ανέρχεται στο 74,7% του ΑΕΠ της, ξεπερνώντας τα 2,17 τρισεκατομμύρια ευρώ. Για να μη πούμε για τη δεύτερη οικονομία της Ευρωζώνης, εκείνη της Γαλλίας, όπου το δημόσιο χρέος της ανέρχεται στο 95% του ΑΕΠ της ή τη Βρετανία, τη τρίτη οικονομία της ΕΕ, όπου το χρέος ανέρχεται στο 89,4% του βρετανικού ΑΕΠ. [137]

Περί τα 700 ευρώ ανά κάτοικο της Ευρωζώνης θα κόστιζε ενδεχόμενη επαναφορά του ελληνικού χρέους στο 60% του ΑΕΠ που ορίζεται από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, υπολογίζουν οι οικονομολόγοι της Deutsche Bank. «Σύμφωνα με υπολογισμούς του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, το χρέος της Ελλάδας θα φθάσει στο τέλος του 2015 περίπου στα 340 δις ευρώ. Αυτό θα ήταν περίπου 200% του ελληνικού ΑΕΠ. Εάν κάποιος ήθελε λοιπόν να φέρει αυτό το χρέος στο όριο του 60% που τίθεται από την Συνθήκη του Μάαστριχτ, αυτό θα σήμαινε περίπου 700 ευρώ ανά κάτοικο της Ευρωζώνης σύμφωνα με την γερμανική τράπεζα». Η γερμανική εφημερίδα Bild, σε ανάρτηση στην ηλεκτρονική σελίδα της, είχε μεταδώσει ότι «οι οικονομολόγοι της Deutsche Bank εκτιμούν ότι θα πρέπει να χαριστούν στην Ελλάδα ως το τέλος του 2015 περίπου 200 δις ευρώ χρέους. [138]

Η αλήθεια είναι, όπως θα μπορούσε να διαβεβαιώσει όποιος και ελάχιστα γνωρίζει, ότι και όλο το χρέος της χώρας να διαγραφεί, με κυβέρνηση οι επιδόσεις και τα μυαλά της οποίας θα είναι όπως του προηγούμενου επταμήνου, οι αγορές δεν πρόκειται ανοίξουν. Δεν χρειάζεται κανείς να είναι οικονομολόγος ή να σπουδάσει οικονομικά προκειμένου να αντιληφθεί τη δύσκολη πραγματικότητα, παρά μόνο απλή λογική. Ακόμη και αν χαριστούν όλα τα χρέη της Ελλάδας, η χώρα μας θα αρχίσει ξανά να συσσωρεύει χρέος από τη στιγμή που δε θα βρίσκεται στο δρόμο της ανάπτυξης και της παραγωγικής ανασυγκρότησης.

Η Ελλάδα θα μπορέσει και πάλι να «πουλήσει» χρέος στην ελεύθερη αγορά μόνον αν υπάρξει σταθερή κυβέρνηση με αναπτυξιακή προοπτική που θα μπορέσει με συνέπεια και συνέχεια να παραγάγει πρωτογενές πλεόνασμα, καθώς είναι το βασικό ζητούμενο για την οικονομική άνοδο της χώρας που θα της επιτρέψει, εκτός των άλλων, να σταθεί όρθια στα πόδια της. Αυτό

[137] Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία, Απρίλιος 2015.

[138] Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, «Deutsche Bank: 700 ευρώ σε κάθε κάτοικο της Ευρωζώνης», Οκτώβριος 2015.

βέβαια σημαίνει, συνέπεια και προσήλωση στις μεταρρυθμίσεις (συγκρούσεις, δηλαδή, με όσους θα τις υπονομεύσουν), βελτίωση του κλίματος στην επιχειρηματικότητα (σταθερή φορολογία, μείωση της γραφειοκρατίας, κυνήγι της διαφθοράς των υπηρεσιών και, ασφαλώς, πολιτικές αποφάσεις στον αντίποδα της απόφασης για τις Σκουριές Χαλκιδικής) και προσέλκυση επενδύσεων. Όλα αυτά μαζί, καθώς και άλλα ήσσονος σημασίας ζητήματα, έχοντας μεγάλη σπουδαιότητα όμως, θα επιτρέψουν με σωστή διαχείριση και αποτελεσματικότητα στην Ελλάδα να βγει από το τέλμα στο οποίο έχει περιέλθει τα τελευταία χρόνια.

Οι έρευνες της κοινής γνώμης που γίνονται την περίοδο που ακολουθεί μετά την ψήφιση του τρίτου μνημονίου καθώς και σε όλη τη διάρκεια που γράφεται αυτή η διπλωματική εργασία, δείχνουν ότι το 75 ως 80% των ερωτηθέντων εκτιμούν ότι θα επιδεινωθεί η οικονομική τους κατάσταση κατά τη διάρκεια του επόμενου δωδεκάμηνου και μόλις ένα 10% εκτιμά πως θα πάει λίγο ή περισσότερο καλά. Η απαισιοδοξία για το άμεσο μέλλον στηρίζεται στην απογοήτευση με την πολιτική που εφαρμόζει η κυβέρνηση Τσίπρα αλλά και τη διαπίστωση ότι το τριετούς διάρκειας τρίτο μνημόνιο είναι εμπροσθοβαρές. Αυτό σημαίνει ότι τα περισσότερα μέτρα θα εφαρμοστούν στα τέλη 2015 αρχές του 2016 ενώ η κατάσταση μπορεί να βελτιωθεί προς το τέλος της μνημονιακής περιόδου, η οποία προβλέπεται να φτάσει μέχρι τον Αύγουστο του 2018. [139]

Η γενικευμένη απαισιοδοξία που καταγράφουν οι έρευνες της κοινής γνώμης δημιουργεί σοβαρά οικονομικά και πολιτικά προβλήματα. Η μεγάλη απαισιοδοξία για την πορεία και την προοπτική της οικονομίας παίρνει πολλές φορές διαστάσεις αυτοεκπληρούμενης προφητείας εφόσον οδηγεί στον περιορισμό της κατανάλωσης, στην πτώση των επενδύσεων και στη διόγκωση της παραοικονομίας. Σε πολιτικό επίπεδο η μεγάλη απαισιοδοξία λειτουργεί αποσταθεροποιητικά. Πρώτα ήρθε το ρεκόρ αποχής των εκλογών του Σεπτεμβρίου και στη συνέχεια η απογοήτευση η οποία είναι πιθανόν να μετατραπεί σε αγανάκτηση και οργή. [140]

3.16 ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Η κρίση όπως είδαμε επηρεάζει και επιβαρύνει άμεσα και την ελληνική

[139] Βλ. IOBE

[140] Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, Γιώργος Κύρτσος, Νοέμβριος 2015.

οικονομία, αναδεικνύοντας τις χρόνιες και διαρθρωτικές αδυναμίες της και παράλληλα τις βραχυχρόνιες επιπτώσεις, όπως αυτές ενσωματώνονται στα στοιχεία εκτέλεσης του προϋπολογισμού. Σε αυτή τη δυσμενή για την χώρα συγκυρία, η ελληνική κυβέρνηση, εξαντλώντας και αξιοποιώντας όλες τις διαθέσιμες επιλογές και τους βαθμούς ελευθερίας που της επιτρέπουν τα αποτελέσματα των δύο πρώτων μνημονίων και η εφαρμογή του τρίτου, πρέπει να αναλάβει κάποιες διαρθρωτικές πρωτοβουλίες με στόχο:

1. Την ενίσχυση της ρευστότητας της οικονομίας με την ενίσχυση των πιστωτικών ιδρυμάτων και με την επιτάχυνση της χρηματοδότησης από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων. Σημαντικός είναι ο ρόλος της ΕΕ και των μηχανισμών σταθεροποίησης που επικαλείται (Dolls, 2012).
2. Την εγγύηση των καταθέσεων των αποταμιευτών, την προστασία των δανειοληπτών, τη στήριξη των επιχειρήσεων με τη χρηματοδοτική εγγύησή τους.
3. Την ενίσχυση κλάδων και τομέων που πλήττονται περισσότερο από την κρίση όπως είναι ο αγροτικός τομέας και οι κλάδοι του τουρισμού, της οικοδομής και της εμπορίας αυτοκινήτων.
4. Τη διανομή σημαντικού κοινωνικού μερίσματος με τις αυξημένες δαπάνες και τις πρόσθετες πιστώσεις για την κοινωνική προστασία, την ενίσχυση των εσόδων με παρεμβάσεις σε τομείς με μικρότερη φορολογική επιβάρυνση και με στόχο τη δικαιότερη κατανομή των φορολογικών βαρών και την περιστολή των δαπανών με τη συγκρατημένη εισοδηματική πολιτική και τις περικοπές στις ελαστικές δαπάνες.

Αυτές οι πρωτοβουλίες, οι οποίες και επικροτούνται από τους διεθνείς οργανισμούς, συμβάλλουν στην άμβλυνση των συνεπειών της κρίσης και αναμένεται να ενισχύσουν τα δημόσια οικονομικά της χώρας. Καθώς όμως περιορίζεται η οικονομική δραστηριότητα, τα περιθώρια για δημοσιονομική χαλάρωση είναι σχεδόν ανύπαρκτα, και εκτιμάται ότι οι επιπτώσεις της μειωμένης ανάπτυξης στο έλλειμμα θα ανέλθουν στο -5,5% για το 2011 και -6,2% για το 2012 (ΟΑΣΑ, Country statistical profile: Greece 2011-2012), ενώ αναδεικνύονται μακροχρόνιες δημοσιονομικές και εξωτερικές ανισορροπίες όπως το υψηλό δημόσιο χρέος καθώς και έλλειμμα ανταγωνιστικότητας.

Οι κυβερνητικές πολιτικές, όποιος και αν είναι στο τιμόνι της χώρας, πρέπει να κινηθούν σε τρεις κατευθύνσεις:

1. Δημιουργία νέων παραγωγικών θέσεων εργασίας στον επιστημονικό τομέα και εκσυγχρονισμό της παραγωγής.
2. Πρωτοβουλίες σταδιακής διεύρυνσης των εσόδων, κυρίως μέσω της απλοποίησης του φορολογικού συστήματος.
3. Δράσεις για τη σταδιακή μείωση των δημόσιων δαπανών, κυρίως μέσω της αναδιοργάνωσης στη λειτουργία του κρατικού μηχανισμού.

Για παράδειγμα η κυβέρνηση, όπως όλοι θυμόμαστε, προεκλογικά απαιτούσε τη διαγραφή ενός μεγάλου μέρους του χρέους της Ελλάδας και είχε υποσχεθεί να το κάνει πράξη – κάτι που δυστυχώς αναίρεσε πρόωρα, πριν ακόμη ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις, γεγονός που αποτελεί το μακράν μεγαλύτερο λάθος της. Η αναίρεση βέβαια του ζητήματος αυτού δεν σημαίνει ότι παραιτήθηκε από την ιδέα καθώς αποτελεί διακαή πόθο της, που με την πρώτη ευκαιρία και όταν θα είναι γόνιμο το έδαφος, θα φέρει στο προσκήνιο. Σε κάθε περίπτωση, χωρίς την ονομαστική διαγραφή ενός μεγάλου ποσού του δημοσίου χρέους, τουλάχιστον κατά 50% όπως είναι η γενική εκτίμηση, καθώς επίσης την παροχή αναπτυξιακής βοήθειας αρκετών δις ευρώ προς την Ελλάδα, σε συνδυασμό με την προστασία του τραπεζικού της συστήματος, τα πράγματα θα γίνουν πολύ δύσκολα για τη χώρα μας.

Η Ελλάδα από την πλευρά της, θα πρέπει να προβεί σε αναμόρφωση όλων ανεξαιρέτως των Θεσμών, με κάθε αυστηρότητα και προσοχή, έτσι ώστε να υπάρξει ένα λειτουργικό και ορθολογικό Κράτος Δικαίου, το οποίο όπως όλοι γνωρίζουμε δεν λειτούργησε ποτέ μέχρι σήμερα παρά τις φιλότιμες κατά καιρούς προσπάθειες, ενώ χωρίς αυτό είναι αδύνατον να επιβιώσει η χώρα μας, στις σημερινές συνθήκες της παγκοσμιοποίησης. Αυτό οφείλει να αποτελεί την πρώτη προτεραιότητα της χώρας μας είτε εντός, είτε εκτός ευρώ - αν και η έξοδος από την Ευρωζώνη δεν είναι μεν συνώνυμη με τη συντέλεια του κόσμου, αλλά θα οδηγούσε όπως όλοι αντιλαμβανόμαστε σε μία τρομακτική καταστροφή, την οποία δεν είναι απαραίτητο να βιώσουμε.

Η πορεία της Ελλάδας μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωζώνη είναι αδιαπραγμάτευτη και δεν έχει κανείς δικαίωμα να παίζει με αυτή, καθώς κατακτήθηκε με πολλούς κόπους και θυσίες από το σύνολο του ελληνικού λαού και χάρη στην επιμονή οραματιστών πολιτικών, όπως ο Κωνσταντίνος Καραμανλής που υπέγραψε στις 29 Μαΐου του 1979 τη συνθήκη

προσχώρησης της Ελλάδας στην τότε ΕΟΚ, ο Ανδρέας Παπανδρέου που συνέχισε επάξια το έργο του προκατόχου του και διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην μετέπειτα εξέλιξη των πραγμάτων μέσα στην ΕΕ και ο Κώστας Σημίτης που προετοίμασε, συνέβαλε και τελικά πέτυχε στις 20 Ιουνίου του 2000 να ενταχθεί η χώρα μας στην ζώνη του ευρώ.

Η Ελλάδα θα μπορέσει αναμφισβήτητα να βγει από την κρίση και να σταθεί στα πόδια της, αν εφαρμόσει πλήρως τα δημοσιονομικά μέτρα και προβεί στις απαραίτητες διαρθρωτικές αλλαγές που προβλέπονται στο Τρίτο Μνημόνιο, καθώς με αυτό το τρόπο αναμένεται να αποκτήσει πρωτογενές πλεόνασμα τα επόμενα χρόνια, δηλαδή να έχει περισσότερα έσοδα από δαπάνες που θα της επιτρέψουν να σταθεροποιήσει την οικονομία της, να αποπληρώνει με τις δικές της δυνάμεις το χρέος και να επανακτήσει την χαμένη φερεγγυότητά της, δανειζόμενη από τις αγορές μετά από μία μακρά περίοδο αποχής. Επιπλέον, οι επιχορηγήσεις των διαρθρωτικών Ταμείων της ΕΕ θα συμβάλουν αποφασιστικά στην ανάπτυξη και την δημιουργία θέσεων εργασίας. Αυτές οι εξελίξεις θα προσφέρουν όχι μόνο ανακούφιση στους πολίτες, αλλά θα αποκαταστήσει και την αξιοπιστία και την αξιοπρέπεια της Ελλάδας, που τόσο έχουν πληγεί τα τελευταία χρόνια.

Κλείνοντας το παρόν κεφάλαιο είναι απαραίτητο να αναφέρουμε ότι πέρα από τον αριθμό των μνημονίων, που αναμφισβήτητα είναι μεγάλος αν αναλογιστούμε ότι στην Πορτογαλία, στην Ιρλανδία και στην Κύπρο εφαρμόστηκε μόνο ένα μνημόνιο και οι χώρες αυτές κατάφεραν με επιτυχία, κατά την εκτίμηση τουλάχιστον των περισσοτέρων, να εξέλθουν από αυτό, το Μνημόνιο είναι το μόνο σοβαρό πρόγραμμα με προτάσεις, επιδιώξεις, κατευθύνσεις και μέτρα που είχε ποτέ στην ιστορία της η Ελλάδα και το οποίο κλήθηκε να εφαρμόσει η χώρα μας. Το Μνημόνιο είναι μία συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής Κυβέρνησης από τη μία πλευρά και, από την άλλη, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για λογαριασμό των κρατών μελών της Ευρωζώνης, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, δηλαδή της λεγόμενης Τρόικας ή των Θεσμών κατά το πιο πρόσφατο. Είναι ένα πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής για την Ελλάδα με στόχο την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΔΙΑΣΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ

Στο παρόν κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε όσο το δυνατόν εκτενέστερα και με τον πιο αντικειμενικό τρόπο την πορεία εφαρμογής και αποτελεσματικότητας του μνημονίου στην Πορτογαλία, θα εξετάσουμε τις πολιτικές αποφάσεις και επιλογές που οδήγησαν την Πορτογαλία στη σύναψη του μνημονίου, τις επιπτώσεις από την υλοποίηση του στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας και των πολιτών της, καθώς και τις διαχρονικές ευθύνες του πολιτικού συστήματος. Επιπλέον, θα γίνει εκτενής αναφορά στο ρόλο και την ευθύνη των κέντρων λήψης των πολιτικών αποφάσεων στην Ευρώπη και την Αμερική, δηλαδή την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα που συναποτελούν την τρόικα. Πρόσθετα, θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τις ομοιότητες αλλά και τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ της Ελλάδας και της Πορτογαλίας, μέσα από τη συγκριτική ανάλυση των δύο χωρών.

4.1 Η ΚΡΙΣΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΚΑΙ Η ΛΙΤΟΤΗΤΑ

Το 2011 και 2012, όταν ξέσπασε η κρίση στην Ευρωζώνη, τρία ήταν τα κράτη-μέλη που βρέθηκαν στο χείλος του γκρεμού. Από αυτά, η Ελλάδα εξακολουθεί να βρίσκεται στην εντατική και φαίνεται ότι θα παραμείνει εκεί για αρκετό χρονικό διάστημα. Οι Έλληνες επιθυμούν να παραμείνουν στην Ευρωζώνη ενώ εκείνη, από την πλευρά της, προτίθεται να της προσφέρει τόσα χρήματα όσα χρειάζονται για να επιβιώσει χωρίς, όμως, να δημιουργούνται περιθώρια ανάπτυξης. Η Ιρλανδία, η οποία ήταν εξ αρχής το πιο ισχυρό κράτος-μέλος από τα τρία που χρεοκόπησαν εντός Ευρωζώνης, παρουσιάζει ικανοποιητικούς ρυθμούς ανάπτυξης χάρις, κατά κύριο λόγο, στις στενές

εμπορικές σχέσεις που διατηρεί με τη Βρετανία, τη μεγαλύτερη αγορά για τις εξαγωγές της. Η Πορτογαλία, αν και δεν είναι παγιδευμένη σε κατάσταση ανάλογη της Ελλάδας, δεν φαίνεται να έχει τις δυνάμεις για να επιτύχει μία βιώσιμη ανάπτυξη.

Η οικονομία της Πορτογαλίας ακολούθησε παράλληλη πορεία με αυτή της ελληνικής οικονομίας από το 2000 έως και το 2008 με το ΑΕΠ της να αυξάνεται με σταθερό ρυθμό μέχρι τη χρονική στιγμή που έγινε αισθητή η οικονομική κρίση στην Ευρώπη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1

Εξέλιξη ΑΕΠ Ελλάδας-Πορτογαλίας 2000-2011

Χώρα/Έτος	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11
ΕΕ 27 χώρες	3,9	2,2	1,3	1,4	2,5	2,0	3,3	3,2	0,3	-4,3	2,0	1,6
Ευρωζώνη 17 χώρες	3,8	2,0	0,9	0,7	2,2	1,7	3,3	3,0	0,4	-4,3	1,9	1,5
Ιρλανδία	9,3	4,8	5,9	4,2	4,5	5,3	5,3	5,2	-3,0	-7,0	-0,4	1,1
Ελλάδα	3,5	4,2	3,4	5,9	4,4	2,3	5,5	3,0	-0,2	-3,3	-3,5	-5,5
Ισπανία	5,0	3,7	2,7	3,1	3,3	3,6	4,1	3,5	0,9	-3,7	-0,1	0,7
Ιταλία	3,7	1,9	0,5	0,0	1,7	0,9	2,2	1,7	-1,2	-5,1	1,5	0,5
Πορτογαλία	3,9	2,0	0,8	-0,9	1,6	0,8	1,4	2,4	0,0	-2,9	1,4	-1,9

ΠΗΓΗ: EUROSTAT 2011

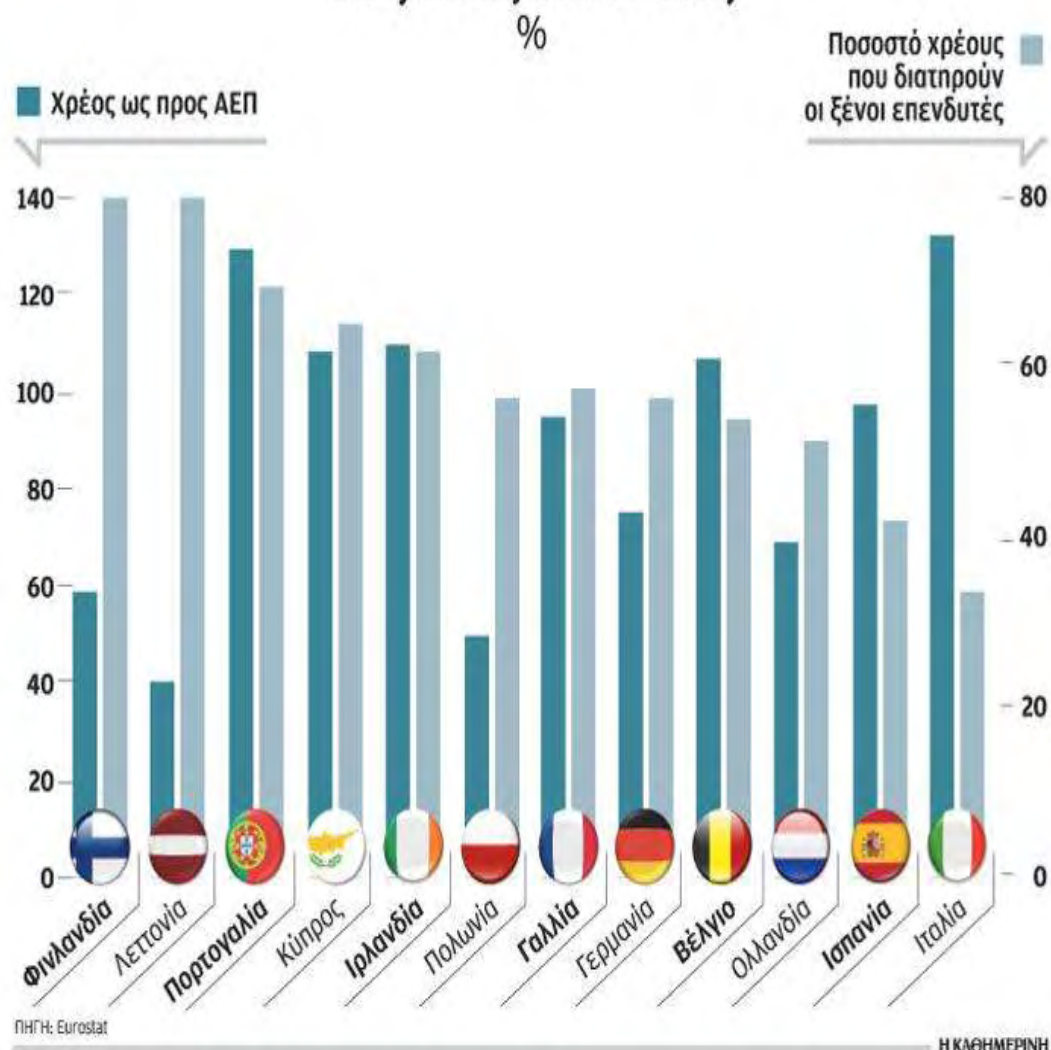
Από τον πίνακα 4.1 παρατηρούμε ότι ο ρυθμός εξέλιξης του ΑΕΠ της Πορτογαλίας από το 2008 που ξεκίνησε η οικονομική κρίση έως το 2011 ακολούθησε αρνητικά πορεία. Στην Ευρώπη των 27 χωρών όπως και στην Ευρωζώνη των 17 χωρών, το ΑΕΠ, μόνο το 2009 που η παγκόσμια κρίση επηρέασε και την ευρωπαϊκή οικονομία είχε αρνητικό πρόσημο με ποσοστό -4,3%. Το ΑΕΠ της Πορτογαλίας αυξήθηκε με ποσοστό 1,4% μόνο για το 2010 ενώ εμφάνισε αρνητικό πρόσημο ξανά το 2011 με ποσοστό -1.9%. Από τα έτη 2001 έως και 2007 που η Πορτογαλία απολάμβανε τα οφέλη της εισόδου της στο ευρώ, η μεγέθυνση του ΑΕΠ της είχε θετική εξέλιξη πλην του

2003. Αντίστοιχη πορεία με το ΑΕΠ της Πορτογαλίας όπως βλέπουμε, είχε και το ΑΕΠ της Ελλάδας.

Η πρώτη κρίση στην Ευρωζώνη είχε αφετηρία την Ελλάδα, ενώ η επόμενη κρίση ενδεχομένως να πυροδοτηθεί από την Πορτογαλία. Το δημόσιο χρέος της Πορτογαλίας, το οποίο ξεπερνά το 130% του ΑΕΠ σήμερα και θεωρείται τυπικά μη βιώσιμο, ελέγχεται ως επί το πλείστον από ξένους επενδυτές, γεγονός που σημαίνει ότι η χώρα είναι εκτεθειμένη σε εξωτερικές πιέσεις. Σε αυτό το συμπέρασμα καταλήγει δημοσίευμα της MarketWatch, αναφέροντας ότι «η πραγματική κρίση, ίσως, να μη βρίσκεται στα ανατολικά της Ευρωζώνης, αλλά και στα δυτικά. Η Πορτογαλία είναι μία ωρολογιακή βόμβα, έτοιμη να εκραγεί ανά πάσα ώρα και στιγμή». [141]

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1

Η Πορτογαλία οφείλει πολλά σε ξένους επενδυτές

ΠΗΓΗ: EUROSTAT / ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Σεπτέμβριος 2015

[141] <http://www.kathimerini.gr>, «Βόμβα έτοιμη να εκραγεί η Πορτογαλία», Σεπτέμβριος 2015.

Από την πλευρά της η συντηρητική κυβέρνηση του Πέδρο Πάσος Κοέλιο ανακοίνωσε στις αρχές καλοκαιριού του 2015 ότι οι χρηματοδοτικές ανάγκες της οικονομίας είναι πλήρως καλυμμένες για το 2015, ενώ σχεδιάζεται η άντληση 6 δις ευρώ από τις αγορές για το 2016. Η χώρα έχει συσσωρεύσει μη βιώσιμα χρέη, ενώ τα περισσότερα από αυτά οφείλονται σε ξένους επενδυτές. Συν τοις άλλοις, η οικονομία δεν έχει απαλλαχθεί από τα προβλήματά της και εξακολουθεί να ελλοχεύει κίνδυνος αδυναμίας πληρωμών. Οι εθνικές εκλογές

που έχουν δρομολογηθεί για τις αρχές Οκτωβρίου, με αβέβαιη την τύχη της συντηρητικής κυβέρνησης, πιθανότατα να αποτελέσουν την αιτία μίας νέας κρίσης στην Πορτογαλία. Αυτό το σενάριο θα είναι αρκετό για να καταστεί σαφές ότι το πρόβλημα της Ευρώπης δεν είναι αποκλειστικά η Ελλάδα, ακόμη και εάν αυτή προσελκύει τη μεγαλύτερη προσοχή του κόσμου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2

Δομή χρέους Πορτογαλίας, Ελλάδας και λοιπών ευρωπαϊκών χωρών (2011)

Χώρα	Συνολικό Χρέος	Δημόσιο χρέος	Ιδιωτικό Χρέος
Ελλάδα	248%	124,90%	123,1%
Γερμανία	285%	76,70%	208,3%
Ιταλία	315%	116,70%	198,3%
Γαλλία	323%	82,50%	240,5%
Πορτογαλία	323%	84,60%	238,4%
Μ. Βρετανία	466%	80,00%	386,0%

ΠΗΓΗ: Comision, McKinsey Global Institute και μελέτη της Deutsche Bank, 2012

Το χρέος της Πορτογαλίας είναι εκείνο που συνεχίζει να της δημιουργεί σοβαρά προβλήματα, ακόμα και μετά την έξοδο της στις αγορές το Μάιο του 2015 και την ολοκλήρωση του Μνημονίου που της επιβλήθηκε προκειμένου να επιτύχει δημοσιονομική προσαρμογή και να οδηγηθεί στην ανάπτυξη. Ο δρόμος της ανάπτυξης είναι εκείνος που θα επιτρέψει στην Πορτογαλία να

μειώνει το δημόσιο χρέος της και να αποπληρώνει τους ξένους επενδυτές που διακρατούν ένα μεγάλο μέρος του. Η δομή του συνολικού πορτογαλικού χρέους, όπως άλλωστε και του ελληνικού, καθώς και τα δημοσιονομικά ελλείμματα αποτέλεσαν την αιτία για να εφαρμόσει η Πορτογαλία το 2011 ένα σκληρό μνημόνιο με επίπονα μέτρα λιτότητας για τους πολίτες της.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3

Προϋπολογισμός Πορτογαλίας – Έλλειμμα 2008-2012

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Έσοδα	41,1	39,6	41,6	45	41		
Δαπάνες	44,7	49,7	51,5	49,4	47,4		
Δημοσιονομικό Έλλειμμα	-3,6	-10,2	-9,8	-4,2	-6,4	-5,5	-4
Πρωτογενές Έλλειμμα	-0,6	-7,3	-7	-0,4	-2		
Ανάπτυξη	0,0	-2,5	1,4	-1,6	-3,2	-2,3	0,6

ΠΗΓΗ: Τράπεζα της Πορτογαλίας, 2013

Από τον Πίνακα 4.3 παρατηρούμε τη μεγάλη διαφορά στο δημοσιονομικό έλλειμμα της Πορτογαλίας μεταξύ του 2008 και του 2009 που ήταν απόρροια του ανοίγματος της ψαλίδας ανάμεσα στα έσοδα και τις δαπάνες του κράτους. Το 2010 το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης διατηρήθηκε σχεδόν στα επίπεδα με αυτό του 2009 βαίνοντας ελαφρά μειούμενο (από -10,2 σε -9,8%), και αυτό γιατί παρά την αύξηση των εσόδων υπήρξε και ταυτόχρονη αύξηση των δαπανών. Τα υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα του 2009 και του 2010 ήταν αυτά, όπως και στην περίπτωση της Ελλάδας, που οδήγησαν την Πορτογαλία να μπει στον μηχανισμό στήριξης το 2011 προκειμένου να τα μειώσει τα επόμενα χρόνια, όπως άλλωστε και έγινε παρατηρώντας τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα, εφαρμόζοντας "σφιχτή" δημοσιονομική πολιτική. Η μεγάλη μείωση του ελλείμματος του 2011 σε -4,2% από -9,8% το 2010 επετεύχθη λόγω της μεγάλης αύξησης των εσόδων και της μείωσης των δαπανών.

Το δημόσιο χρέος της Πορτογαλίας, όπως διαφαίνεται και από τον Πίνακα 4.2, εκτοξεύθηκε από 84,60% που βρισκόταν το 2011 όταν ξεκίνησε η εφαρμογή του μνημονίου σε περισσότερο από 130% του ΑΕΠ το 2015 που η χώρα εξήλθε του προγράμματος στήριξης και βγήκε στις αγορές για να δανειστεί. Η Πορτογαλία θα έπρεπε εξ αρχής να αντιμετωπίσει το συνεχώς διογκούμενο χρέος της με όρους ανάπτυξης προκειμένου να το καταστήσει βιώσιμο και να μπορέσει να το εξυπηρετήσει, κάτι το οποίο βέβαια θα ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με τα όσα επιτάσσει το ΔΝΤ και τα υπόλοιπα μέλη της Τρόικας αναφορικά με τα μέτρα λιτότητας που έπρεπε να εφαρμοστούν από την Πορτογαλία, και τα οποία οδήγησαν τη χώρα σε μείωση

της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων , σε κοινωνικές αναταραχές και σε αύξηση του ποσοστού ανεργίας.

Ποικίλες οργανώσεις, όπως η CDTAM, θεωρούν ότι το δημόσιο χρέος της Πορτογαλίας οφείλει να υποστεί λογιστικό έλεγχο και μεγάλο μέρος του να χαρακτηριστεί ως απεχθές χρέος. Ο Eric Toussaint, πρόεδρος της Επιτροπής για την ακύρωση του χρέους στον Τρίτο Κόσμο στο Βέλγιο, υποστηρίζει ότι τα νέα δάνεια που χορηγούνται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το ΔΝΤ συνιστούν απεχθές χρέος, καθώς δεν ζητήθηκε η έγκριση των πολιτών, στους οποίους επιβλήθηκαν μέτρα τα οποία αποτελούν παραβίαση των ανθρωπίνων, δημοσίων, δημοκρατικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του λαού της Πορτογαλίας.

Παρόλο , επομένως , που εγκρίθηκε από μία δημοκρατική κυβέρνηση, πρόκειται για παράνομο χρέος καθώς επενδύεται στην αποπληρωμή του παλαιότερου χρέους χωρίς τη συγκατάθεση των πολιτών, από τους οποίους αφαιρείται οποιαδήποτε άλλη δημοκρατική επιλογή. Οι πολίτες έχουν όφελος να απαιτήσουν έναν λογιστικό έλεγχο που θα γνωστοποιήσει με ακρίβεια το ποσό του χρέους, τους δανειστές και τους τρόπους με τους οποίους αυτό επενδύθηκε. Χωρίς τη δημοσιοποίηση των στοιχείων αυτών , οποιαδήποτε πολιτική επιλογή είναι αντιδημοκρατική καθώς επίσης δε συνεισφέρει στη λύση των προβλημάτων. ^[142]

4.2 ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΣΤΗΡΙΞΗΣ

Παρότι βάσει του διεθνούς οργανισμού της Παγκόσμιας Τράπεζας , η Πορτογαλία συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών που πραγματοποίησαν τα τελευταία έτη τις περισσότερες μεταρρυθμίσεις για απλούστευση των διαδικασιών, χαμηλή ήταν η κατάταξη στα θέματα ευχέρειας δημιουργίας νέων επιχειρήσεων και θέσεων απασχόλησης καθώς και στα φορολογικά βάρη. Το

[142] <https://el.wikipedia.org>, «Αξίωση απεχθούς χρέους στην Πορτογαλία-2011», ESQUERDA.NET, «Συνέντευξη Eric Toussaint», 1/7/2011.

2009 οι επενδύσεις μειώθηκαν κατά 14,3% και οι εξαγωγές κατά 17,7%, ενώ οι εισαγωγές κατά 17,1%. Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσίευσε η Eurostat οι πορτογαλικές εξαγωγές μειώθηκαν κατά 30% το πρώτο δίμηνο του 2009, επίδοση μεταξύ των πιο αρνητικών της ΕΕ. Η σημαντική συρρίκνωση μπορεί να αποδοθεί στην έντονη εξάρτηση των πορτογαλικών εξαγωγών από την ισπανική αγορά, που εμφάνισε αντίστοιχο ποσοστό μείωσης των εισαγωγών, το βάρος της αυτοκινητοβιομηχανίας στις εξαγωγές της χώρας αλλά και την

επιβεβαίωση της τάσης συρρίκνωσης του πορτογαλικού μεριδίου στην παγκόσμια αγορά κατά τα τελευταία έτη. [143]

Η κεντρική τράπεζα της Πορτογαλίας ανέφερε για το 2009 μείωση των πορτογαλικών εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών της τάξης του 14,2% με πτώση της εξωτερικής ζήτησης 13%. Από 10,5 χιλιάδες ευρώ σε 13 χιλιάδες ευρώ αυξήθηκε το κατά κεφαλήν δημόσιο χρέος της Πορτογαλίας το 2010 έναντι του 2007 ενώ το δημοσιονομικό έλλειμμα από 2,6% το 2007 ανήλθε σε 10,2% του ΑΕΠ το 2009, όπως είδαμε και παραπάνω. Οι προβλέψεις της ΕΕ, του ΟΟΣΑ και του ΔΝΤ για την πορτογαλική οικονομία δεν ήταν ενθαρρυντικές, γεγονός που αποτέλεσε το εφιαλτήριο για την αντίστροφη μέτρηση της ένταξης της Πορτογαλίας στον μηχανισμό στήριξης του ΔΝΤ. [144]

Ο πρωθυπουργός της Πορτογαλίας Ζοζέ Σόκρατες και η κυβέρνηση του αναγκάστηκαν κάτω από την πίεση των διεθνών χρηματοπιστωτικών αγορών να προχωρήσουν σε ριζικές αλλαγές στην μέχρι πρότινος σχεδιασμένη οικονομική πολιτική τους. Πριν την ένταξη της Πορτογαλίας στο μηχανισμό στήριξης, ο σοσιαλιστής πρωθυπουργός της έπραξε ότι και ο ομόλογος του στην Ελλάδα, Γιώργος Παπανδρέου, ανακοινώνοντας δηλαδή ένα πακέτο μέτρων λιτότητας, τον Σεπτέμβριο του 2010, το οποίο περιλάμβανε μία σειρά από αυξήσεις φόρων και περικοπές στους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων προκειμένου να συγκρατήσει και να μειώσει το διογκούμενο έλλειμμα.

Τον Νοέμβριο του 2010 τα ασφάλιστρα κινδύνου (CDS) των πορτογαλικών κρατικών ομολόγων έφτασαν σε δυσθεώρητα επίπεδα για τη ζώνη του ευρώ, εν μέσω ανησυχιών των επενδυτών και των πιστωτών καθώς θεωρούσαν ότι η χώρα θα αποτύχει να χαλιναγωγήσει το δημοσιονομικό έλλειμμα και το χρέος της. Το 2010 η απόδοση των κρατικών ομολόγων της Πορτογαλίας άγγιξε το 7%, ενώ το ποσοστό ανεργίας πλησίασε το 11%.

Τους πρώτους μήνες του 2011 το μέλλον του Πορτογάλου πρωθυπουργού

[143] Οργανισμός Παγκόσμιας Τράπεζας, Έκθεση 2010.

[144] Ενημερωτικό σημείωμα Υπουργείου Εξωτερικών Ελλάδας-Οικονομία Πορτογαλίας και διμερείς οικονομικές σχέσεις με την Ελλάδα, 2011.

κρίνεται αβέβαιο, καθώς το αποτέλεσμα του ψηφίσματος των μέτρων λιτότητας θα μπορούσε να οδηγήσει στην παραίτηση του και να ωθήσει την κυβέρνηση πιο κοντά σε ένα οικονομικό πακέτο διάσωσης από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Η κρίση στα πολιτικά δρώμενα συμβαδίζει με την οικονομική κρίση που πλήττει την Πορτογαλία, καθώς τον Απρίλιο η χώρα έχει να αντιμετωπίσει την εξόφληση χρέους αξίας

4,23 δις ευρώ. Η αντιπολίτευση των Σοσιαλδημοκρατών αναφέρει σε έγγραφο της πως, παρόλο που δεν στηρίζει την κυβέρνηση, υποστηρίζει την Πορτογαλία στην προσπάθεια της για μείωση του ελλείμματος. Το κόμμα το οποίο είναι αντίθετο με τα νέα μέτρα έχει 100 έδρες σε μία Βουλή των 228 εδρών, ενώ το κόμμα του πρωθυπουργού έχει 97 νομοθέτες. Τα μέτρα λιτότητας δεν χρειάζονται την υποστήριξη της Βουλής, ωστόσο, σε περίπτωση καταψήφισης τους, ο Ζοζέ Σόκρατες πρόκειται να υποβάλει την παραίτηση του.

Τα νέα μέτρα λιτότητας που ανακοινώθηκαν στις αρχές Μαρτίου του 2011 περιλάμβαναν δραστική μείωση της αποζημίωσης απόλυσης στα 10 ημερομίσθια από 30 ανά έτος εργασίας και όριο τις αποδοχές ενός έτους, ειδικό φόρο στις συντάξεις άνω των 1.500 ευρώ και περικοπή κατά 10% των δαπανών στις δημόσιες επιχειρήσεις. Τα μέτρα που ελήφθησαν συνολικά για το 2011 ανέρχονται συνολικά στο 5,7% του ΑΕΠ και ακόμη 5% για τα επόμενα δύο έτη που θα ακολουθούσαν.

Τελικά, η Πορτογαλία την άνοιξη του 2011 και συγκεκριμένα τον Μάιο θα αναγκαστεί να εισέλθει στο Μνημόνιο με απόφαση της Σοσιαλιστικής κυβέρνησης, ενώ λίγο αργότερα, τον Ιούνιο του 2011, προκηρύχθηκαν εκλογές. Η είσοδος της Πορτογαλίας στο μνημόνιο έγινε με τα μεγάλα κόμματα, δηλαδή τους Σοσιαλιστές οι οποίοι αποχωρούσαν από την εξουσία και τους συντηρητικούς Σοσιαλδημοκράτες (PSD) οι οποίοι απέρριψαν τον προϋπολογισμό λιτότητας που παρουσίασε ο υπηρεσιακός πρωθυπουργός, Ζοζέ Σόκρατες, εξωθώντας τον ίδιο σε παραίτηση και κέρδισαν την εκλογική αναμέτρηση σχηματίζοντας κυβέρνηση συνεργασίας με το συντηρητικό CDS, να συναινούν και να το υπογράψουν.

Το κάτωθι κείμενο αποτελεί απόσπασμα από το ανακοινωθέν τύπου της 3088ης συνόδου του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης με θέμα «Οικονομικά και Δημοσιονομικά Θέματα» που διενεργήθηκε στις Βρυξέλλες, τον Μάιο του 2011. « Στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού μηχανισμού χρηματοπιστωτικής σταθερότητας (ΕΜΧΣ), θα παρασχεθούν δάνεια ύψους 78 δις ευρώ, ως μέρος της δέσμης χρηματοδοτικής ενίσχυσης,

βάσει προγράμματος που διαπραγματεύθηκαν η Επιτροπή και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο με τις πορτογαλικές αρχές, σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Το τριετές πρόγραμμα συνεπάγεται μεταρρυθμίσεις στις αγορές εργασίας και προϊόντων της Πορτογαλίας, καθώς και στον χρηματοπιστωτικό της τομέα και στα δημόσια οικονομικά,

με μείωση του δημοσιονομικού της ελλείμματος σε ποσοστό χαμηλότερο του 3% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος έως το 2013...». [145]

Όπως και στην περίπτωση της Ελλάδας, το τριετές πρόγραμμα στήριξης της Πορτογαλίας, ύψους 78 δις ευρώ εγκρίθηκε από το Eurogroup, το Ecofin και το ΔΝΤ και δέσμευε την επόμενη κυβέρνηση που θα προέκυπτε από τις εκλογές του Ιουνίου, στην εφαρμογή των όρων του. Το πακέτο στήριξης προβλέπει ένα τριετές πρόγραμμα δημοσιονομικής εξυγίανσης και συνολική διάρκεια επτά ετών στη δανειοδότηση της χώρας. Τα χρήματα θα δοθούν στην Πορτογαλία από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Χρηματοπιστωτικής Σταθεροποίησης (EFSM), το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF) και το ΔΝΤ. Το επταετές δάνειο θα έχει μέσο όρο επιτοκίου της τάξης του 5,1%, αφού για τα πρώτα δύο χρόνια θα είναι περίπου στο 5% ενώ στη συνέχεια θα αυξηθεί και θα διαμορφωθεί στο 5,2%.

Το μνημόνιο προβλέπει ακόμη τη φορολόγηση όσων συντάξεων υπερβαίνουν τα 1.500 ευρώ τον μήνα, μέτρο το οποίο είχε υιοθετήσει και η Σοσιαλιστική κυβέρνηση του Ζοζέ Σόκρατες, καθώς και πάγωμα των μισθών και των συντάξεων στο δημόσιο τομέα. Πρόσθετα, αναφέρεται ρητά στο μνημόνιο όσον αφορά τα εργασιακά ότι σε περίπτωση απόλυσης του εργαζόμενου, το ποσό της αποζημίωσης θα δίνεται μειωμένο. Μέσα στους όρους του προγράμματος στήριξης συμπεριλήφθηκαν και εκείνοι που έθεσε η κυβέρνηση της Φινλανδίας, μετά και τις αντιδράσεις του εθνικιστή ηγέτη του κόμματος των «Αληθινών Φινλανδών» Τίμο Σόινι, ο οποίος ξεκαθάρισε ότι δεν πρόκειται να ψηφίσει ως έχει το πορτογαλικό πακέτο διάσωσης, και αφορούν ένα πολύπλευρο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων με ιδιαίτερα φιλόδοξους στόχους, όπως και μία «συμφωνία κυρίων» ώστε να μην προχωρήσουν οι τράπεζες και οι θεσμικοί επενδυτές σε μαζικές ρευστοποιήσεις των ομολόγων της χώρας. Επίσης, το μνημόνιο που υπέγραψε η χώρα με τους δανειστές προβλέπει ότι ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων θα πρέπει να μειώνεται κατά 1% κάθε χρόνο μέχρι και το 2014, ενώ η παροχή των κοινωνικών επιδομάτων θα γίνεται στο εξής με εισοδηματικά κριτήρια.

Ένα μέρος των 78 δις ευρώ του προγράμματος προορίζεται για την στήριξη

[145] 3088η σύνοδος του Συμβουλίου της ΕΕ, «Οικονομικά και Δημοσιονομικά Θέματα», Ανακοινωθέν Τύπου – Κυριότερα αποτελέσματα της συνόδου του Συμβουλίου, 5/2011

του τραπεζικού συστήματος στη χώρα και υπολογίζεται σύμφωνα με το Reuters το ποσό αυτό να είναι 12 δις ευρώ. Στελέχη πάντως των μεγαλύτερων πορτογαλικών τραπεζών, όπως είναι η Banco Espirito Santo, η Banco BPI και η Banco Comercial Portugues, έχουν δηλώσει ότι δεν

χρειάζονται στήριξη από τα κονδύλια του πακέτου διάσωσης. Σύμφωνα με τον Ζοζέ Σόκρατες, η συμφωνία που υπέγραψε η Πορτογαλία με την ΕΕ και το ΔΝΤ δεν προβλέπει την ιδιωτικοποίηση της κρατικής τράπεζας Caixa Geral de Depositos . Το πρακτορείο Reuters μεταδίδει ωστόσο πως το πακέτο διάσωσης προβλέπει έσοδα από ιδιωτικοποιήσεις ύψους 5,3 δισεκατομμυρίων ευρώ μέχρι το 2013. Επιπλέον, η σοσιαλιστική κυβέρνηση φαινόταν αποφασισμένη, πριν την παραίτηση της και αν συνέχιζε και μετά τις εκλογές να βρίσκεται στην εξουσία, να προχωρήσει στην πώληση της κρατικής τράπεζας Banco Portugues de Negocios (BPN), την οποία είχε προσπαθήσει ανεπιτυχώς να πουλήσει το 2010 με ελάχιστη τιμή 180 εκατ. ευρώ, και επίσης μέχρι το τέλος του 2011 πρέπει να ιδιωτικοποιήσει την εταιρεία ενέργειας Redes Energeticas Nacionais (REN) και την αεροπορική Air Portugal (TAP). [146]

Σε τηλεοπτικό διάγγελμά του ο σοσιαλιστής πρωθυπουργός Ζοζέ Σόκρατες, ο οποίος παραιτήθηκε τον Μάρτιο του 2011 και ασκεί ως υπηρεσιακός τα καθήκοντα του έως τις 5 Ιουνίου που θα διεξαχθούν γενικές εκλογές, είπε ότι η συμφωνία δεν προβλέπει την ιδιωτικοποίηση της κοινωνικής ασφάλισης της χώρας. Δεν προβλέπει επίσης περικοπές στους κατώτατους μισθούς ή απολύσεις στο δημόσιο τομέα, μέτρα που η Ιρλανδία και η Ελλάδα αναγκάστηκαν να δεχθούν. Επίσης, ο πρωθυπουργός υπογράμμισε ότι οι μισθωτοί θα συνεχίσουν να λαμβάνουν τον αποκαλούμενο 13ο και 14ο μισθό τους.

Οι διεθνείς χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί και οι εταίροι στην ΕΕ αναγνώρισαν ότι η κατάσταση στην Πορτογαλία δεν είναι τόσο σοβαρή όσο στις άλλες χώρες. Η κυβέρνηση πέτυχε μία καλή συμφωνία και «φιλικότερη» σε σχέση με τις συμφωνίες της Ελλάδας και της Ιρλανδίας, καθώς πρόκειται για μία συμφωνία διάσωσης που υπερασπίζεται τη χώρα, σημείωσε ο υπηρεσιακός πρωθυπουργός Ζοζέ Σόκρατες. Επίσης, διαβεβαίωσε τον πορτογαλικό λαό ότι «δεν πρόκειται να υπάρξουν διαπραγματεύσεις για τον προϋπολογισμό του 2011, διότι κρίθηκαν ως μη αναγκαίες. Τα μέτρα που προβλέπει ήδη ο προϋπολογισμός επαρκούν καθώς και όσα μέτρα ανακοινώσαμε στο 4ο πακέτο εξυγίανσης». Στα μέτρα του 4ου πακέτου εξυγίανσης που πάρθηκαν τον Μάρτιο, μέρος των οποίων αναφέραμε και παραπάνω, προβλέπεται η μείωση των φοροαπαλλαγών και των συντάξεων, περικοπές

[146] <http://www.reuters.com>.

στο δημόσιο σύστημα υγείας και εκπαίδευσης χωρίς όμως να γίνουν περικοπές στο δημόσιο, ούτε αύξηση της φορολογίας. [147]

4.3 ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2011-2012

Στον πυρήνα της αντιμετώπισης της κρίσης στην Πορτογαλία, όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό βρισκόταν η λιτότητα μέσω της εφαρμογής του μνημονίου που επικυρώθηκε. Όπως και στην Ελλάδα, η «συνταγή» της τρόικας για την Πορτογαλία ήταν πολιτικές εσωτερικής υποτίμησης και δομικών μεταρρυθμίσεων. Στην εσωτερική υποτίμηση δεν υπήρχε εναλλακτική και η τρόικα δεν θα μπορούσε να κατηγορήσει την πορτογαλική κυβέρνηση για μη εφαρμογή όλων των πολιτικών που προτάθηκαν. Πρακτικά, τον πρώτο χρόνο, δηλαδή το 2011 ακόμα και ο πορτογαλικός λαός φαινόταν να αποδέχεται τα μέτρα λιτότητας και οι αντιδράσεις στο πρόγραμμα της τρόικας αρχικά ήταν μικρές, σε αντίθεση βέβαια με την Ελλάδα. Αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίο η Πορτογαλία χαρακτηρίστηκε πολλές φορές εκείνη την περίοδο ως η χώρα-πρότυπο της Ευρώπης ή «ο αγαπημένος μαθητής του δασκάλου».

Κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί πως δεν περίμενε τα μέτρα λιτότητας καθώς όλα τους είχαν αναφερθεί στο Μνημόνιο Συνεννόησης (ΜΣ) μεταξύ της Τρόικας και της πορτογαλικής κυβέρνησης, ανεξαρτήτως του αν δημοσιοποιήθηκαν όλα και αν έγιναν ευρέως γνωστά σε όλους, το οποίο υπεγράφη το Μάιο του 2011 από όλα τα κυβερνώντα κόμματα, δηλαδή το Σοσιαλιστικό Κόμμα (PS), το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα (PSD) και το Λαϊκό Κόμμα (CDS). Στην Ελλάδα δεν θα μπορούσε να διανοηθεί κανείς ότι θα συνέβαινε κάτι τέτοιο από τα πολιτικά κόμματα.

Το Μνημόνιο, καθώς είναι και λογικό άλλωστε, είναι ένα πρόγραμμα που επιβάλλει ριζικές οικονομικές και πολιτικές αλλαγές όπως: [148]

- αναμόρφωση της παραγωγικής δομής,
- κατάργηση της προστατευτικής εργατικής νομοθεσίας και των συλλογικών διαπραγματεύσεων,

[147] <http://www.reuters.com>,

[148] <http://www.portugal.gov.pt>, « ATTACHMENT I : PORTUGAL – MEMORANDUM OF ECONOMIC AND FINANCIAL POLICIES», May 17, 2011.

- λεηλασία των εισφορών των εργαζομένων (συντάξεις, κοινωνική ασφάλιση),

- ιδιωτικοποίηση των δυνητικά επικερδών δημόσιων υπηρεσιών [149] υγείας, εκπαίδευσης, ασφάλειας, επικοινωνιών, μεταφορών, ύδρευσης, ενέργειας, πολιτισμού – και αφανισμός άλλων δημόσιων υπηρεσιών,
- αύξηση μεταφοράς (στον ιδιωτικό τομέα αλλά και εκτός χώρας) εισοδημάτων, κεφαλαίου και ανθρωπίνων πόρων,
- αλλαγές στην πολιτική φορολόγησης.

Στα παραπάνω θα πρέπει να προσθέσουμε και το διογκούμενο δημόσιο χρέος, μολονότι το μνημόνιο «σκέφτεται» διαφορετικά. Οι όροι του τριετούς προγράμματος οικονομικής βοήθειας είναι κάτι παραπάνω από πιθανό πως θα οδηγήσουν σε ύφεση για μία διετία τουλάχιστον την οικονομία της χώρας, όπως ακριβώς συνέβη και στην περίπτωση της Ελλάδας. Τα μέτρα λιτότητας που έχουν περιληφθεί στη συμφωνία όπως οι αυξημένοι φόροι, υποδηλώνουν μία μείωση του ΑΕΠ κατά 2% το 2011 και το 2012. Πιο συγκεκριμένα θα αυξηθούν οι φόροι στα αυτοκίνητα και την ακίνητη περιουσία, ενώ θα υπάρξει μείωση των φορολογικών απαλλαγών για δαπάνες υγείας, εκπαίδευσης και στέγασης.

Από την άλλη πλευρά βέβαια, η ανακοίνωση της συμφωνίας με την ΕΕ και το ΔΝΤ στις αρχές Μαΐου προκάλεσε κάποια ανακούφιση στην αγορά των πορτογαλικών ομολόγων, οι αποδόσεις των οποίων μειώθηκαν για πρώτη φορά μετά από πολλές εβδομάδες. Συγκεκριμένα, η απόδοση των δεκαετών ομολόγων μειώθηκε περίπου στο 10% από 10,32% και το spread τους σε σχέση με τα αντίστοιχα γερμανικά ομόλογα υποχώρησε στις 677 μονάδες βάσης (6,77 ποσοστιαίες μονάδες) από 707 μονάδες βάσης.

Παρόλα αυτά, το ποσό των 12,12 δις ευρώ που άντλησε στις 4 Μαΐου 2011 η Πορτογαλία από τις αγορές με την έκδοση τρίμηνων εντόκων γραμματίων του δημοσίου έγινε με τσουχτερό επιτόκιο αφού σημείωσε μεγάλη άνοδο φτάνοντας το 4,65%, από 4,05% της προηγούμενης παρόμοιας έκδοσης. Ωστόσο, στη θετική πλευρά, η ζήτηση για τους τίτλους ήταν σχεδόν διπλάσια από την προσφορά. Σύμφωνα δε με τα στοιχεία της Markit, τα CDS των πενταετών πορτογαλικών ομολόγων υποχωρούσαν νωρίτερα κατά 25 μονάδες βάσης στις 620 μονάδες βάσης. [150]

Σημαντικές αλλαγές συντελέστηκαν την περίοδο 2011-2012 στη φορολογική

[149] Ακόμη και τμήματα του τομέα της δικαιοσύνης αναμένεται να ιδιωτικοποιηθούν, όμως αυτό το μέρος του ΜΣ δεν έχει εφαρμοστεί ακόμη.

[150] <http://www.reuters.com>, <https://www.markit.com>, - Financial Information Services.

πολιτική, καθώς έγινε λιγότερο προοδευτική, με αποτέλεσμα την αύξηση επαχθών φόρων για τους εργαζόμενους μέσω του Φ.Π.Α. και των

ανταλλαγών επιτοκίων (IRS) .^[151] Η κυβέρνηση κατάσχεσε μισθούς ή συντάξεις ενός ή και δύο μηνών σε ορισμένους τομείς. Παράλληλα, μείωσε το φόρο στα κεφαλαιακά και δημοσιονομικά κέρδη, ευνοώντας ιδιαίτερα τις τράπεζες, οι οποίες το επόμενο οικονομικό έτος θα γλιτώσουν εκατοντάδες εκατομμύρια ευρώ σε φόρους.

Όπως σημείωσε ο Ευρωπαϊός Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, καθ' όλη τη διαδικασία της παρέμβασης και των προγραμμάτων διάσωσης, οι διεθνείς πιστωτές και οι εθνικές κυβερνήσεις ουδόλως ενδιαφέρθηκαν να διαφυλάξουν τα δικαιώματα του πληθυσμού. Τα μέτρα λιτότητας δεν μπορούν πια να θεωρούνται οικονομικό ζήτημα, αλλά σύστημα σχεδιασμένο να συντρίψει τα πολιτικά, οικονομικά και πολιτισμικά δικαιώματα του πληθυσμού. ^[152]

Το Μνημόνιο της Πορτογαλίας, με την έναρξη της εφαρμογής του, συνέβαλλε ώστε να υπάρξουν σημαντικές αλλαγές στην οικονομική δομή της χώρας και στις εργασιακές σχέσεις. Στη ραγδαία αναμόρφωση της οικονομικής δομής της χώρας περιλαμβάνονται τα εξής: ^[153]

- μείωση της εγχώριας κατανάλωσης και συρρίκνωση της αγοράς,
- διάθεση αγαθών και παραγωγικών πόρων για εξαγωγή και τομείς τουρισμού,
- δημιουργία «δεξαμενής» περιφερειακής φθηνής εργασίας άνευ δικαιωμάτων,
- αντικατάσταση όλων των εργαζομένων με δικαιώματα με εργαζόμενους σε επισφαλείς θέσεις απασχόλησης.

Η έμφαση στις εξαγωγές εγείρει το ζήτημα της διεθνούς ανταγωνιστικής παραγωγικότητας και αποδοτικότητας. Αν όμως ληφθεί υπ' όψιν η επικρατούσα πολιτική αποεπενδύσεων σε πάγιο κεφάλαιο, ο μοναδικός τρόπος για να αυξηθούν η παραγωγικότητα και τα επίπεδα κέρδους είναι η μείωση των μισθών, η αύξηση των ωραρίων εργασίας και η δημιουργία νέων μορφών άμισθης εργασίας. Στο σύντομο διάστημα του ενός έτους, μία γιγάντια στρατιά εφεδρικής εργασίας εμφανίστηκε στο προσκήνιο (επίσημο

[151] Φορολόγηση εισοδήματος εργαζομένων και οικογενειών.

[152] <http://www.humanrightseurope.org>, «Διαφύλαξη των ανθρώπινων δικαιωμάτων σε καιρούς οικονομικής κρίσης», Νοέμβριος 2013.

[153] <http://www.portugal.gov.pt>, « ATTACHMENT I : PORTUGAL – MEMORANDUM OF ECONOMIC AND FINANCIAL POLICIES», May 17, 2011.

ποσοστό ανεργίας: περίπου 16%, πραγματικό ποσοστό ανεργίας: άνω του 28%). Όσοι βγαίνουν από το τέλμα της ανεργίας πιάνονται κατόπιν στην παγίδα της επισφαλούς εργασίας. Άδικες απολύσεις βρίσκουν νέες νομικές μορφές, ενώ εγκρίνονται νόμοι ώστε να αυξηθούν τα νόμιμα ωράρια εργασίας. Οι άνθρωποι συχνά δέχονται να εργαστούν τα Σαββατοκύριακα χωρίς πληρωμή, για να φανούν «ευγενικοί» και να κρατήσουν τις δουλειές τους.

Το 2012 η Πορτογαλία δεσμευόταν να περιορίσει τις δαπάνες κατά τουλάχιστον 500 εκατ. ευρώ, με συγχωνεύσεις δημοσίων υπηρεσιών, να περικόψει 195 εκατ. ευρώ από τις δαπάνες για την παιδεία και να μειώσει τους υπαλλήλους της τοπικής αυτοδιοίκησης κατά 2%. Το πρόγραμμα προβλέπει επίσης, μείωση δαπανών κατά 100 εκατ. στις δαπάνες του κλάδου Υγείας των δημοσίων υπαλλήλων, κατά 175 εκατ. στην τοπική αυτοδιοίκηση και 515 εκατ. ευρώ στις δημόσιες επιχειρήσεις. Σε ότι αφορά την αύξηση των εσόδων από τη φορολογία, θέτει στόχο να αντλήσει 150 εκατ. ευρώ μέσα στο 2012, περιορίζοντας τις φοροαπαλλαγές και αυξάνοντας το αφορολόγητο στον φόρο εισοδήματος. [154]

Επίσης, μειώνει δραστικά τις φοροαπαλλαγές για την ιδιοκατοίκηση, με στόχο έσοδα 250 εκατ. ευρώ. Το μνημόνιο προβλέπει σειρά ιδιωτικοποιήσεων κρατικών επιχειρήσεων με ορίζοντα μέχρι και το 2013. Σε αυτές περιλαμβάνονταν μεταξύ άλλων τα αεροδρόμια της Πορτογαλίας, ο αερομεταφορέας TAP, οι εταιρείες ενέργειας GALP, EDP και REN, καθώς και τα Ταχυδρομεία της Πορτογαλίας. Στην Πορτογαλία, το πρόγραμμα προσαρμογής προχώρησε σε γενικές γραμμές κανονικά το 2012. Ενώ οι δαπάνες (εκτός από τα επιδόματα ανεργίας) εξελίχθηκαν καλύτερα από ότι προβλεπόταν στον προϋπολογισμό, τα έσοδα υπολείπονταν του αρχικού στόχου του προϋπολογισμού, κυρίως λόγω των δυσμενέστερων από ότι αναμενόταν μακροοικονομικών συνθηκών. [155]

Η εφαρμογή του προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής, όπως ήταν αναμενόμενο και από το παράδειγμα της Ελλάδας, είχε σημαντικές συνέπειες στην κατανάλωση και την επένδυση με αποτέλεσμα την συρρίκνωση της πορτογαλικής οικονομίας το 2012 κατά 3,2% έναντι 1,6% το 2011, ενώ προβλέπεται ύφεση στο επίπεδο του 2,3% και το 2013 σε αντίθεση με την αρχική πρόβλεψη που μιλούσε για ανάκαμψη, και επανεκκίνηση της οικονομίας με ποσοστό αύξησης 0,6% δείχνουν οι προβλέψεις από το 2014. Η εξέλιξη της ύφεσης ανά τρίμηνο του 2012 σύμφωνα με τα στοιχεία της κρατικής στατιστικής υπηρεσίας είχε ως εξής:

[154] <http://www.eenc.info/wp-content/uploads/2012/09/JPinto-Culture-and-the-Structural-Funds-in-Portugal.pdf>

[155] <http://www.eenc.info/wp-content/uploads/2012/09/JPinto-Culture-and-the-Structural-Funds-in-Portugal.pdf>

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4

Εξέλιξη ύφεσης ΑΕΠ Πορτογαλίας 2011-2013 (ά τρίμηνο)

ΑΕΠ μεταβολή %	2011	2012	1 ^ο τρίμηνο 2012	2 ^ο τρίμηνο 2012	3 ^ο τρίμηνο 2012	4 ^ο τρίμηνο 2012	1 ^ο τρίμηνο 2013
	-1,6	-3,2	-2,3	-3,2	-3,6	-3,8	-4,0

ΠΗΓΗ: Κρατική Στατιστική Υπηρεσία Πορτογαλίας, 2013

Μέχρι και τον Σεπτέμβριο του 2012 οι αξιολογήσεις της τρόικας ήταν θετικές και επαινούσαν την κεντροδεξιά κυβέρνηση του Πάσους Κοέλιου. Ωστόσο η λιπότητα συνέβαλε στη συρρίκνωση της οικονομίας (κατά 3,2% το δεύτερο τρίμηνο του έτους) και η κεντροδεξιά κυβέρνηση εκτιμούσε ότι η συρρίκνωση αυτή θα ανέλθει στο 3% για το σύνολο του τρέχοντος έτους. Ο στόχος της κυβέρνησης να περιορίσει το δημοσιονομικό έλλειμμα στο 4,5% του ΑΕΠ μέχρι το τέλος του 2012 φαινόταν ότι ήταν αδύνατον να επιτευχθεί και γι' αυτό υπήρξε τελικά αναθεώρηση του στο 5%.

Σε συνάρτηση των παραπάνω και προκειμένου να βελτιωθεί περαιτέρω η δημοσιονομική κατάσταση, απαιτήθηκαν σημαντικές επιπρόσθετες προσπάθειες δημοσιονομικής προσαρμογής. Στον προϋπολογισμό του 2013 υπήρξε ενσωμάτωση νέων μέτρων λιπότητας, που θα δούμε παρακάτω εκτενέστερα, τα οποία σκοπό είχαν να προσαρμόσουν τη δημοσιονομική κατάσταση της χώρας και ανέρχονταν στο 3% του ΑΕΠ. Η αριστερή αντιπολίτευση αλλά και πολλοί παρατηρητές πρότειναν στον πρωθυπουργό να απαιτήσει από την τρόικα είτε πρόσθετη βοήθεια είτε επιμήκυνση του χρόνου για την επίτευξη του στόχου αποκατάστασης της οικονομίας. Όμως ο Πάσους Κοέλιου είχε απορρίψει αυτές τις ιδέες, δηλώνοντας ότι δεν θα ζητήσει από τους πιστωτές «ούτε περισσότερο χρόνο, ούτε περισσότερα χρήματα». [156]

Παρατηρούμε ότι, οι συντελεστές φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων με την άνοδο τους καθώς και η πλευρά των εσόδων γενικότερα, διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην προσπάθεια της κυβέρνησης για δημοσιονομική προσαρμογή. Τον Οκτώβριο του 2012, το συμβούλιο του ECOFIN αποφάσισε να παρατείνει για την Πορτογαλία μέχρι το 2014, την προθεσμία της δημοσιονομικής εξυγίανσης μέσω της επίτευξης των

[156] ΑΠΕ – ΜΠΕ, «Πορτογαλία: Νέα μέτρα λιπότητας για το 2013 ανακοίνωσε ο πρωθυπουργός», Σεπτέμβριος 2012.

συμφωνημένων δημοσιονομικών στόχων και της μεταρρυθμιστικής διαδικασίας, λαμβάνοντας βέβαια σοβαρά υπόψη τη σημαντική επιδείνωση της μακροοικονομικής κατάστασης της χώρας.

Η Πορτογαλία έχει λάβει από τα διαρθρωτικά ταμεία, καθώς επίσης από το ταμείο συνοχής της ΕΕ, περίπου 96 δις ευρώ από το 1986 ενώ μεταξύ των ετών 2007 και 2013 έλαβε 21,5 δις ευρώ. Υπενθυμίζουμε εδώ ότι το ταμείο συνοχής βοηθάει εκείνα τα κράτη-μέλη, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των οποίων βρίσκεται κάτω από το 90% του μέσου όρου της Ευρώπης – με στόχο να μειώσει την απόσταση τους από τις πλουσιότερες χώρες, όσον αφορά τα οικονομικά και κοινωνικά τους «ελλείμματα». Το μεγαλύτερο μέρος των χρημάτων αυτών φαίνεται πως διατέθηκε από τις κυβερνήσεις της χώρας για την κατασκευή δρόμων, γεφυρών και υπόγειων διαβάσεων (τούνελ), αφού η Πορτογαλία έχει τέσσερεις φορές περισσότερους δρόμους και εθνικές οδούς ανά κάτοικο από τη Μ. Βρετανία, καθώς επίσης 60% παραπάνω από τη Γερμανία.

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι η αδυναμία χάραξης κεντρικής πολιτικής της ΕΕ για τη σωστή χρήση των ενισχύσεων φαίνεται ολοκάθαρα στην περίπτωση της Πορτογαλίας, η οποία στα 27 χρόνια που συμμετέχει στην ΕΕ κατασκεύασε 2.500 χιλιόμετρα καινούργιες εθνικές οδούς, καθώς επίσης 3.500 χιλιόμετρα άλλους κεντρικούς δρόμους. Για το μέγεθος της (92.212 τ.χ., πέντε φορές μικρότερη από την Ισπανία) καθώς επίσης και για τη θέση της (στην «άκρη» της ΕΕ), πρόκειται για ένα τεράστιο δίκτυο και κάτι περισσότερο από υπερβολικό.

Την ίδια στιγμή, οι εθνικές οδοί της χώρας χρησιμοποιούνται ελάχιστα και μάλιστα πολύ πιο κάτω από το όριο των 10-12 χιλιάδες φορτηγών ανά ημέρα, το οποίο απαιτείται για να είναι «ορθολογική», «αποσβέσιμη» κατά κάποιον τρόπο η κατασκευή τους. Επειδή δε τα διόδια είναι πάρα πολύ υψηλά σχετικά με το βιοτικό επίπεδο της χώρας (ανεργία της τάξης του 17,7%), οι περισσότερες εθνικές οδοί είναι άδειες και μοιάζουν με δρόμους φαντάσματα. Επί πλέον των χρημάτων από τα ταμεία της ΕΕ, η Πορτογαλία έλαβε από τους μηχανισμούς στήριξης (EFSF, EFSM), περί τα 79,5 δις ευρώ. Εν τούτοις, το καθαρό εξωτερικό χρέος της ξεπέρασε ήδη τα 194 δις ευρώ (121% του ΑΕΠ), ενώ το δημόσιο χρέος της αυξήθηκε από 94% το 2009, στο 143% το 2013 – παρά το ότι η ύφεση διατηρήθηκε σε σχετικά χαμηλά επίπεδα, συγκριτικά με την Ελλάδα. [157]

Καθοριστική για το επίπεδο της ύφεσης που κατεγράφη, η αυξητική πορεία της οποίας απεικονίζεται και στα τέσσερα τρίμηνα του 2012 στον Πίνακα 4.4,

[157] ΠΗΓΗ: WFB, <https://www.wellsfargo.com>, Personal & Business Banking, 2012.

ήταν η επιδείνωση της συρρίκνωσης της εγχώριας ζήτησης (-7,2%), και κυρίως η μείωση των επενδύσεων κατά 14,5%, καθώς και η συρρίκνωση της ιδιωτικής και δημόσιας κατανάλωσης κατά 5,6% και 4,4% αντίστοιχα. Αντίθετα, θετική ήταν η συνεισφορά της καθαρής εξωτερικής ζήτησης επί της εξέλιξης του ΑΕΠ, η οποία αυξήθηκε κατά 3,8% λόγω της μείωσης των εισαγωγών, παρά την επιβράδυνση του ρυθμού αύξησης των εξαγωγών. Ο δείκτης οικονομικής δραστηριότητας κυμάνθηκε σε -3,3%, η βιομηχανική παραγωγή συρρικνώθηκε περαιτέρω κατά 2,9% και ο όγκος συναλλαγών κατά 9,7%. Περαιτέρω συρρίκνωση -18,5% κατέγραψε ο κλάδος των κατασκευών, έναντι αντίστοιχης επίδοσης - 10,7% το 2011. [158]

4.4 ΝΕΑ ΜΕΤΡΑ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ 2013 ΣΤΗΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

Ο πρωθυπουργός της Πορτογαλίας τον Σεπτέμβριο του 2012 ανακοίνωσε νέα μέτρα λιτότητας τα οποία θα εφαρμοστούν από το 2013, καθώς η χώρα δυσκολεύεται να τηρήσει τις δεσμεύσεις της όσον αφορά τη μείωση του δημοσιονομικού της χρέους παραμένοντας σε ύφεση. Συγκεκριμένα, ο Πάσους Κοέλιου ανακοίνωσε ότι θα αυξηθούν οι ασφαλιστικές εισφορές των μισθωτών του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα, ενώ ταυτόχρονα θα μειωθούν οι εργοδοτικές εισφορές σε μία προσπάθεια να δημιουργηθούν νέες θέσεις απασχόλησης αφού η ανεργία έχει ξεπεράσει ήδη το 15%.

Έτσι, οι εργοδοτικές εισφορές θα μειωθούν στο 18% από 23,75% ενώ οι ασφαλιστικές εισφορές των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα θα αυξηθούν από το 11% στο 18%. «Κατ' αυτόν τον τρόπο θα μειώσουμε σημαντικά το κόστος εργασίας σε μία στιγμή που η οικονομική κατάσταση των επιχειρήσεών μας είναι πολύ αδύναμη», σημείωσε. Οι ανακοινώσεις του Πορτογάλου πρωθυπουργού για το έτος 2013 έγιναν σε μία περίοδο που η τρικότα πραγματοποιεί την πέμπτη αποτίμηση των μεταρρυθμίσεων και των μέτρων που έχει θέσει σε εφαρμογή η Λισαβόνα σε αντάλλαγμα για το δάνειο ύψους 78 δις ευρώ που έλαβε τον Μάιο του 2011 από την ΕΕ και το ΔΝΤ. [159]

Ο επικεφαλής της δεξιάς κυβέρνησης, στις αρχές Μαΐου του 2013, εξήγγειλε κατά κύριο λόγο την αύξηση της ελάχιστης ηλικίας συνταξιοδότησης από τα 65 στα 66 έτη, καθώς και ένα σχέδιο αναμόρφωσης του ασφαλιστικού συστήματος με την επιβολή έκτακτων εισφορών, από την οποία θα

[158] Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Ετήσια Έκθεση 2012.

[159] ΑΠΕ - ΜΠΕ, «Πορτογαλία: Νέα μέτρα λιτότητας για το 2013 ανακοίνωσε ο πρωθυπουργός», Σεπτέμβριος 2012.

εξαιρούνται μόνο όσοι λαμβάνουν την κατώτατη σύνταξη. Ακόμη, ο πρωθυπουργός ανακοίνωσε την πρόθεση της κυβέρνησης του να αυξήσει τις ώρες εργασίας από τις 35 στις 40 την εβδομάδα για τους δημόσιους λειτουργούς, κάτι που δεν ισχύει στον ιδιωτικό τομέα, και ένα πρόγραμμα εθελούσιας εξόδου 30.000 δημοσίων υπαλλήλων, επί ενός συνόλου 700.000 βάσει εκτιμήσεων. Τα μέτρα που ανακοινώθηκαν αντιπροσωπεύουν στο σύνολο τους, εξοικονομήσεις περίπου 4,8 δις ευρώ με χρονικό ορίζοντα ως το 2015.

Το μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα της δεξιάς πορτογαλικής κυβέρνησης έχει στόχο την εξοικονόμηση συνολικά 6 δις ευρώ έως το 2016. Η προσπάθεια της κυβέρνησης μέσω των μέτρων αυτών αποσκοπεί στο να αποφευχθεί ένα δεύτερο μνημόνιο, καθώς κάτι τέτοιο θα κατάφερνε ένα βαρύ πλήγμα στην ίδια αλλά και στην αξιοπιστία που έχει ανακτήσει η ίδια η χώρα. Με τις νέες περικοπές, το δημόσιο έλλειμμα της Πορτογαλίας αναμένεται να μειωθεί στο 5,5% του ΑΕΠ της για το 2013 από 6,4% το 2012, στο 4,0% το 2014 και εντέλει στο 2,5% το 2015, κάτω δηλαδή από το όριο του 3% που έχει θεσπίσει η ΕΕ. Το μεσοπρόθεσμο αυτό πρόγραμμα υπόκειται, όπως είναι αναμενόμενο άλλωστε, στην έγκριση της τρόικας.

Τα νέα μέτρα που ανακοίνωσε η συντηρητική κυβέρνηση της Πορτογαλίας τον Μάιο του 2013 ενδέχεται να αντιμετωπίσουν τα ίδια προβλήματα που οδήγησαν το συνταγματικό δικαστήριο της χώρας να απορρίψει ως αντισυνταγματικά προηγούμενα μέτρα λιτότητας, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Πιο συγκεκριμένα, τον Μάρτιο του 2013 το συνταγματικό δικαστήριο ακύρωσε, κρίνοντάς τα αντισυνταγματικά, μέτρα που εξήγγειλε η κυβέρνηση της Πορτογαλίας και η αξία των οποίων υπολογίστηκε σε 1,3 δις ευρώ – από το συνολικό πακέτο των 5 δις ευρώ του 2013 – αναγκάζοντας με αυτόν τον τρόπο την κυβέρνηση να αναζητήσει άλλες περικοπές και λύσεις στο πλαίσιο του μνημονίου και του δανεισμού της Λισαβόνας από την ΕΕ, την ΕΚΤ και το ΔΝΤ το 2011.

Η κυβέρνηση του Πάσους Κοέλιου είχε δεσμευτεί να προχωρήσει σε περαιτέρω περικοπές δαπανών ύψους 4,7 δις ευρώ την περίοδο 2014-2016, αναθεωρώντας ευρύτατα τις κρατικές δαπάνες. Στις εαρινές οικονομικές προβλέψεις της για το 2013, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προειδοποίησε ότι «υπάρχει αβεβαιότητα σχετικά με τον σχεδιασμό των μέτρων στο πλαίσιο της αναθεώρησης των δημοσίων δαπανών, που σχετίζεται με το εάν συμμορφώνονται προς την πιο πρόσφατη απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου» της Πορτογαλίας. Η πρόβλεψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι ότι η πορτογαλική οικονομία πρόκειται να συρρικνωθεί 2,3% για το 2013

και να αναπτυχθεί 0,6% για το 2014, η ίδια δηλαδή με εκείνη που είχε διατυπωθεί στο πλαίσιο της επιθεώρησης της τρόικας τον Μάρτιο του 2013, ενώ η ανεργία αναμένεται να ξεπεράσει το 18%, επίπεδο που αποτελεί ιστορικό ρεκόρ και παρομοιάζεται με τα επίπεδα ανεργίας που επικρατούν στην Ελλάδα. Ωστόσο, στις προβλέψεις γίνεται λόγος για κινδύνους λόγω των νέων μέτρων και της εύθραυστης οικονομικής προοπτικής της ΕΕ και οι οποίες θα επανεκτιμηθούν στον επόμενο έλεγχο εφαρμογής του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής.

Ο πρωθυπουργός της Πορτογαλίας ανέφερε μεταξύ άλλων πως «δεν θα αυξήσουμε τους φόρους για να διορθώσουμε το δημοσιονομικό πρόβλημα που προέκυψε από την απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου και πρόσθεσε ότι ο δρόμος πρέπει να περάσει από την διαρθρωτική μείωση των δημοσίων δαπανών». [160] Οι διεθνείς δανειστές της Λισαβόνας χαλάρωσαν το χρονοδιάγραμμα τον Μάρτιο του 2013, δοθείσης της βαθύτερης του αναμενομένου ύφεσης, που πλέον διαρκεί τρία χρόνια.

Τον Φεβρουάριο του 2013 η Επιτροπή προέβλεπε συρρίκνωση του ΑΕΠ της Πορτογαλίας κατά 1,9% και ανάπτυξη 0,8% το 2014. Οι πολιτικές λιτότητας που έχουν εφαρμοστεί ήδη προκάλεσαν την ύφεση και οδήγησαν την ανεργία σε επίπεδο-ρεκόρ που ξεπερνάει το 17%, ενώ ταυτόχρονα οδήγησαν στη μείωση του κόστους δανεισμού της Λισαβόνας. Οι αποδόσεις των κρατικών ομολόγων έχουν μία τάση συνεχής μείωσης, με το επιτόκιο του 10ετούς πορτογαλικού ομολόγου να μειώνεται στο 5,5% στις αρχές του 2013, το χαμηλότερο επίπεδο από τον Οκτώβριο του 2010. Εν μέρει όμως, η εξέλιξη αυτή αποδίδεται στην απόφαση της ΕΚΤ να μειώσει το βασικό της επιτόκιο στο 0,50%. Τον Ιούλιο του 2013 το επιτόκιο για το 10ετές ομόλογο βρέθηκε στο 8%, δηλαδή στα υψηλότερα επίπεδα από το Νοέμβριο του 2012 καταδεικνύοντας την ρευστότητα που επικρατεί στην πορεία της πορτογαλικής οικονομίας, στην οποία εφαρμόζονται την τριετία 2010-2013 μέτρα αυστηρής λιτότητας. [161]

Το πορτογαλικό κοινοβούλιο ενέκρινε στις 7 Ιουνίου του 2013 τον διορθωτικό προϋπολογισμό στον οποίο εμπεριέχονται τα νέα μέτρα λιτότητας που έρχονται να αντικαταστήσουν εκείνα που είχαν απορριφθεί τον Μάρτιο από το Συνταγματικό Δικαστήριο και επιτρέπουν να τηρηθούν οι δημοσιονομικοί στόχοι που αξιώνουν οι διεθνείς πιστωτές της χώρας (ΕΕ, ΕΚΤ, ΔΝΤ). Ο νέος προϋπολογισμός υπερψηφίσθηκε χωρίς προβλήματα, χάρη στην πλειοψηφία που διαθέτει στο Κοινοβούλιο η κεντροδεξιά κυβερνητική συμμαχία και παρά την αρνητική ψήφο των Σοσιαλιστών και της Αριστεράς. Ο διορθωτικός

[160] <http://www.enet.gr>, «Νέα σκληρά μέτρα λιτότητας στην Πορτογαλία», Μάιος 2013.

[161] Bank of Portugal, «Financial stability and Report of Portuguese economy», 2013.

προϋπολογισμός περιέχει μέτρα που θα επιτρέψουν στη κυβέρνηση να εκπληρώσει τον στόχο για έλλειμμα στο 5,5% του ΑΕΠ στα τέλη του έτους.

Τον Μάρτιο του 2013, το Συνταγματικό Δικαστήριο απέρριψε μία σειρά από μέτρα λιτότητας που περιλαμβάνονταν στον προϋπολογισμό του 2013 – ο οποίος χαρακτηριζόταν από μία γενική αύξηση των φόρων – εκτιμώντας πως κάνουν διακρίσεις όσον αφορά τους δημοσίους υπαλλήλους και τους συνταξιούχους, με την κατάργηση του 14ου μισθού και της σύνταξης. Για να ισοσκελίσει την απώλεια αυτών των εσόδων η κυβέρνηση συμπεριέλαβε μία νέα σειρά μέτρων λιτότητας, τα οποία ανακοινώθηκαν τον Μάιο από τον πρωθυπουργό και μέρος των οποίων αναφέρθηκαν και παραπάνω, που προβλέπουν κυρίως τη μείωση των δαπανών σε όλα τα υπουργεία, επιμήκυνση του ωραρίου εργασίας των δημοσίων υπαλλήλων από 35 στις 40 ώρες εβδομαδιαίως, καθώς και αύξηση των κρατήσεων τους. Η κυβέρνηση σχεδιάζει επίσης να καταργήσει να καταργήσει στο δημόσιο 30.000 θέσεις εργασίας από τις 700.000.

Η κυβέρνηση προσπαθούσε με αυτό το τρόπο να αποδείξει στην αντιπολίτευση πως η εφαρμογή του προγράμματος δανεισμού, που αποφασίσθηκε προ δύο ετών για την Πορτογαλία δεν υπήρξε αποτυχημένη αλλά αντίθετα θα επιτρέψει στη χώρα να επιστρέψει στις διεθνείς αγορές πολύ πιο σύντομα απ' όσο προβλεπόταν. Η Πορτογαλία άντλησε τον Μάιο για πρώτη φορά μετά από δύο χρόνια 3 δις ευρώ δημοπρατώντας 10ετή ομόλογα με επιτόκιο 5,6%. Ένα μήνα αργότερα σε αντίστοιχη δημοπρασία και συγκεκριμένα στις 6 Ιουνίου 2013, τα επιτόκια του 10ετούς ομολόγου αυξήθηκαν στο 6%, έπειτα από την ομιλία του προέδρου της ΕΚΤ Μάριο Ντράγκι ο οποίος άφησε να υπονοηθεί μία ανάπαυλα στα μέτρα στήριξης της οικονομίας. [162] Παρατηρείται λοιπόν, πως μπορεί να επηρεασθεί η πορεία της οικονομίας μίας χώρας είτε αρνητικά είτε θετικά από τις δηλώσεις ενός ανώτατου αξιωματούχου και τι επιπτώσεις μπορεί να υπάρξουν τόσο σε βραχυπρόθεσμο όσο και σε μακροπρόθεσμο επίπεδο.

Παρά την ψήφιση του διορθωτικού προϋπολογισμού και την άντληση κεφαλαίων από τη συμμετοχή της στις δημοπρασίες των κρατικών ομολόγων, η Πορτογαλία, τον Σεπτέμβριο του 2013, ευρισκόμενη σε αδυναμία να προσφύγει στις αγορές για νέο δανεισμό και προκειμένου να αποφύγει τη χρεοκοπία, υποχρέωσε τα κρατικά συνταξιοδοτικά της ταμεία να επενδύσουν τα αποθεματικά τους σε ομόλογα του δημοσίου – από το 55% που ήταν ήδη επενδυμένα, στο 90% καθώς ήταν κάτι που φυσικά δεν θα τολμούσε να κάνει η κυβέρνηση υπό κανονικές συνθήκες. Ουσιαστικά πρόκειται για ένα

[162] ΑΠΕ-ΜΠΕ, 2013 .

είδος «χρηματοπιστωτικής καταστολής» (Financial Recession), αφού τα πραγματικά επιτόκια είναι αρνητικά – οπότε, ακόμη και αν η χώρα δεν προβεί σε μία διαγραφή, ανάλογη με αυτήν της Ελλάδας (PSI), τα αποθεματικά θα χάνουν συνεχώς την αγοραστική αξία τους.

Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ουσιαστικά ότι η χώρα βιώνει μία πολύ μεγαλύτερη κρίση από αυτήν που η ίδια παραδέχεται – πως αποσιωπά δηλαδή το πραγματικό μέγεθος της. Με δεδομένο το ότι οι αγορές αποφεύγουν εύλογα εκείνες τις χώρες, οι οποίες υιοθετούν μέτρα «χρηματοπιστωτικής καταστολής», φοβούμενες παράλληλα τυχόν διαγραφές (haircut) «τύπου» Ελλάδας, η Πορτογαλία θα πρέπει να κάνει προσεκτικά βήματα από δω και πέρα ώστε να μη χρειαστεί ένα δεύτερο πακέτο στήριξης – ένα μνημόνιο δηλαδή, όπως έγινε με την περίπτωση της Ελλάδας, με τη βοήθεια του οποίου θα λεηλατηθεί η υπόλοιπη δημόσια περιουσία της, καθώς επίσης και η ιδιωτική.

Σημαντική εξέλιξη στην Πορτογαλία αποτέλεσε τον Νοέμβριο – Δεκέμβριο του 2013 το γεγονός ότι το δικαστήριο έκρινε αντισυνταγματικό το μέτρο, που προβλέπει την περικοπή κατά 10% των συντάξεων των δημοσίων υπαλλήλων, με στόχο την εξοικονόμηση 380 εκατομμυρίων ευρώ. Στο σκεπτικό αναφέρεται ότι παραβιάζεται η «αρχή της αξιοπιστίας», που πρέπει να διέπει τη σχέση των συνταξιούχων με την πολιτεία. Η απόφαση απειλεί να τινάξει στον αέρα το στόχο της κυβέρνησης και του πρωθυπουργού Πέδρο Πάσος Κοέλιο να βγάλει τη χώρα από το μνημόνιο μέχρι τα μέσα του 2014. Το κοινοβούλιο της Πορτογαλίας ενέκρινε στα τέλη Νοεμβρίου έναν προϋπολογισμό λιτότητας, που προβλέπει περικοπές και αυξήσεις φόρων, οι οποίες ανέρχονται συνολικά στα 3,9 δισεκατομμύρια ευρώ. Στο τέλος του 2013, η ανεργία περιορίστηκε στο 15,3% από 15,6% το τρίμηνο Ιουνίου – Σεπτεμβρίου. [163]

4.5 Ο ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 2014, ΤΑ ΝΕΑ ΑΝΤΙΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Η κυβερνητική πλειοψηφία, στις 27 Νοεμβρίου 2013, υιοθέτησε ένα νέο δύσκολο προϋπολογισμό με περικοπές στις δημόσιες δαπάνες και σημαντικές αυξήσεις φόρων. Ο μνημονιακός προϋπολογισμός του 2014 μειώνει μισθούς και συντάξεις, καθώς για ακόμη μία φορά το κύριο βάρος θα κληθούν να το επωμιστούν οι υπάλληλοι και οι συνταξιούχοι του δημοσίου, κόβει κοινωνικές

[163] ΑΠΕ-ΜΠΕ, 2013.

παροχές και οδηγεί ακόμη πιο βαθιά στην ύφεση την οικονομία της χώρας. Όλοι οι πολίτες της χώρας θα κληθούν να βάλουν ακόμα πιο βαθιά το χέρι στην τσέπη, καθώς θα σημειωθεί και νέα αύξηση στη φορολογία. Ο στόχος αυτής της σκληρής και άγριας λιτότητας δεν είναι άλλος από το να μειωθεί το έλλειμμα στον προϋπολογισμό από το 5,5% που ήταν το 2013 στο 4%.

Ο νέος προϋπολογισμός είχε σηκώσει θύελλα αντιδράσεων από τα κόμματα της αντιπολίτευσης και από την πλευρά των συνδικάτων, αλλά και των απλών πολιτών που διαμαρτύρονταν για τα νέα σκληρά μέτρα που τους επιβάλλονταν με τη καθολική συμμετοχή τους σε ογκωδέστατες διαδηλώσεις και πορείες την ημέρα της ψήφισης του. Η κυβέρνηση και ο πρωθυπουργός ο ίδιος είχαν πλήρη συνείδηση των θυσιών που απαιτούσαν από τους Πορτογάλους, οι οποίες ήταν απαραίτητες προκειμένου η χώρα να μπορέσει να επιβιώσει και να ορθοποδήσει. Οι θυσίες αυτές θα οδηγούσαν την Πορτογαλία στην έξοδο της στις αγορές και στην πλήρη απαλλαγή της σε βάθος χρόνου από την επιτροπεία της τρόικας. Σε διαφορετική περίπτωση, η χώρα θα χρειαζόταν και ένα δεύτερο πακέτο διάσωσης.

Η Πορτογαλία προσπαθεί να αποφύγει με κάθε τρόπο το ενδεχόμενο σύναψης ενός δεύτερου μνημονίου, καθώς ο κίνδυνος υπάρχει εδώ και πολλούς μήνες και δεν φαίνεται να έχει αποσοβηθεί εντελώς. Η κυβέρνηση Κοέλιο πιστεύει ότι ακολουθώντας τη μέθοδο του καλού και υπάκουου μαθητή και θα γλιτώσει από τυχόν νέο πακέτο, αλλά και θα πείσει την τρόικα για χαλάρωση στον ρυθμό του προγράμματος. Και ενώ η κυβέρνηση επαφίεται στην καλή διάθεση των δανειστών, οι Πορτογάλοι δεν δείχνουν να συμμερίζονται την αισιοδοξία της.

Με την ανεργία να παραμένει σε υψηλά επίπεδα (γύρω στο 16%), την οικονομία σε ύφεση και τη φτώχεια να βαθαίνει λόγω των περικοπών στις αποδοχές και την περιστολή του κοινωνικού κράτους, οι πολίτες χάνουν την υπομονή τους. Αφενός στις δημοτικές εκλογές του Σεπτεμβρίου, το κυβερνών κόμμα υπέστη πανωλεθρία μετά και την πολιτική κρίση στο εσωτερικό του κυβερνητικού συνασπισμού το καλοκαίρι του 2013. Αφετέρου, μέσα στα δύο τελευταία χρόνια, στην Πορτογαλία έχουν γίνει τόσες απεργίες και διαδηλώσεις μαζεμένες όσες δεν είχαν γίνει από την πτώση της χούντας το 1974. Ενδεικτικό της κατάστασης είναι, μεταξύ άλλων, η ενεργή συμμετοχή στρατιωτικών και αστυνομικών στις κινητοποιήσεις.

Το σχέδιο του προϋπολογισμού για το 2014 προβλέπει περικοπές δαπανών ύψους 2,5 δις ευρώ ενώ με βάση το κατατεθέν νομοσχέδιο, οι δημόσιοι υπάλληλοι που αμείβονται με μισθό άνω των 600 ευρώ τον μήνα θα δουν τις

απολαβές τους να μειώνονται από 2,5% έως 12%. Επιπλέον, προβλέπεται και το ενδεχόμενο μείωσης του αριθμού των δημοσίων υπαλλήλων τουλάχιστον κατά 2% , όπως και όσων εργάζονται σε επιχειρήσεις του ευρύτερου δημόσιου τομέα – πλην των νοσοκομείων – κατά τουλάχιστον 3%, ενώ θα υπάρξουν ακόμη περικοπές στις συντάξεις χηρείας και κατά έως και 10% σε όλες τις συντάξεις του δημοσίου οι οποίες υπερβαίνουν τα 600 ευρώ.

Η συντηρητική κυβέρνηση σχεδιάζει επίσης να αυξήσει τα έσοδα από τη φορολογία κατά 2,1%, ιδίως μέσω της αύξησης των έμμεσων φόρων, ενώ αναμένει την έξοδο από την ύφεση το 2014 με την ανάπτυξη ωστόσο να αναμένεται να κινηθεί στο 0,5% κατά μέσο όρο μέχρι και το 2017 . Η Πορτογαλία παρόλο που αναμένεται να βγει από το πρόγραμμα διάσωσης των 78 δις ευρώ μέχρι τα μέσα του 2014, η χώρα θα πρέπει να συνεχίσει να εφαρμόζει προγράμματα λιτότητας τα επόμενα χρόνια προκειμένου να πετύχει τους στόχους τους προϋπολογισμού και τη μείωση του ελλείμματος κάτω από το 3% του ΑΕΠ μέχρι το 2015. Ειδικότερα, για το 2014 η χώρα θα πρέπει να εφαρμόσει νέα μέτρα περιορισμού των δαπανών ύψους 2,5 δις ευρώ, ενώ για το 2015 χρειάζονται μέτρα 700 εκατ. ευρώ και το 2016 μέτρα 1,2 δις ευρώ. [164]

Ο πρόεδρος της Πορτογαλίας Άνιμπαλ Αντόνιο Καβάκο Σίλβα, τον Μάρτιο του 2014, άσκησε βέτο σε ένα από τα μέτρα λιτότητας που περιλαμβάνονταν στον τελευταίο μνημονιακό προϋπολογισμό του 2014, σχεδόν δύο μήνες πριν από την αναμενόμενη έξοδο της Πορτογαλίας από το πρόγραμμα στήριξης. Ο Καβάκο Σίλβα – που έχει εκλεγεί για δεύτερη θητεία και υπήρξε ο μακροβιότερος πρωθυπουργός της χώρας – ακύρωσε το μέτρο που προέβλεπε την αύξηση στις ασφαλιστικές εισφορές υγείας των δημοσίων υπαλλήλων και των συνταξιούχων. Το μέτρο αυτό αύξανε τις εισφορές υγείας – για τρίτη φορά κατά σειρά – από 2,5% έως 3,5% επί των αποδοχών των εργαζομένων και των συνταξιούχων.

Με αυτό το μέτρο που καταργείται με το προεδρικό βέτο , η κυβέρνηση σκόπευε – κατ' επιταγήν της τρόικας – να καλύψει ένα έλλειμμα στον κρατικό προϋπολογισμό ύψους περίπου 133 εκατομμυρίων ευρώ που είχε προκύψει όταν το Συνταγματικό Δικαστήριο της Πορτογαλίας ακύρωσε άλλα μέτρα λιτότητας . Ο πρόεδρος της Πορτογαλίας εξέφρασε αμφιβολίες για την αναγκαιότητα του μέτρου, καθώς οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι συνταξιούχοι έχουν κάνει ήδη «μεγάλες θυσίες» με τις μειώσεις στους μισθούς και τις συντάξεις τους , προκειμένου η Πορτογαλία να μπορέσει να ανταποκριθεί στους όρους της δανειακής της σύμβασης. Η κυβέρνηση της χώρας είναι

[164] ΑΠΕ – ΜΠΕ, 2013.

αναγκασμένη να βρει νέα πηγή εσόδων ώστε να καλύψει το κενό στον προϋπολογισμό του 2014, που χαρακτηρίζεται ο σκληρότερος των τελευταίων δεκαετιών, καθώς προβλέπει περικοπές για την εξοικονόμηση ενός ποσού συνολικού ύψους 3,9 δις ευρώ. Ο πρόεδρος της Πορτογαλίας είχε επικρίνει δημοσίως στο παρελθόν ορισμένες από τις πολιτικές λιτότητας της κυβέρνησης, χαρακτηρίζοντας τις ακραίες. [165]

Σε αντίθεση με την Ελλάδα που δεν συνέβη κάτι τέτοιο ποτέ στα χρόνια των Μνημονίων από τον Πρώτο Πολίτη της χώρας, παρατηρούμε ότι στην Πορτογαλία, ο πρόεδρος της άσκησε το δικαίωμα του βέτο που του επιτρέπει το Σύνταγμα απέναντι σε ένα μνημονιακό μέτρο λιτότητας. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ένα μήνα πριν την παρέμβαση του προέδρου Σίλβα, δηλαδή τον Φεβρουάριο του 2014, εξήρε την πρόοδο της οικονομίας της Πορτογαλίας αλλά ταυτόχρονα προειδοποίησε ότι η χώρα εξακολουθεί να αντιμετωπίζει πολλά εμπόδια, καθώς εκκρεμεί από το Συνταγματικό Δικαστήριο η εξέταση βασικών παραμέτρων του προϋπολογισμού του 2014. Αναμφισβήτητα, αυτή η κατάσταση περιπλέκει την πορεία των μεταρρυθμίσεων και δημιουργεί αβεβαιότητα για το μέλλον.

Η πορτογαλική κυβέρνηση στις 15 Απριλίου 2014 υιοθέτησε ένα νέο πακέτο μέτρων λιτότητας ύψους 1,4 δις ευρώ προκειμένου να μειώσει το δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας στο 2,5% του ΑΕΠ το 2015 και να ικανοποιήσει τους δανειστές της. Τα μέτρα αυτά αφορούν κυρίως περικοπές στις δαπάνες των υπουργείων και των κρατικών εταιρειών, χωρίς να ζητηθούν επιπλέον θυσίες από τους Πορτογάλους. Το ποσό των περικοπών για το 2015 μειώθηκε χάρη στη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης στην Πορτογαλία και τη μεγαλύτερη από το αναμενόμενο μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος το 2013 στο 4,9% του ΑΕΠ, κάτω από τον στόχο του 5,5% που είχε ορίσει η πορτογαλική κυβέρνηση και οι δανειστές της χώρας. [166]

Το ΔΝΤ είχε ζητήσει από την Πορτογαλία να το ενημερώσει για τα μέτρα που θα λάβει, καθώς θεωρούνταν απαραίτητη προϋπόθεση για να δώσει το πράσινο φως για την αποδέσμευση μίας νέας δόσης δανείου ύψους 900 εκατομμυρίων ευρώ. Χωρίς αυτά τα μέτρα δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί η ενδέκατη αξιολόγηση της εκτέλεσης του προγράμματος της Πορτογαλίας από την τρόικα των δανειστών της (ΕΕ, ΕΚΤ και ΔΝΤ). Η ολοκλήρωση της αξιολόγησης χαρακτηριζόταν εξαιρετικά επείγουσα καθώς η επόμενη και τελευταία επίσκεψη κλιμακίου εκπροσώπων της τρόικας στη Λισαβόνα

[165] <http://www.tanea.gr>, «Κρίση στην Πορτογαλία: Βέτο του προέδρου Καβάκο Σίλβα σε μέτρα λιτότητας της κυβέρνησης», Μάρτιος 2014.

[166] ΑΠΕ – ΜΠΕ, 2014.

αναμενόταν να ξεκινήσει πριν τα τέλη Απριλίου, προκειμένου να προετοιμαστεί η έξοδος της χώρας από το πρόγραμμα βοήθειας.

Το Συνταγματικό Δικαστήριο της Πορτογαλίας ακύρωσε το Μάιο πολλά από τα μέτρα λιτότητας τα οποία είχαν εγγραφεί στον κρατικό προϋπολογισμό του 2014. Η κεντροδεξιά κυβέρνηση θεωρούσε τα εν λόγω μέτρα απαραίτητα για τη συνέχιση του προγράμματος δημοσιονομικής λιτότητας. Για έκτη φορά από την αρχή του Μνημονίου, το πορτογαλικό Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε ότι τα μέτρα λιτότητας που περιλαμβάνονται στον προϋπολογισμό είναι αντισυνταγματικά, αναγκάζοντας έτσι την κυβέρνηση να αναζητεί νέους τρόπους ώστε να καλύψει το δημοσιονομικό κενό που δημιουργήθηκε, ύψους περίπου 700 εκατ. ευρώ.

Τα μέτρα που κρίθηκαν αντισυνταγματικά και απορρίφθηκαν από τους δικαστές προέβλεπαν:

- μειώσεις στους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων, που λαμβάνουν αποδοχές υψηλότερες από 675 ευρώ μηνιαίως,
- επιβολή κρατήσεων 6% και 5% επί των επιδομάτων ανεργίας και ασθενείας αντίστοιχα,
- επιβολή όρων για τη χορήγηση των συντάξεων χηρείας. [167]

Η ανώτατη δικαστική αρχή της χώρας ακύρωσε τρία από τα τέσσερα μέτρα εξοικονόμησης δαπανών εναντίον των οποίων είχε προσφύγει η κεντροαριστερή και αριστερή αντιπολίτευση, που είχαν εγγραφεί στον προϋπολογισμό του 2014 και δεν ακύρωσε το μέτρο το οποίο προέβλεπε την επιβολή μείωσης των επικουρικών συντάξεων για τους δικαιούχους του δημόσιου τομέα. Η απόρριψη των μέτρων, ως αντισυνταγματικών, αποτέλεσε μεγάλο πλήγμα και έγειρε ένα τεράστιο εμπόδιο για την κυβέρνηση του Πέδρο Πάσος Κοέλιο το οποίο δεν ήθελε σίγουρα να αντιμετωπίσει «βεβιασμένα», αλλά πιθανώς και για την πλειοψηφία των πορτογάλων φορολογούμενων που θα κληθούν να καλύψουν το κενό που προκλήθηκε μέσω μίας αύξησης της φορολογίας αν αυτό αποδειχθεί απαραίτητο. Η κυβέρνηση σεβάστηκε την απόφαση του δικαστηρίου και προσπάθησε να ανταποκριθεί σε αυτήν την περίπλοκη κατάσταση, βρίσκοντας μία λύση που θα απέτρεπε μία κρίση στην Πορτογαλία και δεν θα απαιτούσε να ζητήσει η Λισαβόνα βοήθεια από τους ευρωπαϊούς εταίρους της.

Για το πρώτο μέτρο το Συνταγματικό Δικαστήριο και ο πρόεδρος του, Ζουακίμ Σόουζα Ριμπέιρου, χαρακτήρισαν «υπερβολική» τη μείωση μισθών μεταξύ

[167] Συνταγματικό Δικαστήριο της Πορτογαλίας, Μάιος 2014.

2% και 12% με το επιχείρημα ότι παραβιάζουν το συνταγματικό δικαίωμα της ισότητας και διέταξε την ανάκληση των περικοπών με αναδρομική ισχύ από την 1η Ιουνίου. Τα προβλήματα της οικονομίας αλλά και της πρόσφατης ακύρωσης των μέτρων λιτότητας τα οποία καλείται να αντιμετωπίσει η κυβέρνηση έρχονται σε μία σημαντική περίοδο για τη χώρα, καθώς μέσα στο Μάιο η Πορτογαλία σχεδίαζε να εξέλθει από το πρόγραμμα διάσωσης που της είχε επιβληθεί πριν τρία χρόνια.

Η πρώτη επίπτωση από τη δικαστική απόφαση είναι ότι θα καθυστερήσει η καταβολή της τελευταίας δόσης του Μνημονίου, ύψους 3,5 δις ευρώ, μέχρι η κυβέρνηση να αποφασίσει από πού θα καλυφθεί το κενό των 700 εκατ. ευρώ που προκύπτει στον κρατικό προϋπολογισμό και το οποίο μπορεί να αποδειχθεί ακόμη μεγαλύτερο, καθώς επίκεινται άλλες δύο δικαστικές αποφάσεις επί των μέτρων λιτότητας της κεντροδεξιάς κυβέρνησης. Η δεύτερη επίπτωση είναι ότι πιθανότατα οι Πορτογάλοι θα κληθούν να πληρώσουν υψηλότερο ΦΠΑ προκειμένου να καλυφθεί το κενό. Εναλλακτική λύση είναι η αύξηση της ειδικής εισφοράς που επιβάλλεται στα δώρα των μισθωτών, καθώς και οι Πορτογάλοι λαμβάνουν δώρο αδειας και Χριστουγέννων. Σε διαφορετική περίπτωση, κάποιος άλλος, έμμεσος πιθανότατα, φόρος θα βρεθεί ώστε να επιτευχθεί ο στόχος του Μνημονίου για μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος από το 4,9% του ΑΕΠ το 2013 στο 4% το 2014 και στο 2,5% το 2015. [168]

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί πως, η κατάσταση θα ήταν ακόμη χειρότερη για τους Πορτογάλους εργαζόμενους και γι' αυτό θα πρέπει να είναι ευχαριστημένοι που το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν ζήτησε και την αναδρομική αποκατάσταση της μείωσης του μισθού των δημοσίων υπαλλήλων από την αρχή του έτους, πράγμα που θα προσέθετε ακόμη 500 εκατ. ευρώ στον «λογαριασμό». Μία τρίτη επίπτωση της δικαστικής απόφασης είναι ότι η απόδοση των πορτογαλικών 10ετών κρατικών ομολόγων αυξήθηκε κατά 7 μονάδες βάσης μέσα σε λίγες μέρες, από το 3,63% στο 3,69%. Είναι σίγουρο, όπως και σε παρόμοιες περιπτώσεις στην Ελλάδα, ότι η δικαστική απόφαση δεν θα εκτροχιάσει τη δημοσιονομική πρόοδο της Πορτογαλίας, ωστόσο όπως όλοι αντιλαμβάνονται προκάλεσε ένα βραχυπρόθεσμο εμπόδιο το οποίο χρίζει ιδιαίτερης προσοχής και θα πρέπει υπερπηδηθεί.

Η ανάγκη για επιβολή νέων φόρων σίγουρα αποτελεί πρόβλημα για τα δύο κεντροδεξιά κόμματα της πορτογαλικής κυβέρνησης, δεδομένου ότι

[168] <http://www.kathimerini.gr>, «Εμπλοκή στην Πορτογαλία από την απόφαση για αντισυνταγματικά μέτρα λιτότητας», Ιούνιος 2014.

στις Ευρωεκλογές συγκέντρωσαν λιγότερο από 28% και τα δύο μαζί, το χαμηλότερο ποσοστό που έχουν λάβει ποτέ. Η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου έριξε όντως λάδι στη φωτιά της πολιτικής κρίσης που άναψε μετά τις ευρωεκλογές. Το αποτέλεσμα της 25ης Μαΐου που έφερε το αντιπολιτευόμενο σοσιαλιστικό κόμμα στην πρώτη θέση με 31,5% (κερδίζοντας 4,9%) και το κυβερνών δεξιό κόμμα στην δεύτερη με 27,7% των ψήφων (χάνοντας 12,4%) έδωσε νέα ώθηση στις συζητήσεις για την ανάγκη πρόωρων εκλογών. Η απόφαση ανώτατου δικαστηρίου σχεδόν μία εβδομάδα μετά έφερε στην επιφάνεια την πολυεπίπεδη αμφισβήτηση της κυβέρνησης Κοέλιο.

4.6 Η ΕΞΟΔΟΣ ΤΗΣ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ

Η Πορτογαλία, η οποία τελούσε υπό την εποπτεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου μετά την προσφυγή της στο μηχανισμό στήριξης πριν από τρία χρόνια, τον Απρίλιο του 2011, βγήκε από το πρόγραμμα στις 17 Μαΐου του 2014. Αποφάσισε να το κάνει χωρίς πιστωτικό «δίκτυ ασφαλείας», εξέλιξη που ελάχιστοι περίμεναν όταν πριν από έξι μήνες η χώρα συζητούσε για δεύτερο πακέτο στήριξης. Η πορτογαλική κυβέρνηση για να λάβει τα 78 δις ευρώ της βοήθειας αναγκάστηκε να λάβει μέτρα συνολικού ύψους 30 δις ευρώ, με τους πολίτες να κατεβαίνουν στους δρόμους αλλά τις διαμαρτυρίες να είναι πολύ λιγότερες από ότι στην Ελλάδα και το ΔΝΤ να ομολογεί ότι οι επιπτώσεις της λιτότητας ήταν μεγαλύτερες από ότι υπολόγισε.

Η κυβέρνηση Κοέλιο δηλώνει αισιόδοξη ότι με την ενίσχυση των εξαγωγών και το εμπορικό πλεόνασμα, για πρώτη φορά στην ιστορία της η χώρα οδεύει σε ανάπτυξη και οριστική έξοδο από την κρίση. Σύμφωνα με στοιχεία όμως της Eurostat που δημοσιεύτηκαν τον Μάιο, το πρώτο τρίμηνο η ανάπτυξη γύρισε σε αρνητικό πρόσημο -0,7% ενώ παράλληλα η ανεργία έχει εκτοξευθεί σε ιστορικά υψηλά, καθώς το Μάρτιο παρέμενε πάνω από 15% και στους νέους ξεπερνούσε το 35%. Το 2013 όμως, η Πορτογαλία χάρη στην ισχυρή ανάπτυξη των εξαγωγών πέτυχε το πρώτο εμπορικό πλεόνασμα σε προϊόντα και υπηρεσίες τα τελευταία 70 χρόνια. Αυτό το εμπορικό πλεόνασμα είναι φυσικά αποτέλεσμα της λιτότητας, καθώς η λιτότητα μείωσε το μέγεθος της οικονομίας, μείωσε την κατανάλωση, περιόρισε την ανάγκη για εισαγωγές και οδήγησε σε περισσότερες εξαγωγές.

Όταν η πορτογαλική οικονομία επιστρέψει στην ανάπτυξη, θα επιστρέψουν και τα προβλήματα χρηματοδότησης του πορτογαλικού χρέους. Επίσης, θα επιστρέψει το πρόβλημα πώλησης ομολόγων στις διεθνείς αγορές, γιατί αυτό το θέμα συνδέεται άμεσα με το επίπεδο ανάπτυξης της πορτογαλικής οικονομίας. Είναι γεγονός και ευρέως γνωστό, καθώς όλοι οι οικονομολόγοι το γνωρίζουν, ότι χωρίς λύση στην χρηματοδότηση των ελλειμμάτων, εντός της Ευρωζώνης, η Πορτογαλία δεν θα μπορέσει να οδηγηθεί πίσω στην ανάπτυξη. Ο κίνδυνος που αντιμετωπίζει η Πορτογαλία, αλλά και ολόκληρη η Ευρώπη, είναι ότι η οικονομική ανάκαμψη δε συνοδεύεται από περισσότερες δουλειές. Ο μόνος τρόπος να βελτιωθεί βιώσιμα η αγορά εργασίας, είναι η εισαγωγή πολιτικών που θα αυξάνουν τις προσλήψεις. Όταν χάνεται μία θέση εργασίας πρέπει να αντικαθίσταται από μία νέα, καθώς πρέπει να υπάρξει μία διαδικασία μεταμόρφωσης και αυτό είναι πολιτικό θέμα.

Παρόλα αυτά, η κεντροδεξιά κυβέρνηση παραμένει δεσμευμένη να συνεχίσει στο δρόμο των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και της λιτότητας που εφαρμόζει. Σύμφωνα με το ΔΝΤ και τον ΟΟΣΑ, η Πορτογαλία θα καταφέρει να μειώσει το χρέος της στο 60% του ΑΕΠ, το 2030 και για να το πετύχει αυτό θα πρέπει να εφαρμόσει λιτότητας περίπου 1,9% κάθε χρόνο. Βέβαια κάτι τέτοιο δεν είναι εφικτό και το ΔΝΤ το γνωρίζει αυτό και αναγκάζεται να το παραδεχτεί καθώς δεν έχει "Σχέδιο Β", δηλαδή μία εναλλακτική λύση, με αποτέλεσμα να έχει σταματήσει να το προτείνει. Η Πορτογαλία δεν μπορεί να συνεχίσει ατέρμονα ένα πρόγραμμα λιτότητας και αυτό που πρέπει να γίνει εξαρτάται από πολιτική απόφαση και δε θα προέλθει από το ΔΝΤ που το απαρτίζουν τεχνοκράτες. Είναι απαραίτητο να συντονιστούν καλύτερα οι ευρωπαϊκές πολιτικές για να λύσουν το πρόβλημα της Ευρωζώνης, εκεί όπου είναι οξύτερο, δηλαδή στην ευρωπαϊκή περιφέρεια.

Η αλήθεια είναι πως η Πορτογαλία έδειξε την πόρτα της εξόδου στους τοκογλύφους της ΕΕ και του ΔΝΤ αξιοποιώντας μία εξόχως ευνοϊκή συγκυρία που διαμορφώθηκε μετά το λεγόμενο πακέτο Ντράγκι που περιελάμβανε μείωση επιτοκίων του ευρώ και νέους πακτωλούς ρευστότητας στις τράπεζες με στόχο να χρηματοδοτηθεί η παραγωγή και η απασχόληση. Το (εύκολα προβλέψιμο) αποτέλεσμα ήταν αντί να δώσουν δάνεια στις επιχειρήσεις οι τράπεζες να στρέψουν τη ρευστότητα της ΕΚΤ στην αγορά κεφαλαίων και να ακολουθήσει ένα ράλι στην αγορά ομολόγων που οδήγησε τις αποδόσεις τους σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα.

Για παράδειγμα το κόστος δανεισμού της Ισπανίας διαμορφώθηκε σε πιο χαμηλά επίπεδα ακόμη κι απ' το κόστος των ομολόγων των ΗΠΑ. Οι αποδόσεις των δεκαετών ομολόγων Ισπανίας και Ιταλίας έπεσαν στο 2,57%

και 2,7% αντίστοιχα, με αποτέλεσμα το spread (διαφορά στην απόδοση με τα αντίστοιχα γερμανικά) να καταγράψει χαμηλό ρεκόρ τετραετίας. Η πλημμυρίδα ρευστού που δημιουργήθηκε ήταν τέτοια, ώστε σύμφωνα με την Deutsche Bank, οι αποδόσεις των δεκαετών γαλλικών ομολόγων ήταν τόσο χαμηλές μόνο την δεκαετία του 1740, κατά την διάρκεια του αυστριακού πολέμου για την διαδοχή. Αξιοποιώντας αυτή την συγκυρία η Πορτογαλία στις 11 Ιουνίου προχώρησε στην επιτυχημένη έκδοση ομολόγων ύψους 975 εκατ. ευρώ, ευελπιστώντας βάσιμα ότι θα μπορεί στο εξής με ομολογιακές εκδόσεις να καλύψει το κενό των χρημάτων που ανέμενε από την Τρόικα. Η μείωση του κόστους δανεισμού σε όλη την Ευρώπη, για λόγους που σχετίζονται με το κόστος χρήματος κι όχι με τις αναπτυξιακές προοπτικές, επανέφερε σχέδια έκδοσης ομολόγων στην Ελλάδα και την Κύπρο. [169]

Στην τελευταία τους έκθεση, τον Μάιο του 2014, οι διεθνείς πιστωτές της χώρας (ΕΕ, ΕΚΤ, ΔΝΤ) επαινούσαν τις “φιλόδοξες μεταρρυθμίσεις” της Λισαβόνας εκτιμώντας ότι Πορτογαλία παραμένει στη σωστή πορεία, βγαίνει από το Μνημόνιο εντός του μήνα και γίνεται έτσι η δεύτερη χώρα της Ευρωζώνης μετά την Ιρλανδία που ολοκληρώνει με επιτυχία το πρόγραμμα διεθνούς δανεισμού της. Η τελευταία από τις 12 εκθέσεις αξιολόγησης για την εφαρμογή του προγράμματος ανοίγει το δρόμο για την αποδέσμευση, τον Ιούνιο, της τελευταίας δόσης ύψους 2,6 δις ευρώ από το συνολικό δάνειο των 78 δις.

Η Πορτογαλία έκανε μία πορεία που της επιτρέπει να ανακτήσει την αυτονομία της, αφού άλλωστε αυτό ήταν και το ζητούμενο αυτά τα τρία χρόνια, γεγονός που δίνει νόημα και χρησιμότητα στις θυσίες που υπέστη η πορτογαλική κοινωνία. Η επίσημη έξοδος της Πορτογαλίας από το πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής που έγινε στις 17 Μαΐου του 2014 θέτει την κυβέρνηση προ των ευθυνών της, καθώς θα πρέπει να παρουσιάσει τη στρατηγική που σκοπεύει να ακολουθήσει, εάν δηλαδή θα επιστρέψει άμεσα στις αγορές χωρίς να προσφύγει σε μία γραμμή πιστώσεων για προληπτικούς λόγους. Το τέλος του Μνημονίου δεν σημαίνει και το τέλος της εποπτείας, καθώς αξιωματούχοι της Κομισιόν και του ΔΝΤ θα επισκέπτονται την Πορτογαλία για να αξιολογήσουν τη πορεία της οικονομίας, δύο φορές κάθε χρόνο έως το 2035, οπότε η νοτιοευρωπαϊκή χώρα θα έχει αποπληρώσει το 75% των δανείων.

Μετά την πολιτική κρίση του καλοκαιριού του 2013 και την έξοδο από το μνημόνιο το 2014, ο κυβερνητικός συνασπισμός προσπαθεί να βρει τους σωστούς βηματισμούς για να συνεχίσει την πορεία του και στο μέλλον. Η

[169] <https://leonidasvatikiotis.wordpress.com>,

διένεξη στους κόλπους του συνασπισμού άρχισε όταν ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών Πάουλου Πόρτας, ηγέτης του ήσσονος εταίρου του κυβερνητικού συνασπισμού CDS-PP, απειλούσε με αποχώρηση από την κυβέρνηση. Είχε αντιπαχθεί στον διορισμό της Μαρίας Λουίς Αλμπουκέρκι, μίας σθεναρής υπερμάχου της λιτότητας, στη θέση του παραιτηθέντα Υπουργού Οικονομικών Βίτορ Γκάσπαρ, του αρχιτέκτονα της λιτότητας που απέτυχε στη συγκέντρωση ευρύτερης αποδοχής των σκληρών μέτρων. Τελικά με την παρέμβαση του προέδρου της Πορτογαλίας Καβάκο ντα Σίλβα η χώρα δεν οδηγήθηκε σε εκλογές και η κυβέρνηση εξασφάλισε την επιβίωση της. Με βαρύ τίμημα όμως, καθώς στις 29 Σεπτεμβρίου 2012 τα κόμματα της πορτογαλικής συγκυβέρνησης συνετρίβησαν στις δημοτικές εκλογές.

Η κρίση στην κεντροδεξιά πορτογαλική κυβέρνηση – συνασπισμός δύο κεντροδεξιών κομμάτων, του Λαϊκού Κόμματος του κυρίου Πόρτας και του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος του κυρίου Κοέλιου – δεν οφείλονταν στην μη εφαρμογή του προγράμματος αλλά στο γεγονός ότι το πρόγραμμα δεν “έβγαινε”, όπως συνέβη και με την Ελλάδα. Το Λαϊκό Κόμμα ήθελε να υπάρξει μία επαναδιαπραγμάτευση της πολιτικής με την τρόικα και πίστευαν πως τότε ήταν η κατάλληλη στιγμή, καθώς δίχως ένα πιο ελαστικό πρόγραμμα γνώριζαν ότι η Πορτογαλία θα βυθιζόταν σε μία παρατεταμένη ύφεση. Η παραίτηση του αρχιτέκτονα της μνημονιακής πολιτικής στη Πορτογαλία και πανίσχυρου πρώην Υπουργού Οικονομικών Βίτορ Γκάσπαρ, οφείλονταν σύμφωνα με τον καθηγητή πολιτικής επιστήμης στο Πανεπιστήμιο της Λισαβόνας Αντόνιο Κόστα Πίντο σε δύο λόγους: «πρώτον στην αποτυχία των δημοσιονομικών στόχων του προγράμματος και δεύτερον στην πίεση των Πορτογάλων πολιτικών οι οποίοι δεν ήθελαν έναν τεχνοκράτη στο σημαντικότερο υπουργείο της κυβέρνησης.

4.7 Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ

Η Πορτογαλία και η κυβέρνηση της δεν πρόλαβαν να κάνουν τα πρώτα θετικά βήματα μετά την απαγκίστρωση τους από το Μνημόνιο τον Μάιο και βρέθηκαν αντιμέτωποι μόλις τρεις μήνες αργότερα, στα τέλη Ιουλίου, με την κατάρρευση της Banco Espírito Santo (Τράπεζα του Αγίου Πνεύματος) που ήταν η μεγαλύτερη τράπεζα της χώρας. Στις 3 Αυγούστου 2014, η κυβέρνηση χώρισε την τράπεζα σε «καλή» και «κακή». Η «καλή» ονομάστηκε Novo Banco και πήρε κρατική βοήθεια 4,9 δις ευρώ ενώ η «κακή» πτώχευσε και

μπήκε σε εκκαθάριση. Δυόμιση χιλιάδες μικρομέτοχοι έχασαν τα λεφτά τους και όλοι οι φορολογούμενοι Πορτογάλοι πολίτες επιβαρύνθηκαν με άλλα 4,9 δις ευρώ.

Μέσα σε τρία χρόνια, οι μισθοί των Πορτογάλων μειώθηκαν κατά 25% , οι συντάξεις τους λίγο παραπάνω, οι φόροι σχεδόν διπλασιάστηκαν, η ανεργία παρέμενε σε δυσθεώρητα ύψη (επίσημα είναι « μόλις» 14% αλλά δίχως τα τερτίπια της ευέλικτης εργασίας, των mini jobs κλπ φτάνει το 25%) και το δημόσιο χρέος είχε εκτιναχθεί πάνω από το 120%. Παρόλα αυτά οι ιθύνοντες της μνημονιακής πολιτικής δεν έπαυαν να απονέμουν εύφημες μνείες στους Πορτογάλους επειδή τα κατάφεραν. Στο μεταξύ, ο πληθυσμός της χώρας εξακολουθεί να μειώνεται λόγω μετανάστευσης και εκτιμάται ότι θα έχει μειωθεί κατά 10% μέχρι το 2020 . Για μία χώρα δέκα εκατομμυρίων κατοίκων , αυτό ισοδυναμεί με ένα εκατομμύριο άτομα και προφανώς η συντριπτική πλειοψηφία αυτών των ατόμων ανήκουν στις παραγωγικές ηλικίες. Επίσης , ο ένας στους πέντε Πορτογάλους ζει κάτω από το όριο της φτώχειας, με τον κατώτατο μισθό να βρίσκεται στα 505 ευρώ και το όριο της φτώχειας να βρίσκεται στα 404 ευρώ , καθώς και τα συσσίτια που οργανώνονται σε όλες τις μεγάλες πόλεις δεν επαρκούν για να ταΐσουν όσους δεν έχουν να φάνε.

Στον αντίποδα όλων αυτών βρίσκονται οι ξένοι επενδυτές , οι οποίοι πραγματοποίησαν απόβαση στην Πορτογαλία μετά το μνημόνιο . Το 2014, εξαγορές και συγχωνεύσεις με τζίρο πάνω από 16 δις ευρώ έκαναν μικρές και μεγάλες εταιρείες , καθώς άρχισαν να δείχνουν μεγάλη εμπιστοσύνη στη χώρα . Κινεζικές, αμερικάνικες και ευρωπαϊκές εταιρείες αγοράζουν μικρές εταιρείες στην Πορτογαλία, αφού η οικονομική ανάπτυξη στη χώρα αυξάνεται συνεχώς μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος βοήθειας. Οι εξαγορές και οι συγχωνεύσεις που αφορούν εταιρείες οι οποίες εδρεύουν στην Πορτογαλία έφτασαν το τέταρτο τρίμηνο τα 16,1 δις ευρώ, που είναι το υψηλότερο επίπεδο από το πρώτο τρίμηνο του 2006, σύμφωνα με στοιχεία που συγκέντρωσε το Bloomberg. Στο ποσό αυτό περιλαμβάνεται και η υποβολή προσφοράς της Altice SA ύψους 7,4 δις ευρώ για την Portugal Telecom. [170]

Μετά το πρόγραμμα βοήθειας ο επενδυτικός κίνδυνος είναι πολύ χαμηλότερος σε σύγκριση με άλλες χώρες με αποτέλεσμα οι ξένες εταιρείες να έχουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη για να επενδύσουν στην Πορτογαλία, όπου έχουν βρει καλές επιχειρήσεις σε λογική αποτίμηση. Με την κυβέρνηση

[170]<http://www.bloomberg.com> ,

της χώρας να προβλέπει ότι η οικονομική ανάπτυξη θα φτάσει για το 2015 το 1,5%, από περίπου 1% το 2014, η Πορτογαλία δεν έχει μπει στο στόχαστρο μόνο μεγάλων ευρωπαϊκών εταιρειών που θέλουν να κάνουν επενδύσεις. Στο μικροσκόπιο έχουν βάλει επενδύσεις στην Πορτογαλία και κινεζικές εταιρείες όπως είναι η Fosun Group, αλλά και μεγάλες επενδυτικές εταιρείες με έδρα τη Νέα Υόρκη, όπως είναι η Apollo Global Management. Οι δύο αυτές εταιρείες μπορεί να βρίσκονται στη λίστα 15 επενδυτών που έχει καλέσει η κεντρική Τράπεζα της Πορτογαλίας να υποβάλλουν μη δεσμευτικές προσφορές για την τράπεζα Novo Banco, καθώς εκδήλωσαν ενδιαφέρον για την απόκτηση ποσοστού των μετοχών της. Η κυβέρνηση της Πορτογαλίας θεωρεί ότι ο «πυρετός» των διαπραγματεύσεων και των συμφωνιών έχει ενισχυθεί επειδή μετά την εφαρμογή του προγράμματος βοήθειας ύψους 78 δις ευρώ, η χώρα έχει γίνει πλέον πιο ανταγωνιστική. Δεν λείπουν όμως και οι φωνές που λένε ότι με τις πωλήσεις αυτές η Πορτογαλία χάνει μερικές από τις καλύτερες εταιρείες της. [171]

Το σχέδιο οικονομικής ανάκαμψης της Πορτογαλίας βασίστηκε στην ενίσχυση των εξαγωγών και στη μείωση του κόστους εργασίας, αφήνοντας τη χώρα εξαρτημένη από την ευμετάβλητη εξωτερική ζήτηση. Υπάρχουν αρκετοί άνθρωποι που έχασαν τις δουλειές τους ή βλέπουν τους μισθούς και τις συντάξεις να πέφτουν όλο και πιο χαμηλά, τους φόρους να αυξάνονται και αναρωτιούνται, όπως συνέβαινε και στην Ελλάδα, αν αξίζουν τον κόπο αυτές οι σκληρές μεταρρυθμίσεις και αν τελικά θα οδηγήσουν σε ανάπτυξη και σε νέες θέσεις εργασίας. Σε αρκετές πόλεις της Πορτογαλίας, κυρίως στις βιομηχανικές και όχι μόνο, υπάρχουν μικρά σημάδια ανάπτυξης αλλά δεν επαρκούν καθώς τα ποσοστά ανεργίας είναι υψηλά, τα επίπεδα της φτώχειας χειροτερεύουν ιδίως μεταξύ των ατόμων ηλικίας 25-24 ετών που έχασαν τις δουλειές τους και πολλοί άνθρωποι έχουν χάσει κάθε ελπίδα ότι θα βρουν εργασία. Παρατηρείται δηλαδή στην πορτογαλική κοινωνία μία κρίση αξιών και εμπιστοσύνης.

Το πρόβλημα, λένε οι οικονομολόγοι, είναι ότι οι μεταρρυθμίσεις που έχουν ήδη υλοποιηθεί στα τρία χρόνια της βαθιάς ύφεσης και της λιτότητας θα αργήσουν να έχουν αποτέλεσμα στην πραγματική οικονομία. Μεταξύ άλλων περικοπών, η κυβέρνηση έκανε φθηνότερες τις προσλήψεις και τις απολύσεις για τις επιχειρήσεις. Αυτό μείωσε τους μισθούς και το κόστος των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, και βοήθησε σε μικρή μείωση της ανεργίας κάτω από το 17,5%. Το πρόγραμμα της προσαρμογής βασίστηκε ουσιαστικά μόνο στην εσωτερική υποτίμηση, όπως έγινε και με την Ελλάδα, και αυτό ικανοποίησε τους πιστωτές. Το κόστος εργασίας έχει πέσει κατά 8%

[171] <http://www.bloomberg.com>, Henrique Almeida, Manuel Baigorri, February 2015.

κάτω από το 2011, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Eurostat. Πολλοί αναλυτές βέβαια εκφράζουν επιφυλάξεις για το εάν η Πορτογαλία θα καταφέρει να τιθασεύσει το υψηλό χρέος της, που ανέρχεται στο 129% του ΑΕΠ. [172]

Το σχέδιο του προϋπολογισμού του 2015 εγκρίθηκε από το κοινοβούλιο της Πορτογαλίας υπό κλοιό διαδηλώσεων κυρίως δημοσίων υπαλλήλων, και αποτελούσε τον πρώτο προϋπολογισμό μετά την έξοδο της χώρας από το Μνημόνιο. Το σχέδιο, το οποίο ναι μεν δεν προβλέπει την επιβολή νέων μέτρων λιτότητας, αλλά διατηρεί - μειωμένες κατά 20% - τις περικοπές που έχουν ήδη τεθεί σε ισχύ στους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων, υπερψηφίστηκε επί της αρχής από βουλευτές της πλειοψηφίας των κομμάτων της κεντροδεξιάς. Στο σχέδιο, το οριστικό κείμενο του οποίου τέθηκε σε ψηφοφορία στις 27 Νοεμβρίου 2014, προβλεπόταν η μείωση του δημόσιου ελλείμματος από το 4% στο 2,7% του ΑΕΠ χωρίς την προσφυγή σε νέα μέτρα λιτότητας. [173]

Είναι ο πρώτος προϋπολογισμός που κατατίθεται χωρίς την έγκριση της τρόικας, αφού η χώρα πλέον διαθέτει κυριαρχία και ελευθερία που της επιτρέπει να πράξει κάτι τέτοιο, καθώς επίσης και γιατί προβλέπει ένα έλλειμμα μικρότερο του 3%. Παρόλα αυτά όταν διεξαγόταν η ψηφοφορία, στη χώρα βρίσκονταν οι εκπρόσωποι της τρόικας των δανειστών στο πλαίσιο μίας αποστολής ελέγχου. Επίσης, στον προϋπολογισμό προβλέπονταν περικοπές στις δημόσιες δαπάνες και στοχευμένες αυξήσεις φόρων που ανέρχονταν σε ένα σύνολο 1,25 δις ευρώ, δηλαδή 0,7% του ΑΕΠ – ποσό πάντως μικρότερο των προηγούμενων ετών. Για το 2015 ο κυβερνητικός συνασπισμός στοχεύει κυρίως στην ανάκαμψη της απασχόλησης, προκειμένου να βελτιώσει τα έσοδα του δημοσίου από τη φορολογία. Το ποσοστό ανεργίας έχει αναθεωρηθεί προς τα κάτω και προβλέπεται να περιοριστεί στο 13,4% από 14,8 προηγουμένως.

Τον Ιανουάριο του 2015 η Πορτογαλία και η Ιρλανδία προχώρησαν στην πρόωρη αποπληρωμή τμήματος των δανείων που έλαβαν από το ΔΝΤ. Οι κυβερνήσεις τους σπεύδουν να εκμεταλλευτούν τις ευνοϊκές συνθήκες που επικρατούν στις αγορές κρατικών ομολόγων της Ευρωζώνης, δανειζόμενες με ιστορικά χαμηλά επιτόκια παρά τη χαμηλή βαθμολογία του κρατικού χρέους τους. Μετά την «καθαρή έξοδο» των χωρών αυτών στις αγορές, οι κυβερνήσεις τους αντλούν κεφάλαια με ευκολία, γεγονός που τους δίνει τη δυνατότητα να καλύψουν πρόωρα υποχρεώσεις προς το ΔΝΤ που φέρουν υψηλότερο επιτόκιο. Παράλληλα, η Ισπανία είναι ένα από τα πιο αισιόδοξα

[172] Associated Press - <http://www.ap.org>, Eurostat, 2014.

[173] ΑΠΕ – ΜΠΕ, 2014.

κεφάλαια στην Ευρωζώνη καθώς το ΔΝΤ αναθεώρησε προς τα πάνω τις εκτιμήσεις για ανάπτυξη στο 2% για το 2015 από το 1,7% που είχε προβλεφθεί τον Οκτώβριο του 2014.

Η Πορτογαλία από την πλευρά της ακολουθεί τα βήματα της Ιρλανδίας, θέτοντας ως στόχο την πρόωρη αποπληρωμή τμήματος του δανείου των 26,5 δις ευρώ που έλαβε από το ΔΝΤ στο πλαίσιο του δανειοδοτικού προγράμματος των 78 δις ευρώ της τρόικας, ανακοινώνοντας τον Ιανουάριο την αποπληρωμή του 3,7% του δανείου του ΔΝΤ. Μεγάλος «σύμμαχος» της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας για την πρόωρη αποπληρωμή των δανείων από το ΔΝΤ αλλά και την υποχώρηση του κόστους εξυπηρέτησης του χρέους σε όλα τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης ήταν η υπόσχεση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) για την εφαρμογή μέτρων ποσοτικής χαλάρωσης, που υλοποιήθηκε τον Ιανουάριο και στην οποία η Ελλάδα δεν μπόρεσε να συμμετάσχει λόγω άλλων προβλημάτων.

Οι αποδόσεις των ομολόγων από τη Γερμανία έως την Ιρλανδία παρουσιάζουν το ένα ιστορικό χαμηλό μετά το άλλο. Στις 23 Ιανουαρίου, οι αποδόσεις των 10ετών ομολόγων της Πορτογαλίας υποχώρησαν στο 2,33%, το χαμηλότερο επίπεδο από το 1997, και παραμένουν σε αυτά τα επίπεδα, αντανακλώντας μία αισθητή πτώση από το 18% που ίσχυε στην κλιμάκωση της κρίσης χρέους το 2012. Τον Ιανουάριο, το Υπουργείο Οικονομικών άντλησε 5,5 δις ευρώ από την πώληση 10ετών και 30ετών τίτλων μέσα από τράπεζες, ενώ η υπηρεσία διαχείρισης δημόσιου χρέους σχεδιάζει συνολικές εκδόσεις από 12 με 14 δις ευρώ μέχρι τα τέλη του 2015. [174]

Η Πορτογαλία τον Ιανουάριο του 2015 αποκατέστησε την πρόσβαση της στις διεθνείς κεφαλαιαγορές και πληρούσε τις προδιαγραφές για να ενταχθεί στο εκσυγχρονισμένο σύστημα στατιστικής του ΔΝΤ, το SDDS Plus, το οποίο προσδίδει έτσι περαιτέρω αξιοπιστία στα στατιστικά στοιχεία της χώρας. Η Κομισιόν εκτιμά ότι το αδύναμο εξωτερικό περιβάλλον, η επιβράδυνση των μεταρρυθμίσεων και τα υψηλά επίπεδα δημοσίου και ιδιωτικού χρέους ανακόπτουν τη δυναμική ανάκαμψη της οικονομίας. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως το δημόσιο χρέος της χώρας έφτασε στο 130,5% του ΑΕΠ το 2014 έναντι 94% το 2011, όταν προσέφυγε στους διεθνείς πιστωτές. Επίσης, στη διάρκεια του τριετούς προγράμματος η χώρα μείωσε το έλλειμμα στο 4,9% του ΑΕΠ και υλοποίησε ιδιωτικοποιήσεις. Η κυβέρνηση Κοέλιο θεωρεί πως, εάν δεν αυξηθεί η τιμή του πετρελαίου, ο ρυθμός ανάπτυξης θα είναι ισχυρός για το 2015.

[174] <http://www.kathimerini.gr>, «Πορτογαλία, Ιρλανδία, Ισπανία «δραπέτευσαν» από το μνημόνιο» - ΠΗΓΗ: <http://www.reuters.com>, Ιανουάριος 2015.

Στην Πορτογαλία δεν υπάρχει ομοφωνία ως προς την αποτίμηση των μεταρρυθμιστικών προσπαθειών που κατέβαλε η χώρα τα τελευταία χρόνια ως συνέπεια της μνημονιακής πολιτικής. Από τη μία πλευρά η πορτογαλική κυβέρνηση και πολλοί οικονομολόγοι ισχυρίζονται ότι τα χειρότερα έχουν περάσει ενώ από την άλλη πλευρά, μέλη ανθρωπιστικών οργανώσεων κάνουν λόγο για ανθρωπιστική κρίση, η οποία επιδεινώνεται. Η κυβέρνηση επαναφέρει κάθε τόσο στο δημόσιο διάλογο το επιχείρημα της πρόωρης αποπληρωμής των δανείων, τα εξαιρετικά χαμηλά επιτόκια δανεισμού και το σχετικά χαμηλό ποσοστό ανεργίας που ανέρχεται στο 14%. Ωστόσο χρειάζεται μεγάλη προσοχή στην ερμηνεία αυτών των αριθμών, καθώς η ανθρωπιστική οργάνωση AMI εκτιμά πως το ποσοστό ανεργίας παραμένει χαμηλό λόγω των σύντομων και εν πολλοίς άσκοπων προγραμμάτων πρακτικής άσκησης, ενώ πολλοί είναι οι άνεργοι που δεν είναι δηλωμένοι στο ταμείο ανεργίας. Έτσι, σύμφωνα με υπολογισμούς της CGTP, της μεγαλύτερης πορτογαλικής Ένωσης Εργαζομένων, το πραγματικό ποσοστό της ανεργίας ανέρχεται στο 25%.

Ο κατώτερος μισθός στην Πορτογαλία έχει πέσει στα 430 ευρώ και από εξαίρεση τείνει να γίνει κανόνας. Από τις μειώσεις στους μισθούς πλήττονται κυρίως οι χαμηλόμισθοι στην κλωστοϋφαντουργία και στην υποδηματοποιία, οι οποίες αποτελούν τους πυλώνες της πορτογαλικής εξαγωγικής δραστηριότητας. Σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (INE) το ποσοστό των Πορτογάλων που ζει κάτω από το όριο της φτώχειας ανέρχεται στο 19%. Περίπου 2 εκατομμύρια Πορτογάλοι (σε μία χώρα με πληθυσμό 10 εκατομμύρια) έχουν αναγκαστεί να ζουν με έσοδα κάτω από το 60% του εθνικού μέσου όρου, καθώς τα κοινωνικά προβλήματα που προκλήθηκαν από τα μέτρα λιτότητας είναι δύσκολο να επιλυθούν.

Η πορτογαλική κυβέρνηση κατάφερε να παρουσιάσει ένα εξισορροπημένο προϋπολογισμό λόγω της αύξησης των ωρών εργασίας και των περικοπών σε μισθούς και δημόσιες δαπάνες. Η Πορτογαλία που επί σειρά ετών έζησε πάνω από τις δυνάμεις της, στις αρχές του 2015 άρχισε να εμφανίζει δημοσιονομικό πλεόνασμα. Η κυβέρνηση πρέπει να κάνει διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, να αυξήσει τα ποιοτικά και ποσοτικά τα έσοδά της, να ενισχύσει τη ρευστότητα στη χώρα και να επενδύσει σε άλλους τομείς πέρα από τον τουρισμό. Στο μεταξύ το κύμα της μετανάστευσης νέων κυρίως Πορτογάλων συνεχίζεται, καθώς από το ξέσπασμα της κρίσης πάνω από 100.000 απόφοιτοι πανεπιστημίων αλλά και ανειδίκευτοι εργάτες φεύγουν κάθε χρόνο για τη Μ. Βρετανία, τη Γαλλία και τη Γερμανία. Η Πορτογαλία κατάφερε να ανακτήσει τη χαμένη αξιοπιστία της στις αγορές και δανείζεται με

επιτόκια που κυμαίνονται γύρω στο 2% . Η πορτογαλική κυβέρνηση έχει αρχίσει να κινείται προς την κατεύθυνση της χαλάρωσης τη λιτότητας, αλλά το αποτέλεσμα όλων αυτών μέτρων θα κριθεί στις βουλευτικές εκλογές του 2015.

4.8 Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 2015

Το 2015 υπήρξε μία χρονιά ορόσημο τόσο για την Πορτογαλία και τους πολίτες της όσο και για την κεντροδεξιά κυβέρνηση που χειρίστηκε την τύχη της χώρας σε όλη τη διάρκεια του Μνημονίου, καθώς στις 4 Οκτωβρίου, δηλαδή 16 μήνες μετά τη λήξη του προγράμματος στήριξης, πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες βουλευτικές εκλογές. Σε όλη τη διάρκεια του έτους η οικονομική ανάκαμψη στην Πορτογαλία συνεχίζει να είναι μέτρια παρότι έχει γίνει σημαντική πρόοδος και την άποψη αυτή συμμερίζεται και το ΔΝΤ, το οποίο παράλληλα καλεί τη Λισαβόνα να συνεχίσει τις προσπάθειες για να ενθαρρύνει την ανάπτυξη και την απασχόληση. Το ΔΝΤ αναφέρει σε έκθεση του ότι η τρέχουσα ανάκαμψη είναι ακόμα πολύ μέτρια για να επαναφέρει την ανάπτυξη και την απασχόληση στα επίπεδα πριν από την κρίση , παρά τη σημαντική πρόοδο των οικονομικών προοπτικών βραχυπρόθεσμα.

Η Πορτογαλία επέστρεψε στην ανάπτυξη το 2014 (+0,9%) και σύμφωνα με το ΔΝΤ, το ΑΕΠ της χώρας προβλέπεται να αυξηθεί κατά 1,6% το 2015. Ωστόσο, επισημαίνεται ότι το χαμηλό επίπεδο των επενδύσεων, το υψηλό χρέος του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα και η απογοητευτική εικόνα στην αγορά εργασίας, είναι εκείνα τα στοιχεία που αμαυρώνουν τις μεσοπρόθεσμες προοπτικές. Το ΔΝΤ προβλέπει στην έκθεση του ότι το ποσοστό ανεργίας θα διαμορφωθεί στο 13,1% το 2015 , καθώς είναι πιο αισιόδοξο από την πορτογαλική κυβέρνηση που εκτιμά ότι θα αυξηθεί στο 13,2%. Το πρώτο τρίμηνο το ποσοστό της ανεργίας ανήλθε στο 13,7%. Η Πορτογαλία πρέπει να επιταχύνει τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις προκειμένου να ενθαρρύνει την ανάπτυξη, όπως επίσης η χώρα μπορεί να χρηματοδοτηθεί με πλεονεκτικά επιτόκια και να βρει στήριξη στο αδύναμο ευρώ και τις χαμηλές τιμές του πετρελαίου για να σημειώσει οικονομική πρόοδο. Παράλληλα, το ταμείο, ενώ χαιρετίζει το στόχο της Λισαβόνας για έλλειμμα κάτω του 3% , διατηρεί τη δική του πρόβλεψη για έλλειμμα 3,2% το 2015 ενώ καλεί τη κυβέρνηση να

συνεχίσει τις προσπάθειες , υποδεικνύοντας αναδιάρθρωση μισθών και συντάξεων. [175]

Σε όλη τη διάρκεια του Μνημονίου ο κεντροδεξιός συνασπισμός βρέθηκε αντιμέτωπος με αρκετές πολιτικές κρίσεις , που πυροδοτήθηκαν από τους υπουργούς και τους βουλευτές των δύο κομμάτων που στήριζαν και στηρίζουν την κυβέρνηση, καθώς υπήρξαν αλληλοκατηγορίες και διαφωνίες για τη χάραξη της οικονομικής πολιτικής και τα μέτρα λιτότητας, «πισώπλατα μαχαιρώματα» και αντιρρήσεις για την κάλυψη νευραλγικών θέσεων, όπως το Υπουργείο Οικονομικών. Η πολιτική κρίση που εκδηλώθηκε το καλοκαίρι του 2013 στον κυβερνητικό συνασπισμό και για την οποία μιλήσαμε εκτενέστερα παραπάνω , είναι ένα τέτοιο παράδειγμα . Οι εκλογές του 2015 μπορεί να πυροδοτήσουν μία ακόμη πορτογαλική κρίση, με ότι αυτό συνεπάγεται για την ίδια τη χώρα αλλά και για την Ευρώπη γενικότερα, καθώς είναι πιθανό μία επόμενη μεγάλη κρίση να έρθει από τα δυτικά και όχι πλέον από την Ελλάδα.

Η Πορτογαλία , όπως και η Ελλάδα , δεν παρουσιάζει μία διατηρήσιμη ανάκαμψη. Στην επιφάνεια, η χώρα φαίνεται να είναι καλύτερα απ' ότι τρία χρόνια πριν, καθώς δεν είναι πια σε μνημόνιο και η οικονομία δείχνει να αναπτύσσεται και πάλι. Αλλά αυτή η μικρή ανάκαμψη δεν φαίνεται ιδιαίτερα βιώσιμη γιατί αποτελεί κατά κύριο λόγο το αποτέλεσμα καταναλωτικών δαπανών και μίας κυκλικής αύξησης στις επενδύσεις . Ωστόσο , ενώ οι εξαγωγές συνεχίζουν να πέφτουν κατά τη διάρκεια του έτους και η ανεργία να αυξάνεται, εκείνο που είναι το σημαντικότερο και χρίζει ιδιαίτερης μνείας και προσοχής είναι το θέμα του χρέους. Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της Eurostat το χρέος της Πορτογαλίας έχει φτάσει στο 130% του ΑΕΠ, ενώ όλες οι μέχρι τώρα ενδείξεις λένε ότι όταν ένα χρέος «σκαρφαλώσει» από το 130% και πάνω, παύει να είναι βιώσιμο. Το πιο ανησυχητικό βέβαια είναι ότι το 70% του χρέους ανήκει στους ξένους, ενώ αν αθροίσουμε το ιδιωτικό χρέος των νοικοκυριών και των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων με το δημόσιο χρέος μαζί, τότε το συνολικό χρέος φθάνει στο 381% του ΑΕΠ που σημαίνει ότι η Πορτογαλία έχει περισσότερο χρέος από κάθε χώρα στην Ευρωζώνη, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας που φθάνει στο 286% του ΑΕΠ και στην οποία το μεγαλύτερο χρέος είναι του δημοσίου.

Ως συνέπεια των παραπάνω , στις εκλογές του Οκτωβρίου, το σοσιαλιστικό κόμμα του Antonio Costa θέτει ως στόχο να κερδίσει πολλές έδρες για να ηγηθεί μίας μελλοντικής νέας κυβέρνησης ή ενός μεγάλου συνασπισμού και προσπαθεί να το πετύχει υποσχόμενο τον τερματισμό της λιτότητας. Αν από

[175] Έκθεση ΔΝΤ, Μάιος 2015.

την άλλη πλευρά της Ιβηρικής χερσονήσου, οι Podemos της Ισπανίας, τα πάνε καλά στις δικές τους εκλογές, αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα να ενθαρρυνθούν τα κόμματα της Αριστεράς στην Πορτογαλία και να απορρίψουν με τη σειρά τους νέα μέτρα λιτότητας από ΕΚΤ και ΔΝΤ.

Σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις που είδαν το φως της δημοσιότητας, δύο εβδομάδες πριν από τις βουλευτικές εκλογές που θα διεξαχθούν στις 4 Οκτωβρίου στην Πορτογαλία, η σοσιαλιστική αντιπολίτευση διατηρεί ένα πολύ ελαφρύ προβάδισμα έναντι του απερχόμενου δεξιού συνασπισμού, αλλά δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι θα εξασφαλίσει την πλειοψηφία των εδρών. Το Σοσιαλιστικό Κόμμα του Αντόνιο Κόστα, πρώην δημάρχου της Λισαβόνας, συγκεντρώνει ποσοστό 35,5% στην πρόθεση ψήφου, έναντι 34% για τον απερχόμενο κυβερνητικό συνασπισμό του οποίου ηγείται ο νυν πρωθυπουργός Πέδρου Πάσους Κοέλιου, σύμφωνα με μία έρευνα της κοινής γνώμης που διενεργήθηκε από το ινστιτούτο Eurosondagem.

Οι δημοσκοπήσεις δείχνουν ότι ο απερχόμενος κυβερνητικός συνασπισμός θα μπορούσε ωστόσο να εξασφαλίσει 99 έως 102 έδρες από τις 230 του Κοινοβουλίου, έναντι μόνον 95 έως 101 εδρών για τους σοσιαλιστές. Συνεπώς, κανένα από τα δύο στρατόπεδα δεν φαίνεται να είναι σε θέση να εξασφαλίσει την απόλυτη πλειοψηφία. Το σενάριο σύμφωνα με το οποίο ένα κόμμα μπορεί να κερδίσει σε αριθμό ψήφων και ένα άλλο σε έδρες, δεν συνέβη ποτέ μετά τη μεταβίβαση της Πορτογαλίας στη δημοκρατία το 1974, όμως παραμένει πιθανό θεωρητικά. Το Σύνταγμα της Πορτογαλίας ορίζει πως ο πρωθυπουργός διορίζεται από τον πρόεδρο της Δημοκρατίας από τη στιγμή που θα συμφωνήσουν τα κόμματα που εκπροσωπούνται στο κοινοβούλιο και λαμβανομένων υπόψη των εκλογικών αποτελεσμάτων.

Από την τελευταία δημοσκόπηση του Eurosondagem, που δημοσιεύθηκε δύο εβδομάδες πριν από τις εκλογές, το Σοσιαλιστικό Κόμμα (PS) είδε τα ποσοστά του να υποχωρούν κατά μισή ποσοστιαία μονάδα, ενώ το ποσοστό του απερχόμενου συνασπισμού που αποτελείται από το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα (PSD, κεντροδεξιά) και το CDS (δεξιά), μειώθηκε κατά μία μονάδα. Το Κομμουνιστικό Κόμμα που συμμαχεί με τους Πράσινους συγκεντρώνει ποσοστό 10,3% στην πρόθεση ψήφου και το Αριστερό Μπλοκ ποσοστό 5,2%. Σύμφωνα με τη δημοσκόπηση που πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 1.510 ανθρώπων, 20,5% των ψηφοφόρων παραμένουν αναποφάσιστοι. [176]

Στην Πορτογαλία και στις εκλογές του Οκτωβρίου 2015, που ήταν οι πρώτες μετά την έξοδο της χώρας από το Μνημόνιο, έσπασε ο πολιτικός κανόνας που θέλει τις κυβερνήσεις που έχουν διαχειριστεί μνημόνια να καταστρέφονται

[176] <http://www.skai.gr>, «Εκλογικό "ντέρμπι" και στην Πορτογαλία» - Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ, Σεπτέμβριος 2015.

πολιτικά. Τα δύο κεντροδεξιά κόμματα τα οποία διαχειρίστηκαν και εφάρμοσαν τη σκληρή λιτότητα του Πορτογαλικού μνημονίου, και τα οποία κατάφεραν να βγάλουν τη χώρα από αυτό το 2014 κέρδισαν μία δύσκολη εκλογική αναμέτρηση απέναντι σε μία αντιπολίτευση που επίσης είχε αναγκασθεί να υποσχεθεί μία ελαφριά λιτότητα. Ο κεντροδεξιός συνασπισμός του πρωθυπουργού Πέδρο Πάσους Κοέλιου (PSD) και του Πάολο Πόρτας (CDS) έχασε την απόλυτη πλειοψηφία στη Βουλή, βγήκε όμως πρώτος με το συνολικό ποσοστό του βέβαια να υποχωρεί από το 50% στο 38,5% και να λαμβάνει συνολικά 104 έδρες σε σύνολο 230 εδρών – δηλαδή μακριά από την αυτοδυναμία, και με τα ποσοστά του αρκετά αποδυναμωμένα από το 2011 (μαζί, τα δύο κόμματα είχαν φτάσει τότε στο 50,4%). Παρόλα αυτά διατηρούν τη σχετική πλειοψηφία και έχουν τη δυνατότητα να σχηματίσουν σταθερή κυβέρνηση, τουλάχιστον μέχρι τα τέλη του 2016, με την ανοχή των Σοσιαλιστών που ήρθαν δεύτεροι με ποσοστό 32,5%.

Το κεντροαριστερό (PS), δηλαδή οι Σοσιαλιστές, υπό τον Αντόνιο Κόστα έλαβε συνολικά 85 έδρες. Οι υπόλοιπες έδρες μοιράστηκαν αποκλειστικά σε κόμματα του αριστερού τόξου, πλην ενός που εξέλεξε έναν βουλευτή. Μόνο σημαντικά ενισχυμένο στις εκλογές ήταν το Μπλοκ της Αριστεράς, το «αδελφό κόμμα» που θεωρείται πολιτικά συγγενές με τον ΣΥΡΙΖΑ και τους Podemos, καθώς με ποσοστό 10,2% κατάφερε για πρώτη φορά να ξεπεράσει το CDU, τη σύμπραξη κομμουνιστών και οικολόγων.

Η εφαρμογή του μνημονίου στην Πορτογαλία έγινε αναγκαία όταν η Σοσιαλιστική κυβέρνηση δεν μπόρεσε να συνεχίσει τη χρηματοδότηση του δημόσιου χρέους από τις αγορές. Οι Σοσιαλιστές έβαλαν την Πορτογαλία στο μνημόνιο το 2011 και γι' αυτό το ποσοστό τους έπεσε στις εκλογές εκείνης της χρονιάς στο 28%. Η εκλογική τους ανάκαμψη ήταν ουσιαστική αλλά δεν μπόρεσαν όμως να καλύψουν την τεράστια απόσταση που τους χώριζε από το συνασπισμό της κεντροδεξιάς. Μέχρι λίγους μήνες πριν από τις εκλογές οι Σοσιαλιστές είχαν άνετο προβάδισμα έναντι της κεντροδεξιάς, όπως είδαμε και παραπάνω από τα ευρήματα των δημοσκοπήσεων. Στην τελική ευθεία όμως για τις εκλογές φαίνεται πως οι ψηφοφόροι αξιολόγησαν θετικά την κυβέρνηση που διαχειρίστηκε με επιτυχία το Μνημόνιο και δεν θέλησαν να πάρουν το ρίσκο της αλλαγής της οικονομικής πολιτικής.

Στην Πορτογαλία ο παραδοσιακός δικομματισμός, κεντροδεξιά – κεντροαριστερά, παραμένει πανίσχυρος εφόσον κατέγραψε ένα ποσοστό που ξεπερνάει το 70%. Αυτή είναι και η βάση της πολιτικής σταθερότητας στην Πορτογαλία, η οποία έχει ανάλογα με εμάς οικονομικά και κοινωνικά

προβλήματα αλλά το πολιτικό της σύστημα λειτουργεί πιο αποτελεσματικά. Οι δύο μεγάλες πολιτικές δυνάμεις είχαν πάντα ένα μίνιμουμ συνεννόησης στην εφαρμογή του Μνημονίου γι' αυτό και η κεντροδεξιά κυβέρνηση μειοψηφίας που προβλέπεται να σχηματιστεί θεωρεί εξασφαλισμένη τη συνεργασία των σοσιαλιστών για το πέρασμα από τη Βουλή του κρατικού προϋπολογισμού του 2016 και διαφόρων μέτρων προσαρμογής που αποτελούν συνέχεια του μνημονίου. Είναι σίγουρο πως θα υπάρξει μία διαπραγματεύση για το περιεχόμενο της κυβερνητικής πολιτικής αλλά δεν προβλέπεται να υπάρξει σύγκρουση της κεντροδεξιάς με τους Σοσιαλιστές, από τη στιγμή μάλιστα που οι τελευταίοι αρνούνται οποιαδήποτε συνεργασία με τα δύο κόμματα που βρίσκονται στα αριστερά τους και μοιράστηκαν το 18% των ψήφων.

Η εκλογική επικράτηση της κεντροδεξιάς στην Πορτογαλία έγινε δεκτή με ενθουσιασμό, όπως ήταν αναμενόμενο άλλωστε, από το Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα με το σκεπτικό ότι θα διευκολύνει την εκλογική πρωτιά της κεντροδεξιάς στις εκλογές στην Ισπανία τον Δεκέμβριο και τη νίκη της κεντροδεξιάς στην Ιρλανδία, στις εκλογές που θα πραγματοποιηθούν το πρώτο τρίμηνο του 2016. Παρά τις δυσκολίες, η κεντροδεξιά παραμένει πολιτικά κυρίαρχη στις χώρες που εφάρμοσαν μνημόνιο (Πορτογαλία, Ιρλανδία, Κύπρος) ή βρέθηκαν αντιμέτωπες με μνημονιακές καταστάσεις (Ισπανία), με εξαίρεση την Ελλάδα.

Ένας από τους λόγους της πολιτικής σταθερότητας στην Πορτογαλία, που διευκόλυνε την εφαρμογή του μνημονίου, ήταν η απόσταση ασφαλείας που κράτησε το εκλογικό σώμα από τη ριζοσπαστική αριστερά. Το πορτογαλικό ΚΚ και οι σύμμαχοί του έμειναν σταθεροί στο 7,5% των ψήφων ενώ το μπλόκο της Αριστεράς μπόρεσε να διπλασιάσει τις δυνάμεις του από το 5% στο 10%, δίνοντας απόλυτη προτεραιότητα στην προώθηση ικανών γυναικών στις ηγετικές του θέσεις. Οι ψηφοφόροι ανταποκρίθηκαν σε μία προσπάθεια αναβάθμισης του πολιτικού ρόλου των γυναικών, δεν δημιούργησαν όμως φαινόμενο ΣΥΡΙΖΑ ή έστω φαινόμενο Podemos με στόχο την αμφισβήτηση της πολιτικής σταθερότητας. Έκριναν, με βάση και το προηγούμενο της Ελλάδας, ότι αυτού του είδους τα πολιτικά πειράματα κοστίζουν υπερβολικά πολύ. [177]

Στην Πορτογαλία μπορεί να υπήρξε ανανέωση εμπιστοσύνης από τους πολίτες προς τον κεντροδεξιό συνασπισμό με το αποτέλεσμα των εκλογών και την πρωτιά που πέτυχαν, όμως όπως διατυπώνεται πολύ σωστά και από μία λαϊκή ρήση «λογάριαζε χωρίς τον ξενοδόχο», που ήταν άλλος από τους Σοσιαλιστές. Μετά από διαπραγματεύσεις μεταξύ των πολιτικών σχηματισμών

[177] Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, «Πολιτικά μηνύματα από την Πορτογαλία», Γιώργος Κύρτσος, Οκτώβριος 2015.

το Αριστερό Μπλοκ και το Κομμουνιστικό Κόμμα της Πορτογαλίας ανακοίνωσαν στις 6 Νοεμβρίου 2015 ότι κατέληξαν σε συμφωνία με το Σοσιαλιστικό Κόμμα (PS), εξέλιξη που ανοίγει τον δρόμο για μία χωρίς προηγούμενο συμμαχία της πορτογαλικής αριστεράς, η οποία αναμένεται να οδηγήσει στην πτώση της δεξιάς κυβέρνησης μειοψηφίας.

Αυτά τα τρία κόμματα και οι Πράσινοι καταλαμβάνουν συνολικά τις 122 από τις 230 έδρες του πορτογαλικού Κοινοβουλίου, δηλαδή διαθέτουν υπερεπαρκή πλειοψηφία που τους επιτρέπει να απορρίψουν το κυβερνητικό πρόγραμμα προκαλώντας την παραίτηση της κυβέρνησης. Το Κομμουνιστικό Κόμμα σε ανακοίνωση του αναφέρει ότι «εκπληρώνονται οι προϋποθέσεις για να δοθεί τέλος στην διακυβέρνηση του συνασπισμού και να επιτραπεί ο σχηματισμός μίας κυβέρνησης των Σοσιαλιστών (PS), να παρουσιαστεί το πρόγραμμά της και να αναλάβει τα καθήκοντά της». Καταδικάζοντας την «πολιτική καταστροφής» της χώρας που εφαρμόζει η δεξιά το ΚΚ Πορτογαλίας εκτιμά ότι «η μελλοντική κυβέρνηση του PS θα είναι σε θέση να υιοθετήσει εκείνη την πολιτική που θα εγγυάται μία διαρκή λύση». Στην εξουσία από το 2011, ο συνασπισμός υπό τον πρωθυπουργό Πέδρου Πάσους Κοέλιου κέρδισε στις βουλευτικές εκλογές που διεξήχθησαν την 4η Οκτωβρίου, αλλά απώλεσε την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών στη Βουλή. [178]

Τελικά, οι Σοσιαλιστές πήραν την εντολή για το σχηματισμό κυβέρνησης από τον πρόεδρο της Πορτογαλίας Ανιμπάλ Καβάκο Σίλβα και πρωθυπουργός αναλαμβάνει ο Αντόνιο Κόστα. Ο πρόεδρος Σίλβα έθεσε όμως στην νέα κυβέρνηση όρους και ζήτησε «εγγυήσεις» για πολιτική σταθερότητα και αξιοπιστία, ώστε να μπορέσει η χώρα να παρουσιάζει συνεχή βήματα προόδου και ικανοποιητικά ποσοστά ανάπτυξης. Οι όροι που τέθηκαν από τον πρόεδρο της χώρας στον πρωθυπουργό περιστρέφονταν γύρω από την τήρηση των «διεθνών δεσμεύσεων της Πορτογαλίας» και των συμφωνηθέντων μεταξύ των κυβερνητικών εταίρων, που επιτεύχθηκαν μετά από μακρόσυρτες διαβουλεύσεις και οδήγησαν τον Κοέλιου να παραιτηθεί μέσα στο πρώτο δεκαήμερο της δεύτερης θητείας του.

Ανεξάρτητα από το ποιο κόμμα ανέλαβε την διακυβέρνηση της χώρας και μετά τις πολιτικές ζυμώσεις που έγιναν, κατά την προεκλογική περίοδο, οι δύο μεγάλοι πολιτικοί σχηματισμοί συμφώνησαν ότι “το τι θα κάνουμε είναι δεδομένο”, με την διαφωνία τους να εστιάζεται αποκλειστικά στο “πώς θα το κάνουμε”. Ως “δεδομένο” θεωρείται ότι:

[178] <http://www.tanea.gr>, «Πορτογαλία: Συμφωνία Κομμουνιστών και Σοσιαλιστών για να πέσει η δεξιά κυβέρνηση», Νοέμβριος 2015.

- οι συντάξεις πρέπει να παραμείνουν χαμηλά για να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα του συστήματος,
- οι μισθοί των δημοσίων υπαλλήλων θα παραμείνουν σταθεροί τουλάχιστον ως το 2019,
- δεν πρόκειται να επανέλθουν οι συλλογικές συμβάσεις στον ιδιωτικό τομέα,
- δεν μπορεί να υπάρξει μείωση της φορολογίας ως το 2019,
- και οι προϋπολογισμοί πρέπει να είναι τουλάχιστον ισοσκελισμένοι

Με απλά λόγια, παρότι το μνημόνιο έχει λήξει εδώ και ενάμιση χρόνο, τα δύο μεγαλύτερα κόμματα, δηλαδή το κεντροδεξιό (PSD) και το σοσιαλιστικό (PS), συμφώνησαν ότι τα μέτρα που το συνόδευαν πρέπει να παραταθούν τουλάχιστον μέχρι το 2019. Παρατηρείται λοιπόν, ότι η Πορτογαλία θα καταφέρει να εφαρμόζει μνημονιακά μέτρα δίχως να έχει μνημόνιο. Το αποτέλεσμα των εκλογών και η ψήφος των Πορτογάλων στις κάλπες του Οκτωβρίου που έδωσαν στα δύο μεγάλα κόμματα συνολικά 72%, αποδεικνύει πως τους έπεισαν ότι δεν υπάρχει ζωή εκτός μνημονίων.

Λίγες ημέρες πριν την ανακοίνωση της συνεργασίας των Κομμουνιστών με τους Σοσιαλιστές και την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης από τον πρόεδρο Σίλβα, η κυβέρνηση μειοψηφίας του Κοέλιο στην Πορτογαλία αποφάσισε την παράταση της εφαρμογής πολλών μέτρων λιτότητας και το 2016, αλλά κάπως αμβλυμένων. Η Υπουργός Οικονομικών Μαρία Λουίς Αλμπουκέρκι σε δηλώσεις της ανέφερε ότι «είναι προφανώς αδύνατο να έχουμε έναν προϋπολογισμό την 1η Ιανουαρίου 2016» και αυτό οδήγησε την κυβέρνηση να λάβει «μία σειρά μέτρων για να προληφθεί ο κίνδυνος μίας χρηματοοικονομικής διάλυσης». Το νομοσχέδιο υιοθετήθηκε από το υπουργικό συμβούλιο, θα πρέπει όμως να λάβει την έγκριση του κοινοβουλίου, όπου την πλειοψηφία έχουν τα κόμματα της κεντροαριστεράς και της αριστεράς, που διάκινται εχθρικά έναντι κάθε συνέχισης της εφαρμοζόμενης πολιτικής λιτότητας.

Για να αποφευχθεί η αύξηση του ελλείμματος το 2016, η κυβέρνηση του Πέδρο Πάσος Κοέλιο πριν την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Αντόνιο Κόστα πρότεινε την διατήρηση της επιβολής της επιπλέον κράτησης επί των μισθών, αλλά μειωμένης στο 2,6% από 3,5%. Ο κυβερνητικός συνασπισμός της δεξιάς επιθυμούσε επίσης να διατηρήσει σε ισχύ τις μειώσεις των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων, αν και θα είναι κατά 20% χαμηλότερες, όπως είχε

αποφασιστεί και για το 2015. Η ειδική εισφορά των συνταξιούχων, οι αποδοχές των οποίων ξεπερνούν τις 4.611 ευρώ τον μήνα θα μειωθεί κατά το ήμισυ, όπως και η ειδική εισφορά των εταιρειών του τομέα της ενέργειας, βάσει κυβερνητικών σχεδιασμών. Σύμφωνα με την απελθούσα κυβέρνηση και την Υπουργό Οικονομικών, εάν δεν συνεχιζόταν η εφαρμογή αυτών των μέτρων το πορτογαλικό δημόσιο θα αντιμετώπιζε μία τρύπα ύψους «1,5 δισεκατομμυρίων ευρώ το 2016», επιμένοντας ότι στόχος της Λισαβόνας είναι να επαναφέρει το πορτογαλικό δημοσιονομικό έλλειμμα κάτω από το 3% του ΑΕΠ, την οροφή που προβλέπει το Σύμφωνο Σταθερότητας της ΕΕ. [179]

Οι αλλαγές και οι προτάσεις που υποστηρίχθηκαν από τον κεντροδεξιό συνασπισμό αποτελούν πλέον παρελθόν, καθώς κατά τη διάρκεια συγγραφής της διπλωματικής εργασίας πραγματοποιήθηκε, όπως αναφέραμε και παραπάνω, η αλλαγή της σκυτάλης στην εξουσία με την άνοδο σε αυτή της κεντροαριστεράς και της αριστεράς, δυνάμεων που παραδοσιακά, όχι μόνο στην Πορτογαλία, αλλά και σε άλλες χώρες της Ευρώπης και του κόσμου είναι “πιστές” σε μία πιο φιλολαϊκή πολιτική. Η νέα κυβέρνηση μένει να δείξει αν μπορεί να διαχειριστεί με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο την εξουσία προς όφελος των πολιτών της αλλά και της χώρας, να καταρτίσει ένα αξιόπιστο προϋπολογισμό που θα επιτρέπει στην Πορτογαλία να παρουσιάσει στοιχειώδη ποσοστά ανάπτυξης, καθώς επίσης να μειώσει το δημοσιονομικό έλλειμμα και την ανεργία του πληθυσμού της που αποτελεί μείζον πρόβλημα κάθε σύγχρονης και ευνομούμενης κοινωνίας, όπως και αν θα υιοθετήσει κάποιες από τις προτάσεις της απελθούσας κυβέρνησης που βρίσκεται στα έδρανα της αξιωματικής αντιπολίτευσης πλέον. Το έργο του νέου κυβερνητικού συνασπισμού θα κριθεί στο μέλλον από τους ίδιους τους ψηφοφόρους του, οι οποίοι θα κληθούν να αναλύσουν και να αποτιμήσουν την οικονομική και κοινωνική κατάσταση της χώρας τους, και όχι μόνο, καθώς μπορεί να αποτελέσει ίσως μαζί με την κυβέρνηση της αριστεράς στην Ελλάδα ή και ξεχωριστά ένα αντίστοιχο θέμα μελέτης, έρευνας και συγγραφής μίας διπλωματικής εργασίας.

4.9 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ

Η πορτογαλική οικονομία αντιμετώπιζε δύο μεγάλες προκλήσεις πριν από

[179] ΑΠΕ – ΜΠΕ, Νοέμβριος 2015.

την κρίση . Πρώτον , έπρεπε να αυξήσει σε μεγάλο βαθμό το βάρος των εμπορεύσιμων αγαθών της και, δεύτερον, έπρεπε να βελτιώσει άμεσα την εξειδίκευση και την παραγωγικότητα του εργατικού δυναμικού της. Η κρίση δημιούργησε μία εγκάρσια συναίνεση στην πορτογαλική κοινωνία για την ανάγκη επίτευξης αυτών των δύο στόχων και έχουν υπάρξει βελτιώσεις έκτοτε . Μία τρίτη πρόκληση που σχετίζεται με τη δυναμική του δημόσιου χρέους και επισημάνθηκε αρκετές φορές στα προηγούμενα κεφάλαια, εμφανίστηκε στη διάρκεια της κρίσης και σήμερα είναι χειρότερα. Η μείωση του δημόσιου χρέους μπορεί να διευθετηθεί μόνο με μεγαλύτερη ανάπτυξη που θα προέλθει από έναν πιο παραγωγικό εξαγωγίμο τομέα . Αν αυτό πραγματοποιηθεί, οι κερδοσκοπικές επιθέσεις στο πορτογαλικό χρέος δεν θα είναι πλέον εφικτές. Επίσης, είναι χρήσιμο να αναφερθεί ότι προκειμένου οι νέες επενδύσεις να πάρουν μπροστά και να εκμεταλλευτούν την αναπτυξιακή τοποθέτηση της ΕΚΤ, θα πρέπει να διευθετηθούν τα «κόκκινα» δάνεια του ιδιωτικού τομέα . Η νέα πανευρωπαϊκή επίβλεψη του τραπεζικού τομέα δημιούργησε πιο ευνοϊκές συνθήκες για να επιλυθεί αυτό το θέμα. [180]

Η κυβέρνηση του κεντροδεξιού συνασπισμού έκανε πολλά λάθη από τη στιγμή που κλήθηκε να αναλάβει τη διαχείριση του Μνημονίου, συνολικά όμως το αποτέλεσμα του προγράμματος διάσωσης της Πορτογαλίας είναι θετικό, καθώς η χώρα έχει εξέλθει από το μνημόνιο και προσπαθεί να βρει το βηματισμό της τόσο στο εσωτερικό της όσο και στις αγορές μέσω των επενδύσεων , τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και την ανάπτυξη . Η Πορτογαλία διαπραγματευόμενη σε χαμηλούς τόνους τα επιτόκια και τους όρους αποπληρωμής του χρέους με την τρόικα, κέρδισε το αντίστοιχο ενός 20%-25% «κουρέματος» του χρέους χωρίς τις συνέπειες που θα είχε μία διάσωση βασισμένη σε χρεοκοπία. Φυσικά κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί και να υποστηρίξει ότι όλα αυτά έγιναν χωρίς κόστος για τη χώρα και τους πολίτες της. Η δημοσιονομική προσαρμογή έλαβε χώρα τη χειρότερη δυνατή στιγμή από άποψη χρονικής συγκυρίας και οδήγησε σε μειώσεις μισθών και συντάξεων , υψηλά ποσοστά ανεργίας και πολύ αργή ανάκαμψη από την ύφεση. [181]

Είναι γεγονός ότι το Μνημόνιο συνέβαλλε καθοριστικά ώστε να υπάρξει μία ραγδαία αλλαγή στην οικονομική δομή της Πορτογαλίας και στις εργασιακές σχέσεις ανάμεσα στους εργοδότες και στους εργαζομένους. Η παραδοσιακή γεωργική παραγωγή, στην οποία βασίζεται η επισιτιστική αυτόρκεια, σταδιακά αντικαθίσταται από μονοκαλλιέργειες προοριζόμενες για εξαγωγή . Η βιομηχανία χάρτου στην Πορτογαλία δημιούργησε τη μεγαλύτερη έκταση με

[180] Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, 2015.

[181] Eurostat, Έκθεση ΔΝΤ, 2015.

ευκαλύπτους στην Ευρώπη. Οι νέοι νόμοι, πλέον επιτρέπουν την επέκταση της φυτείας ευκαλύπτων σε ολόκληρη την επικράτεια, διότι άλλες μονοκαλλιέργειες συνδέονται με χημικά και με τη Monsanto. Σε αχανείς εκτάσεις όπου κάποτε υπήρχαν αγρότες και κτηνοτρόφοι, τώρα συναντούμε μόνον ευκαλύπτους, θέρετρα και γήπεδα του γκολφ. [182]

Η έμφαση στον τουρισμό είναι πιο διακριτική μεν, ορατή δε στο γεγονός ότι σχεδόν όλα τα ιστορικά και δημόσια κτίρια (περιλαμβανομένων σχολείων και νοσοκομείων) έχουν εκχωρηθεί σε κρατικές ή διεθνείς κοινοπραξίες που τα μεταμορφώνουν σε ξενοδοχεία και κέντρα ψυχαγωγίας. Στη Λισαβόνα, μέσα σε έναν χρόνο εμφανίστηκαν 80 νέα ξενοδοχεία, ενώ κατ'εξοχήν δημόσιοι χώροι εξαφανίζονται, παραχωρώντας τη θέση τους σε χώρους αφιερωμένους στην τουριστική κατανάλωση.

Στο πλαίσιο της «έγκαιρης» παραγωγής, ο τομέας των μεταφορών γίνεται ο πυρήνας του συστήματος παραγωγής, ο οποίος ωστόσο μπορεί κάλλιστα να αποδειχθεί ο αδύναμος κρίκος του συστήματος. Αυτό μας παρέχει τη δυνατότητα να κατανοήσουμε τις ριζικές αλλαγές στο νομικό πλαίσιο και τη δομή των νευραλγικών τομέων όπως η λειτουργική απόρριψη ρυπογόνων ουσιών (ροή πρώτων υλών, στοιχείων και αποβλήτων) και οι μεταφορές (ροή αγαθών και εργατικού δυναμικού). Όσοι εργάζονται σε έναν από τους παραπάνω τομείς είναι πάρα πολύ γενναίοι αγωνιστές καθώς μάχονται καθημερινά για την επιβίωση τους, αλλά ήδη δέχονται τα πυρά της κυβέρνησης και της εργοδοσίας από το 2011.

Το Μνημόνιο επηρέασε αρνητικά και την εγχώρια αγορά της Πορτογαλίας, με τις επιπτώσεις του να είναι ήδη ορατές και να οδηγούν σε δραστική συρρίκνωση της. Κλασικό παράδειγμα του φαινομένου αποτελούν τα φαρμακεία, και αυτό γιατί ενώ η Πορτογαλία εξάγει φαρμακευτικά προϊόντα, είναι δύσκολο πλέον να βρει κανείς φάρμακα σε φαρμακεία καθώς η βιομηχανία επέλεξε να τα εξάγει. Αυτή η συρρίκνωση είναι απόρροια των περικοπών στους μισθούς των εργαζομένων, που το 2013 σχεδόν άγγιξαν επίπεδα δουλείας σε ορισμένες περιοχές αφού σε κάποιες περιπτώσεις, προκειμένου οι εργαζόμενοι να αποκτήσουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας, πρέπει να πληρώσουν προκαταβολή. Μπορεί δηλαδή κανείς να δει το επίπεδο στο οποίο έχουν φτάσει οι εργασιακές σχέσεις και την απόγνωση ζωγραφισμένη στο πρόσωπο των ανθρώπων, κυρίως των νέων, που ψάχνουν απεγνωσμένα για μία θέση εργασίας. Παρόμοιες καταστάσεις, αν όχι

[182] Βλ. Offxore, [Portugal, campeão europeu do eucalipto](#), 18-05-2013., Βλ. [Νόμο 96/2013](#), Βλ. άρθρο του Joao Camargo, [A Lei do Eucalipto Livre](#), 27-11-2013.

ίδιες και χειρότερες, συνέβαιναν και συμβαίνουν και στην Ελλάδα των τριών μνημονίων.

Καθώς πόροι, βιομηχανίες και τομείς στρατηγικής σημασίας για το συλλογικό συμφέρον ιδιωτικοποιούνται, η παροχή ενέργειας, οι επικοινωνίες και άλλα βασικά αγαθά και υπηρεσίες ακριβαίνουν διαρκώς με αντιστρόφως ανάλογη ποιότητα. Στα τέλη του 2013, πολλές περιοχές πέρασαν τα Χριστούγεννα στο σκοτάδι, επειδή οι βλάβες ηλεκτροδότησης δεν αποκαθίστανται άμεσα πια, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου η λύση στο πρόβλημα θα απαιτούσε το απλό πάτημα ενός κουμπιού στο κεντρικό εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Πράγματα που στο παρελθόν φαινότουσαν αδιανόητα να συμβαίνουν, και κυρίως για την εποχή στην οποία ζούμε με την εξέλιξη της τεχνολογίας να αναπτύσσεται ραγδαία, γίνονται πλέον πραγματικότητα καθώς οι κάτοικοι της επαρχίας έχουν συνηθίσει να ζουν χωρίς υπηρεσίες επικοινωνιών (τηλέφωνο και διαδίκτυο) πολλές μέρες το χρόνο. [183]

Μία κατάσταση ανάλογη με αυτή της Ελλάδας και στην οποία οι Πορτογάλοι είναι και εκείνοι στο ίδιο έργο θεατές, είναι και η λεηλασία των εισφορών που ανήκουν στους εργαζομένους. Υπεύθυνοι για τη διαχείριση των εισφορών των εργαζομένων, που κατά κύριο λόγο κατατίθενται στο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης και σε ασφαλιστικά ταμεία, είναι είτε οι εργοδότες είτε το κράτος. Κάποιοι εργοδότες (π.χ. οι τράπεζες), αφού κατασπατάλησαν τους πόρους των ασφαλιστικών ταμείων προς όφελος τους, «πρόσφεραν» αυτά τα χρεοκοπημένα ταμεία στο κράτος για να τα διαχειριστεί και πλέον οι εργαζόμενοι είναι αναγκασμένοι να επανορθώσουν για όσα έκλεψαν οι τράπεζες. Όλες αυτές οι συζητήσεις περί μη βιωσιμότητας της κοινωνικής ασφάλισης και των συνταξιοδοτικών συστημάτων, εκτός του ότι βασίζονται σε κίβδηλους και υπολογιστικούς ισχυρισμούς, αποσκοπούν στην απόκρυψη της λεηλασίας των εισφορών των εργαζομένων.

Στα μέσα του 2013, ο Υπουργός Οικονομικών αύξησε το μερίδιο των πόρων των κοινωνικών συντάξεων που επενδύονται σε ομόλογα χρέους. Ένα άλλο μέρος επενδύεται σε εταιρικά ομόλογα. Ως αποτέλεσμα, οι εργαζόμενοι βλέπουν ένα μέρος του εισοδήματός τους να επενδύεται σε εταιρείες που, αφότου ανακεφαλαιοποιηθούν, μειώνουν τον αριθμό των θέσεων απασχόλησης και αντικαθιστούν τους εργαζόμενους με δικαιώματα με εργαζόμενους σε επισφαλή θέση. Εν ολίγοις, ένα μέρος του κοινωνικού μισθού δαπανάται για την ανακεφαλαιοποίηση εταιρειών που προκαλούν την ανεργία, ένα άλλο μέρος δαπανάται για τη χορήγηση επιδομάτων σε ανέργους και ένα τρίτο μέρος δαπανάται για την άμεση επιχορήγηση

[183] ΑΠΕ – ΜΠΕ, 2013

εταιρειών. Ο πανικός που προκλήθηκε από την απειλή για κατάργηση των ταμείων κοινωνικής ασφάλισης και των συντάξεων είχε άλλη μία επίπτωση, που δεν ήταν άλλη από την ώθηση του κόσμου σε ιδιωτικά προγράμματα υγείας και συνταξιοδότησης – μία εξαιρετικά επικερδής επιχείρηση (αμέσως μετά τα όπλα και τα ναρκωτικά, σύμφωνα με δηλώσεις που έγιναν σε τηλεοπτικές κάμερες από κάποιους μάνατζερ της βιομηχανίας υγείας και ασφαλειών) που κάποτε ήταν ασήμαντη στην Πορτογαλία. [184]

Επίσης, ακόμη και βιομηχανίες που προϋποθέτουν μεγάλη αρχική κεφαλαιουχική επένδυση (διανομή ενέργειας, υποδομές ύδρευσης, συστήματα επικοινωνιών υψηλής τεχνολογίας, ναυπηγική και μεταλλουργία, αυτοκινητόδρομοι, τράπεζες κ.λ.π.), ορισμένες εξ αυτών χρηματοδοτούμενες και εκσυγχρονιζόμενες με τα χρήματα των εργαζομένων κατά τη διάρκεια των 38 τελευταίων ετών, μεταβιβάζονται πλέον σε ιδιωτικές κοινοπραξίες έναντι συμβολικών ποσών ή ακόμη και με άμεση οικονομική ζημία. [185]

Η Πορτογαλία τώρα έχει τη δυνατότητα να αυτοχρηματοδοτηθεί επειδή έχει βγει στις αγορές και τα επιτόκια βρίσκονται σε ιστορικό χαμηλό. Η οικονομία διαφαίνεται να αναπτύσσεται, αν και με αργούς ρυθμούς και όλα αυτά είναι θετικά, καθώς ακόμη και το έλλειμμα είναι κοντά στο απαιτούμενο 3% του ΑΕΠ. Από την άλλη πλευρά όμως το δημόσιο χρέος συνεχίζει να αυξάνεται με συστηματικό τρόπο, ενώ σχεδόν όλα τα απαιτούμενα από την τρόικα μέτρα που εφάρμοσε η συντηρητική κυβέρνηση Κοέλιο συνέβαλαν σε μία φτωχότερη χώρα και κοινωνία. Η ανεργία είναι ακόμη πολύ υψηλή αν και πλέον μειώνεται με αργούς ρυθμούς – μπορούμε να πούμε ότι έχει σταθεροποιηθεί μεταξύ του 12% και του 13%. Ο αριθμός των ανθρώπων που ζει κοντά στο όριο της φτώχειας είναι κάτι που η Πορτογαλία δεν έχει ξαναδεί από τη δημοκρατική επανάσταση το 1974.

Το 2013, ο συνδυασμός ανεργίας και φτώχειας έγινε η αφορμή για ένα κύμα μετανάστευσης που έσπασε κάθε προηγούμενο ρεκόρ. Η κυβέρνηση της Πορτογαλίας είχε ανακοινώσει το καλοκαίρι του 2013 μείωση του ποσοστού των ανέργων, αυτό όμως απλώς αντικατοπτρίζει το γεγονός πως όταν οι άνεργοι μεταναστεύουν, αφαιρούνται από τους καταλόγους και το αριθμητικό σύνολο των ανέργων. Ένα άλλο φαινόμενο που παρατηρήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια του μηνονίου και το οποίο συνεχίζεται και σήμερα είναι ότι καθημερινά, κατάσχονται 125.000 ευρώ από συντάξεις. Πολλοί γηραιότεροι θέτουν τους μισθούς και τις συντάξεις τους ως εγγύηση όταν τα παιδιά και τα εγγόνια τους αγοράζουν κατοικία, και τώρα που η νεολαία είναι άνεργη σε ποσοστά 25% και 30%, ο μισθός των γονέων κατάσχετα με δικαστική εντολή.

[184] Υπουργείο Οικονομικών της Πορτογαλίας, 2013.

[185] <http://www.reuters.com>.

Επίσης, 1,9 εκατομμύρια άνθρωποι ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας, δηλαδή περίπου το 18% του πληθυσμού. [186]

Η Πορτογαλία ήταν αναπόφευκτο ότι θα ζητούσε βοήθεια, καθώς το 2011 δεν μπορούσε να πληρώσει μισθούς και συντάξεις. Ωστόσο, το πιο σημαντικό πράγμα που απαίτησε η τρόικα και θα αποτελούσε μία θετική επίπτωση του Μνημονίου στην καθημερινότητα της δημόσιας διοίκησης και των πολιτών της χώρας, και ήταν η μεταρρύθμιση του κράτους, δεν έγινε και όλες οι ανεπαρκείς δημόσιες υπηρεσίες και οι επουσιώδεις δημόσιες δαπάνες έχουν παραμείνει. Η κυβέρνηση της κεντροδεξιάς, ακόμη και υπό την επίβλεψη της τρόικας, προχώρησε σε ένα είδος προσαρμογής που βασίζεται στην αύξηση της φορολογίας και στις περικοπές στο σύστημα Υγείας, στην εκπαίδευση και στις δημόσιες επενδύσεις. [187]

Τα προβλήματα της πορτογαλικής οικονομίας παραμένουν εξαιτίας όλων των λόγων που προαναφέρθηκαν. Πρόκειται για μία οικονομία μη ανταγωνιστική και το μόνο που γίνεται από τότε που η χώρα προσέφυγε στην τρόικα είναι η προσπάθεια να γίνει ανταγωνιστική μειώνοντας το κόστος εργασίας. Η τρόικα είπε ότι ήταν απαραίτητο αυτό επειδή η Πορτογαλία πρέπει να γίνει πιο ανταγωνιστική στον τομέα των εξαγωγών. Πριν από τη διάσωση, η Πορτογαλία γινόταν περισσότερο ανταγωνιστική με τις εξαγωγές να αυξάνονται, ειδικά στον τομέα της τεχνολογίας. Τώρα, με τις περικοπές στις επενδύσεις και τις δυσκολίες χρηματοδότησης από τον χρηματοπιστωτικό τομέα, δεν μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι η Πορτογαλία έχει γίνει πιο ανταγωνιστική. Δεν θα μπορούσε να είναι αποτελεσματική η στρατηγική της αύξησης της ανταγωνιστικότητας μέσω της μείωσης του κόστους εργασίας. Πάντα θα υπάρχουν χώρες όπως η Κίνα και το Μπαγκλαντές με χαμηλότερο κόστος εργασίας.

Ο κεντροδεξιός κυβερνητικός συνασπισμός υπό τον πρωθυπουργό Πέδρο Πάσος Κοέλιο, μετά την έξοδο από το μνημόνιο και για όλο το χρονικό διάστημα που βρισκόταν στην εξουσία μέχρι τις εκλογές του Οκτωβρίου, υποστήριξε ότι η χώρα έχει βγει πια στις αγορές με ευνοϊκά επιτόκια δανεισμού και ότι η οικονομία έχει επανέλθει σε ρυθμούς ανάπτυξης, υπερασπιζόμενος τα σκληρά μέτρα λιτότητας που ο ίδιος ακολούθησε. Ωστόσο με την πραγματική ανεργία να κυμαίνεται γύρω στο 25%, το δημόσιο και το ιδιωτικό χρέος σε πολύ υψηλά επίπεδα και τον εξαγωγικό τομέα και τις επενδύσεις να λιμνάζουν, οι μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες προοπτικές της πορτογαλικής οικονομίας δεν είναι τόσο αισιόδοξες. Την ίδια

[186] Στατιστική Υπηρεσία της Πορτογαλίας, 2013.

[187] <http://www.portugal.gov.pt>, « ATTACHMENT I : PORTUGAL – MEMORANDUM OF ECONOMIC AND FINANCIAL POLICIES», May 17, 2011.

στιγμή γίνεται λόγος για μία επιδεινούμενη ανθρωπιστική κρίση, με τα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα να πλήττονται περισσότερο από τις επιπτώσεις των περικοπών στο κοινωνικό κράτος. [188]

Τα μέτρα λιτότητας που εφαρμόστηκαν στην Πορτογαλία και σε τέσσερις άλλες περιφερειακές χώρες της Ευρωζώνης - Ελλάδα, Ισπανία, Ιρλανδία, Ιταλία - πέραν των οικονομικών επιπτώσεων, επηρέασαν την ψυχολογική κατάσταση των ανθρώπων οδηγώντας σε αυτοκτονίες. Τη μεγαλύτερη αύξηση σημείωσαν εκείνες των ανδρών και των νέων και είναι λογικό πως αυτό δεν μπορεί να συνεχίζεται επ' αόριστον, ενώ θα πρέπει να ληφθούν άμεσα μέτρα προστασίας για τους ανθρώπους. Σύμφωνα με έρευνα του Έλληνα καθηγητή και ερευνητή Νικόλαου Αντωνακάκη η αύξηση των αυτοκτονιών εμφανίζεται ως αποτέλεσμα της πτώσης του ρυθμού του ΑΕΠ, με κάθε μείωση κατά μία εκατοστιαία μονάδα στο ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ στις χώρες αυτές, να έχει προκαλέσει 0,9% αύξηση σε ποσοστά αυτοκτονιών σε όλες τις ηλικίες, που ισοδυναμεί με πάνω από 6.000 αυτοκτονίες συνολικά, κατά την περίοδο 2011-2012.

Όταν πρόκειται μόνον για περικοπές δαπανών ο ανδρικός πληθυσμός που επλήγη σοβαρότερα είναι ηλικίας μεταξύ 65 – 89 ετών, και συγκεκριμένα 2.325 άνδρες σε αυτή την ηλικιακή ομάδα έχουν αυτοκτονήσει στο διάστημα 2011 – 2012 ως απόρροια της δημοσιονομικής λιτότητας (περικοπές συντάξεων και μισθών), ενώ στα πέντε χρόνια εφαρμογής της (2009 – 2014) εκτιμάται ότι υπήρξαν 4.555 αυτοκτονίες στους άνδρες στην ηλικιακή κατηγορία 65 – 89 ετών. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι η ανεργία είναι η κύρια αιτία των αυτοκτονιών, με δεύτερη αιτία την δημοσιονομική λιτότητα, και τις δύο να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, ενώ ιδιαίτερα ανησυχητική είναι η σημαντική άνοδος της ανεργίας των νέων στην περιφέρεια της ζώνης του ευρώ, η οποία οδηγεί σε δραματική αύξηση των αυτοκτονιών στον ανδρικό πληθυσμό στις ηλικίες μεταξύ 10 – 24 ετών, όπου αυξάνεται κατά 1,6% σε κάθε μείωση κατά μία μονάδα στο ΑΕΠ.

Το θετικό αποτέλεσμα της έρευνας είναι η διαπίστωση ότι οι αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης και της δημοσιονομικής πολιτικής, θα μπορούσαν να μετριαστούν, με την υιοθέτηση αναδιανεμητικών πολιτικών και επενδύοντας σε ορισμένα συγκεκριμένα στοιχεία ισχυρότερης κοινωνικής προστασίας στην περιφέρεια της Ευρωζώνης. Αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό, γιατί αυτά τα αποτελέσματα έχουν πολύ σοβαρές επιπτώσεις στην χάραξη οικονομικής πολιτικής και θέτουν ουσιαστικά ζητήματα σχετικά με την παρατεταμένη εφαρμογή δημοσιονομικής λιτότητας, χωρίς δίχτυα ασφαλείας.

[188] <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=704758>, Ψυχάρη Ειρήνη, Μάιος 2015.

Είναι αναγκαίο, οι κυβερνήσεις και οι οργανισμοί να βρουν τρόπους για να δοθεί λύση στο πλήγμα που δέχονται οι άνθρωποι από τις σκληρές οικονομικές περικοπές. [189]

Τέλος, μία άλλη κοινωνική επίπτωση του Μνημονίου και της οικονομικής κρίσης είναι η μείωση του πληθυσμού της Πορτογαλίας, ο οποίος μειώθηκε το 2012 κατά 55.000 χιλιάδες και διαμορφώθηκε στα 10,49 εκατομμύρια ανθρώπους. Πρόκειται για την τρίτη συναπτή χρονιά που καταγράφεται μείωση του πληθυσμού. Το πορτογαλικό εθνικό στατιστικό ινστιτούτο (INE) αποδίδει το φαινόμενο αυτό στη μείωση του αριθμού των γεννήσεων, που συνδυάστηκε με την αύξηση των θανάτων και της μετανάστευσης πολιτών σε άλλες χώρες, αποφεύγοντας ωστόσο να συσχετίσει τα στοιχεία αυτά με την οικονομική κρίση που πλήττει την Πορτογαλία.

Ο αριθμός των γεννήσεων μειώθηκε κατά 7,2% σε ένα επίπεδο κάτω από τις 90.000 για πρώτη φορά αφότου άρχισαν να συγκεντρώνονται συγκρίσιμα στατιστικά στοιχεία. Ο αριθμός των θανάτων αυξήθηκε κατά 4,6% το 2012 εν συγκρίσει με το 2011, με την παιδική θνησιμότητα να καταγράφει επίσης μικρή αύξηση. Επίσης το INE παρατήρησε αύξηση της μετανάστευσης, καθώς όλο και περισσότεροι άνθρωποι εγκαταλείπουν την Πορτογαλία για να αναζητήσουν εργασία σε πρώην αποικίες της ή σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Σχεδόν 52.000 άνθρωποι μετανάστευσαν μόνιμα, ενώ 69.500 εγκατέλειψαν τη χώρα με την πρόθεση να παραμείνουν στο εξωτερικό για διάστημα μικρότερο του ενός έτους το 2012. Την ίδια περίοδο η Πορτογαλία δέχθηκε μόλις περίπου 14.600 νέους μετανάστες. [190]

4.10 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ

Η ελληνική «Οδύσσεια», η οποία ακόμα δεν έχει λήξει, χαρακτηρίζεται από έντονη κοινωνική αναταραχή και ασταθές πολιτικό σκηνικό, καθώς από την έναρξη της διεθνούς οικονομικής κρίσης και την έλευση της κρίσης στην Ελλάδα η χώρα μας έχει αλλάξει έξι κυβερνήσεις από το 2009 μέχρι σήμερα – οχτώ, εάν ληφθούν υπόψη οι υπηρεσιακές κυβερνήσεις Πικραμμένου και Θάνου. Αυτό βέβαια όπως γνωρίζουμε και από την πορεία της διπλωματικής εργασίας δεν ισχύει στην περίπτωση της Πορτογαλίας, η οποία πορεύτηκε μέσα στην κρίση και στο Μνημόνιο με τις κυβερνήσεις Σόκρατες και Κοέλιου.

[189] <http://www.hellasforce.com>, «Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Ιταλία, Ιρλανδία ... Τι τραγικό τις ενώνει;» Οκτώβριος 2015, Πηγή: ΑΠΕ – ΜΠΕ.

[190] <http://www.naftemporiki.gr>, «Η οικονομική κρίση μείωσε τον πληθυσμό της Πορτογαλίας», Οκτώβριος 2013.

Η μεγαλύτερη διαφορά μεταξύ της Ελλάδας των τριών μνημονίων που συνεχίζει και της Πορτογαλίας του ενός μνημονίου που έχει εξέλθει από αυτό, έγκειται στο πως αντιμετωπίστηκε πολιτικά και κοινωνικά η κρίση.

Το βασικότερο πρόβλημα είναι ότι στην Ελλάδα δεν υπήρχε συναίνεση και ειλικρίνεια του πολιτικού συστήματος προς τους πολίτες, και αυτό το διαπιστώσαμε σχεδόν όλοι μας σε μικρότερο ή σε μεγαλύτερο βαθμό. Αντίθετα, στην Πορτογαλία κανείς δεν κατηγορήσε τους ξένους και την τρόικα για τα προβλήματά τους, όπως και κανείς δεν είπε ότι δεν υπάρχει κρίση. Τα βασικά κόμματα της Πορτογαλίας είπαν ότι θα ανταποκριθούν σε αυτή την έκτακτη και δύσκολη κατάσταση, ότι θα κάνουν ό,τι χρειαστεί και πως ότι «πρέπει να κάνουμε θα το κάνουμε» προκειμένου η χώρα να οδηγηθεί στην έξοδο της από το τέλμα στο οποίο έχει περιπέσει. Η κυβέρνηση μειοψηφίας των Σοσιαλιστών (Σόκράτες) είπε ότι πρέπει να εφαρμόσει λιτότητα και οι Σοσιαλδημοκράτες τους στήριξαν – εν αντιθέσει με αυτό που συνέβη στην Ελλάδα ανάμεσα στον Γιώργο Παπανδρέου (ΠΑΣΟΚ) και τον Αντώνη Σαμαρά (ΝΔ).

Στο πολιτικό σύστημα της Πορτογαλίας υπήρχε ομοψυχία όσον αφορά τα προβλήματα και στο τι πρέπει να γίνει για να λυθούν, ώστε όλοι μαζί ενωμένοι να κοιτάξουν το μέλλον με πιο αισιόδοξη ματιά και προοπτική. Όμως και σε επίπεδο δημοσίου λόγου και διαλόγου, αλλά και μέσα στη Βουλή υπήρχε υποστήριξη – πράγμα που ήταν ακριβώς το αντίθετο με την Ελλάδα. Πιθανόν, αυτός ήταν και ο λόγος που στην Πορτογαλία δεν υπήρχαν τόσο εκτεταμένες ταραχές και πορείες, δεν είχαν γεγονότα όπως αυτά στη χώρα μας όπου καιγόταν η Αθήνα, δεν υπήρχε δηλαδή τέτοιας έκτασης κοινωνική σύγκρουση και αυτό ήταν όντως αληθές. Αυτό το γεγονός έδωσε μία αίσθηση ασφάλειας στις αγορές και τους θεσμούς, ότι υπάρχει μία δύσκολη κατάσταση μεν, αλλά ότι η χώρα και το πολιτικό σύστημα θα κάνουν ό,τι είναι δυνατόν για να ανταποκριθούν στην κρίση.

Στις εκλογές του 2011 και στις προεκλογικές εξαγγελίες του μέχρι πρότινος πρωθυπουργού αναφερόταν τα εξής: «Στις εκλογές τότε, ο Πέδρο Πάσους Κοέλιου είχε πει ότι, αν με ψηφίσετε, όχι απλά θα κάνω αυτά που λέει η τρόικα, αλλά θα πάω και πέρα από την τρόικα, με περισσότερη λιτότητα. Το άλλο που είπε ήταν ότι, αν το να σώσω τη χώρα σημαίνει να χάσω τις επόμενες εκλογές, τότε δεν με ενδιαφέρουν οι εκλογές». Κάτι τέτοιο ή κάτι ανάλογο δεν θυμάται φαντάζομαι κανείς μας, να έχει βγει από τα επίσημα χείλη ενός πολιτικού αρχηγού ή ενός πρωθυπουργού. Το πολιτικό σύστημα της Πορτογαλίας έδωσε δηλαδή το μήνυμα ότι δεν το ενδιαφέρει το πολιτικό

κόστος, προκειμένου να γίνει αυτό που πρέπει – και μάλιστα είπαν πως θα το διαχειριστούν οι ίδιοι, αναλαμβάνοντας με κάποιον τρόπο την «διοκτησία» του προγράμματος. Αυτό φαίνεται πως έχει λειτουργήσει στη Πορτογαλία, καθώς δεν μιλά κανείς πλέον για εκείνη αφού θεωρείται ο «καλός μαθητής», σε αντίθεση με την Ελλάδα που οι υποχρεώσεις της μένουν ανεκπλήρωτες και οι υποσχέσεις της αθετούνται συνεχώς, με αποτέλεσμα γι' αυτό το λόγο να θεωρείται το «κακό παιδί».

Η κρίση στην Πορτογαλία αν και έχει χτυπήσει αρκετά τη χώρα, τα τελευταία δύο χρόνια σχεδόν έχει ανάπτυξη. Το 2014 βγήκε από το μνημόνιο και τώρα, με το πρόγραμμα Ντράγκι η Πορτογαλία έχει επιτόκιο δανεισμού περίπου 1,5%. Αυτό σημαίνει ότι επί της ουσίας η Πορτογαλία έχει τη δυνατότητα να δανείζεται από τις αγορές, έχει τελειώσει το μνημόνιο και το πλαίσιο της αντιπαράθεσης μνημόνιο – αντιμνημόνιο δεν υπάρχει και είναι σαν να μην υπήρξε ποτέ, σε σύγκριση με την Ελλάδα που έχει χωριστεί σε μνημονιακούς και αντιμνημονιακούς πολιτικούς και πολίτες. Στην Πορτογαλία μεγάλο μέρος της συζήτησης είχε να κάνει με το τι πρέπει να γίνει και όχι με το αν κάποιος είναι συνολικά εναντίον των μέτρων λιτότητας και του μνημονίου.

Το πολιτικό σύστημα στην Πορτογαλία υφίσταται όπως ήταν πριν την κρίση, τη στιγμή που στην Ελλάδα έχει «καταρρεύσει». Στην Πορτογαλία βλέπουμε να υπάρχει σταθερότητα, η οποία επιβραβεύτηκε με έξοδο από το μνημόνιο και ο κόσμος δεν τιμώρησε τους πολιτικούς, αλλά αντιθέτως ακολούθησε το πολιτικό σύστημα. Επίσης, οι διαφορές με την Ελλάδα προφανώς και δεν σταματούν εκεί, καθώς η Ελλάδα είχε διαγραφή χρέους που η Πορτογαλία δεν είχε, πήγε σε ένα τρίτο πρόγραμμα-μνημόνιο με τον φόβο του Gexit ενώ η Πορτογαλία είχε μόνο ένα μνημόνιο. Το πακέτο βοήθειας που δόθηκε στην Πορτογαλία ήταν στο ύψος των 80 δις ευρώ, ενώ αυτά που δόθηκαν στην Ελλάδα συμπεριλαμβανομένου και του τρίτου μνημονίου ήταν αξίας περίπου 300 δις ευρώ. Πρόσθετα, η Πορτογαλία σε όλη τη διάρκεια της κρίσης είχε δύο πρωθυπουργούς, Σόκρατες και Κοέλιου, ενώ η Ελλάδα έξι – με αποτέλεσμα αυτό να δείχνει μία μεγάλη αστάθεια που οι επενδυτές, οι αγορές, οι θεσμοί και η ΕΕ αντιμετωπίζουν με ανασφάλεια και είναι λογικό να προκαλεί ανησυχία, καθώς σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον όπως και το σημερινό, ακόμη και η ψυχολογία είτε θετική είτε αρνητική διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις πολιτικές και τις οικονομικές εξελίξεις.

Η Ελλάδα και η Πορτογαλία είναι δύο πολύ παρόμοιες χώρες με διαφορετική αντίδραση στην κρίση. Είναι γεγονός ότι βασικής σημασίας ήταν το θέμα της σταθερότητας και της διαχείρισης. Στην Πορτογαλία υπήρξε

«νομιμοποίηση και αποδοχή» της κρίσης, από την άποψη ότι «κάτι πρέπει να γίνει» - κάτι που δεν φαίνεται να ισχύει στην Ελλάδα. Σαφώς και υπήρχαν κάποιες διαφορές και ένα παραγωγικό συγκριτικό πλεονέκτημα της Πορτογαλίας, αλλά δεν ήταν τόσο μεγάλες διαφορές όσο με Ιρλανδία ή Ισπανία. Βέβαια, η βασικά διαφορά έγκειται στο ότι το πολιτικό σύστημα και η κοινή γνώμη στην Πορτογαλία φάνηκαν να έχουν σύμπλευση και συναίνεση, σε αντίθεση φυσικά με την Ελλάδα που κάτι τέτοιο δεν έγινε ποτέ και ούτε πρόκειται να γίνει.

Η τρόικα με την είσοδο της στην πορτογαλική οικονομία και με τη σύνταξη της πρώτης αναφοράς της εξήγησε τα πάντα στον πορτογαλικό λαό, με έναν τρόπο κατανοητό από όλους και με τον οποίο δεν είχε γίνει ποτέ κάτι τέτοιο ξανά στο παρελθόν. Η τρόικα ανέλυσε όλη την πορτογαλική οικονομία, και είπε στους Πορτογάλους ότι «ξοδεύατε χρήματα σε μη βιώσιμους τομείς, ζούσατε με τα λεφτά των άλλων, δεν είστε όσο παραγωγικοί νομίζετε και δεν έχετε πραγματικό ανταγωνισμό σε μεγάλα τμήματα της οικονομίας σας – οπότε ανέλυσαν την οικονομία, και πρότειναν και εφάρμοσαν τις λύσεις». Αντίστοιχη αναφορά με αυτή της Πορτογαλίας έκανε η τρόικα και για την Ελλάδα. Οι αριστεροί πολιτικοί στην Πορτογαλία υποστηρίζουν, ακόμη και σήμερα, ότι ήταν λάθος ο τρόπος επίλυσης του προβλήματος, άσκησαν κριτική στην πολιτική μείωσης των δημοσίων δαπανών και ανέφεραν ακόμη ότι, εάν ακολουθηθεί αυτή η πορεία που προτείνει η τρόικα, η πορτογαλική κοινωνία θα έρθει αντιμέτωπη με έναν αρνητικό κύκλο στην οικονομία. Γενικότερα, τα αριστερά κόμματα τόσο στην Πορτογαλία όσο και στην Ελλάδα θεωρούν ότι η λιτότητα είναι μία κακή επιλογή, άσχετα αν στην πορεία και μετά την ανάληψη κυβερνητικών καθηκόντων είναι αναγκασμένα να την ακολουθήσουν και να την εφαρμόσουν, με πρόσφατο παράδειγμα τον ΣΥΡΙΖΑ.

Βέβαια, από την άλλη πλευρά μπορεί κανείς να αντιπαχθεί στις προτάσεις και τις απόψεις των αριστερών πολιτικών αναφέροντας πως, τέσσερα χρόνια μετά την υιοθέτηση της πολιτικής του μνημονίου, το ΑΕΠ της χώρας αυξάνεται έστω και με μικρούς ρυθμούς, η ανεργία παρουσιάζει πτωτική τάση, ο προϋπολογισμός είναι σχεδόν ισοσκελισμένος και το εξωτερικό ισοζύγιο είναι θετικό. Επίσης, θα πρέπει να αναφερθεί πως η αντίδραση και η στάση της πορτογαλικής κοινωνίας απέναντι στην κρίση και τα μέτρα λιτότητας ήταν σχετικά ήπια, σε αντίθεση με εκείνη της Ελλάδας που δεν υπάρχει σημείο σύγκρισης αλλά ούτε και σύγκλισης. Οι πολίτες στην Πορτογαλία, σε όλη τη διάρκεια του μνημονίου αλλά και μετά, διαδήλωναν ειρηνικά και ως επί το πλείστον αποδέχτηκαν τα μέτρα λιτότητας. Λαμβάνοντας υπόψη την πίεση

στους μισθούς, τις συντάξεις, τη φορολογία και τις θέσεις εργασίας, είναι γεγονός και κανείς δεν μπορεί να κατηγορήσει τους Πορτογάλους ότι δεν συμμορφώθηκαν με τα μέτρα λιτότητας. Ακόμα και από πολιτικής άποψης, παρατηρείται νέα κόμματα να σημειώνουν άνοδο, αλλά επ' ουδενί όπως στην Ισπανία ή την Ελλάδα.

Η Ελλάδα είχε και έχει πρόβλημα δημοσίου χρέους, ενώ η Πορτογαλία έχει πρόβλημα τόσο δημοσίου όσο και ιδιωτικού χαρακτήρα. Σε συνολικό επίπεδο, το συνολικό επίπεδο του χρέους της Πορτογαλίας ανέρχεται σε 381% του ΑΕΠ, συμπεριλαμβανομένου των χρεών των νοικοκυριών και των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων, και είναι πολύ πιο πάνω από το συνολικό χρέος της Ελλάδας που ανέρχεται στο 286% του ΑΕΠ. Ωστόσο, η Ελλάδα έχει πολύ πιο βαθύ πρόβλημα, και ως εκ τούτου τα μέτρα λιτότητας ήταν και είναι πιο αυστηρά στην Ελλάδα. Επίσης, όπως προαναφέραμε, η αντίδραση του λαού στην Ελλάδα ήταν και είναι πολύ πιο βίαιη και ακτιβιστικού χαρακτήρα από ότι στην Πορτογαλία.

Η Πορτογαλία έκανε όλα όσα η Ευρώπη ζήτησε μέσω των εκπροσώπων της, αλλά η Ευρωζώνη φαίνεται πως δεν έκανε από πλευρά της, όπως και στην Ελλάδα, όλα αυτά που έπρεπε, αν και στην περίπτωση της Ελλάδας παρατηρείται μία συνεχής στήριξη μέσω και του τρίτου προγράμματος τώρα, πάντα στη βάση της ικανοποίησης και της διασφάλισης των συμφερόντων των δανειστών με τα αντίστοιχα ανταλλάγματα, που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Αυτό συμπεραίνεται από το γεγονός ότι τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Πορτογαλία οι στόχοι και οι προβλέψεις που έθεταν τα μνημόνια των θεσμών όσον αφορά την οικονομία, δηλαδή η εξέλιξη του ΑΕΠ, η ανεργία, το δημόσιο έλλειμμα και το δημόσιο χρέος, έβγαιναν όλα εκτός προγράμματος και πάντα ήταν χειρότερα από ότι αναμενόταν.

Είναι γεγονός, καθώς υποστηρίζεται και από πολλούς οικονομολόγους, ότι το πρόβλημα της Ελλάδας ή της Πορτογαλίας ή της Ισπανίας δεν μπορεί να λυθεί χωρίς να δοθεί τέλος στην κρίση που μαστίζει την Ευρωζώνη. Αυτό απαιτεί περισσότερη Ευρώπη αντί για λιγότερη Ευρώπη, καθώς πρέπει να υπάρχουν και διαφοροποιημένες οικονομικές πολιτικές μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης. Χώρες ισχυρές οικονομικά όπως η Γερμανία, οφείλουν και πρέπει για το κοινό καλό της ενωμένης Ευρώπης να επεκτείνουν την οικονομία τους και να εισάγουν προϊόντα που παράγουν με πρώτα τα τρόφιμα, από χώρες που είναι πιο αδύναμες οικονομικά όπως η Πορτογαλία και η Ελλάδα προκειμένου να τις ενισχύσουν. Δεν πρόκειται και δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως βοήθεια των πλουσίων προς τους φτωχούς, αλλά ως

συντονισμένες πολιτικές, καθώς αυτό είναι η Ευρώπη που όλοι γνωρίζουμε και θέλουμε να συνεχίσει να είναι.

Είναι γεγονός ότι σε αντίθεση με τους Έλληνες, οι Πορτογάλοι αντιμετώπισαν στωικά τη λιτότητα. Η Ελλάδα συνεχίζει την πορεία της στο μέλλον με ένα τρίτο μνημόνιο και νέα πιο επώδυνα μέτρα λιτότητας, σε σύγκριση με την Πορτογαλία που εξήλθε από αυτό. Βέβαια, η έξοδος από το μνημόνιο δε σημαίνει τέλος στη λιτότητα ή τέλος στις αξιολογήσεις της τρόικας, καθώς τα μέτρα λιτότητας, όπως οι περικοπές, θα είναι μόνιμα. Οι ομοιότητες που υπάρχουν σε όσα συνέβησαν στην Ελλάδα και την Πορτογαλία είναι περισσότερες σε σύγκριση με τις διαφορές. Είναι αληθές ότι και οι δύο χώρες έχουν πολύ αδύναμες οικονομίες, δύο από τις πιο αδύναμες οικονομίες της Ευρωζώνης, καθώς επίσης είναι οικονομίες με αδύναμους θεσμούς.

Η λιτότητα που επιβλήθηκε οδήγησε τις δύο χώρες σε ύφεση και θα έπρεπε να την απορρίψουν υπό κανονικές συνθήκες, αλλά επειδή η κατάσταση των οικονομιών τους βρισκόταν σε δεινή θέση είναι κάτι το οποίο δεν έκαναν. Πρέπει να θυμίσουμε ότι η Ευρωζώνη, για παράδειγμα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, προσπάθησε να κάνει κάτι ανάλογο σε χώρες όπως η Ισπανία και η Ιταλία, αλλά εκεί αυτά τα μέτρα λιτότητας απορρίφθηκαν. Οι επιπτώσεις στην Πορτογαλία μπορεί να μην ήταν τόσο επώδυνες όσο στην Ελλάδα, αλλά αυτό κατά πολλούς δεν οφείλεται στους Πορτογάλους, αλλά στο γεγονός ότι η πορτογαλική οικονομία δεν είναι τόσο αδύναμη όσο η ελληνική. Έχει περισσότερες εξαγωγές, έχει μία βιομηχανική βάση που δε διαθέτει η Ελλάδα και βασίζεται λιγότερο στον τομέα των υπηρεσιών που απευθύνονται στους πολίτες του εξωτερικού. [191]

Από το 2010 και μετά, εκτός από τη χώρα μας άλλες τέσσερις χώρες, η Πορτογαλία, η Ισπανία, η Ιρλανδία και η Κύπρος αναγκάστηκαν να προχωρήσουν σε μνημόνιο συνεργασίας με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, ώστε να καταφέρουν να ανταπεξέλθουν στις ανάγκες προσαρμογής των οικονομιών τους. Από αυτές τις τέσσερις χώρες, ιδιαίτερη εντύπωση προκάλεσε η κίνηση της υπουργού Οικονομικών της Πορτογαλίας, Μαρία Λουί Αλμπουκέρκι, η οποία στις 9 Ιουνίου 2015 ανακοίνωσε την πληρωμή δόσης ύψους 2,2 δις ευρώ προς το ΔΝΤ νωρίτερα από ότι προβλεπόταν, στέλνοντας έτσι ένα μήνυμα οικονομικής σταθερότητας στις διεθνείς αγορές. Η κίνηση αυτή έγινε ενώ η Πορτογαλία είχε ήδη εξέλθει από το μνημόνιο και πλέον διαχειρίζεται τις δανειακές της υποχρεώσεις χωρίς τη βοήθεια χρηματοδότησης από τον EFSF.

Σε αντίθεση με την Πορτογαλία, η χώρα μας την ίδια περίοδο είχε

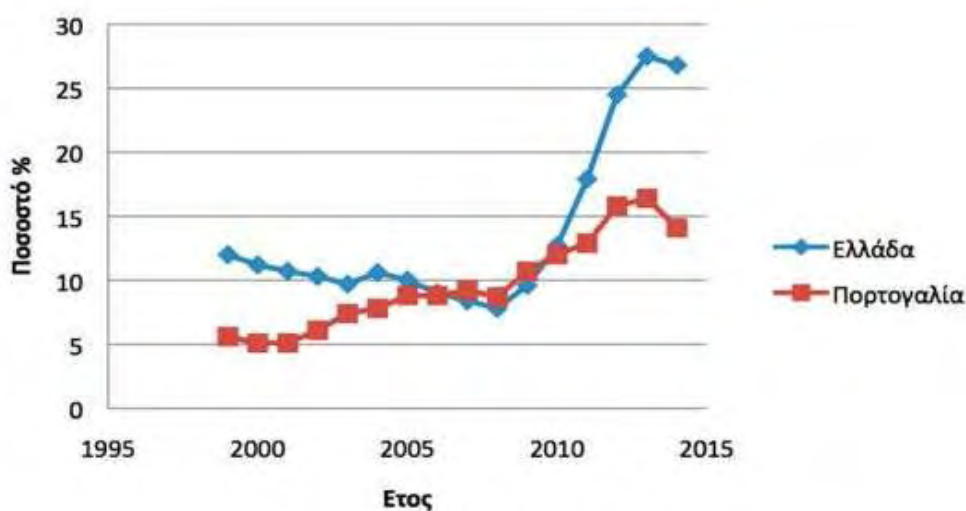
[191] <http://gr.euronews.com>, «Πως η Πορτογαλία άφησε πίσω την Ελλάδα», Μάιος 2014.

ληξιπρόθεσμες οφειλές προς το ΔΝΤ ύψους 1,56 δις ευρώ, αφού τρεις δόσεις του δανείου προς το ΔΝΤ που έληγαν μέσα στον Ιούνιο δεν εξυπηρετήθηκαν, όπως είχε υποσχεθεί η Ελληνική Κυβέρνηση και τελικά η αποπληρωμή των δόσεων αυτών έγινε στις 20 Ιουλίου 2015 με χρήματα από την πρώτη δόση του νέου δανείου από τον ευρωπαϊκό μηχανισμό EFSF αξίας 7,16 δις ευρώ με το οποίο καλύφθηκε και ομόλογο που έληγε προς την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Ένας δείκτης, ο οποίος επιδέχεται συγκριτική ανάλυση ανάμεσα στην Ελλάδα και την Πορτογαλία, είναι εκείνος της ανεργίας επί του συνόλου του εργατικού δυναμικού κάθε χώρας που αποτυπώνεται στο παρακάτω διάγραμμα και ακολουθεί αντίστοιχη πορεία με την εξέλιξη του χρέους των δύο χωρών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.2

Το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα και την Πορτογαλία την περίοδο 2000-2015

Διάγραμμα 2: Ποσοστό ανεργίας Ελλάδας Πορτογαλίας

ΠΗΓΗ: Eurostat.

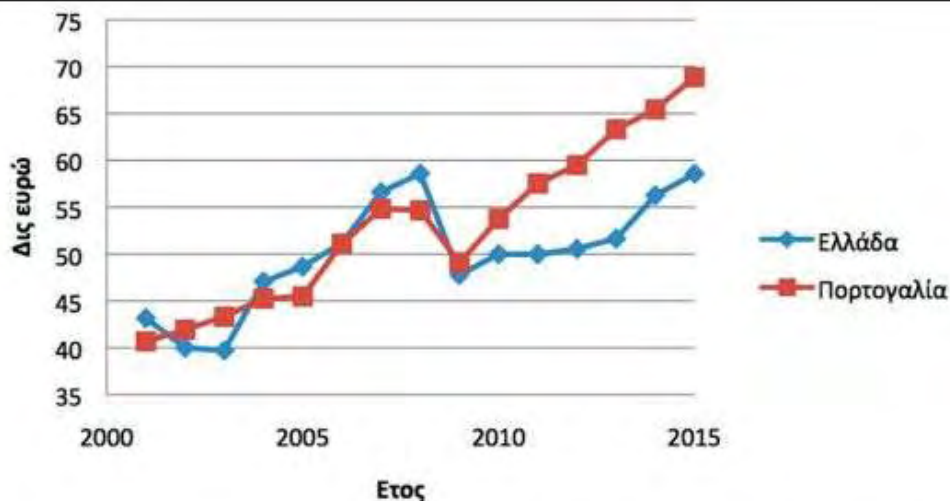
Από το διάγραμμα 4.2 παρατηρούμε ότι, από το 12% όπου βρισκόταν ο δείκτης ανεργίας και για τις δύο χώρες το 2010, για την Πορτογαλία έφτασε το 2013 στην ανώτατη τιμή του που ήταν 16,4%, ενώ για την Ελλάδα την ίδια χρονιά το ποσοστό ανεργίας έφτασε στο 27,5%, δηλαδή ένας στους τέσσερις

Έλληνες είναι άνεργος. Αν και το 2014 η ανεργία είχε μία πολύ μικρή πτώση για την Ελλάδα, για το 2015 αναμένεται να φτάσει σε νέο υψηλότερο ποσοστό, καθώς μόνο η μείωση του τζίρου στο λιανεμπόριο το καλοκαίρι του 2015 εξαιτίας των τραπεζικών ελέγχων επέφερε 14.100 νέους άνεργους μόνο για τον μήνα Ιούλιο. Επίσης η συρρίκνωση της φετινής τουριστικής περιόδου λόγω πολιτικής αστάθειας, δημοψηφίσματος Ιουλίου και νέων εκλογών τέλη Σεπτεμβρίου, το πάγωμα δημοσίων έργων χρηματοδοτούμενα από ευρωπαϊκά προγράμματα, η πλήρης έλλειψη έκδοσης νέων οικοδομικών αδειών έχει ήδη επιφέρει νέες απολύσεις στον κατασκευαστικό τομέα και έχει επηρεάσει όλες τις Περιφέρειες της Ελλάδας, αλλά ιδιαίτερα την Περιφέρεια Κρήτης έχοντας αρνητική πρωτιά, με ποσοστιαία αύξησης της ανεργίας κατά 11,28% μόνο για τον Ιούλιο σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα.

Επίσης, οι Πορτογάλοι εν μέσω κρίσης κατάφεραν να παρουσιάσουν τη μεγαλύτερη αύξηση εξαγωγών μεταξύ των κρατών που επλήγησαν από την κρίση των τελευταίων ετών και στο διάγραμμα που ακολουθεί βλέπουμε τη μεγάλη διαφορά στις εξαγωγές σε σχέση με τη χώρα μας.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.3

Οι εξαγωγές της Ελλάδας και της Πορτογαλίας την περίοδο 2000-2015

Διάγραμμα 3: εξαγωγές Ελλάδας Πορτογαλίας

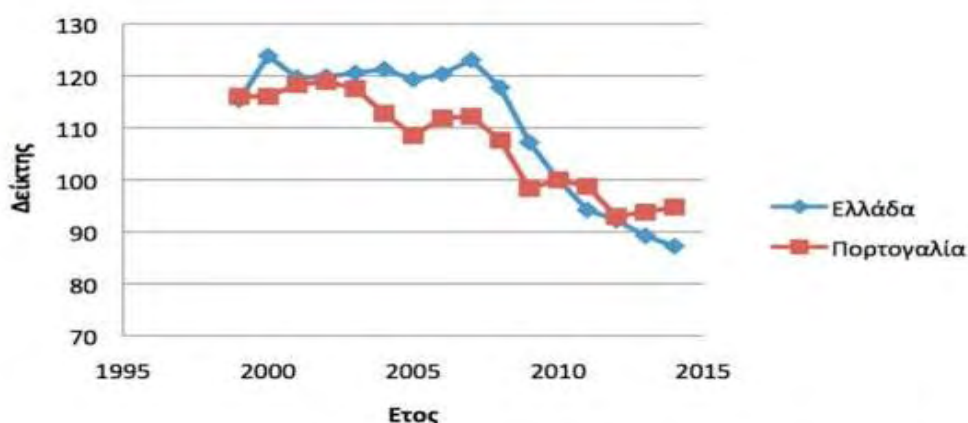
ΠΗΓΗ: Eurostat.

Από το διάγραμμα 4.3 παρατηρούμε ότι ενώ το 2009 οι εξαγωγές των δύο χωρών σε υπηρεσίες και αγαθά βρισκόταν στο ίδιο επίπεδο, η Ελλάδα δεν μπορεί να ακολουθήσει την άνοδο της Πορτογαλίας, παρά τη μείωση του μισθολογικού κόστους κατά 13,3% την περίοδο 2009-2013. Οι επιδόσεις της χώρας μας θα ήταν σαφώς χειρότερες αν δεν υπήρχε ο τουρισμός και η ποντοπόρος ναυτιλία, τομείς οι οποίοι βελτιώνουν την εικόνα της προστιθέμενης αξίας των ελληνικών εξαγωγών. Αντιθέτως η Πορτογαλία δίνει έμφαση στον εξαγωγικό τομέα, κυρίως σε Ευρωπαϊκές χώρες όπως η Ισπανία, η Γερμανία, η Γαλλία και σε τομείς όπως η παραγωγή φελλού, οι εξαγωγές κρασιού, τα παπούτσια και τα ανταλλακτικά μηχανών αλλά αναζητά και νέες αγορές όπως η Βραζιλία και η Αργεντινή. Το μίγμα των εξαγωγικών προϊόντων στην Ελλάδα είναι τελείως διαφορετικό με φάρμακα, πλάκες αργιλίου, ελαιόλαδο, ψάρια, βαμβάκι, λαχανικά, τυριά κ.λ.π. Η αδυναμία της Ελλάδας να ενισχύσει τη διεθνή της παρουσία παρά τις μεταρρυθμίσεις και τις περικοπές των τελευταίων ετών, είναι μία σημαντική πρόκληση για την εκάστοτε κυβέρνηση και τους εξαγωγικούς φορείς καθώς η άνοδος της θα ενίσχυε σημαντικά την Ελληνική οικονομία.

Σε έναν ακόμα τομέα όπου η Πορτογαλία επένδυσε ώστε να ενισχύσει την οικονομίας είναι η ενίσχυση της βιομηχανίας της, η οποία αποτυπώνεται στον δείκτη βιομηχανικής παραγωγής που απεικονίζεται στο παρακάτω διάγραμμα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.4

Ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής στην Ελλάδα και την Πορτογαλία την περίοδο 2000-2015

Διάγραμμα 4: Δείκτης βιομηχανικής παραγωγής

ΠΗΓΗ: Eurostat.

Ο σκοπός του βιομηχανικού δείκτη του διαγράμματος 4.4 είναι η σύγκριση του μεγέθους της εκάστοτε τρέχουσας μηνιαίας παραγωγής στους κλάδους ορυχείων – λατομείων, μεταποιητικών βιομηχανιών και παροχής ηλεκτρικού ρεύματος και νερού, εκτός των κατασκευών. Όσον αφορά την Ελλάδα, η μείωση της βιομηχανικής παραγωγής έχει ξεκινήσει από το 2007, εξαιτίας του προσανατολισμού των επιχειρηματιών στις εισαγωγές που έφερναν ευκολότερο κέρδος και στην ταυτόχρονη αποβιομηχανοποίηση της χώρας με αφορμή το ακριβό κόστος παραγωγής και τα υψηλά επιτόκια τραπεζικού δανεισμού. Η πτώση του δείκτη συνεχίστηκε και εντός μνημονίου, αφού αν και η κατανάλωση εισαγόμενων ακριβών αγαθών μειώθηκε αισθητά, οδηγώντας στο κλείσιμο πολλές εισαγωγικές εταιρείες, ταυτόχρονα ενισχύθηκε ακόμα περισσότερο η αποβιομηχανοποίηση της Ελλάδας παρά το φθηνότερο εργατικό κόστος και την πτώση στις τιμές των πρώτων υλών, καθώς δεν κατάφερε να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα της διότι έχει υψηλό κόστος φόρων και εισφορών επί των αποδοχών της τάξης του 43%, ενώ το αντίστοιχο μέσο κόστος στην Ευρώπη είναι 26%. Η υψηλή φορολόγηση επιβάλλεται εξαιτίας των υπέρογκων δαπανών του κράτους που ξεπερνούν το 52% του ΑΕΠ.

Αντίθετα στην Πορτογαλία, από το 2011 υπάρχει αισθητή σταθεροποίηση του δείκτη βιομηχανικής παραγωγής που συνοδεύεται από μικρή αλλά σημαντική άνοδο και η ενίσχυση αυτή της εγχώριας βιομηχανικής παραγωγής έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της ανεργίας με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και βρίσκεται σε απόλυτη ακολουθία με την αύξηση των εξαγωγών της Πορτογαλίας (διάγραμμα 4.3), που σημαίνει ενίσχυση των εσόδων στην ιδιωτική αλλά και στη δημόσια οικονομία. Εφαρμόζοντας μέτρα υπερφορολόγησης σε περίοδο μείωσης των εισοδημάτων και ύφεσης, δεν πρόκειται να επέλθει κανένα θετικό αποτέλεσμα στην οικονομία της χώρας εάν δεν υπάρχει εφαρμόσιμο στρατηγικό σχέδιο ανάπτυξης και πραγματικής στήριξης του ιδιωτικού τομέα και της επιχειρηματικότητας, ώστε να γίνει η πολυπόθητη επανεκκίνηση της οικονομίας.

Είναι απαραίτητο λοιπόν να δημιουργηθεί ένα νέο περιβάλλον για τη στήριξη των τουριστικών και εξαγωγικών επιχειρήσεων αλλά και για την ίδρυση νέων σε αυτούς τους τομείς. Αντιθέτως στη χώρα μας παρατηρούμε να παίρνονται μέτρα με ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση όπως η αύξηση του συντελεστή ΦΠΑ στον τουρισμό (τη μοναδική βαριά βιομηχανία της χώρας μας), ξενοδοχεία και εστιατόρια αλλά και η αύξηση της φορολογίας των εταιρειών, κάνοντας λιγότερο ανταγωνιστικό το εγχώριο τουριστικό προϊόν σε σχέση με τις γειτονικές χώρες. Επίσης η προσέλκυση νέων επενδύσεων από το εξωτερικό

ή και από εγχώριους επιχειρηματίες κρίνεται απολύτως αναγκαία για την αντιμετώπιση της ανεργίας και τη παράλληλη στήριξη της οικονομίας, αφού το ασταθές πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον της χώρας μας οδηγεί τους επενδυτές σε γειτονικές χώρες όπως η Τουρκία, η Βουλγαρία, τα Σκόπια και παράλληλα με την σταδιακή αποβιομηχανοποίηση της χώρας μας που συντελείται εδώ και δεκαετίες, έχει προκαλέσει την ολοκληρωτική κατάρρευση της οικονομίας της Ελλάδας.

Σύμφωνα με έκθεση της Ελβετικής τράπεζας UBS στις 30 Νοεμβρίου 2012, στην οποία επιχείρησε μία σύγκριση μεταξύ Ελλάδας και Πορτογαλίας, αναφέρει ότι η πορτογαλική οικονομία φαίνεται να είναι σε καλύτερη κατάσταση από την ελληνική, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν ορισμένες ανησυχητικές ομοιότητες. Μία από τις εντυπωσιακές ομοιότητες ανάμεσα στην Ελλάδα και την Πορτογαλία αφορά την αύξηση του δημόσιου χρέους σε σχέση με το ονομαστικό ΑΕΠ, με την εικόνα στην Πορτογαλία να φαίνεται πιο ήπια. Από την άλλη, μία σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο χωρών αφορά την εισπράξη των φόρων. Η Ελληνική Κυβέρνηση βασίζεται πολύ περισσότερο στην έμμεση φορολογία, ενώ η συλλογή των άμεσων φόρων επί του εισοδήματος είναι αναποτελεσματική, λόγω της διαφθοράς και της εκτεταμένης φοροδιαφυγής. Στην Πορτογαλία, αν και ο δημόσιος τομέας έχει περιθώρια βελτίωσης, εξακολουθεί να είναι μπροστά από την Ελλάδα.

Συγκριτικά με την ύφεση, εκείνη της Πορτογαλίας είναι αρκετά επώδυνη αλλά η Ελληνική είναι χειρότερη. Η οικονομία της Πορτογαλίας συρρικνώνεται με ρυθμό περίπου 3% σε ετήσια βάση, αλλά είναι ξεκάθαρα σε καλύτερη θέση από την απότομη πτώση που καταγράφεται στην Ελλάδα και υπολογίζεται κοντά στο 7%. Όσον αφορά τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, η Πορτογαλική Κυβέρνηση είχε σε μεγάλο βαθμό συμμορφωθεί με όλα τα μέτρα που είχε κληθεί να εφαρμόσει, ειδικότερα στον τομέα των ιδιωτικοποιήσεων. Ο στόχος της ήταν εξ αρχής πολύ πιο συγκρατημένος και ρεαλιστικός, στα 5 δις ευρώ, που υλοποιήθηκε μετά από δύο επιτυχημένες πωλήσεις εταιρειών του τομέα κοινής ωφέλειας.

Αντίθετα, η ελληνική διοίκηση είχε αποτύχει σύμφωνα με την έκθεση στο μέτωπο των αποκρατικοποιήσεων, με το στόχο να μειώνεται σταδιακά από τα 50 δις ευρώ αρχικά, στα 9 δις ευρώ στη συνέχεια και στα 5,9 δις ευρώ μέχρι το τέλος του 2012. Ωστόσο, από το καλοκαίρι του 2012 μέχρι το Δεκέμβριο του 2012, η ελληνική κυβέρνηση είχε εισπράξει μόνο 1,8 δις ευρώ από αποκρατικοποιήσεις. [192] Η πρώτη μεγάλη αποκρατικοποίηση που

[192] Έκθεση της Ελβετικής τράπεζας UBS, Νοέμβριος 2012.

δρομολογήθηκε από την κυβέρνηση Σαμαρά – Βενιζέλου και υπογράφηκε από την πρώτη αριστερή κυβέρνηση του Αλέξη Τσίπρα και μάλιστα πρόσφατα, τον Δεκέμβριο του 2015, μέσα σε κλίμα εσωκομματικών αντιδράσεων και χωρίς τη συγκατάθεση της, αλλά υπό το βάρος της πίεσης της καταβολής των δόσεων λόγω των προαπαιτούμενων και των δραματικών οικονομικών εξελίξεων, είναι η σύμβαση για την παραχώρηση των δεκατεσσάρων (14) περιφερειακών αεροδρομίων της χώρας ύψους 1,23 δις ευρώ.

Σε ότι αφορά την ανταγωνιστικότητα, και οι δύο χώρες έχουν εμφανίσει πρόοδο ως προς τη μείωση του ανά μονάδα κόστους εργασίας με συνέπεια τη βελτίωση της παραγωγικότητας. Στην περίπτωση της Ελλάδας η μείωση άρχισε νωρίτερα και είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη της Πορτογαλίας. Επίσης, στην Ελλάδα η ανεργία έχει αυξηθεί πολύ περισσότερο από τη στιγμή που η χώρα έπεσε σε ύφεση. Η εναρμονισμένη ανεργία «τρέχει» τώρα με 25% περίπου, έναντι 14% στην Πορτογαλία. Τόσο η Πορτογαλία και η Ελλάδα έχουν κατορθώσει τα τελευταία χρόνια να μειώσουν τα ελλείμματα στα ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών τους, με την Πορτογαλία να εμφανίζει ελαφρώς καλύτερη απόδοση. Όμως το εμπορικό ισοζύγιο βελτιώνεται κυρίως επειδή οι εισαγωγές καταρρέουν, πράγμα που αντανάκλα την αδύναμη κατάσταση της εγχώριας οικονομίας. Όπως αναφέραμε και παραπάνω, στην Πορτογαλία τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις έχουν σημαντικά υψηλότερα επίπεδα χρέους σε σχέση με την Ελλάδα και, για το λόγο αυτό, ο κίνδυνος απομόχλευσης του ιδιωτικού τομέα στην Πορτογαλία είναι μεγαλύτερος σε σχέση με την Ελλάδα. Βέβαια, η Πορτογαλία αντιμετώπιστηκε με μεγαλύτερη επιείκεια από τους εταίρους της στην ΕΕ και στη προσπάθεια της, για σταδιακή επιστροφή στη χρηματοδότηση από τις αγορές που υπήρξε επιτυχής το 2014, σε αντίθεση με την Ελλάδα.

Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να αναφέρουμε το ρόλο και τη στάση της δικαστικής εξουσίας στην Ελλάδα και την Πορτογαλία, συγκρίνοντας τη συμπεριφορά της απέναντι στην υιοθέτηση των μέτρων λιτότητας από τις κυβερνήσεις των δύο χωρών, που επέβαλαν τα μνημόνια. Στην Πορτογαλία, το Συνταγματικό Δικαστήριο της χώρας πήρε αρκετές φορές αποφάσεις στη διάρκεια εφαρμογής του μνημονίου, που χαρακτήριζαν αντισυνταγματικά τα μέτρα λιτότητας που ανακοίνωνε η δεξιά κυβέρνηση του Πέδρο Πάσος Κοέλιο. Η στάση των δικαστών της Πορτογαλίας χαρακτηρίστηκε αξιέπαινη από την κοινή γνώμη της χώρας, καθώς δεν έλαβαν υπόψη τους τις κινδυνολογίες των ΜΜΕ για την υποτιθέμενη καταστροφή της χώρας σε περίπτωση που απέρριπταν τα μέτρα λιτότητας της Τρίκας. Με αυτόν τον

τρόπο έδειξαν ότι επικοινωνούν με τον σφυγμό του λαού, νοιάζονται για τα προβλήματά του και ότι δεν ζουν αποκομμένοι από την καθημερινότητα, ενώ ταυτόχρονα αναβάπτισαν και το κύρος τους στη συνείδηση της πορτογαλικής κοινωνίας.

Η στάση των δικαστών της Πορτογαλίας είναι ακόμη πιο αξιοθαύμαστη αν την αντιπαραβάλουμε με την στάση της δικαστικής εξουσίας σε άλλες χώρες, που ισοπεδώθηκαν από τον οδοστρωτήρα των δρακόντειων και πολύ επώδυνων μέτρων λιτότητας της Τρόικας, όπως η Ελλάδα, η Ισπανία και η Ιρλανδία. Επιλέγοντας σε αυτές τις χώρες και κυρίως στην Ελλάδα πέρα ελάχιστων εξαιρέσεων, που αφορούσαν αποφάσεις αντισυνταγματικότητας του Συμβουλίου της Επικρατείας ψηφισμένων μέτρων από το Ελληνικό Κοινοβούλιο και κατόπιν προσφυγής σε αυτό και ενστάσεων από φορείς και πολίτες, να ταυτιστεί με την εκτελεστική και νομοθετική εξουσία, η δικαστική εξουσία στην πράξη όξυνε την ευρέως διαδεδομένη αμφισβήτηση που θρέφει η κοινωνία για την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης. Καλύπτοντας την αντισυνταγματικότητα πολλών νόμων ακόμη και των ίδιων των Μνημονίων και των Δανειακών Συμβάσεων και εθελουφλώντας σε κραυγαλέες παραβιάσεις της νομιμότητας, στο όνομα της συνέχειας του κράτους, η δικαστική εξουσία λειτούργησε σαν το μακρύ χέρι των δανειστών, δηλαδή σαν να ήταν το τελευταίο καταφύγιο τους.

Είναι γεγονός ότι αρκετές φορές στο παρελθόν, η ΕΕ και το ΔΝΤ έχουν προσπαθήσει να προβλέψουν την πορεία των μακροοικονομικών δεικτών των χωρών που είχαν ενταχθεί σε πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής των οικονομιών τους. Ο Paul Krugman έγραψε ότι «η πορτογαλική μακροοικονομική ιστορία είναι δυσκολότερο να ειπωθεί από εκείνη της Ελλάδας, της Ισπανίας και της Ιρλανδίας» (Krugman, 2011).^[193] Πραγματικά, η Πορτογαλία δεν είχε τα προηγούμενα χρόνια μία έντονη φούσκα στην αγορά κατοικίας που να τροφοδοτήθηκε από δάνεια (όπως η Ισπανία ή η Ιρλανδία), παρά την ώθηση που δόθηκε στις κατασκευές με την ένταξη της στο διεθνές χρηματοπιστωτικό κύκλωμα από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και μετά. Επίσης, δεν είχε διαρθρωτικό δημοσιονομικό πρόβλημα, όπως η Ελλάδα, παρά το γεγονός ότι η Πορτογαλία έχει υπομείνει στασιμότητα από την ίδρυση του Ευρώ και τους συνεχείς ελλειμματικούς προϋπολογισμούς. Αυτό προκάλεσε ένα φαύλο κύκλο από παραβιάσεις των κανόνων του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης που πρέπει να ακολουθούνται από από τις προσπάθειες για δημοσιονομική λιτότητα μέσω της αύξησης της έμμεσης φορολογίας και σημαντικών περικοπών στις δημόσιες επενδύσεις,

[193] Krugman, P. 2011. Portugal? O Nao! 10 January. Available at:< <http://krugman.blogs.nytimes.com/2011/01/10/portugal-o-nao/>> [accessed 15 August 2011].

με προφανείς αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη (Rodrigues & Reis, 2012).

Παρακάτω, συγκεντρώνουμε σε πίνακες τις προβλέψεις της ΕΕ και του ΔΝΤ για την εξέλιξη της ανάπτυξης, της ανεργίας, του δημόσιου ελλείμματος και του χρέους την περίοδο 2009-2014, όπως αυτές καταγράφονται στα προγράμματα προσαρμογής των τεσσάρων (4) χωρών (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία, Ιρλανδία), που καταρτίστηκαν αρχικά ως βασική προϋπόθεση για τη χορήγηση βοήθειας στις 4 αυτές χώρες, και τις συγκρίναμε με τις τελευταίες διαθέσιμες προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2013), για να διαπιστώσουμε την ύπαρξη και την έκταση των μεταξύ τους αποκλίσεων. Για το σκοπό αυτό σκόπιμα δεν λήφθηκαν υπόψη οι όποιες ενδιάμεσες αναθεωρήσεις των προγραμμάτων. Επίσης, πέρα της Ελλάδας και της Πορτογαλίας, χωρών που είναι αντικείμενο αυτής της διπλωματικής εργασίας, συμπεριλάβαμε την Ισπανία και την Ιρλανδία για λόγους σύγκρισης. Αξίζει να επισημανθεί πως οι αποκλίσεις είναι μεγαλύτερες στις χώρες των οποίων τα προγράμματα λιτότητας ξεκίνησαν νωρίτερα (π.χ. 2010 για την Ελλάδα) και μικρότερες σε αυτές που ξεκίνησαν πιο πρόσφατα (2012 για την Ισπανία).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.5

Ρυθμοί ανάπτυξης (%) των 4 «υπό διάσωση» χωρών της Ευρωζώνης

	ΕΛΛΑΔΑ		ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ		ΙΣΠΑΝΙΑ		ΙΡΛΑΝΔΙΑ	
	Α.Π.	Τ.Π	Α.Π.	Τ.Π	Α.Π	Τ.Π	Α.Π	Τ.Π
2009	-2,0	-3,1	-2,5	-2,9	-3,7	-3,7	-7,6	-5,5
2010	-4,0	-4,9	1,3	1,9	-0,1	-0,3	-0,2	-0,8
2011	-2,6	-7,1	2,2	-1,6	0,7	0,4	0,9	1,4
2012	1,1	-6,4	-1,8	-3,2	-1,8	-1,4	1,9	0,7
2013	2,1	-4,4	1,2	-1,9	-0,3	-1,4	2,5	1,1
2014	2,1	0,6	2,5	0,8	1,5	0,8	3,0	2,2

ΠΗΓΗ: Ε.Ε. – ΔΝΤ.

* Α.Π.= Αρχικές Προβλέψεις, Τ.Π.= Τελικές Προβλέψεις

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.6

Ποσοστά ανεργίας (%) των 4 «υπό διάσωση» χωρών της Ευρωζώνης

	ΕΛΛΑΔΑ		ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ		ΙΣΠΑΝΙΑ		ΙΡΛΑΝΔΙΑ	
	Α.Π.	Τ.Π	Α.Π.	Τ.Π	Α.Π	Τ.Π	Α.Π	Τ.Π
2009	9,5	9,5	9,6	10,6	18,0	18,0	11,8	12,0
2010	11,9	12,6	10,9	12,0	20,1	20,1	13,6	13,9
2011	14,8	17,7	12,2	12,9	21,7	21,7	13,4	14,7
2012	15,3	24,7	12,9	15,7	24,4	25,0	12,7	14,8
2013	14,9	27,0	12,4	17,3	25,1	26,9	11,6	14,6
2014	14,6	25,7	11,6	16,8	24,0	26,6	10,7	14,1

ΠΗΓΗ: Ε.Ε. – ΔΝΤ.

* Α.Π.= Αρχικές Προβλέψεις , Τ.Π.= Τελικές Προβλέψεις

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7

Δημόσια ελλείμματα/ΑΕΠ (%) των 4 «υπό διάσωση» χωρών της Ευρωζώνης

	ΕΛΛΑΔΑ		ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ		ΙΣΠΑΝΙΑ		ΙΡΛΑΝΔΙΑ	
	Α.Π.	Τ.Π	Α.Π.	Τ.Π	Α.Π	Τ.Π	Α.Π	Τ.Π
2009	-13,6	-15,6	-10,2	-10,2	-11,2	-11,2	-14,4	-13,9
2012	-6,5	-6,6	-4,5	-5,0	-6,3	-10,2	-8,6	-7,7
2014	-2,6	-3,5	-2,3	-2,9	-2,8	-7,2	-5,1	-4,2

ΠΗΓΗ: Ε.Ε. – ΔΝΤ.

* Α.Π.= Αρχικές Προβλέψεις , Τ.Π.= Τελικές Προβλέψεις

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.8

Δημόσια χρέος/ΑΕΠ (%) των 4 «υπό διάσωση» χωρών της Ευρωζώνης

	ΕΛΛΑΔΑ		ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ		ΙΣΠΑΝΙΑ		ΙΡΛΑΝΔΙΑ	
	Α.Π.	Τ.Π.	Α.Π.	Τ.Π.	Α.Π.	Τ.Π.	Α.Π.	Τ.Π.
2009	115,1	129,7	83,2	83,2	53,9	53,9	65,5	64,9
2012	148,8	161,6	107,4	120,6	80,9	88,4	118,7	117,2
2014	148,4	175,2	107,6	124,7	90,0	101,0	119,1	120,1

ΠΗΓΗ: Ε.Ε. – ΔΝΤ.

* Α.Π.= Αρχικές Προβλέψεις , Τ.Π.= Τελικές Προβλέψεις

Από τη σύγκριση αυτή λοιπόν , προκύπτουν τα εξής πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία και αποτελέσματα: [194]

1.) Από πλευράς ανάπτυξης, οι διαφορές μεταξύ των αρχικών σχεδιασμών της τρόικας και των πιο πρόσφατων προβλέψεων της Κομισιόν είναι τεράστιες στην περίπτωση Ελλάδας (-22 ποσοστιαίες μονάδες) , μεγάλες για την Πορτογαλία (-5,4%) και μέτριες έως μικρές για την Ισπανία και την Ιρλανδία (-1,9 και -1,4% αντίστοιχα).

2.) Όσον αφορά το ποσοστό ανεργίας , οι Ε.Ε.-ΔΝΤ υπολόγιζαν στην περίπτωση της Ελλάδας μία αύξηση 5,1% την περίοδο 2009-2014 και τώρα προβλέπουν αύξηση 16,2% (και αυτή εξωπραγματικά υποτονική), ενώ για την Πορτογαλία υπολόγιζαν αρχικά μία αύξηση 2% και τώρα μιλάνε για 6,2%, για την Ισπανία λογάριάζαν αύξηση 6% και τώρα εκτιμούν 8,6%, ενώ για την Ιρλανδία έβλεπαν μείωση 1,1% και τώρα προβλέπουν αύξηση 2,1%.

3.) Σχετικά με τα δημόσια ελλείμματα, των οποίων ο περιορισμός ήταν και ο βασικός στόχος των προγραμμάτων λιτότητας, οι διαφορές είναι συγκριτικά οι μικρότερες δυνατές (μικρότερες του 1%), με την εξαίρεση της Ισπανίας, όπου η διαφορά προβλέψεων φθάνει τις -4,4%.

4.) Τέλος , από τη σκοπιά του δημοσίου χρέους/ΑΕΠ οι διαφορές που προκύπτουν δεν είναι διόλου ευκαταφρόνητες, με την Ελλάδα να κατέχει τα

[194] Έκθεση Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Έκθεση ΔΝΤ, 2013.

σκήπτρα με απόκλιση 26,8% μεταξύ αρχικών και τελικών προβλέψεων για το 2014, την Πορτογαλία να ακολουθεί με 17,1%, την Ισπανία με 11% και μόνο την Ιρλανδία να αποκλίνει οριακά με 1%.

Ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον σημείο που προκύπτει από τη σύγκριση των εξελίξεων στους ρυθμούς ανάπτυξης και την ανεργία, αφορά τη δυσκολία περιορισμού της ανεργίας στα μεσοδιαστήματα όπου σημειώνεται άνοδος του ΑΕΠ μίας χώρας. Για παράδειγμα, παρατηρούμε πως τη διετία 2011-2012, που η Ιρλανδία σημείωσε μικρή άνοδο του ΑΕΠ της (1% ετησίως), το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε 1% αντί να μειωθεί. Αντίστοιχα, το 2010, όπου το ΑΕΠ της Πορτογαλίας αυξήθηκε 1,9%, η ανεργία, αντί να μειωθεί έστω ελαφρά, αυξήθηκε 1,4%. Παρομοίως και στην Ισπανία, όπου το 2011 αυξήθηκε ελαφρά το ΑΕΠ 0,4%, η ανεργία αυξήθηκε επίσης 1,6%. Από τις διαπιστώσεις αυτές μπορούμε να καταλάβουμε πόσο δύσκολο είναι να μειωθεί η ανεργία ακόμη και αν η οικονομία ανακάμπτει, και ότι θα χρειαστούν πολύ υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης για να δημιουργηθεί απασχόληση που θα αντιστρέψει το ανοδικό ρεύμα της ανεργίας. [195]

Σύμφωνα με προβλέψεις του ΔΝΤ (Οκτώβριος 2012), που σίγουρα υποτιμούν το μέγεθος των επικείμενων προβλημάτων λόγω της ανάλυσης του διεθνούς οργανισμού για τον δημοσιονομικό πολλαπλασιαστή και τις λάθος εκτιμήσεις του στη περίπτωση της Ελλάδας, τα σωρευτικά δημόσια ελλείμματα ως ποσοστό του ΑΕΠ την περίοδο 2013-2016 υπολογίζονται να ανέλθουν σε 12% του ΑΕΠ για την Ελλάδα, 10,7% για τη Πορτογαλία, 17% για την Ιρλανδία και 17,3% για την Ισπανία. Είναι λογικό ότι αυτά τα σωρευτικά ελλείμματα θα χρειαστούν χρηματοδότηση. Εάν τα ελλείμματα αυτά χρηματοδοτηθούν με νέες ομολογιακές εκδόσεις, τότε το δημόσιο χρέος θα αυξηθεί σε αφόρητα επίπεδα, με αποτέλεσμα οι διεθνείς οίκοι πιστοληπτικής αξιολόγησης, οι επενδυτές και οι χρηματοπιστωτικές αγορές να αντιδράσουν αναλόγως.

Συμπερασματικά, μετά την παράθεση των προβλέψεων της Ε.Ε και του ΔΝΤ, παρατηρούμε ότι τα προγράμματα προσαρμογής σε Ελλάδα και Πορτογαλία καταφανώς απέτυχαν, εκτροχιάζοντας τις οικονομίες τους, στην Ισπανία για το ολιγόχρονο της άσκησης του προγράμματος δεν μπορεί κανείς να μιλήσει για επιτυχία στις προβλέψεις-στόχους ανάπτυξης και ανεργίας, ενώ δημοσιονομικά μπορεί να μιλήσει για αποτυχία, και μόνο στην περίπτωση της Ιρλανδίας οι αποκλίσεις είναι σχετικά μικρές.

Όπως ήταν αναμενόμενο, το επίπεδο εμπιστοσύνης στις εθνικές κυβερνήσεις όπως καταγράφεται από τις δημοσκοπήσεις έχει μειωθεί δραματικά κατά τη

[195] Eurostat newsrelease euroindicators, Unemployment rate in Euro area, Φεβρουάριος 2014.

διάρκεια της κρίσης. Τον Μάιο του 2011 ήταν 16% στην Ελλάδα, 42% στην Ιρλανδία (επάνω από 21% τον Ιούνιο του 2010), 24% στην Ιταλία, 20% στην Πορτογαλία και 24% στην Ισπανία . [196] Τα δημοκρατικά συστήματα των χωρών της νότιας Ευρώπης βιώνουν μία σημαντική απώλεια της νομιμότητας και της ενεργού υποστήριξης των πολιτών . Οι εξελίξεις σε Ευρωπαϊκό επίπεδο δεν κάνουν τίποτα για τη μείωση του δημοκρατικού ελλείμματος. Αντιθέτως, η νέα δημοσιονομική συνθήκη της Ε.Ε, η οποία συμφωνήθηκε το Μάρτιο του 2012 και τελεί υπό κύρωση τους προσεχείς μήνες του 2012, αναμφισβήτητα κάνει τα πράγματα χειρότερα . Οι χώρες απαιτείται να συμπεριλάβουν στα Συντάγματά τους έναν ισορροπημένο δημοσιονομικό κανόνα , που παρέχει τους μηχανισμούς για αυτόματη δημοσιονομική διόρθωση αν το διαρθρωτικό τους έλλειμμα υπερβαίνει το 0,5% . Αυτό επεκτείνεται και σφίγγει περαιτέρω τη διάταξη του προηγούμενου Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Μόλις επικυρωθεί, θα αναγκάσει τα κράτη-μέλη να ακολουθήσουν μία άκαμπτη προ-κυκλική πολιτική. Περαιτέρω, θα μειώσει δραματικά τη διακριτική ευχέρεια των εθνικών κοινοβουλίων στο πεδίο της δημοσιονομικής πολιτικής, η οποία είναι ζωτικής σημασίας για την εθνική δημοκρατία και τη δημοσιονομική αυτονομία τους (Armingeon & Baccaro, 2012).

Παρατηρούμε λοιπόν ότι τα προβλήματα της Ελλάδας εστιάζονται κυρίως στο κρατικό χρέος, ενώ η Πορτογαλία αντιμετωπίζει υπερβολικά υψηλό χρέος και στους τρεις τομείς της οικονομίας. Την ίδια στιγμή, το χρέος συνεχίζει να αυξάνεται με ρυθμούς ταχύτερους από εκείνους της ανάπτυξης της πορτογαλικής οικονομίας. Ανάμεσα στο 2008 και το 2013, το μέσο χρέος της χώρας αυξήθηκε κατά 69%. Προκειμένου να αντισταθμιστεί αυτός ο ρυθμός αύξησης του χρέους, ο δημόσιος τομέας μόνον θα έπρεπε να εμφανίζει ετήσια πλεονάσματα της τάξης του 3,6%. Με δεδομένη τη συνολική κατάσταση της πορτογαλικής οικονομίας και τα προβλήματα υπερχρέωσης του ιδιωτικού τομέα , αυτός ο στόχος είναι απολύτως ανέφικτος. Και μόνον η προσπάθεια, δε, για να επιτευχθεί θα οδηγούσε την οικονομία σε οξεία ύφεση.

Επίσης, με δεδομένο το γεγονός ότι οι πιστωτές της χώρας είναι κυρίως ξένοι, η Πορτογαλία δεν μπορεί να ξεφορτωθεί πραγματικά τα χρέη της. Και δεν μπορεί επίσης να πετύχει πραγματική ανάπτυξη αποσυνδέοντας την από το πρόβλημα του χρέους . Υποθέτοντας ότι θα επιτυγχάνει πλεονάσματα τρεχουσών συναλλαγών της τάξης του 0,9% (όπως έγινε το 2013) θα χρειαστεί 128 χρόνια για να αποπληρώσει όλα τα χρέη της προς τους ξένους πιστωτές. Ακόμη κι αν μπει στην άκρη το χρέος, η Πορτογαλία αντιμετωπίζει κι άλλες τεράστιες προκλήσεις , όπως ότι έχει το χαμηλότερο ποσοστό

[196] Calculated from http://ec.europa.eu/public_opinion/cf/index_en.cfm.

γεννήσεων στην Ευρωζώνη, καλείται να αντιμετωπίσει την μαζική φυγή των νέων της προς άλλες χώρες, το εργατικό της δυναμικό διαθέτει το χαμηλότερο ποσοστό προσόντων και εξειδίκευσης στην Ευρώπη, ενώ εμφανίζει και τα χαμηλότερα ποσοστά παραγωγικότητας. Οπότε, προκύπτουν δύο συμπεράσματα. Πρώτον, η Πορτογαλία δεν θα καταφέρει ποτέ να εξυπηρετήσει πραγματικά το χρέος της. Δεύτερον, το γεγονός ότι έχει πρόσβαση στις αγορές είναι αποτέλεσμα, όπως είχαμε αναφέρει και παραπάνω, αποκλειστικά και μόνον των πολιτικών της ΕΚΤ και όχι αποτέλεσμα επιτυχημένων μακροοικονομικών και μικροοικονομικών πολιτικών εντός της Πορτογαλίας.

Αρκετές έρευνες της Παγκόσμιας Τράπεζας, της ΕΚΤ και του ΔΝΤ συγκλίνουν στο ότι η Ελλάδα και η Πορτογαλία είναι κυριολεκτικά «πιασμένες στην παγίδα» για δύο λόγους. Ο λιγότερο σημαντικός είναι ότι έκαναν το σφάλμα να μπουν στο ευρώ με εξαρχής υπερτιμημένη ισοτιμία κατά 9,4% και 12,3% αντίστοιχα, γι' αυτό και επλήγησαν πάρα πολύ από την ανατίμησή του. Ο πιο σημαντικός είναι ότι οι εξαγωγές τους είναι πολύ χαμηλής τεχνολογίας. Το τεχνολογικό προφίλ των εξαγωγών της Ελλάδας και της Πορτογαλίας είναι το χαμηλότερο στην Ευρώπη, χαμηλότερο και από των κινέζικων. Οι δύο χώρες βούλιαξαν υπό το βάρος του ανταγωνισμού των φθηνών κινέζικων εισαγωγών και η λύση στο πρόβλημά τους θα μπορούσε να έρθει μόνο με μία τεχνολογική αναβάθμιση της παραγωγής τους, που όμως χρειάζεται πολύ χρόνο. Εκτός όλων των άλλων προβλημάτων που αντιμετωπίζει η επιχειρηματικότητα, στην Ελλάδα έχει ακόμη να αντιμετωπίσει μία αριστερή κυβέρνηση που παραδοσιακά έχει εχθρική στάση στο «επιχειρήν» και παρατηρεί τις εξελίξεις αποστασιοποιημένη και σε κατάσταση αδράνειας, ενώ στην Πορτογαλία οι επιχειρηματίες ανησυχούν για το σχέδιο της νέας κυβέρνησης του Αντόνιο Κόστα να επιβάλει νέο φόρο κληρονομιάς και μεταβιβάζουν τις επιχειρήσεις τους λόγω του «φόρου θανάτου», ώστε να μη βρεθούν προ εκπλήξεως.

Συνοψίζοντας, η κρίση του 2009-2010 βρήκε την ελληνική οικονομία σε κακή κατάσταση όχι μόνο από την άποψη των μακροοικονομικών ανισοροπιών, αλλά και από την άποψη των διαρθρωτικών δεικτών όσον αφορά τη λειτουργία του δημόσιου τομέα και των αγορών. Την περίοδο υπό το ευρώ είχε εκτραφεί ένας εφησυχασμός, που οδήγησε σε αναβλητικότητα των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων. Υπό την πίεση των όρων που επιβάλλονται εξωτερικά, ένα ευρύ φάσμα μεταρρυθμίσεων αναλήφθηκαν στη δημόσια διοίκηση και την τοπική αυτοδιοίκηση, στη φορολογική διοίκηση, στο συνταξιοδοτικό σύστημα, στον τομέα της υγείας, στην αγορά εργασίας, στις

αγορές των προϊόντων και των υπηρεσιών, κ.τ.λ. Αν και πολλά ακόμη απομένουν να γίνουν, το πεδίο εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων που έχουν ήδη αναληφθεί δύσκολα μπορεί να αμφισβητηθεί.

Σύμφωνα με τον Δείκτη Προόδου Προσαρμογής (Euro Plus Monitor: Spring 2013 update), η Ελλάδα κατέχει την πρώτη θέση μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης και της Πολωνίας, της Σουηδίας, και του Ηνωμένου Βασιλείου στη συνολική βαθμολογία της προόδου προσαρμογής στην οικονομία της από το 2012 μέχρι την άνοιξη του 2013. Στη κλίμακα από 0 έως 10 (άριστα), η συνολικά βαθμολογία της Ελλάδας είναι 8,2, ακολουθεί η Ιρλανδία με 7,6, την τρίτη θέση καταλαμβάνει η Ισπανία με 6,5 και την τέταρτη η Πορτογαλία με πολύ μικρή διαφορά 6,4.

Ο Δείκτης Προόδου Προσαρμογής λαμβάνει υπόψη τρία μέτρα προσαρμογής:

1. μία μείωση (ή αύξηση) του δημοσιονομικού ελλείμματος, το οποίο προσαρμόστηκε για τις πληρωμές τόκων και συγκυριακούς παράγοντες,
2. η άνοδος (ή η πτώση) των εξαγωγών σε σχέση με τις εισαγωγές των εξωτερικών λογαριασμών,
3. μεταβολές στο κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος.

Εκτός από αυτά τα τρία μέτρα προσαρμογής, περιλαμβάνει επίσης τα αποτελέσματα της ετήσιας αξιολόγησης του ΟΟΣΑ 2013 υπέρ της ανάπτυξης των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων ως ένα περαιτέρω στοιχείο του συνολικού Δείκτη Προόδου Προσαρμογής.

Η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με μία μεγάλη ύφεση, έχοντας χάσει πάνω από το ένα τέταρτο του ΑΕΠ της το 2008, με την ανεργία να κυμαίνεται στο 27% και την ανεργία των νέων στο επίπεδο του 60%. Μεγάλο μέρος της απώλειας παραγωγής έχει προκύψει από τη δημοσιονομική εξυγίανση και τις πολιτικές εσωτερικής υποτίμησης, και έχει επιδεινωθεί από την αβεβαιότητα που περιβάλλει τη λειτουργία της Ευρωζώνης. Πράγματι, μέχρι τα τέλη του 2012, ο κίνδυνος μετατροπής του νομίσματος ακυρώνει τις προσπάθειες προσαρμογής, παγώνοντας τις επενδύσεις και προκαλώντας φυγή κεφαλαίων, επιδεινώνοντας την ύφεση, οδηγώντας έτσι στην ολίσθηση, απαιτώντας περισσότερα φορολογικά μέτρα και ούτω καθεξής. Σε αυτό, η Ελλάδα αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου προβλήματος του κατακερματισμού και της αυξανόμενης πώλωσης στην Ευρωζώνη, που υπόκειται σε μεγάλο βαθμό στο κλίμα της αγοράς, σε έναν φαύλο κύκλο της μετάδοσης μεταξύ των

κυρίαρχων και του τραπεζικού τομέα και σε μία παρατεταμένη πιστωτική κρίση με δυσανάλογα υψηλό κόστος κεφαλαίου στο Νότο σε σύγκριση με τα βασικά κράτη-μέλη της Ευρωζώνης. Οι συνθήκες αυτές δεν είναι οι μόνες που εντείνουν τους κοινωνικοπολιτικούς και οικονομικούς κινδύνους στην περιφέρεια, καθώς και την προοπτική μίας χαμένης γενιάς των ανέργων νέων – είναι επίσης η μείωση του παραγωγικού δυναμικού, υπονομεύοντας την τεράστια προσπάθεια προσαρμογής που ανέλαβε (Pagoulatos, 2013).

Σχετικά με τη συγκριτική ανάλυση των δύο χώρων, παρατηρούμε ότι ενώ η Πορτογαλία έχει εξέλθει από το Μνημόνιο και προσπαθεί να αναπτύξει την οικονομία της δημιουργώντας νέες θέσεις απασχόλησης, η Ελλάδα οδηγήθηκε σε ένα τρίτο Μνημόνιο που όπως συνέβη και με τα δύο προηγούμενα του 2010 και του 2012, μεταφέρει το βάρος της διαρθρωτικής προσαρμογής στην ελληνική κοινωνία. Ως αποτέλεσμα θα αυξήσει τη φτώχεια, την ταξική πόλωση και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Παρακάτω παραθέτουμε τον πίνακα με τη σύνθεση της δημοσιονομικής προσαρμογής που πρέπει να επιτευχθεί κατά τη διάρκεια του τρίτου Μνημονίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.9

Η σύνθεση της δημοσιονομικής προσαρμογής κατά τη διάρκεια του τρίτου προγράμματος (2015-2018)

% ΤΟΥ ΑΕΠ	2015	2016	2017	2018
Συνταξιοδοτικές μεταρρυθμίσεις	0,4%	1,3%	1,7%	1,9%
ΦΠΑ	0,4%	1,1%	1,1%	1,1%
Φόροι εισοδήματος	0,3%	0,8%	0,9%	0,8%
Άλλα μέτρα – δαπάνες	0,1%	0,5%	0,5%	0,5%
Άλλα μέτρα – έσοδα	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
Συνολική προσαρμογή	1,4%	3,6%	4,2%	4,3%

ΠΗΓΗ: COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT, BRUSSELS 19/08/2015, SWD (2015) 162 FINAL

Πρόσθετα , στον παρακάτω πίνακα συνοψίζεται και το πλαίσιο του Τρίτου Μνημονίου ^[197] , το οποίο δείχνει τους στόχους του πρωτογενούς πλεονάσματος και την πορεία αύξησης του ΑΕΠ που διέπουν το τρίτο πρόγραμμα οικονομικής στήριξης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.10

Στόχοι πρωτογενούς πλεονάσματος και πορεία αύξησης του ΑΕΠ που διέπουν το Τρίτο Μνημόνιο της Ελλάδας (2015-2018)

ΕΤΟΣ	ΣΤΟΧΟΣ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΟΣ	ΑΥΞΗΣΗ ΑΕΠ
2015	-0,25%	-2,3%
2016	+0,50%	-1,3%
2017	+1,75%	+2,7%
2018	+3,50%	+3,1%

ΠΗΓΗ: ΓΕΡΟΥΝ ΝΤΑΪΣΕΛΜΠΛΟΥΜ ^[198]

Παρατηρούμε από τον Πίνακα 4.6 την ίδια παραδοχή που αποτελούσε τη βάση των δύο προηγούμενων Μνημονίων και η οποία έχει ήδη αποδειχθεί λανθασμένη από τη μέχρι τώρα εμπειρία, ότι δηλαδή η ισχυρή δημοσιονομική περιστολή είναι συμβατή με την ανάκαμψη της οικονομίας.

Συμπερασματικά , η διαδικασία της προσαρμογής μέσω διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων σε εθνικό επίπεδο πρέπει να συνεχιστεί, αλλά πρέπει να υποστηρίζεται από:

- 1.) ταχύτερα βήματα προς την κατεύθυνση της τραπεζικής, δημοσιονομικής και οικονομικής ολοκλήρωσης στην Ευρωζώνη, κατά μήκος των γραμμών των προτάσεων των Προέδρων Βαν Ρομπάι και Μπαρόζο,
- 2.) ένα γενναίο, σχέδιο Μάρσαλ όπως αντικυκλικών επενδυτικών κινήτρων και στήριξης της απασχόλησης στην Ελλάδα και τις άλλες οικονομίες του

[197] http://ec.europa.eu/economy_finance/assistance_eu_ms/greek_loan_facility/pdf/01_mou_20150811_en.pdf, «Μνημόνιο Συμφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που ενεργεί εξ ονόματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας και της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδας», 19 Αυγούστου 2015.

[198] http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/542667/IPOL_BRI%282015%29542667_EN.pdf, Γερούν Ντάισελμπλουμ , «Ανταλλαγή απόψεων με τον Πρόεδρο του Eurogroup για την Ελλάδα» , Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 22 Σεπτεμβρίου 2015.

Νότου στην Ευρωζώνη που βρίσκονται σε ύφεση , για να επιταχύνει την επιστροφή στην βιώσιμη ανάκαμψη.

3.) μία πιο συμμετρική κατανομή της προσαρμογής μεταξύ του κέντρου της Ευρωζώνης και της περιφέρειας, με κάποια τόνωση της ζήτησης και ένα σχετικά υψηλότερο ποσοστό πληθωρισμού στις οικονομίες του κέντρου για να βοηθήσει την προσαρμογή του Νότου.

Η Ελληνική οικονομική κρίση ήταν κυρίως το αποτέλεσμα των αποτυχιών της εθνικής πολιτικής, αλλά και των συστημικών ελαττωμάτων της Ευρωζώνης. Δεδομένου ότι το πρώτο έχει διορθωθεί, είναι επίσης επιτακτική ανάγκη να αντιμετωπιστεί το τελευταίο με την επιδίωξη μίας πιο συνεκτικής, ολοκληρωμένης και βιώσιμης Ευρωζώνης που μπορεί να είναι κοντά στην επόμενη γενιά. Τώρα που η εθνική ευθύνη ανακτήθηκε, μία νέα Ευρωπαϊκή ώθηση ολοκλήρωσης πρέπει να απελευθερωθεί, βασισμένη στην Ευρωπαϊκή αλληλεγγύη , η οποία είναι η υψηλότερη μορφή της "πεφωτισμένης ιδιοτέλειας" των κρατών-μελών της ΕΕ (Pagoulatos, 2013).

Εάν, η Πορτογαλία μετά την έξοδο της από της Μνημόνιο και την ανάληψη της διακυβέρνησης της χώρας από τους Σοσιαλιστές του Αντόνιο Κόστα και την Αριστερά καταφέρει να ανακάμψει, πράγματι, θα είναι μία μεγάλη νίκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΔΝΤ . Όπως είδαμε , ο καταστροφικός συνδυασμός της εσωτερικής υποτίμησης και της λιτότητας έχει στεφθεί με απόλυτη επιτυχία στην Ελλάδα. Από την άλλη πλευρά, αν οι πολιτικές αυτές αποφέρουν μακροχρόνια αποτελέσματα στην Πορτογαλία και την Ιρλανδία, τότε υπάρχει πιθανότητα να διασωθεί η φήμη και των δύο θεσμών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μετά την εκτενή ανάλυση και αποτίμηση των τριών Μνημονίων στην Ελλάδα, με το τρίτο Μνημόνιο να βρίσκεται σε ισχύ εδώ και λίγους μήνες και να έχει χρονικό ορίζοντα εφαρμογής τριών ετών, και του ενός Μνημονίου στην Πορτογαλία, όπως και μετά την παράθεση όλων εκείνων των μακροοικονομικών, δομικών, ιστορικών και λοιπών στοιχείων των δύο οικονομιών που ήταν αντικείμενο μελέτης, αλλά και των πολιτικών επιλογών και αποφάσεων τόσο του εγχώριου όσο και του ξένου πολιτικού προσωπικού, είμαστε σε θέση να προβούμε στη διεξαγωγή των σημαντικότερων συμπερασμάτων που αφορούν την μεγάλη αλλαγή που αντιμετώπισαν οι οικονομίες της Ελλάδας και της Πορτογαλίας, αλλά και οι κοινωνίες τους με την έναρξη της οικονομικής κρίσης και την είσοδο τους στην εποχή των Μνημονίων.

Η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια εισήλθε σε μία κρίσιμη καμπή της σύγχρονης ιστορίας της, καθώς οι οικονομικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες από το σύνολο των κυβερνήσεων είχαν ως αποτέλεσμα να οδηγήσουν τη χώρα στα πρόθυρα της χρεοκοπίας. Μία σειρά μεταρρυθμίσεων που εφαρμόστηκαν σε άλλες χώρες του κόσμου πολλά χρόνια νωρίτερα, αναβάλλονταν συνεχώς στην Ελλάδα. Αυτό βέβαια είχε ως αποτέλεσμα η χώρα να μείνει πολύ πίσω και να βρεθεί με ένα μη παραγωγικό δημόσιο τομέα, ένα άνισο και αναποτελεσματικό σύστημα συλλογής φόρων, ένα μη βιώσιμο συνταξιοδοτικό σύστημα, και ένα περιοριστικό και αναποτελεσματικό ρυθμιστικό πλαίσιο στην οικονομία, η ανταγωνιστικότητα της οποίας είναι χαμηλή και μειώνεται συνεχώς.

Η έλλειψη μεταρρυθμίσεων είναι ιδιαίτερα οδυνηρή για τη νέα γενιά. Υπάρχει υστέρηση στην παιδεία που παρέχεται στους νέους σε σύγκριση με τα διεθνή πρότυπα. Ολοένα και περισσότεροι νέοι αντιμετωπίζουν δυσκολίες κατά την είσοδο τους στην αγορά εργασίας μετά από την ολοκλήρωση των σπουδών τους, καθώς το περιοριστικό ρυθμιστικό πλαίσιο αποθαρρύνει τις επενδύσεις και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Όταν τελικά οι νέοι βρουν δουλειά, οι φόροι που θα τους επιβληθούν θα είναι υψηλοί ώστε να αποπληρωθεί το χρέος που συσσωρεύτηκε από προηγούμενες κυβερνήσεις, ενώ οι κοινωνικές εισφορές τους θα είναι αυξημένες προκειμένου να καλύπτουν τις γενναιόδωρες συντάξεις της πολιτείας. Η Ελλάδα έχει κάνει με δειλά βήματα

κάποιες μεταρρυθμίσεις που προέβλεπαν τα δύο προηγούμενα μνημόνια αλλά αυτό δεν αρκεί, γιατί αν δεν κάνει άμεσα μεταρρυθμίσεις στην οικονομία της όπως προβλέπει και το τρίτο μνημόνιο, εκτός των νέων που έχουν ήδη εγκαταλείψει τη χώρα όλα αυτά τα χρόνια, υπάρχει κίνδυνος ένα ακόμα μεγαλύτερο μέρος της νέας γενιάς να μεταναστεύσει στο εξωτερικό.

Προκειμένου να έχουν επιτυχία αυτές οι μεταρρυθμίσεις όμως, είναι αληθές ότι το σημαντικότερο ρόλο θα διαδραματίσει η κοινωνία μέσα από το βαθμό της συναίνεσης, τον οποίο θα κληθεί να επιτύχει. Είναι γενικά παραδεκτό, ότι απαιτείται μία συνολική ομοφωνία όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους χρειάζονται μεταρρυθμίσεις όπως επίσης και ποιες είναι ακριβώς αυτές οι μεταρρυθμίσεις που πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή, καθώς όπως είναι ευρέως γνωστό η συναίνεση απουσιάζει από την παρούσα πολιτική σκηνή της Ελλάδας.

Υπάρχουν πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, όπως το ΚΚΕ, η Λαϊκή Ενότητα, οι ΑΝΕΛ και άλλα τα οποία υποστηρίζουν πως οι μεταρρυθμίσεις στις οποίες έχει συμφωνήσει η Ελλάδα με τους δανειστές της είναι άστοχες καθώς και ότι σηματοδοτούν την απώλεια της εθνικής κυριαρχίας. Από την άλλη, κόμματα του λεγόμενου δημοκρατικού τόξου όπως το ΠΑΣΟΚ και η Νέα Δημοκρατία που κυβέρνησαν τη χώρα από τη πτώση της χούντας το 1974 και μετά καθώς και νεότερα όπως το Ποτάμι, αλλά και με τελευταίο τον ΣΥΡΙΖΑ υπεραμύνονται των μεταρρυθμίσεων υποστηρίζοντας πως αποτελούν απαραίτητο κομμάτι του τιμήματος που πρέπει να καταβληθεί για να αποφευχθεί η πτώχευση της χώρας και αφήνοντας ταυτόχρονα να εννοηθεί πως θα υποστήριζαν κάθε είδους μεταρρύθμιση που θα απαιτούνταν από τους δανειστές της Ελλάδας.

Η περίοδος μετά το 1974 υπήρξε μία περίοδος μεγάλου δανεισμού για την Ελλάδα με συνέπεια τη γρήγορη διόγκωση του χρέους. Μεταξύ του 1980 και 1993 το χρέος εκτινάχτηκε από 28,6% σε 111,6% του ΑΕΠ. Την ίδια περίοδο και το έλλειμμα ήταν επίσης σε υψηλά επίπεδα. Από το 1993 και μετά η ελληνική οικονομία μπήκε σε έναν πιο ομαλό δρόμο με στόχο να ικανοποιήσει τα κριτήρια σύγκλισης της συνθήκης του Μάαστριχτ και χάρη στην επίτευξη υψηλότερων ρυθμών ανάπτυξης το χρέος άρχισε να μειώνεται ελαφρά ως ποσοστό του ΑΕΠ και το έλλειμμα έπεσε μέχρι το 1999 κάτω από 3% πετυχαίνοντας τελικά η Ελλάδα το στόχο να γίνει μέλος της ΟΝΕ. Κρίνεται βέβαια απαραίτητο να επισημανθεί, ότι αργότερα αποκαλύφθηκε πως οι σχετικά υψηλές αποδόσεις που παρουσιάζονταν αυτή την περίοδο ήταν αποτέλεσμα αποκρύψεων σε ελλείμματα και δάνεια, πρακτική που ονομάστηκε δημιουργική λογιστική και στην υλοποίηση της οποίας βοήθησε

και η τράπεζα επενδύσεων Goldman Sachs.

Η οικονομική κρίση του 2010 στην Ελλάδα έφερε στην επιφάνεια την πραγματικότητα ενός ιστορικού χρέους, συσσωρευμένου κατά τη διάρκεια δημοκρατικών καθεστώτων, για το οποίο ωστόσο δε γνώριζε ή τουλάχιστον δε γνώριζε πλήρως μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Το 2011 η δυσaréσκεια που υπήρχε στην ελληνική κοινωνία από την μεγάλη οικονομική ύφεση ήταν έντονη και άρχισε να εκφράζεται με αποδοκιμασίες πολιτικών που εμφανίζονταν σε δημόσιους χώρους, ακόμα και στο εξωτερικό.

Είναι γεγονός και δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από κανένα, πως κατά την εφαρμογή των μνημονίων η οικονομία της Ελλάδας βυθίστηκε σε μία αρκετά βαθιά ύφεση. Η Ελλάδα είχε μπει σε ύφεση ήδη από το 2008, δηλαδή πολύ πριν από την υπογραφή του πρώτου μνημονίου. Η παγκόσμια κρίση του 2008-2009 έφερε στο φως τα τρωτά σημεία της Ελλάδας. Ως αποτέλεσμα, το κλίμα στις αγορές για την Ελλάδα επιδεινώθηκε απότομα στις αρχές του 2010. Επιπλέον, η έκταση της επιδείνωσης της δημοσιονομικής κατάστασης διαφάνηκε αργά, λόγω σοβαρών ελλείψεων στα συστήματα λογαριασμών και στατιστικών της Ελλάδας.

Το Μνημόνιο που ήρθε ξαφνικά στη ζωή των ελλήνων δεν είναι τίποτε άλλο από μία συμφωνία για συνέχιση της δανειοδότησης της Ελλάδας από τους εταίρους, ώστε η απαραίτητη εξυγίανση να γίνει σταδιακά και συγχρόνως να δοθεί χρόνος για τις αλλαγές στη δομή της ελληνικής οικονομίας. Με την προσαρμογή της οικονομίας μας, θα σταθεροποιηθεί το τραπεζικό σύστημα και θα αυξηθεί ο δανεισμός για επενδύσεις στις επιχειρήσεις, θα μειωθεί το κόστος προϊόντων και υπηρεσιών και θα βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα μας, θα αυξηθεί η απασχόληση αφού οι επιχειρήσεις θα προσλαμβάνουν και πάλι υπαλλήλους, και θα αυξηθούν οι δημόσιες επενδύσεις και οι στοχευμένες παροχές, αφού θα περιοριστεί η σπατάλη και θα αντιμετωπιστεί η φοροδιαφυγή.

Το μόνο θετικό στοιχείο σχετικά με την τρέχουσα οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα είναι ότι υπάρχει μεγάλο περιθώριο βελτίωσης. Πράγματι, υπάρχουν συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις που περιγράφονται στο Τρίτο Μνημόνιο που θα επιτρέψουν στη χώρα να ανακτήσει το χαμένο έδαφος. Οι μεταρρυθμίσεις τις οποίες συμφώνησε η Ελλάδα με τους δανειστές της κινούνται προς τη σωστή κατεύθυνση και πρέπει να υποστηριχθούν και από την πολιτική ηγεσία της χώρας, και όχι να γίνεται λόγος για παράλληλο πρόγραμμα κατά τους ισχυρισμούς της πολιτικής ηγεσίας του ΣΥΡΙΖΑ. Η συναίνεση των πολιτικών δυνάμεων της χώρας είναι απαραίτητη, γιατί ενώ στην Πορτογαλία τα πολιτικά

κόμματα συνεννοήθηκαν μεταξύ τους ώστε να ξεπεράσουν τη μέγγενη της λιτότητας και του Μνημονίου, στην Ελλάδα εφαρμόζεται το τρίτο κατά σειρά Μνημόνιο που εκτός των μεταρρυθμίσεων, περιλαμβάνει και νέα επώδυνα μέτρα. Συγκεκριμένα, τα νέα μέτρα λιτότητας, μεταξύ πολλών άλλων επιπτώσεων:

- Μειώνουν τις συντάξεις με την πλήρη εφαρμογή των αντισυνταξιοδοτικών μεταρρυθμίσεων των ετών 2010 και 2012, με την υπόσχεση εξοικονόμησης περίπου 0,25% του ΑΕΠ το 2015 και 1% του ΑΕΠ μέχρι το 2016. Το πακέτο, μεταξύ άλλων, δημιουργεί ισχυρά αντικίνητρα για την πρόωρη συνταξιοδότηση αυξάνοντας τις σχετικές ποινές, αυξάνει τις εισφορές περίθαλψης των συνταξιούχων στο 6%, ενσωματώνει όλες τις επικουρικές συντάξεις που θα χρηματοδοτηθούν αποκλειστικά από ιδίους πόρους από 1ης Ιανουαρίου 2015, παγώνει τα όρια ονομαστικής μηνιαίας εγγυημένης συνεισφοράς σύνταξης μέχρι το 2021, καθιερώνει μία στενότερη σχέση μεταξύ εισφορών και παροχών, μειώνει σταδιακά την επιχορήγηση αλληλεγγύης (ΕΚΑΣ) για όλους τους συνταξιούχους μέχρι το τέλος Δεκεμβρίου 2019, ξεκινώντας με το 20% των δικαιούχων το Μάρτιο του 2016.
- Αυξάνουν την φορολόγηση των αγροτών. Η συρρίκνωση του διαθέσιμου εισοδήματος των αγροτών υλοποιείται με τη σταδιακή κατάργηση της επιστροφής του ειδικού φόρου κατανάλωσης στο πετρέλαιο ντίζελ σε δύο ισόποσες δόσεις, τον Οκτώβριο του 2015 και τον Οκτώβριο του 2016, καθώς και την αύξηση της άμεσης φορολογίας και τέλος την αύξηση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης.
- Μειώνουν σταδιακά, μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2016, τις εκπτώσεις ΦΠΑ για επιχειρήσεις στα νησιά του Αιγαίου. Ο πρώτος γύρος της κατάργησης θα ανακοινωθεί από Κοινή Υπουργική Απόφαση μέχρι την 1η Οκτωβρίου 2015. Αυτό το μέτρο είχε ως στόχο τις χαμηλές τιμές για τον καταναλωτή στα απομακρυσμένα νησιά και τη επίτευξη περιφερειακής συνοχής.
- Διευκολύνουν τη διαδικασία κατασχέσεων, υπέρ των φορολογικών αρχών και των τραπεζών, εξαλείφοντας το ανώτατο όριο του 25% επί των μισθών και των συντάξεων και μειώνοντας το όριο του ακατάσχετου από τα 1.500 ευρώ. Το μέτρο αυτό θα προκαλέσει ένα νέο κύμα κατασχέσεων σε μισθούς, συντάξεις και καταθέσεις.

- Αυξάνουν την προκαταβολή φόρου εισοδήματος νομικών προσώπων, όχι μόνο για τις μεγάλες επιχειρήσεις, αλλά ακόμη και για τους αυτοαπασχολούμενους, σε 75% για τα εισοδήματα του 2015 και σε 100% για τα εισοδήματα του 2016, μειώνοντας περαιτέρω το διαθέσιμο εισόδημα.
- Επιβάλλουν ένα νέο κύκλο απελευθέρωσης της αγοράς, σύμφωνα με τις οδηγίες της λεγόμενης εργαλειοθήκης του ΟΟΣΑ. Οι μόνοι που θα επωφεληθούν από το άνοιγμα των κλειστών επαγγελματιών των συμβολαιογράφων, των δικαστικών επιμελητών και των αναλογιστών θα είναι οι τράπεζες, τα δικηγορικά γραφεία και οι μεγάλοι εργοδότες. Πολύ αρνητικές επιπτώσεις στα δικαιώματα της εργατικής τάξης θα έχει η αναθεώρηση του πλαισίου των συλλογικών διαπραγματεύσεων για τον καθορισμό των μισθών, τη συλλογική δράση και τις ομαδικές απολύσεις. Η περαιτέρω ευελιξία των εργασιακών σχέσεων (όπως έχει δείξει η εμπειρία των προηγούμενων ετών) θα έχει ως αποτέλεσμα χαμηλούς μισθούς, αύξηση της ανεργίας, της ανασφάλειας και των κερδών από την αδήλωτη εργασία.
- Επιπλέον, η σύσταση ενός οιονεί αυτόματου μηχανισμού διόρθωσης που θα επιβάλλει νέες περικοπές δαπανών σε περίπτωση μη επίτευξης των δημοσιονομικών στόχων θα έχει ως αποτέλεσμα την επιβολή νέων μέτρων λιτότητας.

Συμπερασματικά, η περίοδος των σκληρών μέτρων λιτότητας που ξεκίνησε το 2010 συνεχίζεται με την εφαρμογή του τρίτου Μνημονίου και τα νέα μέτρα λιτότητας που επιβάλλει. Αυτά τα μέτρα, που ως τώρα παρέμεναν άγνωστα, έχουν την προέγκριση και υιοθετήθηκαν από το Ελληνικό Κοινοβούλιο με ένα νόμο – τέρας που ζήτησαν οι πιστωτές και δέχτηκε τελικά η πρώτη Αριστερή Κυβέρνηση. Γίνεται εύκολα κατανοητό ότι οι πιστωτές, βάσει τέτοιων ευνοϊκών γι' αυτούς συνθηκών, δεν έχουν καμία ανησυχία σε περίπτωση αποτυχίας των δημοσιονομικών στόχων. Σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, απλώς θα ανακοινώσουν ένα νέο γύρο περικοπής δαπανών, με τη δικαιολογία ότι κάτι τέτοιο έχει ήδη ψηφιστεί. Το αποτέλεσμα θα είναι η αύξηση της φτώχειας, της ταξικής πόλωσης και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Από την άλλη πλευρά, η οικονομία της Πορτογαλίας είναι γεγονός ότι ακολούθησε μία παράλληλη πορεία με αυτή της ελληνικής οικονομίας καθώς από το 2000 έως και το 2008 έβλεπε το ΑΕΠ της να αυξάνεται σταθερά, μέχρι τη χρονική στιγμή εκείνη που έγινε αισθητή η οικονομική κρίση στην

Ευρώπη. Όλες οι δημοκρατικές κυβερνήσεις της Πορτογαλίας κατά την Περίοδο μεταξύ της Επανάστασης των Γαρυφάλλων του 1974 και του 2010 χαρακτηρίστηκαν από την χρήση υπερβολικά μεγάλων δαπανών και επενδύσεων «φούσκα» με βασικό χαρακτηριστικό την αδυναμία διάκρισης στη βαρύτητα που επιδεικνύονταν κατά καιρούς σε επενδύσεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.

Όταν η παγκόσμια κρίση διατάραξε τις αγορές και την παγκόσμια οικονομία, σε συνδυασμό με την πιστωτική κρίση των ΗΠΑ και την ευρωπαϊκή κρίση χρέους, η Πορτογαλία, με όλα τα διαρθρωτικά προβλήματά της από το κολοσσιαίο δημόσιο χρέος της πλεονάζουσας παραγωγικής ικανότητας της δημόσιας διοίκησης, ήταν ένα από τα πρώτα θύματα και τις οικονομίες που επλήγησαν περισσότερο. Η προσφυγή της Πορτογαλίας στον μηχανισμό στήριξης προεξοφλούνταν ως βέβαιη από πολλούς οικονομολόγους ως αποτέλεσμα των αναιμικών ρυθμών ανάπτυξης που παρουσίαζε η χώρα από το 2002. Όπως στην περίπτωση της Ελλάδας, η κρίση του χρέους έπληξε και την Πορτογαλία ύστερα από μία τρομερή δεκαετία. Την περίοδο 2000 – 2010 η αύξηση του κατά κεφαλή ΑΕΠ δεν ξεπέρασε το 0,2% και αυτό συνέβη, επειδή οι Κινέζοι και οι Ανατολικοευρωπαίοι είχαν αρχίσει να ανταγωνίζονται τις δύο μεγαλύτερες εξαγωγικές βιομηχανίες της Πορτογαλίας, που είναι τα υφαντουργικά προϊόντα και τα παπούτσια.

Είναι γεγονός ότι από το 2008 έως και το 2011, το ΑΕΠ της Πορτογαλίας πέρα από μία πρόσκαιρη ανάπτυξη το 2010 παρουσίασε σημαντική μείωση καθώς η οικονομία της χώρας αντιμετώπισε τα ίδια προβλήματα με αυτά της ελληνικής οικονομίας, δηλαδή χαμηλή εξαγωγική δραστηριότητα, διαρθρωτικά προβλήματα, εξωστρεφής χαρακτήρας της οικονομίας, χαμηλή βιομηχανική παραγωγή κτλ. Παρατηρούμε λοιπόν ότι από το 2008 έως το 2011 ο ρυθμός με τον οποίο μεγεθύνθηκε το ΑΕΠ της Πορτογαλίας ακολούθησε μία αρνητική πορεία. Στην Ευρώπη των 27, το ΑΕΠ μόνο το 2009 που η οικονομική κρίση εισέβαλε στην ευρωπαϊκή οικονομική πραγματικότητα είχε αρνητικό πρόσημο. Όταν οι αγορές έκλεισαν για την Πορτογαλία, στην κρίση του ευρώ, η Πορτογαλία δεν είχε άλλη επιλογή όπως και η Ελλάδα από το να ζητήσει εξωτερική βοήθεια.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω το καλοκαίρι του 2010, η Moody's υποβάθμισε τα ομόλογα της Πορτογαλίας, το οποίο οδήγησε σε αυξημένη πίεση στα πορτογαλικά κρατικά ομόλογα. Το Δεκέμβριο του 2010, η πιστοληπτική αξιολόγηση της Πορτογαλίας υποβαθμίστηκε από AA- σε A+, λόγω της αργής μείωσης του ελλείμματός της. Το πρώτο εξάμηνο του 2011 και πιο συγκεκριμένα την άνοιξη του 2011 η κυβέρνηση των σοσιαλιστών

αναγκάστηκε να βάλει την Πορτογαλία σε καθεστώς μνημονίου και αμέσως προκήρυξε εκλογές , πριν φανούν τα αποτελέσματα της μνημονιακής πολιτικής.

Η τρόικα που αποτελείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή , την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) εφαρμόζει νεοφιλελεύθερες πολιτικές για την επίλυση των προβλημάτων της Ελλάδας και της Πορτογαλίας . Αυτή η προσέγγιση θέτει ως αίτημα ότι μία ευρεία ποικιλία μέτρων που προτείνονται μέσω των μνημονίων στις χώρες που αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα, όπως η περικοπή των δημοσίων δαπανών, η μείωση των μισθών και η αύξηση των φορών έχουν ως σκοπό να σταθεροποιήσουν μακροπρόθεσμα την οικονομία. Αυτή η λύση φαίνεται να μη λειτουργεί στην Ελλάδα , ούτε στη Πορτογαλία, και το πιο σημαντικό είναι πως τα στοιχεία δείχνουν ότι δεν έχει λειτουργήσει οπουδήποτε αλλού. Προκαλεί από ότι φαίνεται εκ των πραγμάτων τα αντίθετα αποτελέσματα εμβαθύνοντας την κρίση.

Τα προγράμματα διάσωσης που κλήθηκαν να εφαρμόσουν οι κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Πορτογαλίας έθεταν συγκεκριμένους στόχους που θα είχαν ως αποτέλεσμα την έξοδο από την ύφεση , την ανάπτυξη των δύο χωρών και την ομαλή επιστροφή τους στις αγορές. Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής τόσο για την Ελλάδα όσο και για τη Πορτογαλία είναι η στήριξη της ρευστότητας της οικονομίας , η εξυγίανση της δημοσιονομικής κατάστασης των δύο χωρών , η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και η ανάκτηση της παραγωγικής τους βάσης. Στόχος είναι επίσης και η αλλαγή της διάρθρωσης της οικονομίας των δύο χωρών προς ένα αναπτυξιακό μοντέλο που θα στηρίζεται περισσότερο στις επενδύσεις και στις εξαγωγές.

Για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και την ανάπτυξη στην Ελλάδα και την Πορτογαλία , τα μνημόνια προβλέπουν την εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων όπως για παράδειγμα τον εκσυγχρονισμό του δημόσιου τομέα , την ενίσχυση του φορολογικού συστήματος , τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος , την εφαρμογή ενός σχεδίου αποκρατικοποιήσεων , τη βελτίωση της ποιότητας παροχής υγείας και τη μείωση του κόστους στις αγορές προϊόντων.

Η τρόικα στην περίπτωση της Ελλάδας αλλά και της Πορτογαλίας αυτό που επιθυμεί και έχει ως κύριο στόχο είναι την υλοποίηση του προγράμματος μέσω, όπου είναι δυνατόν, στοχευμένων μέτρων που θα λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες της κάθε κοινωνικής ομάδας, ιδιαίτερα των

ευπαθών ομάδων. Τα μνημόνια που εφαρμόστηκαν σε χώρες όπως η Ελλάδα και η Πορτογαλία, είχαν ως στόχο ειδικότερα μέσω των μέτρων που πρότειναν να επιτευχθεί προσέγγιση του δημοσίου ελλείμματος των χωρών αυτών εντός του ορίου του 3% του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης από το 2013 και μετά. Παρατηρείται ότι τα τελευταία χρόνια, τα μνημόνια και οι στόχοι που τα συνοδεύουν αποτελούν πλέον την πιο ενδεικτική πρόταση, για λύση των προβλημάτων που παρατηρούνται στις οικονομίες εκείνων των χωρών που αιτούνται οικονομικής βοήθειας από τους θεσμούς.

Η μεγαλύτερη διαφορά μεταξύ της Ελλάδας των τριών μνημονίων που συνεχίζει και της Πορτογαλίας του ενός μνημονίου που έχει εξέλθει από αυτό, έγκειται στο πως αντιμετωπίστηκε πολιτικά και κοινωνικά η κρίση. Το βασικότερο πρόβλημα είναι ότι στην Ελλάδα δεν υπήρχε συναίνεση και ειλικρίνεια του πολιτικού συστήματος προς τους πολίτες, και αυτό το διαπιστώσαμε σχεδόν όλοι μας σε μικρότερο ή σε μεγαλύτερο βαθμό. Αντίθετα, στην Πορτογαλία κανείς δεν κατηγορήσε τους ξένους και την τρόικα για τα προβλήματά τους, όπως και κανείς δεν είπε ότι δεν υπάρχει κρίση. Τα βασικά κόμματα της Πορτογαλίας είπαν ότι θα ανταποκριθούν σε αυτή την έκτακτη και δύσκολη κατάσταση.

Η λιτότητα που επιβλήθηκε οδήγησε τις δύο χώρες σε ύφεση και θα έπρεπε να την απορρίψουν υπό κανονικές συνθήκες, αλλά επειδή η κατάσταση των οικονομιών τους βρισκόταν σε δεινή θέση είναι κάτι το οποίο δεν έκαναν. Παρατηρούμε λοιπόν, ότι τα προγράμματα προσαρμογής σε Ελλάδα και Πορτογαλία προσπαθώντας να επιβάλλουν μεταρρυθμίσεις και να δημιουργήσουν ανάπτυξη καταφανώς απέτυχαν, εκτροχιάζοντας τις οικονομίες τους. Αντί να αναγνωρίσουν ότι για την κρίση ευθύνεται ο τραπεζικός τομέας, οι θεσμοί επικεντρώθηκαν στα υπερβολικά χρέη της Ελλάδας και της Πορτογαλίας, αλλά και της Ιρλανδίας, αντιμετωπίζοντας το πρόβλημα ως δημοσιονομικό και όχι ως οικονομικό. Αυτό τους οδήγησε να επιβάλλουν αυστηρά μέτρα περικοπών δαπανών, αυξήσεων φόρων και να μειώσουν τους μισθούς σε μία προσπάθεια να ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητα και να κάνουν τις εξαγωγές πιο φτηνές. Μία κρίση που θα μπορούσε να είναι μία ενωτική δύναμη – η Ευρώπη να δρα συνολικά για να αντιμετωπίσει τις υπερδύναμες, δυσλειτουργικές διακρατικές τράπεζες – έγινε αντίθετα διχαστική βάζοντας τους πιστωτές αντιμέτωπους με τους οφειλέτες. Είναι λυπηρό που σε όλη την Ευρώπη 15 εκατομμύρια άνθρωποι κάτω των 30 ετών δεν εργάζονται και δεν σπουδάζουν, καθώς έτσι δημιουργείται μία χαμένη γενιά.

Το όντως υπαρκτό έλλειμμα ανταγωνιστικότητας και η υπερχρέωση της

Ελλάδας, της Πορτογαλίας και των άλλων χωρών του ευρωπαϊκού Νότου, αγνοώντας και μη λαμβάνοντας υπόψη το γερμανικό επιχείρημα που λέει ότι η κρίση οφείλεται στις μεγάλες αυξήσεις που πήραν οι «τεμπέληδες» του Νότου – ή και αντιστρόφως, στην πολιτική υποτίμησης των γερμανικών μισθών που ακολουθούσε επί χρόνια το Βερολίνο που λέει η ευρωπαϊκή αριστερά, οφείλονται:

α) στο πολύ σκληρό ευρώ σε σχέση με τα άλλα διεθνή νομίσματα,

β) στα σφάλματα της κλασικής θεωρίας του ευρώ που αντί να οδηγήσει σε σύγκλιση, οδήγησε σε φούσκες στο Νότο τις οποίες η ΕΚΤ, με τους λανθασμένους κανόνες της, επιδείνωσε αντί να αποτρέψει,

γ) σε παράγοντες εξωγενείς της ΟΝΕ – συγκεκριμένα στη διεύρυνση της ΕΕ με 12 νέα κράτη-μέλη από την Κεντρική και την Ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια, στην κατάργηση των δασμών με την Κίνα και την αύξηση των κινέζικων εξαγωγών στην Ευρώπη αλλά και στην καλπάζουσα άνοδο των τιμών του πετρελαίου κατά 400% από το 1999 ως το 2008,

δ) στη λειτουργία, δυνάμει της ΟΝΕ, μίας κρυφής τριγωνικής σχέσης αποστράγγισης πλούτου από τον Νότο προς την Κίνα και τις πετρελαιοπαραγωγές χώρες κι από εκεί στον ευρωπαϊκό Βορρά.

Κλείνοντας, συμπεραίνουμε ότι τα αποτελέσματα από την εφαρμογή των Μνημονίων στην Ελλάδα και την Πορτογαλία είναι αποθαρρυντικά με την ανεργία να παραμένει σε υψηλά επίπεδα, την κοινωνική εξαθλίωση και τις ανισότητες να μεγεθύνονται, το χάσμα μεταξύ των αναπτυγμένων και λιγότερο αναπτυγμένων χωρών να μεγαλώνει και τις προβλέψεις των θεσμών να αποτυγχάνουν με συνέπεια την επιβολή και νέων πιο σκληρών μέτρων λιτότητας. Διαφαίνεται ότι οι δύο χώρες δεν βρίσκονται στην έξοδο από τη κρίση που τις μαστίζει, άλλα μάλλον στην αρχή νέων και πιο σύνθετων προβλημάτων με έντονο το στοιχείο του αντικοινωνικού νεοφιλελευθερισμού. Σε αυτή τη κατάσταση συμβάλλει και η διεθνής οικονομική στασιμότητα του Δυτικού Κόσμου που συνοδεύεται από υψηλά ελλείμματα, υπέρογκα δημόσια και ιδιωτικά χρέη, αυξημένες τιμές πρώτων υλών και εμπορευμάτων, αδυναμία επενδυτικών ευκαιριών και δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας. Συνεπώς, η Ελλάδα και η Πορτογαλία είναι υποχρεωμένες να αναζητήσουν εναλλακτικές πολιτικές, οι οποίες θα σταθεροποιήσουν και θα ισχυροποιήσουν τις οικονομίες τους απέναντι στις περισσότερο αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες, και όχι μόνο, στοχεύοντας παράλληλα σε ανάκαμψη των μακροοικονομικών τους μεγεθών, στην προσέλκυση επενδύσεων και τέλος, στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου των νοικοκυριών τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βαγιανός Δ. , Βέπτας Ν. και Μεγήρ Κ. , (2010) , «Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα: Μεταρρυθμίσεις και ευκαιρίες σε μία κρίσιμη συγκυρία», www.greekeconomistsforreform.com
- ΙΝΕ – ΓΣΕΕ, (2008), «Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση», Ετήσια Έκθεση, Αθήνα.
- Κάτσιος Σ., (2006), «The Shadow Economy and Corruption in Greece», South-Eastern Europe Journal of Economics, Vol. 1, pp.61-80.
- Κεσίδου Ε. , (2012) , «Οικονομική κρίση στην Ελλάδα : πως οι αποτυχημένες νεοφιλελεύθερες πολιτικές εφαρμόζονται στην Ευρώπη», <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=443348>, [Πρόσβαση 13/02/2012]
- Κουφάρης Γ., (2010) , «Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματιστηριακές αγορές» , Περιοδικό Χρήμα , Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2010.
- Λαπαβίτσας Κ. , (2010) , «Η ευρωζώνη ανάμεσα στη λιτότητα και την αθέτηση πληρωμών», Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2010.
- Λιαρόπουλος Λ., (2010), «Οργάνωση Υπηρεσιών και Συστημάτων Υγείας», Διεθνή Συστήματα Υγείας, Β΄ Τόμος, Εκδόσεις Βήτα medical arts, Αθήνα.
- Ματσαγγάνης Μ., Φλεβοτόμου Μ., (2010), «Distributional Implications of Tax Evasion in Greece», LSE Hellenic Observatory Working Paper.
- Μαρξ Κ., (1982), «Θεωρίες για την Υπεραξία» , Μέρος 2ο , Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 1982, pp. 575/
- Μηλιός Γ., Δημούλης Δ. και Οικονομάκης Γ., (2005), «Η Θεωρία του Μαρξ για τον Καπιταλισμό: Πλευρές μιας θεωρητικής και πολιτικής ρήξης», Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα.
- Μπακατσίακος Γ. , (2010) , «Παγκόσμια οικονομική κρίση , Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελλάδα».
- Οικονομάκης Γ., (2011), «Οικονομική κρίση στην Ελλάδα και ΕΕ: Η κρίση του εξωστρεφούς μοντέλου ανάπτυξης του ελληνικού καπιταλισμού», 2011, Ουτοπία 96: 79-87.

- Σταματόπουλος Θ., Θαλασσινός Ε., (2010), «Διεθνή οικονομικά», Εκδόσεις Σταμούλη.
- Ζουμπουλάκης Μ., Κόλλιας Χ., (2010), «Σύγχρονη Πολιτική Οικονομία», Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2010.
- Χαρδούβελης Γ., (2011), «Το χρονικό της διεθνούς και της συνακόλουθης ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης: Αίτια, αντιδράσεις, επιπτώσεις, προοπτική», Εισαγωγικό κεφάλαιο στον τόμο: «Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;», σελ 32, Εκδόσεις Λιβάνης, Αθήνα, Μάρτιος 2011.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Armingeon K., Baccaro L., (2012), «Political Economy of the Sovereign Debt Crisis: The Limits of Internal Devaluation», Industrial Law Journal, Vol. 41, pp.254-275, No. 3, September 2012.
- Birdsall N., (2009), «How to unlock the \$1 trillion that developing countries urgently need to cope with the crisis», Center for Global development, pp 1-5.
- Bordo MD., (1999), «The Future of EMU: What Does the History of Monetary Unions Tell Us?», NBER Working Paper No. 7365, Cambridge, September 1999.
- Busch K., (1985), «Mythen uber den Weltmarkt II – uber das schwierige Verhaltnis der marxistischen Linken zum Weltmarkt, Eine Antwort auf Elmar Altvater, Prokla, Vol. 60, pp.160-175.
- Cabral R., (2010), «The PIGS' External Debt Problem», VoxEU.org.
- Dolls M., Fuest C., Peichl A., (2012), «Automatic stabilizers and economic crisis: US vs. Europe», Journal of Public Economics, Vol. 96, pp. 279-294.
- European Commission, (2009), «Economic and Financial Affairs: Economic crisis in Europe: Causes, consequences and responses». European Economy, Brussels. pp.1-87, Tab. Graph. Bibliogr.
- Fafaliou I., Lekakou M. and Theotokas I., (2006), «Is the European Shipping Industry Aware of Corporate Social Responsibility? The case

- of the Greek-owned short sea shipping companies», *Marine Policy Journal*, Vol. 30, Issue 4, pp. 412-419, (Publisher: Elsevier), July 2006.
- Fousekis P., Papakonstantinou A., (1997), «Economic capacity utilization and productivity growth in Greek agriculture» , *Journal of Agricultural Economics* 48 (1-3), pp. 38-51.
 - Galbraith, J.K, «The Great Crash 1929», Pelican, 1961.
 - Guillen A.M. , Matsaganis M. , (2000) , «Testing the ‘social dumping’ hypothesis in Southern Europe: welfare policies in Greece and Spain during the last 20 years» , *Journal of European Social Policy* , Vol.10, No. 2, pp. 120-145.
 - Marmot Mg., Bell R., (2009) , «How the financial crisis affect health?», Department of Epidemiology and Public Health, London, pp. 13-14.
 - Milios J., Sotiropoulos D. , (2010) , «Crisis of Greece or crisis of the euro? A view from the European ‘periphery’» , *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* , Taylor & Francis , Vol. 12 , No. 3 , pp. 223-240, September 2010.
 - Pagoulatos G. , (2013) , «The Greek economy is not adjusting», *Greek Myths and Reality*, ELIAMEP, pp. 6-13.
 - Reinhart C. , Rogoff K. , (2008) , «IS THE 2007 U.S. SUB-PRIME FINANCIAL CRISIS SO DIFFERENT ? AN INTERNATIONAL HISTORICAL COMPARISON» , NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH, *American Economic Review*.
 - Rodrigues J. , Reis J. , (2012) , «The Asymmetries of European Integration and the Crisis of Capitalism in Portugal» , *COMPETITION AND CHANGE*, VOL. 16, No. 3, pp. 188-205, July 2012.
 - Savas M.M. , (2012) , «Greece and the World Capitalist Crisis» , *Journal of Socialist Theory*, pp. 2-13.
 - Schumpeter J. , (1908) , «On the Concept of Social Value» , *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 23, No. 1908-9, Pp. 213-232.
 - Stiglitz J.E. , (1996) , «SOME LESSONS FROM THE EAST ASIAN MIRACLE» , *World Bank Research Observer* , Volume 11 , Issue 2, Pp. 151-177.

- Stiglitz J.E. , (2006) , «Making globalization work» . Norton WW & Co, New York.
- Tsakalotos E. , (1998) , «DEMOCRATIC ECONOMIC POLICIES: THE PASOK EXPERIMENT IN GREECE» , OXFORD REVIEW OF ECONOMIC POLICY, VOL. 14, NO. 1.
- Wren-Lewis S. , (2015) , «Greece and Primary Surpluses», Comment on macroeconomic issues, Mainly Macro, Tuesday, 24 February 2015.
- Zambarloukou S. , (2006) , «Collective Bargaining and Social Pacts: Greece in Comparative Perspective» , European Journal of Industrial Relations, Vol.12, No. 2, pp.211-229.

ΆΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ - ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων – Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων
- Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Ετήσια Έκθεση 2011
- Τράπεζα της Ελλάδος
- Τράπεζα της Πορτογαλίας
- Έκθεση ΔΝΤ, Μάιος 2015
- <http://www.ft.com>
- <http://www.economist.com>
- <http://www.tanea.gr>
- <http://www.kathimerini.gr>
- <http://www.tovima.gr>
- <http://www.skai.gr>
- Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, Τοπική εφημερίδα της Λάρισας
- ΕΛΣΤΑΤ
- Eurostat

- International Monetary Fund, «Portugal: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies and Technical Memorandum of Understanding», 2011
- Συμβούλιο της Επικρατείας
- Στατιστική Υπηρεσία της Πορτογαλίας
- Συνταγματικό Δικαστήριο της Πορτογαλίας
- AMECO
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή
- 3088η σύνοδος του Συμβουλίου της Ε.Ε. , «Οικονομικά και Δημοσιονομικά Θέματα» , Ανακοινωθέν Τύπου – Κυριότερα αποτελέσματα της συνόδου του Συμβουλίου, 2011
- <https://el.wikipedia.org>
- <http://gr.euronews.com>
- <http://www.analyst.gr>
- <http://www.enet.gr>
- <http://www.naftemporiki.gr>
- <http://www.guardian.co.uk>
- <http://www.reuters.com>
- <http://www.bloomberg.com>
- <http://www.ap.org>

